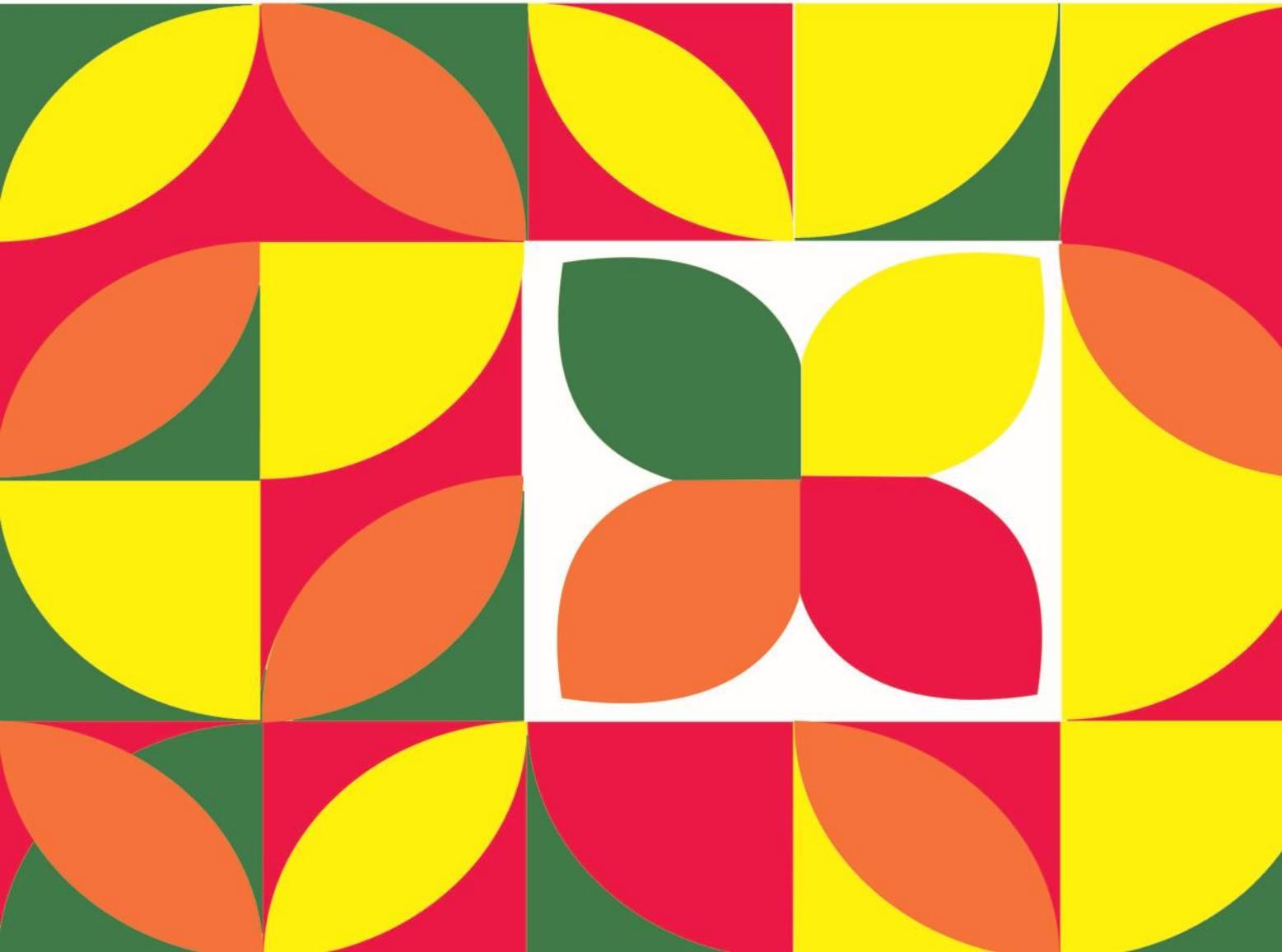

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

گزارش توصیفی و تحلیلی وضعیت فرهنگی و هنری استان خراسان جنوبی

محمد باقر آخوندی

الذميمة
الجميلة

گزارش توصیفی
و تحلیلی وضعیت
فرهنگی و هنری
استان خراسان جنوبی

مجری طرح
محمدباقر آخوندی

جمهوری اسلامی ایران
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
دائرة مطالعات و برنامه‌ریزی راهبردی

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

عنوان: گزارش توصیفی و تحلیلی وضعیت فرهنگی و هنری استان خراسان جنوبی

زیر نظر: داریوش مطلبی، نظام بهرامی کمیل

ناظر طرح: اسماعیل افقهی

مجری طرح: محمدباقر آخوندی

صفحه‌آرا: فاطمه قیاسوند

نوبت چاپ: اول - تابستان ۱۴۰۰

شمارگان: برای مخاطبان خاص

این پژوهش با همکاری دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی راهبردی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی انجام شده است.

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی عصر (عج)، خیابان دمشق،

شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵

تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳ . دورنگار: ۸۸۸۹۳۰۷۶

Email: nashr@ricac.ac.ir

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۳.....	پیشگفتار
۵.....	بخش اول: کلیات تحقیق
۵.....	مقدمه
۶.....	طرح مسئله
۷.....	اهداف طرح
۸.....	روش پژوهش
۱۱.....	بخش دوم: سیمای کلی تاریخی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی استان خراسان جنوبی
	تاریخچه، ویژگی‌های جغرافیایی، جمعیتی، قومیتی (زبانی و مذهبی)، تجاری و صنعتی، کشاورزی، اماکن
۱۱.....	برجسته مذهبی و توریستی
۴۵.....	معرفی گروه‌ها و جریان‌های برجسته و شاخص فرهنگی استان خراسان جنوبی
۵۷.....	معرفی کوتاه اهالی برجسته فرهنگ و مفاخر استان خراسان جنوبی
۶۷.....	بخش سوم: گزارش توصیفی وضعیت فرهنگی و هنری استان خراسان جنوبی
۶۷.....	وضعیت فعلی و عملکرد اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان و شهرستان‌های تابع
۷۸.....	آمار و شاخص‌های کمی بر اساس ارقام آماری تعریف شده در فرابر و سالنامه آماری
	گزارش کیفی از مهم‌ترین اقدامات و برنامه‌های ویژه اداره کل و واحدهای تابع و گزارش مهم‌ترین برنامه‌ها و
	اقدامات فرهنگی و هنری در حال اجرا در استان در راستای تحقق گسترش دسترسی همگانی به کالا و خدمات
۱۲۰.....	فرهنگی
۱۳۶.....	پتانسیل فضاها و عملکرد فرهنگی و هنری در دسترس مردم

بخش چهارم: گزارش تحلیلی از وضعیت فرهنگی و هنری استان خراسان جنوبی.....	۱۴۹
مقدمه.....	۱۴۹
نتیجه‌گیری.....	۱۷۶
بخش پنجم: نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها با تمرکز بر بحث گسترش عدالت فرهنگی.....	۱۷۹
مقدمه.....	۱۷۹
بزرگ‌ترین نقاط ضعف و چالش‌های حوزه فرهنگ و هنر در استان.....	۱۷۹
بزرگ‌ترین نقاط قوت و فرصت‌های حوزه فرهنگ و هنر در استان.....	۱۸۴
منابع.....	۱۹۵

چکیده

از آن جهت که فرهنگ اساس ارزش‌ها، هنجارها و باورهای مردم را شکل می‌دهد، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری فعال و روزآمد در آن ضرورتی غیرقابل‌انکار است. جهت فراهم کردن زمینه سیاست‌گذاری فرهنگی در استان خراسان جنوبی، مسئله این پژوهش بررسی وضعیت فرهنگی و هنری استان است. مبتنی بر این مسئله، هدف عبارت است از توصیف وضعیت موجود فرهنگی و هنری استان و نیز شناسایی نقاط قوت وضع، تهدیدها و فرصت‌ها و نیازها و ظرفیت‌های فرهنگی هنری استان. روش پژوهش در بخش اول اسنادی و در بخش دوم تحلیل محتوای کیفی با تکنیک مصاحبه نیمه ساختاریافته با صاحب‌نظران فرهنگی و هنری استان، است. یافته‌ها در بخش اول نشان می‌دهد، در مجموع محرومیت‌های فراوان فرهنگی و هنری به‌ویژه در شهرستان‌ها، هنوز از استان رخت برنسته و باقی و برقرار است. لکن در دوره هشت‌ساله منتهی به سال ۱۳۹۹ تلاش‌ها و فعالیت‌های خوبی صورت گرفته و خدمات و امکانات فرهنگی هنری قابل‌توجهی به استان ارائه شده است. همچنین یافته‌های پژوهش در بخش دوم عبارت‌اند از: مهم‌ترین نقاط ضعف فرهنگی و هنری استان: ضعف دین‌داری، ضعف مدیریت فرهنگی، ضعف فعالیت‌های فرهنگی، سبک زندگی انفعالی و غیر پویای مردم، تغییر نقش‌های خانواده نسبت به گذشته، ضعف موسیقی، ضعف هنرهای نمایشی (سینما و تئاتر) و کمبود هنرمندان حرفه‌ای. مهم‌ترین تهدیدهای فرهنگی استان: تخصیص ندادن بودجه مناسب فرهنگی، تصمیم‌گیری فرهنگی از بالا، تضاد فرهنگی و مذهبی، نبود بازتولید جایگاه علمی گذشته، تضعیف فرهنگ بومی، نداشتن مخاطب رسانه‌های دیداری، نداشتن جاذبه‌های جذب جمعیت، کاهش جمعیت استان، نبود فرصت‌های تفریحی، شرایط نامناسب مرزی و جغرافیایی. مهم‌ترین نقاط قوت فرهنگی استان: پیشینه دینی و مذهبی قوی، مراکز متعدد علمی در استان، اهمیت تحصیلات دانشگاهی در استان، مفاخر و مشاهیر علمی، ادبی، تاریخی و مذهبی، سبک زندگی آرام و غیرتجملی.

نتیجه اینکه فرهنگ در استان دچار انفعال است و پویایی و روزآمدی لازم را ندارد که نیازمند سیاست‌گذاری جهت بازگرداندن روزآمدی با حفظ اصالت‌ها هست. از سوی دیگر نتایج نشان می‌دهد بخش قابل‌توجه از انفعال فرهنگی مردم و مدیران استان مربوط به یاس از بهبود شرایط است که به‌صورت پنهان بر مردم مستولی گشته و نیازمند

برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری است. بر این اساس پیشنهادهای این پژوهش عبارت‌اند از: افزایش جاذبه‌های شهری و روستایی، جلوگیری از فرآیند خطرناک کاهش جمعیت، روزآمدی فرهنگ بومی، تقویت و برجسته‌سازی انگیزه‌های خوب گذشته مردم منطقه، فراهم کردن بستر هم‌دلی و هم‌بستگی پیروان دو مذهب شیعه و سنی، بهره‌گیری از نقطه قوت و فرصت مرزی و جغرافیایی استان، احداث زیرساخت‌های فرهنگی و هنری متناسب با مسائل و نیازهای فرهنگی هر شهرستان و...

واژگان کلیدی: وضعیت فرهنگی و هنری، خراسان جنوبی، تهدیدها و فرصت‌های فرهنگی، نقاط قوت و ضعف فرهنگی

پیشگفتار

فرهنگ یک ملت نشان‌دهنده اندیشه‌ها، باورها، خواسته‌ها، رفتارها و ارزش‌های آن ملت است. فرهنگ و باور عمومی هر جامعه‌ای نخست در حفظ و تقویت هویت و موجودیت جامعه دارای جایگاه است و در وهله دوم زمینه‌ساز پیشرفت و توسعه همه‌جانبه جامعه است. امروزه، یکی از شاخص‌های اصلی توسعه پایدار جامعه، توسعه فرهنگی است. دستیابی به توسعه فرهنگی با توجه به وسعت این عرصه و تغییر و تحولات سریع آن، جز با مدیریت صحیح امکان‌پذیر نیست. جامعه‌شناسان معتقدند اگر فرهنگ یک جامعه به پویایی و پختگی لازم نرسیده باشد، پیشرفت، انکشاف و توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و... در آن جامعه میسر نخواهد بود. بنابراین، پاره‌ای چالش‌های فراروی توسعه فرهنگی عبارت‌اند از: شکاف‌ها و تعارضات قومی و مذهبی، پایین بودن سطح سواد ارزش‌ها و هنجارهای ضد توسعه فرهنگی و عدم برقراری مساوات و عدالت فرهنگی در جغرافیای مختلف. در واقع، توسعه اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بدون توسعه فرهنگی و برقراری عدالت فرهنگی میسر و ممکن نخواهد شد. برای حصول به این امر در حوزه فرهنگ، نیازمند سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در دو فاز کوتاه‌مدت و بلندمدت هستیم.

یکی از دغدغه‌های مهم سیاست‌گذاران و محققان عرصه فرهنگ و هنر، نبود آمار، گزارش و داده‌های مرتبط در بخش‌های مختلف فرهنگی و هنری؛ همچنین تخمین و ارزیابی عملکرد این حوزه‌ها می‌باشد.

برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی حوزه فرهنگ نیازمند شناخت کافی وضعیت فرهنگی (با اتکا به آمار و ارقام موجود و همچنین درک نیازهای فرهنگی با توجه به ویژگی‌های مذهبی، قومیتی، جغرافیایی و...) هستیم. بدین منظور، توصیف و تحلیل وضعیت شاخص‌های فرهنگی از قبیل کتاب و نشر، مطبوعات و رسانه، هنر و سینما و حوزه قرآن از نیازهای ضروری حوزه فرهنگ و هنر کشور است.

ارزیابی اسناد و مدارک موجود در مجموعه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و ادارات تابعه در استان‌ها و شهرستان‌ها نشان می‌دهند که اطلاعات و آمار دقیقی از وضعیت تولید، توزیع و مصرف حوزه فرهنگ و هنر وجود ندارد و اگر هم گزارشی وجود داشته باشد، کمتر بر واقعیات و نیازهای فرهنگی و هنری استان‌ها متکی است. این در حالی است که برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مطلوب، توصیف و تحلیل وضعیت فرهنگی

و هنری استان‌ها ضروری است. بدین منظور، این پژوهش با هدف شناسایی وضعیت فرهنگی و هنری استان‌ها؛ شناسایی اقدامات و برنامه‌های انجام‌شده و در حال انجام فرهنگی و هنری؛ شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه فرهنگ و هنر؛ شناسایی خواسته‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری؛ و سرانجام، شناسایی ظرفیت‌های بومی حوزه فرهنگ و هنر استان‌های کشور انجام شده است.

در این اثر و مجموعه تصویری از وضعیت فرهنگی و هنری هر استان با دید تاریخی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی ارائه شده است، سپس شاخص‌های فرهنگی از ادارات کل فرهنگ و ارشاد استان‌ها و نهادهای فرهنگی مرتبط جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل شده‌اند. در ادامه برای رسیدن به چارچوبی مشخص از نقاط قوت، ضعف، فرصت، تهدید، خواسته‌ها و نیازها، مصاحبه‌هایی با نخبگان فرهنگی، متخصصان و مسئولان امور فرهنگی و هنری استان‌های مورد پژوهش انجام گرفته است.

جامعه تحقیق این پروژه عبارت است از چهارده استان کشور شامل: آذربایجان غربی، ایلام، خراسان شمالی، خراسان جنوبی، خوزستان، زنجان، هرمزگان، کردستان، بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری، سیستان و بلوچستان، کرمان، (جنوب استان کرمان) و گلستان.

در بخش پایانی کلیه پژوهش‌ها، نتایج در دو محور کوتاه‌مدت و بلندمدت به صورت مبسوط تبیین و تحلیل شدند.

امید است نتایج این مجموعه پژوهش بتواند مورد استفاده مسئولان فرهنگی در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شامل معاونتها، ادارات کل ستادی و ادارات کل استانی قرار گیرد. در پایان، از همکاران معاونت پژوهشی پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، دفتر مطالعات راهبردی و مدیریت طرح، دکتر اسماعیل افقهی؛ همچنین پژوهشگرانی که در چهارده استان، فاز اول این طرح را به نحو مطلوبی انجام داده‌اند، تشکر و قدردانی می‌کنم.

تیر ۱۴۰۰

دکتر محمد سلگی

رئیس پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

بخش اول: کلیات تحقیق

مقدمه

در دنیای پیچیده و متکثر امروز که تغییرات اجتماعی و فرهنگی، سریع و غیرقابل کنترل می‌نماید، توسعه و روزآمدی فرهنگ‌های محلی، بدون برنامه‌ریزی و تدبیر محققانه افرادی دلسوز و آشنا به ابعاد مختلف شرایط موجود، امکان‌پذیر نیست. روشن است که مانند گذشته نمی‌توان پایداری و توسعه فرهنگ را به شرایط طبیعی و خود به خودی واگذار کرد چراکه در این صورت نه تنها وصول به نتیجه‌ای مطلوب را نمی‌توان متصور شد، بلکه مغلوب شدن در برابر فرهنگ‌های خوش‌خط‌و‌خالی که هر روز جذاب‌تر از گذشته و با شیوه‌های جدید و روزآمد عرضه می‌شوند، قطعی خواهد بود.

چنانچه نگاه به فرهنگ، از دریچه جامعه‌شناسی و با دقت بیشتری صورت گیرد، خواهیم یافت که جایگاه فرهنگ در جهت‌گیری افراد و گروه‌ها، بسیار مشخص و تعیین‌کننده است. به‌ویژه پس از ارائه تعریفی روشن از آن، این جایگاه مشخص‌تر نیز خواهد شد. اگرچه تعاریفی که تاکنون از فرهنگ ارائه شده، متعدد است و اتفاق‌نظر قطعی در این زمینه وجود ندارد، لکن با ارائه هر تعریفی از فرهنگ، باز هم باورها، ارزش‌ها و هنجارها عناصر تشکیل‌دهنده آن به‌شمار می‌روند و در تعامل خرده‌نظام‌های مختلف جامعه، این باورها و ارزش‌ها هستند که با تنزل از نظام فرهنگ به نظام اجتماعی و شخصیت، نوع و جهت‌کنش اجتماعی را تعیین کرده، نوع روابط اجتماعی را شکل می‌دهند. گرچه بعضی از جامعه‌شناسان این تعامل را یک‌سویه تصور کرده‌اند و نوعی جبر را در این راستا

قائل شده‌اند، اما بسیاری دیگر آن را رابطه‌ای دوسویه و کاملاً دیالکتیک دانسته و معتقدند به همان صورت که باورها و ارزش‌ها جهت و نوع کنش‌ها و روابط اجتماعی را شکل می‌دهند، کنش‌های اجتماعی نیز باورها و ارزش‌های اجتماعی را شکل می‌دهند. از سوئی دیگر آگاهی و شناخت از عناصر و ابعاد مختلف فرهنگ، از شرایط پایه‌ای نهادینه و درونی شدن فرهنگ در جامعه به‌شمار می‌رود. افرادی که نسبت به عقاید و پایبندی‌های خویش آگاهی و شناخت لازم را ندارند، با هر طوفانی، دچار تردید و مشکل می‌شوند و حتی در بعضی موارد به عقاید گذشته خویش پشت‌پا می‌زنند و در خلأ باقی می‌مانند. بر اساس نظر جامعه‌شناسان، بخش‌هایی از بحران هویت، زمانی بروز می‌کند که در فرآیند جامعه‌پذیری و درونی شدن فرهنگ، نقص به وجود آمده و یا درونی شدن فرهنگ به صورت سطحی و همراه با نشناختن آن باشد، به گونه‌ای که حوادث ناگهانی و غیرمنتظره به سرعت آن‌ها را از هم بپاشد. بنابراین در چنین شرایطی مقاومت افراد در برابر هجوم فرهنگ بیگانه - به‌ویژه زمانی که با شرایط مذکور ارائه شوند - بسیار تضعیف خواهد شد. بروز و ظهور بسیاری از ناهنجاری‌های اجتماعی بر اثر ضعف هویت دینی و ملی بروز می‌کند. از جمله ناهنجاری‌هایی که بیش از هر وقت دیگری در جامعه اشاعه یافته، مصرف مواد مخدر (از هر نوع آن) است. اینکه تأثیر عوامل فرهنگی در نگرش مردم نسبت به مصرف مواد مخدر چیست، بحثی است که باید به آن پرداخته شود، اما آنچه به‌عنوان فرضیه‌ای انکارنشدنی از اکثر تئوری‌های جامعه‌شناسی استنباط می‌شود آن است که هرچه شناخت، آگاهی و پایبندی افراد نسبت به فرهنگ بیشتر و عمیق‌تر باشد، بروز ناهنجاری و فساد اجتماعی کمتر خواهد شد.

طرح مسئله

فرهنگ یک ملت شکل‌دهنده باورها، ارزش‌ها، اصول اخلاقی، نمادها، زبان و در نهایت سبک زندگی است که مردم در لایه‌های مختلف آن رویدادهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را تعبیر و تفسیر می‌کنند و با فرهنگی که دارند به خود هویت می‌دهند و در گروه‌ها انسجام می‌یابند. فرهنگ بر سیاست، اقتصاد و مسائل اجتماعی اولویت دارد و جامعه‌ای که فرهنگ آن درست شود در سایر امور نیز موفق خواهد بود؛ بنابراین فرهنگ از اهمیت بالایی برخوردار بوده و نیازمند برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری دقیق است. سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی دقیق و همه‌جانبه برای فرهنگ، نیازمند دسترسی به آمار و اطلاعات دقیق از وضعیت فرهنگی و همچنین درک نیازهای فرهنگی با توجه به ویژگی‌های مذهبی، قومیتی، جغرافیایی، نژادی و... است. برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در

این حوزه، بدون توجه به واقعیت جامعه و داشتن اطلاعات کافی، منجر به سطحی‌نگری در برنامه‌ریزی‌شده و اثربخشی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی را با مشکل مواجه می‌کند. بررسی مستندات موجود در مجموعه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و استان‌های کشور، نشان می‌دهد با وجود اینکه تصور می‌رود اطلاعات آماری دقیق از وضعیت تولید، توزیع و مصرف حوزه فرهنگ و هنر باید وجود داشته باشد، ولی متأسفانه اطلاعات موجود ناقص بوده و اطلاعات دقیقی از فعالیت‌ها و عملکرد فرهنگی و هنری استان خراسان جنوبی وجود ندارد و گزارش‌های موجود، مبتنی بر واقعیات و نیازهای فرهنگی هنری استان نیست. این در حالی است که برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مناسب، تهیه و تحلیل وضعیت فرهنگی و نیازها و خواسته‌های فرهنگی هنری استان ضروری است. در این راستا در پژوهش حاضر، با هدف شناسایی تحولات فرهنگی و هنری استان، ابتدا اطلاعات توصیفی از وضعیت فرهنگی و هنری با تأکید بر اقدامات، برنامه‌ها و منابع فرهنگی تولیدشده جمع‌آوری می‌شود و با مصاحبه با نخبگان فرهنگی هنری و مدیران این حوزه، تحلیلی از وضعیت فرهنگی و هنری استان با تکیه بر نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها و همچنین نیازها و خواسته‌های فرهنگی هنری استان و با تمرکز بر گسترش عدالت فرهنگی ارائه خواهد شد.

اهداف طرح

هدف اصلی: شناسایی وضعیت فرهنگی و هنری استان.

اهداف فرعی:

۱. توصیف وضعیت فرهنگی و هنری استان؛
۲. شناسایی اقدامات و برنامه‌های انجام‌شده و در حال انجام فرهنگی و هنری استان؛
۳. شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه فرهنگ و هنر استان؛
۴. شناسایی خواسته‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری استان؛
۵. شناسایی ظرفیت‌های بومی حوزه فرهنگ و هنر استان؛

سوالات طرح

۱. در حال حاضر وضعیت فرهنگی و هنری استان چگونه است؟
۲. چه اقدامات و برنامه‌های فرهنگی و هنری در استان انجام و یا در حال انجام است؟
۳. وضعیت فرهنگی و هنری استان از چه نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهایی برخوردار است؟
۴. خواسته‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری استان کدام‌اند؟

۷. وضعیت فرهنگی و هنری استان از چه ظرفیت‌های بومی برخوردار است؟

روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی است و از نظر روش اجرا تلفیقی از روش کتابخانه‌ای و مصاحبه نیمه ساختار یافته است. این پروژه در دو فاز اجرا می‌شود. فاز اول از روش کتابخانه‌ای برای توصیف سیمای تاریخی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین وضعیت آماری فرهنگ و هنر استان استفاده می‌کند و فاز دوم از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید و همچنین نیازهای فرهنگی استان را شناسایی می‌کند. در این تحقیق نوع روش مورد استفاده، کیفی خواهد بود که برای تحلیل مصاحبه‌ها از تحلیل محتوای کیفی استفاده می‌کنیم. در این تحقیق با توجه به اهداف تحقیق، برای تحلیل محتوای داده‌های به دست آمده در مصاحبه از رویکرد استقرایی استفاده می‌شود.

برای انجام مصاحبه، ابتدا فهرستی از کسانی که تصور می‌شد در حوزه فرهنگ و هنر صاحب نظرانند یا دغدغه آن را دارند، تهیه و با آن‌ها تماس گرفته شد که ۲۰ نفر از آن‌ها برای انجام مصاحبه اعلام آمادگی کردند. به افرادی که آمادگی خویش را اعلام کرده بودند، پرسش‌نامه تحویل یا برایشان ارسال و حدود زمان و مکان مصاحبه مشخص شد. در زمان مقرر مصاحبه‌ها از طریق پرسش‌نامه نیم ساختاریافته که تدوین شده بود، آغاز و ابتدا بدون مشکل پیگیری شد. ولی به تدریج با شیوع «کرونا ویروس» در بیرجند، سخت و سپس غیرممکن شد. با تمام تلاش‌ها و سماجت‌های صورت گرفته، عدد مصاحبه‌های انجام شده به ۱۴ رسید و با تمام قول‌های که از قبل گرفته شده بود، انجام سایر مصاحبه‌ها میسر نشد. از آنجا که تصور بر آن است که انتظار برای انجام مصاحبه در آینده، دورنمای روشنی ندارد، به گزارش مصاحبه‌های انجام شده بسنده شده است.

به هر صورت مصاحبه‌ها یکی یکی انجام و پس از ضبط کامل، جمع‌آوری و پیاده‌سازی شد. نتیجه آنکه هر مصاحبه در فایل جداگانه به اسم مصاحبه‌شونده تایپ شد^۱. سپس با استفاده از روش داده بنیاد^۲، اطلاعات مصاحبه‌ها طی سه مرحله استخراج و گزارش شده است. در مرحله اول هر مصاحبه به صورت جداگانه کدگذاری و بر اساس آن، مفاهیم و سپس مقولات فرعی و اصلی آن مشخص و در جدولی خاص همان مصاحبه گنجانده

۱. تمام مصاحبه‌ها به همراه مشخصات مصاحبه شونده و مصاحبه‌کننده و نیز زمان و مکان مصاحبه به پیوست همین پژوهش آمده است.

شد، به گونه‌ای که در انتها، ۱۴ جدول حاوی مفاهیم و مقولات فرعی و اصلی به تعداد مصاحبه‌های انجام‌شده شکل گرفت^۱. در مرحله دوم با کمک نرم‌افزار، تحلیل داده‌های کیفی^۲ کدگذاری محوری و به‌صورت موضوعی، مفاهیم ذیل مقولات اصلی و فرعی تنظیم و ارائه شد. در مرحله سوم بر اساس روش «سوات»^۳، یافته‌های مراحل قبلی در شش محور تنظیم شد.

جامعه این پژوهش با توجه به مراحل پژوهش به دو گروه تقسیم‌بندی می‌شود.

● کتاب‌ها و مستندات زیر:

– سالنامه آماری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، دفتر مطالعات راهبردی، ۱۳۹۷

– پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان

– پیمایش ملی مصرف کالاهای فرهنگی

– گزارش عملکرد استانی

● سایر کتاب‌ها و مستندات مرتبط با حوزه فرهنگ و هنر استانی

خبرگان فرهنگ و هنر شامل اساتید، فرهیختگان، هنرمندان و نویسندگان برجسته، مدیران و کارشناسان شاغل در بخش فرهنگی سازمان‌های دولتی به‌خصوص اعضای شورای شهر، اعضای هیئت‌رئیس تشکل‌ها و انجمن‌های فرهنگی و هنری و... . در این پژوهش معیارهای نمونه‌گیری هدفمند برای انتخاب خبرگان عبارت هستند از:

الف) مدیر/ متخصص در حوزه فرهنگ و هنر؛

ب) فعالان فرهنگی، نویسندگان و هنرمندان؛

پ) عضو هیئت‌علمی دانشگاه یا مؤسسه پژوهشی در زمینه فرهنگ و هنر؛

ت) پژوهش‌گر یا روزنامه‌نگار در زمینه فرهنگ و هنر.

---

۱. به دلیل حجم بالای جداول مرحله کدگذاری باز، از آوردن آن‌ها صرف نظر شد.

2. Maxqda analysis

3. swot

بخش دوم:

سیمای کلی تاریخی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی استان خراسان جنوبی

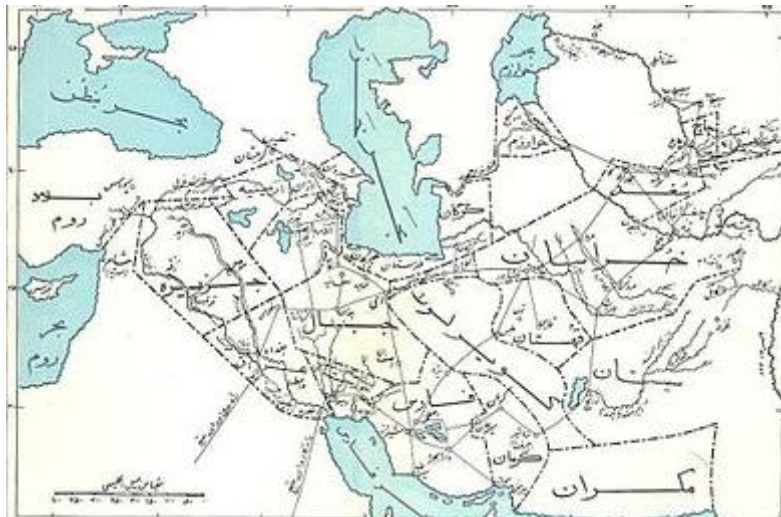
تاریخچه، ویژگی‌های جغرافیایی، جمعیتی، قومیتی (زبانی و مذهبی)،
تجاری و صنعتی، کشاورزی، اماکن برجسته مذهبی و توریستی و...

تاریخچه

از قدیم‌ترین زمان‌ها تا پایان دوران زندیه، در نواحی جنوب خراسان، سرزمینی به نام قهستان وجود داشت. قهستان یا قوهستان به معنای کوه بوده و با توجه به موقعیت کوهستانی آن به این نام مشهور بوده است. همچنین، برخی از محققین دلیل نامیدن این منطقه به قهستان را وجود قنات‌های فراوان دانسته‌اند و معتقدند که قهستان از تلفیق دو کلمه قه یا قو با پسوند ستان تشکیل شده و قهستان یعنی آبی که با استفاده از وسایلی از قبیل چاه و قنات به دست می‌آید. (حاجی پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۳). در روایات اساطیری قدیم، بنای قهستان را به سام ابن نریمان نسبت داده‌اند و آن را بخشی از قلمرو فریدون پیشدادی می‌دانند. در این منطقه، روستاهایی به نام‌های سلم‌آباد، فریدون، گیو و... وجود دارند که نشان‌دهنده این روایت‌ها هستند. طبق کتیبه‌های به‌جامانده از دوره‌ی هخامنشی و به‌گفته‌ی برخی از مورخان یونانی، سرزمین قهستان سکونتگاه قوم ساگارت، از اقوام آریایی بوده است. هرودوت مورخ یونانی می‌نویسد: آن‌ها در ردیف اقوام شرقی هستند و از سکنة ساتراپ چهاردهم هخامنشیان به‌شمار می‌روند. صفویان، باعث رونق و گسترش تجارت در این منطقه شده و از طرفی امنیت نسبتاً پایداری را ایجاد کرده‌اند (هادی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۶). در زمان ساسانیان، سرزمین قهستان از ایالات آباد و معتبر بوده و گاهی اوقات، فرمانروایی این منطقه را هپتالیان به عهده داشته‌اند. کتیبه و سنگ‌نگاره‌های (لاخ مزار) روستای (کوچ)

بیرجند، حاوی نوشته‌هایی به خط پهلوی ساسانی است که در آن‌ها نام (آخسنواز) پادشاه هپتالی و (قباد) پادشاه ساسانی مشاهده می‌شود. همچنین صحنهٔ بزم و عروسی قباد با دختر آخسنواز و صورت چند شخصیت هپتالی همگی بر حضور مؤثر هپتالیان در جنوب خراسان دلالت دارند. کتیبه (کال جنگال خوسف) به خوبی نشان می‌دهد که منطقه قهستان در دوره اشکانیان، استقلال اداری داشته است. مورخان، فتح خراسان توسط مسلمانان را در سال ۲۲ هجری قمری شمرده‌اند. قهستان تا سال ۲۵۹ هجری قمری، در سیطره عباسیان بود و توسط والیان خلفا اداره می‌شد و بعد از آن نیز، جزو قلمرو طاهریان بود. قهستان مدتی در تصرف امرای محلی سیستان و از سال ۲۶۶ تا ۶۵۵ هجری قمری در دست حکام اسماعیلی بود که در این مدت هشت نفر از حکام آن‌ها بر قهستان فرمانروایی می‌کردند. موقعیت خاص دوری از مرکز حکومت، وضعیت طبیعی و وجود کوه‌های بلند و صعب‌العبور، از مهم‌ترین علل حضور اسماعیلیان در این منطقه بوده است. قلعه کل حسن صباح، قلعه کوه قاین و فردوس، قلعه شاه دژ نهبندان و قلعه رستم از مشهورترین قلاع اسماعیلی در قهستان بوده است. قلعه کل حسن صباح بعد از قلعه الموت، مهم‌ترین مقر حضور اسماعیلیان به حساب می‌آمد که در این محل فداییان مطلق را تحت تعلیم و آموزش‌های مخصوص قرار می‌دادند. سرانجام با حملهٔ هلاکو خان مغول، تسلط اسماعیلیان بر قهستان به پایان رسید و تعداد زیادی از آن‌ها به قتل رسیدند. هرچند نزاع‌هایی که به خاطر حضور اسماعیلیان از قرن ششم تا قرن هفتم هجری قمری در این نواحی به وقوع پیوسته بود، سبب خرابی شهرها شده بود، ولی همین امر باعث توجه بیشتر به بیرجند و اطراف آن شد. نام بیرجند از قرن هفتم هجری قمری مطرح بود، اما تا دوران صفویه به صورت قصب‌های نه‌چندان مهم به‌شمار می‌رفت؛ از این زمان، فصل جدیدی در تاریخ این شهر به وجود آمد. رونق دادوستد و فراوانی کاروان‌های تجاری در این منطقه، فرصت خوبی به منظور رشد اقتصادی و توسعه کشت و کار در بیرجند را فراهم آورد. در زمان صفویه (۹۰۷ تا ۱۱۳۵ هجری قمری) که امرای عرب تبار خُزیمه و شیبانی در مناطق مختلف قهستان و به‌ویژه طبس خرما (طبس گلشن) و بیرجند استقرار داشتند، بیرجند را به تدریج به‌عنوان مرکز قدرت خود انتخاب کردند (حاجی پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۳ و ۲۴). در آن زمان بیرجند که قصبه‌ای بیش نبود، به‌عنوان حاکم‌نشین قاینات برگزیده شد و خاندان علم که خود را به حازم بن خُزیمه منتسب می‌دانستند، در رأس آن قرار گرفتند و بعدها در کلیهٔ تحولات منطقه شرقی و جنوب شرقی ایران نقش فعالی را ایفا کردند (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۶). ایالت تاریخی قهستان در اواخر دوره صفویه تجزیه شد. پس از آن ولایات قاینات و تون و طبس شکل گرفته شد. قاینات در آن زمان شامل شهرستان‌های نهبندان، سریشه، بیرجند فعلی، درمیان، خوسف، قاینات فعلی و زیرکوه بود و فراه افغانستان را هم دربرمی‌گرفت. شهرستان‌های فردوس، بشرویه و سرایان

جزو ولایات تون و طبرس محسوب می‌شدند (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۳). قهستان در دوره اسلامی و حکومت عباسیان از شاهراه‌های مهم ارتباطی به حساب می‌آمد. این راه ارتباطی از شیراز به استخر و یزد به طبرس و از طبرس به نیشابور و به مرو و بخارا امتداد داشت (شاطری، ۱۳۹۱: ۴۶). از دوره قاجاریه خاندان عَلم حاکمیت بر این منطقه را به عهده گرفتند. در زمان فتحعلی شاه، استان خراسان جنوبی با توجه به اهمیت استراتژیکی خود دروازه ورود به هندوستان از طریق افغانستان بود و بدین جهت مورد توجه انگلیس قرار گرفت. از زمان قرارداد ۱۹۰۷ که خراسان جنوبی تحت نفوذ انگلیس بود، دولت انگلیس نیروی نظامی خود را در زمان جنگ جهانی اول به قسمت مرزی خراسان جنوبی و سیستان فرستاد و در بیرجند کنسولگری ایجاد کرد و بدین ترتیب بر سلطه خود افزود (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۹). در سال ۱۳۱۶ هجری شمسی، تقسیمات جدید استانی شکل گرفت و تشکیلات ولایتی حذف و استانی را جایگزین کرد. در این تقسیمات شهرستان‌های مصوب خراسان شامل مشهد، بجنورد، سبزوار، تربت حیدریه، گناباد و بیرجند بود؛ بنابراین در سال‌های ۱۳۱۶ تا ۱۳۵۹، شهرستان بیرجند دربرگیرنده شهرستان‌های بیرجند فعلی، قاینات، نهبندان، درمیان، سریشه، زیرکوه و خوسف بود. از سال ۱۳۵۹ شهرستان‌های ذکر شده به شهرستان ارتقا یافتند (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۳).

نقشه شماره ۱: نقشه ایران در عصر عباسی که در آن ایالت قهستان، شهرهای تون (فردوس)، قائن و طبرس مشخص شده‌اند.
منبع: گای لوسترنج ۱۳۳۷ ه.ش

در سال ۱۳۸۳، با تصویب مجلس شورای اسلامی خراسان بزرگ به سه استان خراسان شمالی، رضوی و جنوبی تقسیم شد و استان خراسان جنوبی به مرکزیت شهر بیرجند

تأسیس شد (همان: ۲۹). تاریخ شکل‌گیری شهرستان بیرجند به سال ۱۳۱۶ برمی‌گردد که نشان از پیشینه ۸۰ ساله این شهرستان دارد. تاریخ شکل‌گیری شهرستان‌های دیگر استان خراسان جنوبی از جمله قاینات، فردوس، نهبندان، درمیان، سربیشه، سرایان، بشرویه به ترتیب به سال‌های ۱۳۵۸، ۱۳۲۳، ۱۳۶۸، ۱۳۸۴، ۱۳۸۲، ۱۳۸۴ و ۱۳۸۷، برمی‌گردد (شاطری، ۱۳۹۱: ۲۰). بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، استان خراسان جنوبی در سال ۱۳۹۵، دارای ۱۱ شهرستان، ۲۵ بخش، ۲۸ شهر و ۶۱ دهستان بوده است که بعداً شهرستان طبس نیز به آن اضافه شد. (سالنامه آماری استان خراسان جنوبی، ۱۳۹۶: ۵۹).

نقشه شماره ۲: نقشه خراسان جنوبی بر اساس آخرین تقسیمات کشوری

منبع: دانشگاه بیرجند

الف/۲) ویژگی‌های جغرافیایی

مشخصات طبیعی: بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، در سال ۱۳۹۵، مساحت استان ۱۵۰۸۰۰ کیلومتر مربع بوده که از نظر وسعت، در بین استان‌های کشور دارای رتبه سوم است (سالنامه آماری استان خراسان جنوبی، ۱۳۹۶: ۶۱). استان خراسان جنوبی بین مدار جغرافیایی ۳۰ درجه و ۳۱ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۸ دقیقه عرض شمالی، از خط استوا و ۵۵ درجه و ۲۴ دقیقه تا ۶۰ درجه و ۵۷ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار

دارد. استان خراسان جنوبی از سمت شمال به خراسان رضوی و از سمت شرق به طول حدود ۳۳۱ کیلومتر، مرز مشترک با کشور افغانستان دارد و از غرب به استان یزد، اصفهان، سمنان و از جنوب به استان‌های سیستان و بلوچستان و کرمان منتهی می‌شود. از لحاظ وضع ارتفاعات، ارتفاعات خراسان جنوبی امتداد شمالی - جنوبی دارند. بلندترین نقطه استان ارتفاعات نای بند شهرستان طبس با ارتفاع ۲۹۸۰ متر و پست‌ترین نقطه استان در طبس با ارتفاع ۵۳۰ متر از سطح دریا قرار دارد. (سالنامه آماری استان خراسان جنوبی، ۱۳۹۶:۵۹).

شهر بیرجند مرکز استان خراسان جنوبی و مرکز شهرستان بیرجند در ارتفاع ۱۴۹۱ متر از سطح دریا واقع شده است که با مشهد ۴۸۲ کیلومتر، با زاهدان ۴۵۸ کیلومتر تا کرمان ۵۸۶ کیلومتر و از تهران ۱۳۲۰ کیلومتر فاصله دارد (شاطری و رجیبی، ۱۳۹۴: ۴۰).

توپوگرافی خراسان جنوبی از دو بخش کوهستانی و سرزمین‌های پست و هموار تشکیل شده است. مناطق کوهستانی در شمال و مرکز و زمین‌های هموار در حدفاصل رشته‌کوه‌ها در جنوب و جنوب غربی، هم‌مرز با افغانستان هستند. اراضی هموار در مناطق برخوردار از منابع آبی محل کشت و زرع و در مناطق خشک دق‌ها، نمکزارها و بیابان‌ها را تشکیل می‌دهند. قبل از الحاق شهرستان طبس به استان، بلندترین نقطه یا بام خراسان جنوبی، سیاه‌کوه در شمال غرب قاینات با ۲۸۵۷ متر بوده و پست‌ترین نقطه در دشت لوت و در جنوب غرب آن قرار داشت. به دلیل وجود همین ارتفاعات، نام تاریخی قهستان که برگرفته از کوهستان است به این منطقه اختصاص داده شده است. ارتفاعات قاینات، سرایان، فردوس و بشرویه در شمال و کوه‌های باقران و مومن‌آباد در مرکز و کوه‌های سربیشه و نهبندان در جنوب قرار دارند (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۳). کوه‌های استان خراسان جنوبی بخشی از کوه‌های شرقی ایران بوده که با بارش بیشتر، چهره آب‌وهوای این مناطق را از سایر نواحی استان متمایز کرده‌اند و منشأ رودهای فصلی و پیدایش سکونتگاه‌های روستایی و شهری در این مناطق هستند. کوه‌های استان را می‌توان به ۳ دسته تقسیم کرد:

۱) ارتفاعات شمالی: شامل کوه‌های آهنگران، شاسکوه، کوه سیاه، علی جمالی و شتری هستند. این ارتفاعات، در محدوده شهرستان‌های زیرکوه قاینات، سرایان، فردوس، بشرویه و طبس قرار دارند.

۲) ارتفاعات مرکزی: شامل کوه‌های باقران،

۳) ارتفاعات جنوبی: شامل کوه‌های باران، استند، کوه سرخ و کوه شاه و... بوده که

این ارتفاعات در محدوده شهرستان‌های سربیشه و نهبندان قرار دارند. (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۵ و ۶)

در استان خراسان جنوبی ۴۰ دشت نیز وجود دارد که تعدادی از آن‌ها با استان‌های هم‌جوار مشترک‌اند و بین رشته‌کوه‌ها و ارتفاعات پراکنده استان، گسترش یافته‌اند و به دلیل شرایط مناسب برای کشاورزی، جمعیت زیادی در آنجا سکونت دارند (همان: ۸).
 آب‌وهوا: استان خراسان جنوبی تحت تأثیر عرض جغرافیایی (۳۵-۳۰ درجه شمالی)، ارتفاع از سطح دریا، دوری از منابع رطوبتی، ناهمواری‌ها و مجاورت با دشت لوت و کویر، از شرایط اقلیمی خشک و بیابانی در نواحی پست و آب‌وهوای نیمه‌خشک در نواحی کوهستانی مرتفع برخوردار است (هادی نیا و همکاران، همان: ۱۴) به همین دلیل دارای آب‌وهوای نیمه‌صحرائی ملایم تا آب‌وهوای گرم صحرائی است (شاطری، ۱۳۹۱: ۶۱).
 شرایط آب‌وهوای استان می‌توان به‌صورت زیر دسته‌بندی کرد:

توده‌هوای سرد و خشک سیبری که در فصل زمستان قسمت‌هایی از خراسان را در برده و با عبور از دره‌ها و بین‌کوه‌ها، منطقه جنوبی خراسان را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

شاخه‌بادهای آسیایی توران با دمای ۵ تا ۱۵ درجه

بادهای باران‌آور غربی که از اقیانوس اطلس و دریای مدیترانه به سمت ایران آمده و منطقه خراسان را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد.

بادهای سدویسیست روزه سیستان که منشأ آن از افغانستان است و به مدت چهار ماه جنوب خراسان را تحت تأثیر قرار می‌دهند. (شاطری، ۱۳۹۱: ۲۷)

عوامل مؤثر بر آب‌وهوای استان عبارت‌اند از:

عرض جغرافیایی: با توجه به اختلاف زاویه تابش، مقدار گرمای دریافتی از خورشید در جنوب استان بیشتر از شمال استان است.

تفاوت ارتفاع از سطح دریا: باعث به وجود آمدن آب‌وهوای بیابانی برای نواحی پست و آب‌وهوای نیمه‌بیابانی در نواحی کوهستانی شده است.

دشت لوت و دشت کویر: دشت لوت یکی از خشک‌ترین و گرم‌ترین بیابان‌های جهان است. شدت تابش خورشید، کمبود بارش و تبخیر زیاد از ویژگی‌های آن است که بر آب‌وهوای استان تأثیر زیادی گذاشته است. همچنین دشت کویر تأثیر مشابهی بر منطقه شمال غرب استان خراسان جنوبی دارد.

دوری از منابع رطوبتی: خراسان جنوبی با توجه به موقعیت جغرافیایی خود از رطوبت مناطق اقیانوسی بهره‌مند نیست.

ناهمواری‌ها و جهت آن: تأثیر ناهمواری‌های خراسان جنوبی علاوه بر میزان بارش، بیشتر حالت بادپناهی برای برخی از شهرها دارد که باعث به وجود آمدن تفاوت دمایی شده است؛ مانند تفاوت تأثیر بادهای سرد سبیری در بیرجند و قائن.

توده‌های هوا: مهم‌ترین توده‌های هوایی که آب‌وهوای استان را تحت تأثیر قرار می‌دهد عبارت‌اند از: توده سرد قطبی، توده مرطوب غربی (مدیترانه‌ای)، توده گرم و خشک، توده‌هواي سودانی، توده جنوب شرقی (موسمی) و بادهای ۱۲۰ روزه سیستان (هادی نیا و همکاران، ۱۶: ۱۳۹۴).

آب‌وهوا، پوشش گیاهی و زندگی جانوری همواره در تشکیل خاک نقش مهمی دارند. با شناخت نوع خاک در هر ناحیه امکان شناخت ظرفیت فیزیکی، شیمیایی و بیولوژیکی در درون خاک، شرایط آب‌وهوا و نیز قابلیت رویش گیاهان فراهم می‌شود. خاک در استان خراسان جنوبی با توجه به حاکم بودن آب‌وهوای خشک و نیمه بیابانی و فقر پوشش گیاهی و زندگی جانوری تکامل لازم را ندارد. این شرایط در نواحی بیابانی و کوهستانی متفاوت بوده است، به صورتی که در نواحی حاشیه استان خراسان جنوبی که عمدتاً بیابانی است، خاک‌ها تحت تأثیر فرسایش بادی تکامل لازم را نداشته‌اند. ولی در مناطق کوهپایه و دشت‌های مجاور، به علت بارش بیشتر و وجود سیلاب‌ها، خاک تکامل بیشتری داشته و از نوع آبرفتی هستند. (هادی نیا و همکاران، ۳۵: ۱۳۹۴) در مجموع می‌توان گفت میانگین بارندگی سالانه استان خراسان جنوبی، ۱۳۴ میلی‌متر و میانگین دمای سالانه، ۱۷/۵ درجه سلسیوس است. ۹۵ درصد وسعت این استان را عرصه‌های طبیعی دربرمی‌گیرد که از این میزان، ۲۲/۷ درصد بیابانی، ۶۳/۳ درصد مراتع بیابانی، ۷/۲ درصد مراتع خوب و متوسط و ۶/۸ درصد جنگلی است. ۸۸۰،۳۳۴ هکتار از مساحت این استان، جزء کانون‌های بحرانی فرسایش بادی است که شهرستان قاینات با ۲۴۲،۴۷۲ هکتار مساحت کانون‌های بحرانی، دارای بیشترین سطح و شهرستان سرایان با ۲۷،۷۸۷ هکتار، دارای کمترین سطح کانون بحران فرسایش بادی است. پس از الحاق شهرستان طبس به این استان، با توجه به وسعت زیاد بیابان‌های طبس، خراسان جنوبی از ششمین استان بیابانی ایران، به دومین استان بیابانی تبدیل شد.^۱

زلزله: استان خراسان جنوبی به دلیل وجود گسل‌های فعال در ناحیه‌ای با پهنه خطرپذیری بالایی قرار گرفته است و هر ۱۰ تا ۱۵ سال، با یک زلزله مخرب با بزرگی بیشتر از ۶/۵ ریشتر مواجه می‌شود و هرساله بیش از ۶۰۰ زمین‌لرزه کمتر از ۴ ریشتر

در استان به وقوع می‌پیوندد. در ۵۰ سال گذشته، شش زمین‌لرزه مخرب در محدوده استان خراسان جنوبی به وقوع پیوسته است (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰). در حال حاضر هفت گسل فعال در هفت شهرستان خراسان جنوبی بانام‌های گسل اردکول در شهرستان زیرکوه، گسل دوست آباد در شهرستان سرایان، گسل دشت بیاض در شهرستان قاینات، گسل نوزاد در شهرستان درمیان، گسل خراشاد در شهرستان بیرجند، گسل نهبندان در شهرستان نهبندان و گسل ناینبد در شهرستان طبس قرار دارند (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰).

خشک‌سالی: خشک‌سالی، سیل و سرمازدگی نیز از مهم‌ترین مخاطرات طبیعی در استان هستند که تحت تأثیر شرایط اقلیمی در برخی از سال‌ها موجب وارد آمدن خسارات جانی و مالی شده است. در دهه‌ی اخیر، میانگین بارش استان خراسان جنوبی از ۱۳۷ به ۹۳ میلی‌متر کاهش و میانگین دما ۱ درجه افزایش داشته است خراسان جنوبی از سال ۱۳۷۷ تا سال ۱۳۹۷ به مدت ۲۰ سال به‌طور مداوم دچار بحران خشک‌سالی بوده است. بر اساس آمارهای سازمان هواشناسی و تجزیه و تحلیل داده‌های مربوطه، بارندگی استان در دهه‌ی گذشته نسبت به میانگین دراز مدت حدود ۴۰ درصد کمتر شده است (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۰).

خراسان جنوبی به علت بارش کم و تبخیر شدید آب باران، سرزمین کم‌آبی به‌شمار می‌رود. در این سرزمین آب همواره مقدس و مورد احترام مردم بوده و اهمیتی خاص و حیاتی داشته است. بدین علت نیاکان ما با استفاده از بهترین فناوری‌ها مانند حفر قنات، احداث آب‌انبار، سد و بندها و جمع‌آوری سیلاب‌ها سعی داشتند بر این مشکل غلبه کنند. بحران کم‌آبی از قسمت شمال به جنوب استان تشدید شده است. کمی نزولات جوی، شرایط ژئومورفولوژیکی و هیدروژئولوژیکی باعث می‌شود تا رودخانه‌های پرآب و بزرگی مانند آنچه در شمال و شمال غرب ایران وجود دارد در این استان نباشند. وجود لایه‌های نمکی و شکل حوضه‌های آبریز، باعث شوری آب و خروج آن از استان می‌شود؛ بنابراین مصرف بهینه و حفظ و حراست از منابع آبی از گذشته‌های تاریخی تاکنون مورد توجه ساکنین این مناطق کم‌آب و باران بوده است (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۶).

در حال حاضر ۳۴ کشور جهان دارای قنات هستند. مهم‌ترین و قدیمی‌ترین قنات‌ها مربوط به ایران، افغانستان و تاجیکستان هستند. ایران با سی‌وشش هزار رشته بیش از مجموع تمام کشورهای جهان دارای قنات است. بیشترین و مهم‌ترین قنات‌ها متعلق به استان‌های کویری مانند خراسان جنوبی، خراسان رضوی، یزد، کرمان، مرکزی و فارس

است. عمیق‌ترین قنات، قصبه‌گناباد با ۳۴۰ متر عمق و ۳۴ کیلومتر طول و ۴۷۰ حلقه چاه است (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۰). مردم خراسان جنوبی که در منطقه کویری زندگی خود را سپری می‌گذرانند، برای ادامه حیات به وجود آب‌های زیرزمینی و حفر قنات توسل جسته و حیات بسیاری از آبادی‌های این سرزمین به وجود قنات وابسته هستند (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۱). بیشتر مراکز جمعیتی خراسان جنوبی در کنار یک یا چند قنات ساخته شده‌اند و در صورت نبودن قنات‌ها بخش مهمی از شهرها و روستاهای استان خراسان جنوبی شکل نمی‌گرفتند (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۲). قنات دشت بیاض یکی از عمیق‌ترین قنات‌های استان است که عمق «مادر چاه» آن ۲۲۵ متر بوده و ۹ کیلومتر طول دارد و پیشینه این قنات به زمان زرتشتیان برمی‌گردد. قنات استان خراسان جنوبی به دو دسته قنات کوهستانی (که در کوهپایه‌ها حفر شده و از منابع آب باران تغذیه می‌کنند و در تابستان خشک می‌شوند. این قنات‌ها از دره‌های تنگ عبور کرده و گاهی اوقات به دلیل طغیان سیل مسدود می‌شوند) و قنات دشتی (که شامل منابع عمیق آب‌های زیرزمینی با طول نسبتاً زیاد و تقریباً ثابت بوده و تمام شهرها و مراکز پرجمعیت خراسان جنوبی در مظهر این گونه قنات‌ها قرار دارند) (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۲ و ۱۳۳).

سرمازدگی: از مخاطرات طبیعی دیگر متأثر از شرایط اقلیمی در استان خراسان جنوبی، سرمازدگی است که خسارات زیادی به کشاورزان و دامداران وارد می‌کند. در سال‌های گذشته، شدیدترین سرمازدگی مربوط به زمستان سال ۱۳۸۶ بوده که سراسر استان را تحت تأثیر خود قرار داده است (حتی مناطق گرمسیر جنوبی استان مثل نهبندان). شدت سرمای هوا به حدود ۳۰ درجه زیر صفر رسیده و تداوم این روند به مدت بیش از یک ماه خسارات زیادی به بخش‌های زیربنایی وارد کرد و حتی باعث خشک شدن درختان کاج که از مقاوم‌ترین گونه‌های گیاهی در برابر سرما هستند، شده است (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۲).

سیل: در استان خراسان جنوبی، رودهای فصلی زیادی وجود دارد که در صورت شدت بارندگی، احتمال وقوع سیل در حوضه آبریز این رودها وجود دارد. از سیلاب‌های چند سال اخیر در استان می‌توان به سیل سال ۱۳۸۸ در شهرستان‌های بیرجند، قاینات و درمیان اشاره کرد که خسارات جانی و مالی زیادی به همراه داشته است (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۰ و ۲۱).

رودخانه‌ها: با توجه به نقشه‌ی پراکندگی حوضه‌های آبریز، به بررسی چهار مورد از

رودهای مهم استان می‌پردازیم.

رود بمرود، خوشبخت یا حاجی‌آباد: این رودخانه از ارتفاعات جنوب شرق شهرستان زیرکوه سرچشمه می‌گیرد. جریان سطحی آن بعد از عبور از اراضی روستاهای کبودان، زهان و افین به سد حاجی‌آباد و در نهایت وارد دق پترگان می‌شود. طول این رودخانه ۱۳۵ کیلومتر است و رودهای فرعی افین، علی‌آباد و مولید به آن می‌پیوندند. شهرهای زهان، اسفدن و حاجی‌آباد در نزدیکی این رود قرار دارند.

رودخانه فخرود: این رودخانه از ارتفاعات شمال غربی شهرستان درمیان اطراف روستاهای نقنچ و نگینان (کوه گینو) سرچشمه گرفته و از مرکز دشت‌های بورنگ و درمیان (اسدیبه) عبور می‌کند و به سد رزه و در نهایت به دق تندی در افغانستان منتهی می‌شود. نزدیک‌ترین شهر به این رود شهر اسدیبه است، طول این رودخانه تا مرز ۱۵۵ کیلومتر است و رودهای فرعی؛ جاجنگ، خورشیدان، درمیان و زالیان به آن می‌پیوندند.

رودخانه شور قاین (کال دونخ): این رودخانه از ارتفاعات غرب و جنوب غربی شهرستان قاینات سرچشمه می‌گیرد. شاخه‌های اولیه آن شاخن و کال خونیک است که در جهت شمال شرقی جریان یافته و اراضی دهستان‌های فرخی، ابراهیم‌آباد و امیرآباد را مشروب کرده و از استان خارج می‌شوند و به نمکزار خواف می‌پیوندند. طول این رودخانه ۲۶۰ کیلومتر است که در مسیر خود شاخه‌های زیادی را دریافت کرده و به علت عبور از زمین‌های شور، آب آن وضعیت چندان مطلوبی ندارد.

رودخانه شور بیرجند (شاهرود): رودخانه شور تنها رودخانه دائمی حوضه آبریز دشت لوت است و از ارتفاعات شهرستان سریشه سرچشمه گرفته و پس از زه‌کشی دشت بیرجند و خوسف به رود گاریجگان پیوسته و در انتها به دشت لوت می‌ریزد. این رودخانه در اطراف بیرجند و خوسف به نام شاهرود یا رود بیرجند و در پایان رود شور نامیده می‌شود. طول این رودخانه ۲۸۰ کیلومتر است (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۷).

سدها: سدها به منظور تأمین آب کشاورزی و شرب و تغذیه سفره‌های آب زیرزمینی و کنترل سیلاب‌های فصلی احداث شده‌اند.

سد رزه: از نوع بتنی است که در شهرستان درمیان (۱۳۵ کیلومتری جنوب شرق بیرجند) روی رودخانه فخرود با هدف کنترل سیلاب‌های فصلی، ذخیره‌سازی و تنظیم حدود ۸ میلیون مترمکعب روان آب جهت مشروب کردن ۶۰۰ هکتار از اراضی پایین دست احداث شده است (همان: ۲۹ و ۳۰).

مناطق حفاظت شده: به منظور حفاظت از گونه‌های گیاهی و جانوری، ۴ منطقه

حفاظت شده و ۳ پناهگاه حیات وحش در استان احداث شده که عبارت‌اند از: منطقه حفاظت شده آرک و گرنگ: این منطقه با مساحت ۳۰۰۰۰ هکتار در شهرستان خوسف واقع شده که کوهستانی و صخره‌ای است. گیاه غالب آن در مناطق دشتی کرمه و در ارتفاعات بنه و بادامشک است. جانوران این منطقه کل، بز، گرگ، شغال و پرندگانی مثل کبک، تیهو، باقرقره و... هستند.

منطقه حفاظت شده درمیان: این منطقه با وسعت ۸۰۰۰۰ هکتار به علت دارا بودن مراتع زیاد و تپه ماهورهای متعدد، مکان مناسبی برای پرورش قوچ و میش وحشی است. همچنین به دلیل داشتن آبشار، چشمه معدنی آب‌ترش، چنار هزارساله دوشنگان و وجود گیاهان مرتعی همچون؛ قیچ، نسترن وحشی، گون، گز و کما و پستانداران مختلف از زیستگاه‌های مهم استان است.

منطقه حفاظت شده شاسکوه: این منطقه با وسعت ۷۰۳۰۰ هکتار در شهرستان زیرکوه قرار دارد و شامل کوه‌ها، تپه‌ماهورها، دشت‌های آبرفتی و دق است. در قسمت دشتی این منطقه، پرندگان باارزش هویره و زاغ بور وجود دارند (همان: ۴۴ و ۴۵).

منطقه حفاظت شده مظفری: این منطقه با مساحت ۹۲۸۰۸ هکتار در شهرستان فردوس قرار داشته و بیش از ۵۰ درصد مساحت منطقه را مناطق کویری و بیابانی تشکیل می‌دهند.

پناهگاه حیات وحش کجی نمکزار: تالاب کجی نمکزار نهبندان، یک شوره‌زار وسیع در ۷۵ کیلومتری شمال شهر نهبندان است که به دلیل پایین بودن سطح ارتفاع آن نسبت به مناطق پیرامون، محل تجمع زه آب این منطقه بوده و از آن جهت که در تمام فصول سال دارای ذخیره آبی است، محل مناسبی برای پرندگان مهاجر محسوب می‌شود. منطقه کجی نمکزار نهبندان همانند سایر تالاب‌های کشور، پرندگان متنوعی را در این منطقه دارد و هر ساله به‌ویژه در فصل مهاجرت پرندگان آبی و کنار آبی گونه‌های مختلفی از آبچلیک، حواصیل و اردک سرسبز در آن به چشم می‌خورند (همان: ۴۶ و ۴۷).

پناهگاه حیات وحش رباط شور: این منطقه در اطراف کوه رباط شور فردوس است و تنوع پوشش گیاهی و زندگی جانوری منحصر به فردی دارد.

پناهگاه حیات وحش نایبندان: در جنوب و جنوب غرب شهرستان طبس قرار دارد و بزرگ‌ترین پناهگاه حیات وحش کشور است که به منظور حمایت از گونه‌های جانوری کمیاب یوزپلنگ آسیایی و جبیر احداث شده است. این پناهگاه یکی از بکرترین و کم‌تعارض‌ترین زیستگاه‌های کشور به لحاظ ورود صنایع و دام اهلی است (همان: ۴۸ و ۴۹).

ویژگی‌های جمعیتی

استان خراسان جنوبی به مرکزیت شهرستان بیرجند دارای ۱۱ شهرستان است که به جز بیرجند، شهرستان قاین با دارا بودن باکیفیت‌ترین زعفران جهان، برخوردارترین و نهبندان محروم‌ترین شهرستان‌های استان بشمار می‌آیند. مساحت آن ۱۵۲ هزار کیلومترمربع با تراکم جمعیتی معادل ۵ نفر در هر کیلومتر است (طائی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲).

بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در آبان ماه سال ۱۳۹۵، جمعیت استان برابر ۷۶۸۸۹۸ نفر بوده (۵۰/۷٪ مرد و ۴۹/۳٪ زن) که در مقایسه با سرشماری نفوس و مسکن آبان ماه سال ۱۳۹۰ به طور متوسط سالانه ۰/۹۸ درصد رشد داشته است. بر اساس نتایج مزبور بیشترین جمعیت، متعلق به گروه سنی ۴-۰ سال (۱۱/۰۵ درصد جمعیت) و کم‌ترین جمعیت مربوط به گروه سنی ۷۰ سال به بالا بوده است. در مجموع بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، تعداد ۲۹۳۹۸۴ خانوار در استان وجود داشته که از این تعداد حدود ۵۷/۶ درصد در نقاط شهری و ۴۲/۴ درصد در نقاط روستایی ساکن بودند. در سال ۱۳۹۵، ۱۸۳۳۲ ولادت ثبت شده است که از این تعداد حدود ۴۸/۵ درصد آن‌ها متولدین دختر هستند. در این سال، ۷۳۵۰ ازدواج و در حدود ۱۱۹۶ طلاق به ثبت رسیده است (سالنامه آماری استان خراسان جنوبی، ۱۳۹۶: ۹۶). همچنین از تعداد ۷۶۸۸۹۸ نفر جمعیت استان، سهم هرکدام از شهرستان‌های استان به شرح ذیل است: شهرستان بیرجند ۲۶۱۳۲۴ نفر، خوسف ۲۷۶۰۰ نفر، درمیان ۵۳۷۱۴ نفر، سرایان ۳۳۳۱۲ نفر، سریشه ۴۰۹۵۹ نفر، قائنات ۱۱۶۱۸۱ نفر، زیرکوه ۴۰۱۵۵ نفر، نهبندان ۵۱۴۴۹ نفر، فردوس ۴۵۵۲۳ نفر، بشرویه ۲۶۰۶۴ نفر و طبس ۷۲۶۱۷ نفر جمعیت دارند (سالنامه آماری ۱۳۹۵: ۱۱۱).

تعداد قابل توجهی از جمعیت استان را عشایر تشکیل می‌دهند که برخی از طوایف عشایری عبارت‌اند از: بهلولی، اردنی، تاجیک، آخوندی، طاهری، رمضانی، عرب خزائی، براهویی، نهتانی، ده مرده، دلاکه، سارانی، بارانی، بهمدی، تاج الدینی، عرب صاحبی، ناروئی، نخعی، عرب، عنانی، کلندرزی، جمال زهی، خسروی، دیوانی، زاروزهی، شهرکی، شیخی، قوتی زهی، کرد، ماهیرودی، محبوب، میلانلو، یوسف زهی، بارفروش، شیبانی، کمال زهی، نورشاهی، حیدری، رودینی، شیبیک، عارفی، عبدالهی، کوچال، محمد حسنی، محمودی، میرشاه، نوری، چوبداری، توپکانلو، لطفی، میغانی و ناصری. بزرگ‌ترین طایفه عشایری استان، طایفه بهلولی‌ها است. این عشایر به فرمان شاه عباس صفوی و نادرشاه افشار به دلیل برقراری امنیت و جلوگیری از هجوم اشرار و اقوام به نواحی مرزی خراسان

جنوبی مجبور به کوچ شدند تا به لطف و شجاعت این مرزداران غیور در مناطق مرزی امنیت به وجود آید (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۲). در مجموع کوچ‌نشینان استان را می‌توان به شکل زیر تقسیم‌بندی کرد.

کوچ‌رو: کوچ‌نشینان در طول سال به همراه خانواده خود بین مناطق ییلاقی و قشلاقی استان جابه‌جاشده و در چادر سکونت داشته و شغل اصلی آن‌ها دامداری است. این گروه تقریباً ۱۰ درصد جمعیت عشایری استان را شامل می‌شوند. مانند عشایر سارانی که ییلاق آن‌ها کوهستان‌ها و سرزمین‌های مرتفع (دشت‌های مرتفع) سربیشه و قشلاق آن‌ها سرزمین‌های پست (دشت‌ها) سهل‌آباد و سلم‌آباد است.

نیمه کوچ‌رو: این دسته از کوچ‌نشینان، فقط در زمان ییلاق به همراه خانواده خود کوچ می‌کنند. آن‌ها مسکن ثابتی دارند و در کنار دامداری به کشاورزی نیز مشغول به کار هستند؛ مانند عشایر تاجیک که ییلاق را در دشت‌های مرتفع ناامید و گل میران‌گزیک می‌گذرانند. بیشتر جمعیت عشایری استان نیز نیمه کوچ‌رو هستند (همان: ۷۵).

مهاجرت: استان خراسان جنوبی تحت تأثیر عوامل طبیعی، اقتصادی و اجتماعی، همواره به صورت یک قطب مهاجرت فرست عمل کرده است. لازم به ذکر است که مهاجرت‌های داخل استانی بیشتر از روستاها به شهرها صورت گرفته است (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۲).

ویژگی‌های قومیتی

منطقه جنوب خراسان به دلیل وضعیت آب و هوایی و اقلیمی خاص خود چندان مورد توجه و تاخت‌وتاز افراد بیگانه قرار گرفته است و زبان و نژاد مردم کمتر دچار آمیختگی شده است. بر اساس اسناد تاریخی، استان خراسان جنوبی، زیستگاه یکی از اقوام ایرانی بوده که زبان غالب آن‌ها، فارسی دری است و در مناطق مختلف این استان، با گویشی نزدیک به هم مورد استفاده قرار می‌گیرد. این گویش‌ها، از لحاظ تعداد واژگان و تنوع آن‌ها، از گویش‌های پرمایه زبان فارسی هستند. در این گویش‌ها، از واژه‌های بیگانه استفاده نمی‌شود. ویژگی‌های دیگر این گویش‌ها، شیرینی و توانایی بالای آن‌ها در ساخت واژه است. امروزه در اثر گسترش ارتباطات و مبادلات فرهنگی، برخی از واژه‌های استفاده شده در این گویش‌ها، به تدریج از بین رفته است. زبان عربی و لهجه بلوچی نیز در جنوب این استان به صورت محدود، متداول است، اما از آن جهت که اغلب مردم این منطقه از قوم فارس هستند زبان رسمی آن‌ها نیز فارسی است. البته لهجه مردم در مناطق مختلف متفاوت است و هر شهر و روستای، لهجه‌ای مخصوص به خود را دارد. مثلاً لهجه

بیرجندی، سرایانی، قاینی و... که هر کدام در نحوه جمله‌بندی‌ها و به کار بردن واژه‌ها با هم متفاوت هستند (حاجی‌پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۵). بر اساس بررسی میدانی از میان ساکنان ۲۸۸ شهر و حدود ۱۴۰۰ روستای سراسر کشور، نمونه استان خراسان جنوبی در این نظر سنجی درصد اقوام را بدین قرار نشان داد: ۹۹/۳ فارس (۱۰۰ درصد مرد، ۹۸/۵ درصد زن)، ۰/۷ بلوچ (۱/۵ درصد زن) بودند.

اکثر مردم خراسان جنوبی، مسلمان و شیعه مذهب‌اند و بخشی هم پیرو مذهب تسنن هستند و اغلب در مناطق مرزی استان ساکن هستند. روابط تشیع و تسنن در استان، بسیار دوستانه و مبتنی بر همکاری و احترام متقابل است. یکی از دستاوردهای عظیم انقلاب اسلامی در این استان، اتحاد بین مسلمانان است که باعث تحکیم و همبستگی بیشتر آن‌ها شده است (همان: ۸۳). خراسان جنوبی از زمان‌های دور، محل برخورد ادیان و مذاهب مختلف بوده است. مردم استان خراسان جنوبی قبل از اسلام بیشتر زرتشتی بودند. تعدد گورستان‌گیرها در مکان‌های مختلف گویای این واقعیت است. خراسان جنوبی در زمان سلجوقی از مراکز مهم حکومتی اسماعیلیان بوده که هنوز هم در برخی نقاط استان ساکن هستند (شاطری و رجبی، ۱۳۹۴: ۳۶).

ویژگی‌های تجاری و صنعتی

کارخانه‌ها و کارگاه‌های تولید ماشین‌آلات و تجهیزات، وسایل نقلیه موتوری، محصولات فلزی، تجهیزات حمل و نقل، اکسید منیزیم، محصولات لاستیکی و پلاستیک، ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی، محصولات کانی غیرفلزی، کاغذ و محصولات کاغذی، ابزار پزشکی و اپتیکی، ساعت، رادیو و تلویزیون، فلزات اساسی، چوب و محصولات چوبی، منسوجات، مبلمان و صنایع غذایی و آشامیدنی در سطح استان و نیز در ۵ شهرک صنعتی در بیرجند، فردوس، قاین، نهبندان و سربیشه مشغول فعالیت می‌باشند. این استان در معدن نیز پتانسیل بالایی دارد به طوری که دارای تنها ذخایر منیزیت ایران (شهرستان بیرجند و شهرستان سربیشه)، بزرگ‌ترین ذخیره و تنها معدن آزبست ایران (معدن حاجات نهبندان) بوده و ذخایر و معادن مهم بنتونیت (شهرستان سرایان، سه قلعه)، گرانیت (بیرجند و سربیشه)، گل سفید (بیرجند)، بازالت (شهرستان سربیشه) در خراسان جنوبی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. یکی دیگر از مهم‌ترین معادن این استان، معدن مس قلعه زری واقع در جنوب غرب این استان (خوسف) است که به علت عیار طلای بالای آن، در سطح جهان شناخته شده است..

معادن ولاستونیت، کائولن، تراورتن، فلدسپات، بوکسیت، مارن، گچ، آهک، دولومیت، مرمیت، خاک صنعتی، سنگ لاشه و توف از دیگر معادنی هستند که در این استان در حال بهره‌برداری هستند. همچنین معادن غنی زغال سنگ در شهرستان طبس و سنگ‌های ساختمانی گرانیت و مرمیت در شهرستان نهبندان از دیگر ظرفیت‌های معدنی استان است (طائی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲).

در سال ۱۳۹۴، ۸۷ کارگاه صنعتی دارای ۱۰ نفر شاغل و بیشتر با ۵۷۶۷ نفر شاغل در استان وجود داشته است. مالکیت ۹۴/۳ درصد این کارگاه‌ها مربوط به بخش خصوصی و حدود ۵/۷ درصد به بخش عمومی تعلق داشته است. همچنین از این تعداد شاغلین بخش صنعت، ۲۵/۱ درصد در کارگاه‌های دارای ۴۹-۱۰ نفر شاغل، ۱۲/۰ درصد در کارگاه‌های دارای ۹۹-۵۰ نفر شاغل و ۶۲/۹ درصد در کارگاه‌های دارای ۱۰۰ نفر کارکن و بیشتر مشغول به کار بوده‌اند. در سال ۱۳۹۴، میزان سرمایه‌گذاری در کارگاه‌های صنعتی دارای ۱۰ نفر کارکن و بیشتر حدود ۱۹۸۸ میلیارد ریال بوده که نسبت به سال قبل، ۲۰/۲ درصد افزایش داشته است. در همین سال ارزش افزوده فعالیت‌های صنعتی کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر، بیش از ۳۹۵۴ میلیارد ریال بوده که نسبت به سال قبل ۷/۷ درصد کاهش داشته است (سالنامه آماری استان خراسان جنوبی، ۱۳۹۶: ۲۶۱).

بیشترین میزان اشتغال کارگاه‌های صنعتی دارای پروانه بهره‌برداری صادرشده، توسط اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان خراسان جنوبی بر حسب نوع فعالیت طبق آخرین سرشماری سال ۱۳۹۵، شامل تولید محصولات کانی غیر فلزی با ۴۸۴۸ نفر شاغل، تولید محصولات لاستیکی و پلاستیکی با ۱۷۶۳ نفر، صنایع مواد غذایی و آشامیدنی با ۱۵۵۲ نفر، صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی ۵۷۹ نفر و تولید منسوجات ۴۰۶ نفر است و کم‌ترین آن برای انتشار چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده ۱۷ نفر، تولید ماشین‌آلات اداری و محاسباتی ۳۱ نفر، بازیافت ۱۹ نفر و آژانس مسافرتی ۷ نفر بوده‌اند (سالنامه آماری استان خراسان جنوبی، ۱۳۹۶: ۲۷۰ و ۲۷۱).

یکی دیگر از مزیت‌های صنعتی استان منطقه ویژه اقتصادی است که در اولین سفر رئیس‌جمهور وقت، به استان، مطرح و در تاریخ ۱۳۸۹/۷/۱۴ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید (حاجی‌پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۵۰). برخی از مزیت‌های سرمایه‌گذاری در منطقه ویژه اقتصادی بیرجند عبارت‌اند از:

- وجود فرودگاه بین‌المللی بیرجند به‌عنوان مرز مجاز هوایی در مجاورت منطقه ویژه اقتصادی

- وجود گمرک و پایانه مرکزی ماهیروود در فاصله ۱۹۵ کیلومتری منطقه ویژه اقتصادی
- همسایگی استان خراسان جنوبی با کشور افغانستان با فاصله ۳۱۰ کیلومتر از منطقه ویژه اقتصادی
- فراهم بودن زمین، آب، برق، گاز، راه ارتباطی و زیرساخت‌های مخابراتی و IT در منطقه ویژه اقتصادی بیرجند
- عبور بزرگراه شهید کلانتری از مجاورت منطقه
- معافیت مالیاتی از پرداخت هرگونه عوارض معمول در کشور برای اشخاص حقیقی و حقوقی که در منطقه به کار تولید کالا یا خدمات فعالیت دارند.
- امور مربوط به اشتغال نیروی انسانی، روابط کار، بیمه و تأمین اجتماعی در منطقه بر اساس مقررات مصوب و جاری در مناطق آزاد تجاری- صنعتی خواهد بود.
- مبادلات بازرگانی منطقه با خارج از کشور و یا با سایر مناطق ویژه اقتصادی و مناطق آزاد تجاری- صنعتی پس از ثبت در گمرک از حقوق گمرکی، سود بازرگانی و کلیه عوارض ورود و صدور تحت هر عنوان معاف بوده و مشمول محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های مقررات واردات و صادرات به استثنای محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های قانونی و شرعی نمی‌شود.
- ورود کلیه ماشین‌آلات خط تولید و لوازم قطعات مورد مصرف در منطقه از خارج از کشور، اعم از نو و مستعمل مجاز و از پرداخت هرگونه حقوق و عوارض گمرکی معاف است.
- نیاز نداشتن به ثبت سفارش برای ورود کلیه مواد اولیه و قطعات خارجی به منطقه و نیز برای ورود محصول تولیدی از منطقه به داخل کشور
- صادرکنندگان کالا می‌توانند از داخل کشور کالای خود را به منطقه صادر و در فرصت مناسب به کشور مورد نظر خود ارسال کنند. این قبیل صادرکنندگان می‌توانند از مزایای مشوق‌های صادراتی کشور نیز برخوردار شوند.
- صاحبان کالا می‌توانند از کلیه میادین ورود کشور نسبت به ترانزیت کالای خود به منطقه ویژه اقتصادی اقدام کنند و گمرکات مرزی موظف‌اند پس از ارائه درخواست صاحبان کالا، نسبت به تشریفات ترانزیت یا فراهم نمودن تسهیلات لازم برای این قبیل صاحبان کالا اقدام کنند.
- منطقه ویژه اقتصادی با فراهم کردن امکان تخلیه، بارگیری، نگهداری و حراست کالا در اماکن مسقف و روباز، این امکان را فراهم می‌کند تا بازرگانانی که بنا به

دلایلی کالاهای آنها در گمرکات مرزی معوق مانده، بتوانند کالاهای رسوبی خود را بدون محدودیت جهت مرجوع نمودن آن با تشخیص مدیریت منطقه، به این منطقه ارسال و از تسهیلات آن استفاده کنند.

- حضور گمرک منطقه به منظور ترخیص کالا و ارائه خدمات لازم و سهولت ترخیص توسط گمرک منطقه در مواقع حساس بازار، می‌تواند به عنوان امتیازی برای تجار محسوب شود.
- کلیه سرمایه‌گذاران می‌توانند بدون هیچ‌گونه محدودیتی نسبت به تأسیس شرکت در منطقه به هر میزان سهم برای مشارکت با خارجیان اقدام کنند.
- نحوه پذیرش و ورود و خروج سرمایه خارجی و سود حاصل از آن به منطقه و چگونگی و میزان مشارکت خارجیان در فعالیتهای منطقه بر اساس قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی انجام خواهد شد (حاجی‌پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۵۱ و ۵۲).

صنایع دستی: از میان قریب به ۳۰۰ رشته و زیر رشته شناسایی شده و کددار صنایع دستی در کشور، بیش از ۸۰ رشته صنایع دستی در استان خراسان جنوبی شناسایی شده که در گذشته نه‌چندان دور فعالیت داشته یا دارند. از جمله قالی‌بافی سفالگری، رنگرزی، آهنگری، مسگری، حصیربافی، سبذبافی، نمدمالی، زیلوبافی، پارچه‌بافی، نوغان‌داری، ریسندگی، گلیم‌بافی، جاجیم‌بافی، زرگری، دباغی و سوزن‌دوزی، از جمله صنایع دستی استان خراسان جنوبی هستند؛ اما مهم‌ترین صنایع دستی استان عبارت‌اند از: قالی‌بافی: با توجه به این که خراسان جنوبی، با محدودیت شرایط اقلیمی مواجه است که این کمبود شرایط اقلیمی شامل (کمبود آب، نامناسب بودن خاک و پوشش گیاهی) هستند؛ فعالیتهای کشاورزی و دامپروری در این منطقه مشکلات خاص خود را دارد، لذا توجه به صنایع دستی به‌ویژه قالی‌بافی، از زمان‌های گذشته در میان ساکنان این استان، اهمیت داشته است. فرش‌بافی نیز در این منطقه، قدمتی طولانی دارد. این سابقه، سبب شده تا مردم این ناحیه در تهیه فرش‌های دست‌بافت، تجربه و مهارت کافی به‌دست آورده و مصنوعات آن در بازارهای داخلی و خارجی، از مرغوبیت و شهرت بالایی مانند فرش‌های مود و درخش برخوردار باشند.

ریسندگی و بافندگی: ریسندگی و بافندگی، از هنرهای ظریف استان خراسان جنوبی است که قدمتی طولانی دارد. تهیه نخ از پشم، مو و پنبه و تبدیل آنها به پارچه‌های مختلف (کرباس، چادرشب و...)، از زمان‌های گذشته در میان مردم این استان، رایج بوده

و نقش مهمی در خودکفایی آن‌ها داشته‌اند، اما با روند ماشینی شدن کارها اکنون این صنایع، به برخی از مردان و زنان کهن‌سال روستایی محدود شده‌اند. روستای خراشاد از توابع بیرجند در همین موضوع به‌عنوان روستای نمونه گردشگری و صنایع دستی به ثبت جهانی رسیده است.

سفالگری: سفالگری از صنایع سنتی و قدیمی است که در برخی از روستاهای استان خراسان جنوبی انجام می‌شود. ساخت انواع تنور، گلدان، کوزه، تقار، کاسه و ... با استفاده از خاک رس و پخت آن در کوره. صنعت سفال این استان، ابتدایی و بدون لعاب، نقش و کندوکاری هستند (حاجی‌پور و دیگران: ۹۰ و ۹۱).

خرسک بافی: نوعی قالیچه زمینی درشت باف با نقوش کاجی، جنگلی، گلدانی، مرغی و ... در کاربردهای زیرانداز، پشتی که گاهی با پشم‌های خود رنگ و با نقوش هندسی بافته می‌شود.

گلیم بافی: انواع بافت گلیم و گلیمچه در کاربردهای زیرانداز، جوال، چنجه (توبره)، نمکدان، جل، سفره آردی.

پلاس بافی: تهیه شده از موی بز یا نوارهای بریده شده از پارچه‌های مستعمل و در کاربردهای زیر انداز.

سیاه چادر بافی: دست بافته‌ای بسیار ساده به روش گلیم باف، با موی بز برای استفاده در ساخت چادر عشایر.

نمد مالی سنتی: مالیدن و ورز دادن الیاف پشم بهاره و بلند گوسفند با آب گرم و صابون تا نمدی شدن کامل، در کاربردهای کلاه نمدی، گرگوش (کپنک)، زیرانداز، پادری

نساجی سنتی: در رشته‌های احرامی بافی، بَرک بافی (کُرکی بافی)، حوله بافی (ازجنس پنبه)، چادرشب بافی، کرباس بافی، جاجیم بافی (از جنس پشم یا ابریشم در کاربردهای زیرانداز، روفرشی، روکرسی، روپشتی، کوسن انواع کیف و ساک دستی) و.

رودوزی‌های سنتی: در رشته‌های مليله دوزی، پيله دوزی، خامه دوزی، نَقده دوزی، ابریشم دوزی، سُکمه دوزی، آجیده دوزی، چهل تکه دوزی، سکه دوزی، زَعَره دوزی، آینه دوزی، پولک دوزی، برودری دوزی، بخارادوزی، ژوردوزی، مغزی دوزی، سنگ دوزی و ... در کاربردهای لب طاقی، رومیزی، تزیین لباس، تابلو، روسری و ...

لباس محلی جنوب خراسان: شامل لباس محلی عروس و داماد و لباس‌های محلی مناطق روستایی و عشایری استان

گیوه بافی: پای پوشی سبک، مقاوم و خنک با رویه پنبه‌ای و کف پارچه‌ای، چرمی یا

لاستیکی

قلاّب بافی با ابریشم طبیعی: بافت انواع رومیزی، دستکش، شال گردن و ... با ابریشم طبیعی

ترکه بافی: ساخت انواع سبد، تگجیح، پیش دستی و ... از شاخه‌های سرخ بید (مینا) و سافت‌ترگ (بادام تلخ).

حصیر بافی (پَخل بافی و بوریا بافی): ساخت انواع سبد، زنبیل، شیلگ، کلاه و زیرانداز و. با استفاده از الیاف ساقه گندم و برگ درخت خرما

خراطی چوب: ساخت انواع پایه‌های چوبی میز، مبل، صندلی، نی و بدنه قلیان و ... از تراش دورانی چوب‌های جنگلی.

چلنگری (آهنگری سنتی): ساخت انواع زنگوله، چاقو، داس، ابزارآلات کشاورزی، قندبر و ... از طریق حرارت دادن فلزات در کوره و کوفتن بر آن.

دواتگری سنتی (مس چکشی): ساخت انواع اشیا و ظروف از قبیل دیگ‌ها و قابلمه‌های مسی با چکش کاری ورقه‌های مس

قلمزنی مس (ریزه قلم): ایجاد نقش بر روی اشیا فلزی به کمک ضربات چکش و با استفاده از قلم‌های فولادی با نوک‌های متفاوت

حجاری سنتی (سنگتراشی): ساخت انواع هاون سنگی، دستاس، شومینه و ... از تیشه کاری یا تراش سنگ.

طراحی و نقاشی سنتی: طراحی نقوش انواع قالی و قالیچه بر روی کاغذ شطرنجی بر اساس رج‌شمار مورد نظر و سپس نقطه‌گذاری و رنگ‌آمیزی.

تزیینات مربوط به معماری: گچ‌بری، آجرکاری سنتی، آئینه‌کاری سنتی، مقرنس کاری، یزدی‌بندی، رسمی‌بندی.

پیشه‌های وابسته به صنایع دستی: ابریشم‌کشی، رنگرزی سنتی، رفوگری، نخ‌ریسی سنتی، دباغی سنتی^۱.

ویژگی‌های کشاورزی

کشاورزی استان خراسان جنوبی به علت کمبود آب با مشکل روبه‌رو بوده است، ولی زمینه‌های مناسبی برای تولید محصولات کشاورزی که با شرایط محیطی سازگارند را فراهم کرده است. مهم‌ترین محصولات زراعی استان خراسان جنوبی شامل زعفران، گندم، جو، چغندر قند، پنبه، زیره و هندوانه هستند. بیشترین محصولات باغی استان

۱. گزارش اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان جنوبی

شامل زرشک، عناب، پسته، انار، بادام، آلبخارا، انجیر و انگور است. استان خراسان جنوبی مهم‌ترین کانون‌های تولید زعفران جهان است و به همین دلیل به سرزمین طلای سرخ مشهور است. از طرفی مقام اول تولید محصولات چوب زرشک و عناب ایران را به خود اختصاص داده است. گل نرگس خوسف نیز در ایران شهرت زیادی دارد (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۴).

آمارگیری کشاورزی در سطح ملی برای اولین بار در سال ۱۳۳۹، توسط اداره آمار عمومی و با روش نمونه‌گیری انجام شد و بعد از انجام چندین آمارگیری نمونه‌ای که در سال‌های ۱۳۵۰ و ۱۳۵۱ منتشر شده است، در سال ۱۳۵۲، اولین سرشماری کشاورزی روستایی توسط مرکز آمار ایران انجام شد و در سال ۱۳۶۷، اولین سرشماری عمومی کشاورزی توسط مرکز آمار ایران در سطح نقاط شهری و روستایی اجرا شد. در این سرشماری کلیه بهره‌برداران کشاورزی مربوط به اشخاص حقیقی از طریق مراجعه به خانوارهای ساکن نقاط روستایی و شهری و خانوارهای غیر ساکن و بهره‌بردارانهای مربوط به اشخاص حقوقی از طریق شناسایی تمام اماکن محل انجام فعالیت‌های کشاورزی مربوطه، آمارگیری شدند و با استفاده از چارچوب این سرشماری اولین طرح آمارگیری نمونه‌ای کشاورزی در سال ۱۳۷۱، توسط مرکز آمار ایران انجام شد (سالنامه آماری استان خراسان جنوبی، ۱۳۹۶: ۱۶۹).

مساحت عرصه‌های جنگلی استان در سال ۱۳۹۵ حدود ۱۵۵۲۰۹۰ هکتار است. در سال مذکور، از ۸۴۸۵۰۷۴ هکتار مراتع استان فقط ۰/۰۷ درصد جزو مراتع خوب و بقیه در رده مراتع متوسط و فقیر محسوب شده‌اند. در سال ۱۳۹۵، حدود ۱۰۵۰ تن انواع آبیان، صید و تولید شدند. در سال ۱۳۹۴ ارزش افزوده این بخش شامل فعالیت‌های کشاورزی، شکار، جنگل‌داری و ماهی‌گیری ۱۷۰۹۲/۷ میلیارد ریال بوده است (همان: ۱۷۶).

استان خراسان جنوبی به علت شرایط اقلیمی در بخش کشاورزی نسبتاً با مشکل مواجه است. اما زمینه مناسبی برای تولید محصولات که با شرایط محیطی سازگاری بیشتری دارند، فراهم کرده است. به‌طوری‌که در تولید زرشک و عناب مقام اول و در تولید زعفران مقام دوم را دارد. همچنین در تولید محصولات مانند بادام، پسته، انار، سنجد، آلو، زیره، زیتون و پنبه نیز از جایگاه بالایی برخوردار است (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲۳). استان خراسان جنوبی دارای ۱۳۲۶۳۹ هکتار اراضی زیر کشت محصولات زراعی با تولید ۵۷۰۴۱۲ تن و ۴۶۸۸۸ هکتار سطح زیر کشت محصولات باغی با تولید ۶۱۸۹۳ تن را دارد. از لحاظ دام، استان دارای ۳۴۱۹۳۷۷ واحد دامی است که علاوه بر تولید نیاز

استان، به سایر استان‌های هم‌جوار نیز تولیدات آن را ارسال می‌کند. توانمندی‌های استان خراسان جنوبی در زمینه کشاورزی را می‌توان به سه بخش تقسیم کرد:

- زراعت
- باغداری
- دامپروری

الف) زراعت: مهم‌ترین محصولات زراعی استان خراسان جنوبی شامل زعفران، گندم، جو، پنبه، چغندر قند و محصولات جالیزی و نباتات علوفه‌ای است. نکته مهم که در سال‌های اخیر به علت کمبود آب در استان خراسان جنوبی رو به گسترش است، توسعه کشت گلخانه‌ای است که می‌تواند نقش مؤثری در گسترش بخش کشاورزی داشته باشد (همان: ۱۲۴).

ب) باغداری: قابلیت توسعه باغداری از دیگر توانمندی‌های بخش کشاورزی استان خراسان جنوبی است. در نواحی کوهستانی و کوهپایه‌ای، میوه غالب، میوه‌های هسته‌دار مانند زردآلو، آلبالو، هلو، گیلاس، گوجه، سنجد و میوه‌های دانه‌دار مانند سیب، گلابی، به و میوه‌های گوناگون مغزدار مانند گردو، بادام و سایر میوه‌ها نظیر عناب، زرشک، توت، شاه توت، انگور، انجیر هستند که عمدتاً و به صورت پراکنده در اراضی دامنه‌ای و حاشیه آبراهه‌ها مستقر هستند و در دشت‌ها و سرزمین‌های هموار و پست، میوه غالب باغ‌ها را انار، پسته، خرما، زیتون و... تشکیل می‌دهند (همان: ۱۲۵).

پ) دامپروری: با وجود شرایط نامناسب اقلیمی، بیش از ۱۵۱۵۳ خانوار عشایری در استان به فعالیت‌های دامی مشغول هستند. در بخش دامپروری نیز، پرورش مرغ گوشتی و تخم‌گذار، گاو شیری و گوشتی، گوسفند، بز و شتر به صورت سنتی و صنعتی وجود دارد (همان: ۱۲۶).

استان خراسان جنوبی از لحاظ کشت محصول زعفران و کیفیت و کمیت تولید آن به شهرت جهانی دست یافته است و برخی استان خراسان جنوبی را دومین قطب تولید جهان می‌دانند. از ویژگی‌های مهم کشت زعفران در استان خراسان جنوبی می‌توان به اشتغال‌زایی، ارزش‌آوری زعفران و خواص دارویی آن اشاره کرد. میزان تولید زعفران در ایران ۲۲۰ تن است و خراسان جنوبی با ۷۰ تن کشت زعفران و صادر کردن آن به کشورهای دیگر از جایگاه قابل ملاحظه‌ای برخوردار است. همچنین زعفران به‌عنوان گران‌ترین ادویه جهانی سود زیادی را از لحاظ اقتصادی نصیب مردم خراسان جنوبی می‌کند (علیزاده بیرجندی، ۱۳۹۸: ۳۶۳). مردم خراسان جنوبی زعفران را مانند طلا که گران‌ترین فلز است،

شریف‌ترین گل برمی‌شمردند و مقدس‌ترین آیین را با زعفران اجر می‌کنند (همان: ۳۶۴). همچنین شرایط اقلیمی استان، برای کشت محصول زرشک بی‌دانه بسیار مناسب است و جایگاه والایی را در اقتصاد خانواده‌های روستایی استان دارد (همان: ۳۶۷). تقریباً همه زرشک‌کشور به دلیل تحمل بالای درختچه‌های زرشک در برابر آسیب‌ها و مقاومت آن، در استان خراسان جنوبی تولید می‌شود و همین امر باعث اشتغال‌زایی این موضوع در استان شده است (همان: ۳۶۸). عنباب نیز از جمله درختان مقاومی است که توانایی رشد در زمین‌های کم‌آب و شور را دارد که برای حفاظت خاک نیز مؤثر است. موارد استفاده عنباب در خراسان جنوبی شامل استفاده از چوب و برگ آن برای چوب‌کاری، منبت‌کاری، ساخت قلیان، قنطاق تفنگ، تبر و داس، مصارف و کاربردهای دارویی، بازاریابی و اشتغال‌زایی است (همان: ۳۷۱).

محدودیت‌های کشاورزی استان: با وجود توانمندی فراوان کشاورزی در استان خراسان جنوبی، تنگناها و مشکلاتی نیز در توسعه فعالیت‌های کشاورزی وجود دارند؛ که محدودیت منابع آب از لحاظ کمی و کیفی، پایین رفتن سطح سفره‌های آب زیرزمینی و کاهش منابع آب‌های سطحی، تخریب و تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی، نظام خرده مالکی در بیشتر روستاهای استان و عدم ایجاد مکانیزاسیون کشاورزی در اغلب روستاها به علت گران بودن و نبود سرمایه را شامل می‌شوند. (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲۷).

استان خراسان جنوبی از نظر کشاورزی، منابع آبی شامل ۳۱۷۹ حلقه چاه، ۲۰۸۴ رشته چشمه و ۶۱۹۷ رشته قنات با تخلیه سالانه بیش از ۴۱ میلیون متر مکعب آب است. همچنین استان مذکور دارای ۳۱۳۱۷۵۱ هکتار اراضی زیر کشت محصولات زراعی با تولید ۸۴۶۳۱ تن ۵۷۴۶۸ هکتار سطح زیر کشت محصولات باغی با تولید ۱۰۶۷۸۴ تن هستند. استان خراسان جنوبی با سطح زیر کشت ۳۸۶۶۷ هکتار و میزان تولید ۱۶۸۲ تن گیاهان دارویی، مقام سوم کشوری را در تولید گیاهان دارویی دارد. همچنین ۸۰۰ گونه گیاه دارویی در استان خراسان جنوبی شناسایی شده است که ۷۰ مورد آن چون گیاهان چوبک، بومادران جنوبی، ناز بیابانی، سوگند بیرجندی، شصت عروس، مستار، زیبا کوتوله، اسکن بیل خراسانی و پیچک درختچه ایاز، گونه‌های نادر این منطقه هستند. عمده‌ترین گیاهان دارویی استان، شامل آنغوزه، شیرین بیان، و شاء، آویشن، خاکشیر، زیره سبز، کلپوره، درمنه، بومادران، بابونه، کما، آلوئه‌ورا، سماق، نعنا فلفلی و نعنا محلی و به لیمو است (حاجی پور، ۱۳۹۳: ۸۱).

اماکن برجسته مذهبی و توریستی

شهرستان بشرویه: بافت قدیم شهر بشرویه که متأثر از عوامل اقلیمی و طبیعی کویر است، باعث شکل‌گیری نوع خاصی از معماری شده است. کوچه‌های پرپیچ‌وخم، نماهای گاه‌گلی، سقف‌های گنبدی و بادگیرها از جمله این نوع خاص معماری به‌شمار می‌روند. جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی و مذهبی شهرستان بشرویه شامل خانه مستوفی، مدرسه علمیه و حمام میان‌ده، باغ خان، قلعه دختر، قلعه و امامزاده هوگند، آسبادها، کاروانسرای سنگی خوشاب، چارگنبد و منگال و موزه مردم‌شناسی است؛ و جاذبه‌های طبیعی آن شامل اشکال فرسایش بیابانی کویر نمک، کال سرند، خداآفرید، منطقه عنج و سنج است (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۱).

شهرستان بیرجند: جاذبه‌های گردشگری تاریخی، فرهنگی و شهرستان بیرجند شامل: ارگ کلاه فرهنگی، قلعه بیرجند، عمارت‌های شوکت‌آباد، رحیم‌آباد و اکبری، بند دره، عمرشاه (امیرشاه) و عشاق، یخدان بهلگرد و رحیم‌آباد، مدرسه شوکتیه، موزه اکبری، آب‌انبارها غینو و کاروانسراها هستند. جاذبه‌های طبیعی آن نیز شامل دره‌های بیلاقی باقران، آبشارهای چهارده و گیوک و غار دختر می‌باشند (همان: ۱۱۲). از منظر جاذبه مذهبی شهر بیرجند امامزادگان بسیاری را در خود جای داده‌است که عبارت‌اند از:

امامزادگان باقریه: شامل امکانات خدماتی و رفاهی صحن و حیاط، کتابخانه، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب، وسایل سرمایشی و گرمایشی، انبار، مجتمع فرهنگی، سالن اجتماعات، گلزار شهدا، دفتر هیئت امنا، سرویس بهداشتی، گاز و تلفن است (شاطری و رجبی، ۱۳۹۴: ۴۹).

امامزاده سید محمد نقیب: شامل امکانات رفاهی و خدماتی حرم، مسجد، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب، انبار، گلزار شهدا است (همان: ۵۴).

امامزاده سید ابراهیم رضا: این امامزاده در ۳۶ کیلومتری شمال بیرجند واقع شده است و شامل امکانات خدماتی و رفاهی حرم، مسجد، پارکینگ، کشتارگاه، وضوخانه، آب شرب، انبار، زایرسرا، دفتر هیئت امنا است (همان: ۶۲).

مجتمع فرهنگی مذهبی فریزنوک: این مجتمع در دهستان باقران شهرستان بیرجند واقع شده است و شامل امکانات خدماتی و رفاهی حرم، ایوان، زایرسرا و سرویس بهداشتی است (همان: ۶۴).

مجتمع فرهنگی مذهبی رزگ: این مجتمع در دهستان باقران شهرستان بیرجند واقع شده است و شامل امکانات خدماتی و رفاهی حرم، مسجد، حسینیه، انبار، مجتمع فرهنگی،

پایگاه مقاومت بسیج، فروشگاه، آبدارخانه و آشپزخانه است (همان: ۸۳).

شهرستان خوسف: شهرستان خوسف با ۱۶۰۲۹ کیلومتر مربع وسعت از شمال به شهرستان بیرجند، از شرق به شهرستان‌های سربیشه و نهبندان، از جنوب و جنوب غرب به استان کرمان و از غرب به شهرستان سرایان همسایه است (شاطری و رجبی، ۱۳۹۴: ۸۷). جاذبه‌های گردشگری تاریخی، فرهنگی و مذهبی شهرستان خوسف نیز شامل مسجد جامع خوسف، آرامگاه ابن حسام، کال جنگال، خانه تاجور، خانه تاریخی غفاری روستای آرک، خانه مالکی، قلعه قدیمی خوسف، آب انبار و بافت تاریخی روستای خور هستند و جاذبه‌های طبیعی آن شامل: روستای بیلاقی ریج، آب گرم لوت، منطقه آرک گرونک است (هادی نیا و همکاران، ۱۱۳: ۱۳۹۴). امامزادگان معروف در شهرستان خوسف عبارت‌اند از: **امامزاده سید ابوالقاسم نصرآباد:** این امامزاده از نسل هارون بن موسی کاظم بوده و امکانات خدماتی و رفاهی مناسبی از جمله حرم، ایوان، شبستان، پارکینگ، وضوخانه، انبار، زایرسرا، گلزار شهدا، دفتر هیئت امناء، آبدارخانه و آشپزخانه دارد (شاطری و رجبی، ۱۳۹۴: ۹۶).

امامزاده شاه سلیمان علی: این امامزاده در دهستان قلعه زری شهرستان خوسف واقع شده است و شامل امکانات خدماتی و رفاهی حرم، گنبد، پارکینگ، کشتارگاه، انبار، زایرسرا، فروشگاه، آبدارخانه و سرویس بهداشتی است (همان: ۱۰۰).

مجتمع فرهنگی مذهبی بلنجیر: این مجتمع در بخش خور شهرستان خوسف واقع شده است. به علت قرار داشتن درخت کهنسال انجیر بر بالای کوه به این نام مشهور شده است. این مجتمع شامل امکانات خدماتی رفاهی پارکینگ، کشتارگاه، انبار، زایرسرا، مجتمع فرهنگی، دفتر هیئت امناء است (همان: ۱۰۳).

امامزاده سید ابوالقاسم دهن رود: این امامزاده در دهستان خور شهرستان خوسف واقع شده و دارای امکانات خدماتی و رفاهی شبستان، پارکینگ، آب شرب، انبار، گلزار شهدا، آبدارخانه، آشپزخانه و سرویس بهداشتی است (همان: ۱۲۱).

زیارتگاه سید شمس الدین فسون: این زیارتگاه در دهستان قلعه زری واقع در شهرستان خوسف است و دارای امکانات خدماتی رفاهی حرم، مسجد، صحن و حیاط، انبار، زایرسرا، گلزار شهدا، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب و سرویس بهداشتی است (همان: ۱۲۳).

شهرستان درمیان: شهرستان درمیان در شمال غربی استان خراسان جنوبی که با ۵۷۹۷ کیلومتر مربع از استان را در بر گرفته که از قسمت شمال به شهرستان زیرکوه، از سمت

غرب به شهرستان بیرجند، از جنوب به شهرستان سریشه و از قسمت شرق با طول ۹۰ کیلومتر با استان شیندند در کشور افغانستان هم مرز است (همان: ۱۲۷). جاذبه‌های گردشگری تاریخی، فرهنگی و مذهبی شهرستان درمیان شامل قلعه فورگ، درخش، حسن صباح، طبس مسینا، مسک، مسجد جامعه درخش و هندوالان، آسادهای طبس مسینا، امامزاده سلطان ابراهیم رضا است. از طرفی جاذبه‌های طبیعی آن شامل دره‌های بیلاقی مومن‌آباد، گزند، آب گرم آواز گزیک، درخت کهن سال دوشنگان است (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۴). وجود مناطق بیلاقی شمال و جنوب شهرستان درمیان که دارای آب‌وهوای مناسب است مانند مناطق قهستان، خوان، فورگ، درمیان و نوزاد و بیشتر از ۶۷ اثر تاریخی ثبت ملی شده در فهرست آثار ملی مانند مسجد جامع هندوالان، مسجد جامع درخش، قلعه درخش، آسیاب بادی طبس، مقبره سلطان ابراهیم رضا از جمله این آثار شناخته شده هستند (حاجی‌پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۷۰). امامزادگان شهرستان درمیان عبارت‌اند از:

امامزاده سلطان ابراهیم رضا: واقع در روستای آبگرم شهرستان درمیان است و امکانات خدماتی و رفاهی شامل حرم، ایوان، صحن و حیاط، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب، تاسیسات گرمایشی و سرمایشی، انبتر و سرویس بهداشتی دارد (شاطری و رجبی، ۱۳۹۴: ۱۳۵).

امامزاده بی بی سیده زهرا معروف به بی بی صاحبه: واقع در روستای نوزاد دهستان میاندشت در شهرستان درمیان است و امکانات خدماتی و رفاهی حرم، مصلی، صحن و حیاط، گنبد و گلدسته، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب، تاسیسات گرمایشی و سرمایشی، انبار، آلاچیق، سالن اجتماعات، دفتر هیئت امناء، فروشگاه، آبدارخانه، آشپزخانه و سرویس بهداشتی است (همان: ۱۴۰).

شهرستان سرایان: شهرستان سرایان در شمال غرب استان خراسان جنوبی قرار دارد که از سمت شمال به شهرستان گناباد و فردوس، از شرق به شهرستان قاینات، از جنوب و جنوب شرق به شهرستان‌های بیرجند و خوسف منتهی می‌شود (همان: ۱۸۷). جاذبه‌های گردشگری تاریخی، فرهنگی و مذهبی شهرستان سرایان شامل قلعه قلاع و سه قلعه، رباط حوض حاجی، کاروانسرای مورشک و سفلی، آب‌انبار چرمه و محمد باقر آیسک، آسیاب‌های آبی چرمه، آیسک و مصعبی، ارگ و بادگیر سه قلعه، امامزادگان: سلطان مصیب، سلطان ابوالقاسم، کریم شاه، قاسم‌آباد، مسجد جامع و مقبره توران شاه سرایان، محوطه تاریخی کله کوب آیسک است. جاذبه‌های طبیعی شهرستان سرایان نیز

شامل دره‌های ییلاقی کریمو (مصعبی)، زابروبادامشکی، سبز رود، بیشه و اسپیدکوه، چشمه علوی، علی آباد، رودهن، کلاته سیف، آمین، بوسی، خاور، پیراباذر، غاراژدها (بتون)، اشکال فرسایش بیابانی در سه قلعه، درخت چهار کهنسال چرمه هستند (حاجی پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۱۵). امامزادگان شهرستان سرایان عبارتند از:

مزار سلطان کریم شاه: واقع در روستای کریمو که فاصله آن تا شهر سرایان ۲۵ کیلومتر است و دارای امکانات خدماتی و رفاهی حرم، ایوان، رواق، صحن و حیاط، انبار، گلزار شهدا، گنبد و گلدسته، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب، سیستم سرمایشی و گرمایشی، دفتر هیئت امناء، آبدارخانه، آشپزخانه است (شاطری و رجبی، ۱۳۹۴: ۱۹۴).

امامزاده سلطان مصیب: این امامزاده در روستای مصعبی شهرستان سرایان واقع شده است. مردم سلطان مصیب را از نوادگان امام موسی ابن جعفر می‌دانند. این امامزاده دارای امکانات خدماتی و رفاهی حرم، ایوان، پارکینگ، آب شرب، تاسیسات سرمایشی و گرمایشی، انبار، گلزار شهدا و دفتر هیئت امناء است (همان: ۱۹۷).

سلطان بوالقاسم: زیارتگاه این امامزاده در روستای قاسم آباد در شهرستان سرایان واقع شده است و امکانات خدماتی و رفاهی حرم، ایوان، صحن و حیاط، انبار، زایرسرا، پایگاه مقاومت بسیج، گلزار شهدا، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب، تاسیسات گرمایشی و سرمایشی، دفتر هیئت امناء، آبدارخانه و سرویس بهداشتی دارد (همان: ۲۰۰).

شهرستان زیرکوه: شهرستان زیرکوه واقع در شمال شرق استان خراسان جنوبی که از سمت شمال به شهرستان خواف، از غرب به شهرستان قاینات، از جنوب به شهرستان‌های درمیان و بیرجند و از سمت شرق ۱۴۷ کیلومتر با افغانستان مرز مشترک دارد (شاطری و رجبی، ۱۳۹۴: ۱۵۳). جاذبه‌های گردشگری تاریخی، فرهنگی و مذهبی شهرستان زیرکوه شامل مسجد جامع افین، قلعه‌های اسفاد، آهنگران، حسن بایخان شاهرخت، قلعه کوه آبیز، رباط‌های زردآن، بند سردوان، شهر باستانی یزدویه، سد حاجی آباد، سد فخران، بند تاریخی تجنود و آسیاب افین است. جاذبه‌های طبیعی شهرستان زیرکوه نیز شامل دره‌های ییلاقی آهنگران و کوه سیاه، غارهای بمرود، غار پهلوان و استند، درختان کهن سال سرو و چنار مولید، میرآباد، آبیز با قدمتی بیش از ۲۰۰۰ سال، منطقه شکارممنوع شاسکوه، روستای ییلاقی آبیز، آفین و مزارع زعفران هستند (همان: ۱۱۶). در این شهرستان بیش از صد اثر تاریخی وجود دارد که در حال حاضر ۲۰ اثر آن ثبت ملی شده است. معروف ترین این آثار شامل: مسجد جامع افین مربوط به دوره تیموری، رباط و کاروانسرای شاه عباسی مربوط به دوران صفویه، بند تاریخی تجنود که متعلق به زمان قاجار است قلعه

حسن بای خان شاهرخت در زمان سلجوقیان، قلعه کوه آبیز متعلق به زمان سلجوقیان از جمله این اماکن هستند (حاجی پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۷۵). امامزادگان شهرستان زیرکوه عبارت‌اند از:

امامزاده سعدالله: این امامزاده در روستای شاهرخت در شهرستان زیرکوه واقع شده است و دارای امکانات خدماتی و رفاهی شامل ایوان، رواق، شبستان، پارکینگ، کشتارگاه، وضوخانه، آب شرب، انبار، زایرسرا، سالن اجتماعات، دفتر هیئت امناء، آبدارخانه، آشپزخانه و تاسیسات سرمایشی است (شاطری و رجیبی، ۱۳۹۴: ۱۶۱).

امامزاده داوود: این امامزاده در روستای کلاته مزار در شهرستان زیرکوه واقع شده است و دارای امکانات خدماتی و رفاهی حرم، مسجد، ایوان، صحن و حیاط، پارکینگ، وضوخانه، انبار، زایرسرا، گلزار شهدا، دفتر هیئت امناء، آبدارخانه، آشپزخانه و سرویس بهداشتی است (همان: ۱۶۷).

شهرستان سریشه: شهرستان سریشه ب مساحت ۸۱۹۹ کیلومترمربع از مساحت کل استان را دارد. این شهرستان در شرق خراسان جنوبی واقع شده است و از سمت شمال و غرب به شهرستان‌های درمیان و بیرجند، از جنوب به شهرستان نهبندان و از شرق با کشور افغانستان همسایه است (همان: ۲۰۷). جاذبه‌های گردشگری تاریخی، فرهنگی و مذهبی شهرستان سریشه شامل قلعه باغ و عمارت مود، قلعه باستانی مود و سریشه، مسجد جامع پخت، مود و مسجد گنجی، خانه یآوری، امامزادگان بی بی زینب خاتون (دختر امام موسی کاظم) و سید حامد علوی، رصدخانه دکتر مجتهدی و سد برکوه است و جاذبه‌های طبیعی آن شامل غارهای چنشت، چهل دختر و چهل چاه، دره‌های ییلاقی در مناطق کوهستانی و آب ترش است (همان: ۱۱۷). سد برکوه که در فاصله ۱۵ کیلومتری شهرستان سریشه واقع شده است به دلیل شرایط اقلیمی و آب و هوایی مساعد و مطلوب مورد توجه گردشگران زیادی قرار می‌گیرد (حاجی پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۸۹). مهم‌ترین مکان‌های زیارتی آن عبارت‌اند از:

امامزاده بی بی زینب خاتون: این امامزاده در روستای کاهین در شهرستان سریشه واقع شده است و امکانات خدماتی و رفاهی حرم، مسجد، ایوان، رواق، شبستان، انبار، زایرسرا، سالن اجتماعات، صحن و حیاط، کتابخانه، پارکینگ، کشتارگاه، وضوخانه، آب شرب، دفتر هیئت امناء، فروشگاه، آبدارخانه، آشپزخانه و سرویس بهداشتی دارد (شاطری و رجیبی، ۱۳۹۴: ۲۱۴).

مجتمع فرهنگی مذهبی حضرت ابوالفضل: این مجتمع در روستای نره سنگ دهستان

مؤمن آباد در شهرستان سربیشه واقع شده است و امکانات خدماتی و رفاهی حرم، انبار، زایرسرا، پارکینگ، کشتارگاه، آب شرب و سرویس بهداشتی دارد (همان: ۲۲۴).

شهرستان طبس: شهرستان طبس در غرب استان خراسان جنوبی واقع شده است و با شهرستان‌های استان کرمان، اصفهان، سمنان، خراسان رضوی و یزد مرز مشترک دارد. این شهرستان از سمت شمال با شهرستان‌های بردسکن و شاهرود، از شرق شهرستان فردوس، سرایان، بشرویه و خوسف، از جنوب با شهرستان راور و از غرب با شهرستان‌های اردکان بافق و خور و بیابانک همسایه است (همان: ۳۳۳). جاذبه‌های گردشگری تاریخی، فرهنگی، مذهبی شهرستان طبس شامل باغ گلشن، بارگاه امامزاده حسین بن موسی‌الکاظم، سد کریت، سد نهرین، قلعه اسماعیلیان، مزار پیر حاجات، کاروانسرای کلمرد، کاروانسرای خان، ارگ حکومتی است و جاذبه‌های طبیعی آن شامل منطقه حفاظت شده نای بندان، منطقه ییلاقی روستای خرو، روستای اصفهک، منطقه ییلاقی و تخت عروس روستای ازمیغان، باتلاق کویری، چشمه آب معدنی دیگ رستم و آب گرم مرتضی علی است (حاجی پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۱۸). این چشمه از مهم‌ترین جاذبه‌های طبیعی شهرستان طبس است. برای رسیدن به سرچشمه اصلی باید حدود ۵ کیلومتر از مسیر را پیاده و برخلاف جریان آب رفت. در طول مسیر چشمه دیواره‌های بلند و صخره ای در دو طرف مشاهده می‌شود. این چشمه طبیعی علاوه بر زیبایی‌های طبیعی خاصی درمانی داشته و عده زیادی از افراد جهت آب درمانی از آن استفاده می‌کنند (حاجی پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۱۸). مهم‌ترین مکان‌های مذهبی و زیارتی شهرستان طبس عبارت‌اند از:

امامزاده زیدبن علی: این زیارتگاه در روستای شاهزاده شهرستان طبس واقع شده است و آن را منسوب به فرزندان امام سجاد می‌دانند (شاطری و رجبی، ۱۳۹۴: ۳۴۵). امکانات خدماتی و رفاهی این امامزاده شامل حرم، مسجد، ایوان، صحن و حیاط، کتابخانه، پارکینگ، کشتارگاه، وضوخانه، آب شرب، انبار، زایرسرا، سالن اجتماعات، دفتر هیئت‌امنا، فروشگاه، آبدارخانه، آشپزخانه، سرویس بهداشتی است (همان: ۳۴۸).

امامزاده سید حسین روستای رزگ: این امامزاده در بخش دیهوک در روستای رزگ شهرستان طبس واقع شده است و بیشتر مردم وی را فرزند موسی بن جعفر می‌دانند. (همان: ۳۵۰). این امامزاده دارای امکانات خدماتی و رفاهی حرم، صحن و حیاط، پارکینگ، گنبد، کشتارگاه، وضوخانه، آب شرب، انبار، زایرسرا، فضای سبز، آبرسدکن، سالن اجتماعات، وسایل بازی کودکان، دفتر هیئت‌امنا، فروشگاه، آبدارخانه، آشپزخانه و سرویس بهداشتی است (همان: ۳۵۳).

بقعه متبرکه سید محمدبن جعفر طیار: این بقعه در روستای ازمیان در شهرستان طبس واقع شده است و دارای امکانات خدماتی و رفاهی حرم، ایوان، صحن و حیاط، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب، انبار، تاسیسات سرمازا، نمازخانه، گلزار شهدا، آبسردکن، دفتر هیئت امنا، آبدارخانه، آشپزخانه، سرویس بهداشتی و تاسیسات گرمایشی است (همان: ۳۵۷).

بقعه شیخ احمدبن اسحاق معروف به مزار پیرحاجات: این زیارتگاه در روستای پیرحاجات و در مسیر جاده قدیم طبس - یزد واقع شده است و به همین دلیل هر ساله زائرین زیادی را پذیرا می‌شود. امکانات خدماتی و رفاهی این امامزاده شامل حرم، ایوان، صحن و حیاط، کتابخانه، پارکینگ، کشتارگاه، وضوخانه، آب شرب، انبار، زایرسرا، فضای سبز، گلزار شهدا، دفتر هیئت امنا، آبدارخانه، آشپزخانه و سرویس بهداشتی است (همان: ۳۶۵).

شهرستان فردوس: شهرستان فردوس در شمال غرب استان خراسان جنوبی قرار دارد (شاطری و رجبی، ۱۳۹۴: ۲۳۷). جاذبه‌های گردشگری تاریخی، فرهنگی و مذهبی شهرستان فردوس شامل مدرسه علمیه، حبیبه و علیا، امامزادگان سلطان محمد و سلطان ابراهیم، آب انبارها، حمام فیروز، حوض سیدی، منازل قدیمی و قنات بلده است و جاذبه‌های طبیعی شهرستان فردوس شامل آبگرم معدنی و اشکال فرسایش بیابانی هستند (همان: ۱۱۹). در ۲۰ کیلومتری شمال شرق فردوس آب گرم‌های طبیعی با خاصیت‌های طبی و درمانی وجود دارد که توجه بسیاری از گردشگران را به خود جلب کرده است. قلعه کوه فردوس نیز که از سه جهت به پرتگاه ختم می‌شود از دیگر مناطق نمونه گردشگری فردوس است (حاجی پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۰۴). مهم‌ترین اماکن مذهبی شهرستان فردوس عبارت‌اند از:

امامزادگان سلطان محمد و ابراهیم: این امامزاده در شهر باستانی تون واقع شده است و به لحاظ اهمیت تاریخی در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیده است (شاطری و رجبی، ۱۳۹۴: ۲۴۰). این امامزاده دارای امکانات خدماتی و رفاهی حرم، ایوان، رواق، شبستان، صحن و حیاط، انبار، زایرسرا، سالن اجتماعات، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب، دفتر هیئت‌امنا، آبدارخانه، سرویس بهداشتی و گاز طبیعی است (همان: ۲۴۴).

امامزادگان سلطان احمد و سلطان ابوالحسن: این زیارتگاه در روستای مهوید شهرستان فردوس واقع شده است. این محل از مناطق داری آب‌وهوای مناسب است که به سبب وجود مسجد، غار، سد و دره و درختان گردو گردشگران زیادی را به خود جلب می‌کند (همان: ۲۴۶). این مکان دارای امکانات خدماتی و رفاهی حرم، ایوان، پارکینگ، کشتارگاه،

وضوخانه، آب شرب، انبار، زایرسرا، آشپزخانه و سرویس بهداشتی است (همان: ۲۴۸).
امامزاده سلطان ابوالقاسم: این زیارتگاه در روستای سرند شهرستان فردوس واقع شده است و به دلیل موقعیت گردشگری مناسب، این روستا مسافران زیادی را به سوی خد جذب می‌کند. آب‌انبار امامزاده، آب‌انبار قرائی، برج‌های فیض آباد و غفور از آثار تاریخی این محل به‌شمار می‌روند (همان: ۲۵۴). این امامزاده دارای امکانات خدماتی و رفاهی حرم، صحن و حیاط، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب، انبار، زایرسرا، گلزار شهدا، آشپزخانه و سرویس بهداشتی است (همان: ۲۵۶).

شهرستان قاینات: این شهرستان در شمال استان خراسان جنوبی واقع شده است و از سمت شمال به شهرستان گناباد، از غرب با شهرستان سرایان، از جنوب با شهرستان بیرجند و از شرق به شهرستان زیرکوه همسایه است (همان: ۲۵۹). جاذبه‌های گردشگری تاریخی، فرهنگی و مذهبی شهرستان قاینات شامل مسجد جامع قاینات، امامزادگان عبدالله، زیدالنار، سعدالله، زید و داوود زمان، آرامگاه بوذرجمهر، ابوالمفاخر، قلعه چهل دختر، قلعه کوه، رباط‌های چاهک و زردان، آب‌انبار خضری و بند سردوان است و جاذبه‌های طبیعی نیز شامل غارهای خونیک، فارس، دیو و پهلوان، دره‌های بیلاقی آهنگران و کوه سیاه، آبشار زول، منطقه شکارممنوع شاسکوه و مزارع زعفران است (حاجی پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۲۰). مهم‌ترین زیارتگاه‌های واقع در شهرستان قاینات عبارت‌اند از:
امامزاده زیدالنار: این زیارتگاه در روستای آفریز در شهرستان قاین واقع شده است، و امکانات خدماتی و رفاهی حرم، حسینیه، ایوان، صحن و حیاط، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب، انبار، زایرسرا، گلزار شهدا، دفتر هیئت امناء، آبدارخانه، آشپزخانه، سرویس بهداشتی و تاسیسات سرمایشی و گرمایشی دارد (شاطری و رجیبی، ۱۳۹۴: ۲۶۹).

امامزاده زیدبن موسی: این امامزده در شهر قاین قرار دارد و از اجداد امام موسی کاظم است. این زیارتگاه دارای امکانات خدماتی و رفاهی حرم، ایوان، صحن و حیاط، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب، وسایل سرمایشی و گرمایشی، انبار، زایرسرا، گلزار شهدا، دفتر هیئت‌امناء، فروشگاه، آبدارخانه، آشپزخانه، سرویس بهداشتی گاز طبیعی است (همان: ۲۷۴).

آرامگاه بوذرجمهر قاینی (بابا ابوذر): این آرامگاه در ۲ کیلومتری شهر قاین قرار دارد و از جذاب‌ترین نقاط گردشگری قاین است که در داخل مجموعه گردشگری قرار گرفته و گردشگران زیادی را به خود جذب می‌کند. وی از سیاست‌مداران و شاعران معروف قرن ۴ است (همان: ۲۷۶). این آرامگاه دارای امکانات خدماتی و رفاهی آرامگاه اصلی، ایوان،

رواق، صحن و حیاط، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب، انبار، زایرسرا، بوفه، فضای سبز، دفتر هیئت امناء، فروشگاه، آلاچیق، رستوران، سرویس بهداشتی، استخر و آب نما و منبع آب است (همان: ۲۸۳).

امامزاده مراد و باقرنیگ: این امامزاده در دهستان آفریز شهرستان قاینات قرار دارد و دارای امکانات خدماتی و رفاهی حرم، ایوان، صحن و حیاط، گلدسته، پارکینگ، کشتارگاه، وضوخانه، آب شرب، انبار، زایرسرا، آبدارخانه، آشپزخانه و سرویس بهداشتی است (همان: ۳۱۱).

شهرستان نهبندان: شهرستان نهبندان در قسمت جنوبی استان واقع شده است و وسعتی حدود ۲۶۰۹۴ کیلومترمربع دارد. بخش عظیمی از این شهرستان را بیابانها و دشت‌های خشک فراگرفته است (همان: ۳۷۴). جاذبه‌های گردشگری تاریخی، فرهنگی و مذهبی شهرستان نهبندان شامل قلعه‌های شاهدژ که بزرگ‌ترین شهر سنگی مخروطی ایران به‌شمار می‌رود و از دوران ساسانی قدمت تاریخی دارد، نهبندان، بندان، دهک و بصیران، آسبادهای خوانشرف، چهارفرسخ، گوند و میغان، مساجد عاشوراخانه، میغان و طارق، روستای هدف گردشگری دهسلم، امامزادگان سیدعلی و سیدالحسین است؛ و جاذبه‌های طبیعی آن شامل تالاب کجی نمکزار، اشکال فرسایش بیابانی، منطقه شکار ممنوع جیک وزیدر و نمکزار سهل آباد است (حاجی پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۲۱). مهم‌ترین اماکن مذهبی شهرستان نهبندان عبارت‌اند از:

امامزاده آقا سید علی: این زیارتگاه در روستای سیدعلی شهرستان نهبندان واقع شده است و مردم این منطقه مرحوم سید علی را به نوادگان حضرت علی نسبت می‌دهند (شاطری و رجبی، ۱۳۹۴: ۳۷۷). این زیارتگاه دارای امکانات خدماتی و رفاهی حرم، حسینیه، ایوان، صحن و حیاط، کتابخانه، پارکینگ، کشتارگاه، وضوخانه، آب شرب، نانوائی، انبار، زایرسرا، حمام، سالن اجتماعات، پایگاه مقاومت بسیج، دفتر مخابرات، دفتر هیئت امناء، فروشگاه، آبدارخانه، آشپزخانه و سرویس بهداشتی است (همان: ۳۸۰).

زیارتگاه ملک چاهروی: این زیارتگاه دارای امکانات خدماتی و رفاهی حرم، مسجد، ایوان، صحن و حیاط، پارکینگ، وضوخانه، آب شرب، انبار، زایرسرا، آبدارخانه و سرویس بهداشتی است (همان: ۳۹۷).

جاذبه‌های طبیعی گردشگری استان خراسان جنوبی شامل درّه‌های کوهستانی، غارها، آبشارها و چشمه‌های آب گرم معدنی و اشکال فرسایش بیابانی است (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۰).

از نظر عناوین و تعداد موزه‌های استان خراسان جنوبی، جدول زیر می‌تواند گویای وضعیت آن در شهرستان‌های استان باشد. بیرجند با ۶ موزه، بیشترین موزه‌های استان را به خود اختصاص داده است.

جدول شماره ۱: عناوین و تعداد موزه‌های استان خراسان جنوبی

موزه‌ها	شهرستان
موزه باستان‌شناسی	بیرجند
موزه مردم‌شناسی	
موزه حیات وحش	
موزه مفاخر و مشاهیر ملی	
موزه میراث پهلوانی	
موزه وقف	
موزه مردم‌شناسی	قاین
موزه مشاهیر	
موزه آب	
موزه مردم‌شناسی	نهبندان
موزه خصوصی	بشرویه
موزه مردم‌شناسی	سرایان

(منبع: گزارش حوزه هنری خراسان جنوبی)

فرهنگ عامه و آداب و رسوم برجسته و شاخص

از جاذبه‌های مهم استان خراسان جنوبی، ویژگی‌های بی‌بدیل فرهنگی آن است که بیشتر در عناصر فرهنگی مانند زبان، لباس، موسیقی، جشن‌های خاص و صنایع دستی آن نمود پیدا می‌کند و در زندگی مردم جربان دارد (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۲). در سال ۱۳۹۵، میزان تولید برنامه‌های صداوسیما جمهوری اسلامی ایران - مرکز خراسان جنوبی

حدود ۳/۲ هزار ساعت بوده که نسبت به سال قبل ۶/۱ درصد افزایش داشته است. همچنین در سال مذکور میزان تولید برنامه‌های محلی سیمای جمهوری اسلامی - مرکز خراسان جنوبی حدود ۱۲۲۶ ساعت بوده که نسبت به سال قبل ۴۰/۰ درصد افزایش داشته است. در سال ۱۳۹۵ تعداد کتابخانه‌های عمومی استان ۷۰ مورد بوده است. تعداد زائران عتبات عالیات در سال ۱۳۹۵، ۱۹۸۱۵ نفر گزارش شده که نسبت به سال قبل ۲۲/۹ درصد افزایش یافته است.

آیین‌ها و آداب و رسوم مردم استان خراسان جنوبی به دو دسته تقسیم می‌شوند:

- آیین‌ها و آداب و رسوم دینی
- آیین‌ها و آداب و رسوم سنتی

الف) آیین‌ها و آداب و رسوم دینی: از جمله آیین‌ها و آداب و رسوم دینی که مخصوصاً هر ساله در این استان برگزار می‌شود، شامل مراسم شب‌های برات، تعزیه‌خوانی، علم‌بندان، نخل‌گردانی، بیل‌زنی، رمضان‌خوانی و بی‌بی سه‌شنبه هستند. در مراسم شب‌های برات در شب‌های سیزدهم، چهاردهم و پانزدهم ماه شعبان مردم در تمام قبرستان‌های سطح استان گردهم آمده و با خیرات و فاتحه و عزاداری یاد و خاطره عزیزان از دست‌رفته را گرمی می‌دارند (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۵).

ب) آیین‌ها و آداب و رسوم سنتی: با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی و فرهنگی استان خراسان جنوبی، آیین‌ها و آداب و رسوم سنتی گوناگونی وجود دارد که از جمله می‌توان به مراسم تحویل سال نو، مراسم ازدواج و مراسم شب چله اشاره کرد (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۵ و ۸۶). ترس از خشک‌سالی در استان خراسان جنوبی باعث شده است تا مراسم آیین باران‌خوانی در این منطقه رواج زیادی داشته‌باشد. به‌طور کلی مراسم باران‌خوانی استان خراسان جنوبی به انواع زیر تقسیم‌بندی می‌شوند:

۱) نماز و دعای طلب باران (نماز استسقا): وقتی باران نیارد و خشک‌سالی بروز کند و تدبیرها به جایی نرسد چاره آخر نیایش و درخواست نزول باران از درگاه خداوند است (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۴). در نماز تمنای باران سه روز قبل از مراسم مردم روزه می‌گیرند، روز سوم که بهتر است روز جمعه باشد با پاهای برهنه به صحرا رفته و نماز را به جماعت برگزار می‌کنند (همان: ۹۵). مسجد دعای باران در قاین و میدان تمنای باران بیرجند نمادی از آیین باران‌خوانی مردم این دیار است و مهم بودن این سنت را در ذهن مردم زنده کرده است (همان: ۹۶).

۲) پختن غلور باران: از مرسوم‌ترین مراسم باران‌خوانی استان، پختن غلور است. در

این مراسم گروهی به صورت داوطلبانه تشتی را به دست گرفته و به درب منازل می‌روند و از خانه‌ها اقلام پختن غلور را جمع‌آوری می‌کنند. پس از پخت غلور از خدا درخواست نزول باران می‌کنند و در آخر غلور را بین همه حاضران در جمع پخش می‌کنند (همان: ۹۶).

۳) اتالو متلو: کودکان به وسیله لباس‌های کهنه، آدمکی از جنس چوب تهیه کرده و با خواندن اشعاری موزون آن را می‌چرخانند. این آیین ریشه در مراسم ایران باستان و نیایش آناهیتا دارد (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۸).

۴) چولی قزک: در شهرستان فردوس برای دفع خشک‌سالی از زمان‌های قدیم مراسم باران خوانی با عنوان چولی قزک اجرا می‌کردند. ساخت عروسک صلیبی شکل و ترانه‌خوانی باران‌کشاورزان و دامداران جزو این مراسم شناخته شده است (همان: ۱۰۲). در این مراسم با خواندن اشعار به در منازل رجوع کرده و صاحب‌خانه به کودکان آجیل و شیرینی می‌دهد و روی چولی قزک مقداری آب می‌پاشند. در پایان نقل و شیرینی‌های جمع شده را بین فقرا تقسیم می‌کنند (همان: ۱۰۳).

۵) هفت فاطمه: در روستایی واقع در شهرستان قاین با نام گره، بعد از سال‌ها خشک‌سالی هفت نفر که فاطمه نام داشته و خوش نام هستند را انتخاب می‌کنند. آن‌ها باید از هفت چشمه، هفت ریگ بیاورند و در مراسمی ویژه به زیارتگاه روستا رفته و برای هر ریگ ذکر خوانده می‌شود. سپس ریگ‌ها را در بند می‌اندازند و هنگام پاشیدن بذر گریه سر می‌دهند؛ زیرا اعتقاد دارند گریه نماد نزول باران است (همان: ۱۰۴).

۶) گوربند شدن باران و شیوه رفع آن: در برخی نقاط استان خراسان جنوبی معتقدند که به هنگام دفن شخصی که فوت می‌کند نباید قطره باران درون قبر ریخته شود؛ زیرا معتقدند در این صورت باران به اصطلاح گوربند شده و قطع می‌شود؛ بنابراین اگر زمان فرد فوت شده هوا ابری و بارانی باشد محافظی بالای قبر قرار می‌دهند تا از ریختن آب باران به داخل قبر جلوگیری شود. در برخی از روستاهای استان مانند روستای چنشت واقع در شهرستان سربیشه یکی از زنان بیوه روستا به محل قنات رفته و کوزه خود را از آب‌هایی که هنوز به قنات نرسیده و نور ماه و ستاره به آن نتابیده است پر می‌کند. البته هنگام بازگشت نباید پشت سر خود را نگاه کند. هنگامی که به قبرستان رسید بر سر قبری که باران به داخل او نفوذ کرده رفته و مقداری از آب را روی آن می‌پاشد تا به اصطلاح گوربند رفع شود و دوباره باران بیارد. در برخی مواقع، کلیدی را همراه با شخص فوت شده دفن می‌کنند یا میخی را در زمین فرو کرده و سوراخی ایجاد می‌کنند و در سوراخ آب می‌ریزند (همان: ۱۱۱).

از جمله خصوصیات فرهنگی استان خراسان جنوبی می‌توان به جشن کاکل و شکرگزاری در رابطه با امور کشاورزی، جشن قوچ‌گذاری و کوچ در رابطه با امور دامداری، جشن‌های عید نوروز، مراسم ماه محرم شامل: نخل‌برداری، تعزیه‌خوانی، علم‌بندان و علم‌گردانی، بیل‌زنی، مشعل‌گردانی، هفت‌منبر و سنگ‌زنی، کف‌چل‌زنی اشاره کرد. از بازی‌های پرتفردار در این منطقه می‌توان به گله‌بازی، تیل‌بازی، بچول‌بازی، چوب‌بازی، هفت‌سنگ، کوتش خرابه و... را نام برد (همان: ۱۰۹).

موسیقی سنتی در استان خراسان جنوبی سابقه‌ای دیرینه دارد. ویژگی موسیقی محلی و حالت ریتمیک آن و چوب‌بازی که از هنرهای وابسته به رقص است از ویژگی‌های خاص این منطقه به‌شمار می‌رود. رقم‌های پنج‌ضربی و سه‌تایی متداول در منطقه ویژگی مخصوص به خود را دارد. از جمله سازهای محلی که در این منطقه مورد استفاده قرار می‌گیرند شامل: دهل، سرنا، دایره و نی است. برخی قطعات موسیقی ویژه رقص‌های محلی این منطقه شامل اصیل، ناره ناره، چنشتی، چپ و راست، شیرجه، احوال و سه ضرب می‌باشند (همان: ۱۱۰).

صنایع دستی استان خراسان جنوبی به‌عنوان بخشی از میراث فرهنگی ماندگار گذشتگان بوده که از جایگاه مهمی برخوردار و از زمان‌های گذشته با زندگی مردم عجین بوده و خالقان این آثار به صورتی زیبا و هنرمندانه، با ظرافت هنر را در تار و پود زندگی مردم تنیده کرده‌اند. مهم‌ترین این صنایع: قالی‌بافی، سفالگری، آهنگری، خراطی، ترکه‌بافی، مسگری، حصیربافی، نم‌بافی، توبافی، گلیم‌بافی، جاجیم‌بافی و سوزن‌دوزی هستند. در این بین مرغوب‌ترین قالی‌ها در شهرهای مود و درخش بافته می‌شوند (شاطری و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۴).

معرفی گروه‌ها و جریان‌های برجسته و شاخص فرهنگی استان خراسان

جنوبی

خانواده

خانواده به‌عنوان جریانی فرهنگ‌ساز در استان خراسان جنوبی مورد توجه زیادی است. نتایج گزارش استانی طرح ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۹۴ و گزارش استانی موج سوم طرح ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان در سال ۱۳۹۵ و گزارش استانی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جامعه ایران در سال ۹۶، نشان می‌دهد خانواده در استان از وضعیت نسبتاً خوبی برخوردار است. به گونه‌ای که افراد در حد بسیار بالایی تحت تأثیر آن قرار دارند. به همین دلیل خانواده را می‌توان اولین جریان فرهنگ‌ساز

دانست. بر اساس نتایج گزارش استانی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جامعه ایران، ۸۴ درصد کسانی که ازدواج کرده اند از ازدواج خویش راضیند، همچنین ۸۷ درصد مردم از شریک زندگی و اعضای خانواده خویش رضایت دارند، این درحالی است که ۷۰ درصد آن‌ها طلاق را امری ناپسند و زشت می‌دانند. از سوی دیگر ۸۱ درصد خانواده‌های ساکن استان فرزندان‌شان را به ادب و احترام به دیگران، ۷۱ درصد به گذشت و ایثار، ۷۸ درصد به توجه به باورهای دینی و ۸۲ درصد به راستگویی و صداقت تشویق و ترغیب می‌کنند. همچنین برای ۷۶ درصد خانواده‌ها جنسیت فرزند فرق نمی‌کند، تنها ۲ درصد به تنبیه فرزندان در خانواده معتقدند و در نظام روابط اجتماعی درون خانواده، ۶۰ درصد مردم به تفاهم اعتقاد دارند. به عبار دیگر در چارچوب خانواده دموکراسی حاکم است و زنان پا به پای مردان برای اقتصاد و تأمین معیشت خانواده تلاش می‌کنند.^۱ وضعیت روابط اجتماعی خانواده در نظام خویشاوندی نیز بر اساس تحقیقی که در سال ۱۳۹۷ انجام شد به صورت جدول زیر است.

جدول شماره ۲: روابط اجتماعی خانواده در نظام خویشاوندی در بیرجند

ردیف	معرف	کم	متوسط	زیاد	جمع
۱	رفت و آمد با فامیل	۱۲/۴	۳۶/۳	۵۱/۲	۱۰۰
۲	رفت و آمد با آشنایان	۲۶/۴	۳۹/۶	۳۴	۱۰۰
۳	رفت و آمد با خانواده پدر	۵/۱	۱۵/۸	۷۹	۱۰۰
۴	رفت و آمد با خانواده همسر	۶/۷	۱۹/۲	۷۴/۱	۱۰۰
۵	تفریح با خانواده پدر	۱۱/۹	۳۲/۴	۵۵/۷	۱۰۰
۶	تفریح با خانواده همسر	۱۷/۹	۳۱/۳	۵۰/۸	۱۰۰

(لک، فاطمه (۱۳۹۷)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بیرجند)

گزارش استانی طرح ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور نشان می‌دهد، بالای ۶۰ درصد مردم استان در قبال خانواده احساس مسئولیت دارند، با خانواده صادقند، نسبت به خانواده اعتماد دارند و در خانواده خیرخواه، منصف و با گذشت هستند. همچنین بر اساس نتایج بدست آمده از نظر مردم احساس مسئولیت در قبال خانواده، صداقت، اعتماد، تعامل، رعایت حق و حقوق دیگران، خیرخواهی، منصف بودن و گذشت و مدارا

۱. گزارش استانی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جامعه ایران، استان خراسان جنوبی

درون چارچوب خانواده از اهمیت زیادی برخوردار است.^۱ از طرفی بر اساس نتایج استانی طرح سنجش سرمایه اجتماعی کشور سرمایه اجتماعی در خانواده درون خانواده‌ها بالا بوده و زوجین تعامل مناسبی با یکدیگر داشته‌اند. این نتایج در پایان‌نامه‌ای با عنوان تأثیر سرمایه اجتماعی بر رضایتمندی زناشویی که در سال ۱۳۹۷ در شهر بیرجند انجام شد تکرار شد و مشخص شد رضایت زناشویی و پایبندی خانوادگی در این شهر ارتباط مستقیمی با سرمایه اجتماعی درون خانواده است.

روحانیون

روحانیون در استان خراسان جنوبی شامل سه بخش هستند، بخش اول روحانیونی هستند که در مدارس علمیه استان در حال تحصیلند و در شرایط خاص به فعالیتهای اجتماعی و تبلیغی می‌پردازند. از دو سال گذشته روحانیون در مدارس علمیه مشغول به گذراندن دوره‌های تخصصی ویژه در چهار سطح هستند و فعالیتهای تبلیغی آنها با توجه به همین رتبه‌بندی، انجام می‌شود. بخش دوم روحانیونی هستند که تمام وقت مشغول فعالیتهای اجتماعی و تبلیغی هستند. این شامل حدود ۷۰۰ نفر می‌شوند که زیر مجموعه سازمان تبلیغات اسلامی در استان خراسان جنوبی هستند و با سازمان مزبور به نوعی هماهنگی دارند. ۲۱۰ نفر از این تعداد روحانیون مستقر در روستاها و شهرستان‌ها، در غالب طرح هجرت، هستند که تمام فعالیتهای آنها زیر نظر سازمان تبلیغات اسلامی انجام می‌شود؛ و حدود ۵۰۰ نفر دیگر روحانیونی هستند که به‌عنوان امام جماعات در مساجد و سازمان‌های دولتی و غیر دولتی با ابلاغ سازمان تبلیغات اسلامی اقامه نماز می‌کنند و در زمان‌های غیر از نماز در اختیار خودشان هستند. در حال حاضر سامانه سجام برای ارزیابی عملکرد روحانیون طراحی شده و عملکرد آنها مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد و فعالیت هر روحانی کاملاً شناسایی شده و انجام خدمات برای وی نیز به‌صورت سیستمی ارائه می‌شود. بخش سوم شامل روحانیونی می‌شود که فارغ از سطح تحصیلات به‌صورت کاملاً آزاد، به فعالیتهایی مختلف اجتماعی و تبلیغی مشغول‌اند. حتی برخی از آنها در روستاها به کشاورزی می‌پردازند و به‌لحاظ اعتمادی که مردم به آنها پیدا کرده‌اند، محل رجوع مردم است و خیلی از مشکلات آنها را یا خود حل و فصل می‌کنند یا از طریق ادارات حل مسائل مردم را پی‌گیری می‌کنند.^۲

روحانیون یک جریان فرهنگ‌ساز هستند که نقش به‌سزایی در فرهنگ استان خراسان جنوبی دارند. نتایج گزارش استانی طرح ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور نشان داد،

۱. گزارش استانی طرح ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، ۱۳۹۴

۲. گزارش روابط عمومی سازمان تبلیغات اسلامی خراسان جنوبی.

۴۴ درصد مردم به روحانیون اعتماد زیادی دارند و ۵۳ درصد نیز آن‌ها را وظیفه‌شناس و پرهیزگار می‌دانند. بر اساس نتایج گزارش استانی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جامعه ایران، ۴۳ درصد مردم روحانیون و علما دینی را گروه مرجع خویش می‌دانند. همچنین بر اساس گزارش استانی طرح ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، ۱۳ درصد مردم به روحانیون حکومتی، ۱۲ درصد به بقیه روحانیون، ۵۶ درصد به هر دو گروه روحانیون اعتماد دارند و تنها ۱۷ درصد به هیچ‌کدام از روحانیون اعتماد نداشته‌اند؛ اما از سوی دیگر در موضوعات مهم سیاسی، تنها ۲۷ درصد معتقدند نظر روحانیون برای مردم حائز اهمیت است و بیشتر آن‌ها اذعان داشته‌اند که روحانیون نباید در مسائل مهم سیاسی دخالت کنند.

رسانه‌ها

تأثیر رسانه‌های جمعی به‌ویژه تلویزیون، روزنامه و رادیو در فرهنگ‌سازی امری روشن و انکار نشدنی است. این موضوع در خراسان جنوبی وضعیت مناسب‌تری از آن جهت دارد که بر اساس نتایج استانی گزارش طرح ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان و گزارش استانی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جامعه ایران، ۷۷ درصد مردم برنامه‌های تلویزیون داخلی را تماشا می‌کنند و ۶۷ درصد نیز برنامه‌های آن را مفید و سازنده می‌دانند. از کسانی که تلویزیون نگاه می‌کنند، هر نفر حداقل در طول شبانه روز ۹۰ دقیقه تلویزیون تماشا می‌کند. همچنین ۹۸ درصد افراد اذعان داشته‌اند که اصلاً و رادیو گوش نمی‌کنند و ۷۴ درصد نیز در طول شبانه روز از رسانه‌های چاپی مثل روزنامه و مجله اصلاً استفاده نمی‌کنند. این در حالی است که ۹۰ درصد آن‌ها شبکه‌های ماهواره‌ای و تلویزیون‌های خارجی را تماشا نمی‌کنند. نتایج گزارش استانی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جامعه ایران نیز نشان داد، اولین منبع کسب خبر برای ۷۶ درصد مردم تلویزیون و رادیو است در حالی که تنها ۳۵ درصد مردم در طول شبانه روز مطالعه می‌کنند. همین‌طور نکته قابل در نتایج این است که میزان استفاده از رسانه چاپی در استان نیز با وجود فعالیت نشریات متعدد در استان، میزان نسبتاً پایینی است.

نتایج گزارش استانی طرح ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور نیز نشان داد ۵۶ درصد مردم به تلویزیون و رادیو اعتماد دارند در حالی که ۷۰ درصد آن‌ها به ماهواره و تلویزیون‌های خارجی، اعتماد ندارند. بر اساس نتایج مزبور اعتماد به صدا و سیما در شهرها بیشتر از نقاط روستائی است، چراکه کیفیت خدمات صدا و سیما در شهرهای استان بهتر از روستاها ارزیابی شده است. به همین دلیل مردم شهرها نسبت به روستاها

صدا و سیما را پاسخگو دانسته و معتقدند عملکرد موفق‌تری داشته‌اند.

شبکه‌های اجتماعی

تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌های بومی به‌ویژه در ایران بسیار قابل توجه است، اما نتایج استانی سه طرح ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، سنجش سرمایه اجتماعی و طرح ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جامعه ایران، در خراسان جنوبی به‌گونه‌ای دیگر است؛ چراکه ۷۲ درصد از پاسخگویان به اینترنت دسترسی نداشته‌اند و آن‌هایی که به اینترنت دسترسی دارند فقط ۵۲ درصدشان در منزل به اینترنت دسترسی دارند و ۸۴ درصد از اینترنت محل کار یا تحصیل استفاده می‌کنند. در همین راستا ۴۶ درصد افرادی که از اینترنت استفاده می‌کنند معتقدند زندگی آن‌ها خیلی تحت تأثیر اینترنت قرار ندارد. از جمعیت نمونه در خراسان جنوبی فقط ۶۴ درصد گوشی‌های هوشمند در اختیار دارند و از این میزان ۶۹ درصد اصلاً وارد فضای مجازی نمی‌شوند. از کسانی که از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند، ۴۷ درصد معتقد بودند که به محتوای آن‌ها نمی‌توان اعتماد کرد. به همین دلیل بیشتر مردم اعتقاد داشتند، شبکه‌های اجتماعی تأثیر اندکی بر زندگی مردم دارد. در این خصوص دو نکته قابل توجه است نکته اول اینکه عمده کسانی که از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند جوان و تحصیل کرده هستند و این خود به تدریج فاصله اجتماعی جوانان و افراد مسن و نیز تحصیل کرده‌ها و غیر آن‌ها را نمایان‌تر خواهد کرد. نکته دوم اینکه نتایج استانی طرح ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جامعه ایران، نشان داد تنها ۲ درصد مردم وقتی برای فراغت ندارند و ۴۱ درصد از یک تا ۱۰ ساعت و ۵۷ درصد مردم بیش از ۱۰ ساعت وقت فراغت دارند. یقیناً این افراد در معرض استفاده از فضای مجازی هستند، اما نه به‌صورت برنامه‌ریزی شده و صحیح. اینجاست که فرهنگ به‌صورت ناخودآگاه تغییر و به سمتی خواهد رفت که مطلوب جامعه ایرانی نیست.

هیئت‌های مذهبی

بر اساس گزارش سازمان تبلیغات اسلامی خراسان جنوبی تعداد ۱۳۲۶ هیئت مذهبی وجود دارد که هر هیئت حداقل یک مداح و یک روحانی دارد. البته گاهی روحانی و مداح یک هیئت در دیگر هیئت نیز فعالیت می‌کنند. در ابتدای شکل‌گیری، کارکرد هیئت تنها مذهبی و عزاداری بوده است، اما به تدریج و در حال حاضر اکثر هیئت‌های مذهبی کارکرد اجتماعی و فرهنگی و گاه سیاسی نیز یافته‌اند. اضافه شدن کارکرد اجتماعی و فرهنگی به هیئت‌های مذهبی پس از دستور مقام معظم رهبری مبنی بر فعالیت‌ها اجتماعی مساجد

در سال ۱۳۹۵-۱۳۹۶، پی‌گیری مباحث فرهنگی و اجتماعی در دستور کار قرار گرفت و هیئت‌ها از پرداختن تنها به مسائل عزاداری در دهه اول محرم، خارج شده و در تمامی مناسبت‌های ملی و مذهبی فعالیت کرده برنامه‌های مختلف اجرا می‌کنند. از جمله فعالیت‌های خوب هیئت‌های مذهبی کمک به مستمندان و تهیه جهیزیه برای جوانان کم‌برخوردار است. در این مورد طبق نظر سازمان تبلیغات اسلامی مرکز استان، شهرستان‌های طبس، قائن، زیرکوه و در میان عملکردهای مناسبی در زمینه تأمین جهیزیه‌های زوجین نسبت به سایر شهرستان‌های استان داشته‌اند.^۱ بر اساس نتایج استانی گزارش طرح ملی سنجش سرمایه اجتماعی ۱۶ درصد پاسخ‌گویان عضو هیئت‌های مذهبی هستند. از نظر اعتماد نیز نتایج نشان می‌دهد، میزان اعتماد روستاییان به هیئت‌های مذهبی بیشتر شهریان است و اصولاً اعتماد زنان نیز به آن‌ها بیشتر از مردان است.

مساجد، پایگاه‌های بسیج و جلسات مذهبی

تعداد مساجد در استان خراسان جنوبی به ۲۰۴۳ باب بالغ می‌شود که نشان از جایگاه ویژه مسجد و جلسات مذهبی در خراسان جنوبی دارد؛ اما بعضی مساجد در استان شرایط ویژه‌تری دارند که با استفاده از گزارش خبرگزاری ایکننا به معرفی مختصر آن‌ها می‌پردازیم. مسجد جامع قائن خراسان جنوبی با قدمت ۱۱۰۰ ساله به‌عنوان بلندترین عمارت قائن و یکی از شاهکارهای معماری ایرانی - اسلامی شناخته می‌شود. در مورد تاریخ احداث اولیه مسجد عقاید مختلفی وجود دارد. برخی معتقدند این مسجد روی بقیای یک آتشکده ساسانی ساخته شده است و برخی همانند ناصر خسرو زمان احداث آن را اوایل قرن پنجم هجری ذکر کرده‌اند. این مسجد بنایی بسیار قدیمی و با شکوه است که مساحت آن ۱۴۷۰ متر و زیربنای آن ۱۰۵۰ مترمربع است. ایوان اصلی آن از شاهکارهای معماری اسلامی است و دارای ۱۸ متر ارتفاع ۱۱ متر عرض و ۲۲ متر طول است. حیاط مسجد محوطه‌ای به درازای ۳۳ و پهنای ۲۸ متر است. در اطراف حیاط حجره‌هایی به عمق دو متر قرار دارد، از شاهکارهای معماری مسجد ایوان آن است که به‌طرز با شکوهی به زیبایی مسجد گهرشاد ساخته شده است. این مسجد دو قبله متفاوت دارد؛ که یکی به سمت بیت‌المقدس و دیگری به سمت کعبه ساخته شده است. ساعت آفتابی میان صحن مسجد، برای تعیین ظهر شرعی ساخته شده، از دو درب مسجد، یکی به سوی بازار قدیمی در شرق و دیگری به سوی شمال (محل بازار فعلی) باز می‌شود. در سمت راست ورودی ایوان مسجد لوح بزرگی به‌صورت عمودی در بدنه دیوار نصب شده و تاریخ آن

۱. گزارش روابط عمومی سازمان تبلیغات اسلامی استان خراسان جنوبی

محرم الحرام سال ۱۰۴۶ هجری قمری حک شده است. این بنا در سال ۱۳۱۶ به شماره ۲۹۵ در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیده و تحت حفاظت و مرمت میراث فرهنگی قرار دارد.

مسجد آیت ا... آیتی یکی دیگر از مساجد قدیمی بیرجند و مربوط به دوره قاجار است که از مجموعه‌ای شامل حسینیه، حوض انبار و مسجد تشکیل می‌شده است. آنچه اکنون از بنای تاریخی مسجد باقی مانده، شبستانی ستون‌دار در ضلع غربی صحن مسجد است. این شبستان شامل، ۱۳ ستون در ۲ ردیف است که در جهت شمال شرقی، جنوب غربی یعنی امتداد محور قبله قرار گرفته است. پوشش شبستان به گونه‌ای است که روی ستون‌ها تویزه‌هایی به صورت طاق ۵ و ۷ احداث شده و سپس فضای میان تویزه‌ها را به صورت گنبد پوشانده‌اند. مصالح استفاده شده در ساخت این مسجد شامل خشت خام، گچ، آجر و کاهگل برای اندود کردن بام شبستان است. در بخش باقی مانده از بنای قدیمی مسجد یعنی شبستان ستون‌دار، هیچ گونه تزئیناتی دیده نمی‌شود.

مسجد جامع چهار درخت یکی از قدیمی‌ترین بناهای شهر بیرجند است که اهمیت و احترام ویژه‌ای در میان مؤمنان دارد، معماری این بنای تاریخی در عین سادگی، آجرکاری و آجر چینی، طاق‌های جناغی که در معماری ساده این بنای تاریخی به کار رفته نشان از ساخت بنا در دوره صفویه است. این مسجد در میان چهار درخت شهر بیرجند و در مجاورت مسجد عاشورا قرار دارد. مسجد چهار درخت به‌عنوان یکی از مساجد معتبر با مساحت ۱۰۴۱ مترمربع، فقط در حد یک شبستان طراحی و ساخته شده و به علت محدودیت زمین، معمار بنا نتوانسته است نقشه آن را به صورت چهار ضلعی کامل در آورد. پیش طاق ورودی، شبستان ستون‌دار، محراب کوچک و محراب طاق نما، صحن مسجد، پنجره‌ها یا نورگیرها از اجزای مهم بنا محسوب می‌شود. شبستان مسجد بیست و یک ستون با جرز ذخیم و به شکل چهار ضلعی دارد. این بنا دو محراب دارد، یکی به علت احترام گذاشتن به قبله اول مسلمین در جهت بیت المقدس تعبیه شده است. صحن چند طاق نمای ساده با سطح مسطح و محرابی شبیه محراب داخل شبستان با سکوهایی در اطراف آن دارد و احتمالاً برای سخنرانی از آن استفاده می‌شده است. در گوشه شمال شرقی صحن، پله‌هایی برای بالا رفتن موذن و گفتن اذان تعبیه شده است. قدمت این مسجد به دوره صفویه برمی‌گردد که حدود ۲۰۰ سال پیش برای نخستین بار مرمت شده و با شماره ثبت ملی ۲۴۰۴ در فهرست آثار تاریخی کشور به ثبت رسیده است.

مسجد جامع علوی را آیت ا... حاج سیدکاظم حائری در سال ۱۳۳۲ بنا کرد. بدون

شک یکی از انگیزه‌های اصلی ساخت مسجد علوی خدمت به مردم بود. مسجد جامع علوی که آرامگاه حجت الاسلام سیدکاظم حائری است، در خیابان شهدا واقع شده است. مسجد قدیمی رویخت بیرجند، تلفیق هنر و معماری ایرانی و اسلامی با تلاش خالصانه، مسجدی زیبا و مستحکم بر اساس آموزه‌های دینی را ایجاد کرده است. مسجد به شکل مستطیل به ابعاد ۴۰ متر در ۸۰ متر ساخته شده است و ۶ گنبد بزرگ و ۴ گنبد کوچک دارد که در چهار طرف پشت‌بام قرار دارد، این مسجد در تمام روستاهای اطراف از همه مهم‌تر و بزرگ‌تر است. شیوهی معماری این مسجد می‌تواند مورد توجه دانشجویان مهندسی و مورخان و باستان‌شناسان و سایر علاقه‌مندان قرار گیرد. این مسجد علاوه بر انجام مراسم مذهبی، پناهگاه امنی در هنگام وقوع زلزله است.

مسجد جامع هندوالان نیز قدیمی‌ترین بنای مذهبی خراسان جنوبی است که در روستای هندوالان از توابع بخش درمیان قرار دارد. وجود کتیبه‌هایی به خط کوفی مربوط به قرن پنجم یا ششم هجری قمری احتمال ساخت مسجد را در آن زمان تقویت می‌کند. این مسجد در سال ۱۲۳۷ هجری قمری مرمت شده است.

مسجد جامع خوسف نیز به‌عنوان یکی از بارزترین آثار تاریخی موجود در بافت تاریخی این شهر، در حاشیهی خیابان اصلی شهر و در جبهه جنوبی آن قرار دارد. در سمت غرب این مسجد، حسینیهی صاحب‌الزمانی (عج) و در سمت جنوب آن بنای تاریخی مرقوفه میرزا جعفر قرار گرفته است. این بنا در دوره تیموری ساخته شد و در دوره‌های بعد از جمله قاجار مورد مرمت قرار گرفته و الحاقاتی به آن اضافه شده است.

مسجد جامع گل نیز از دیگر مساجد تاریخی خراسان جنوبی محسوب می‌شود. این مسجد در بافت تاریخی و سنتی روستای (گل) از توابع بخش خوسف قرار دارد و از لحاظ سبک معماری جز نمونه‌های قابل توجه در منطقه بشمار می‌آید.

مسجد جامع درخش در روستای درخش از توابع بخش درمیان قرار دارد. مسجد جامع درخش در سال ۹۲۱ هجری قمری بنا شد.

مسجد جامع خضری، میراثی ۲۰۴ ساله در خراسان جنوبی است که به استناد کتیبه سر در آن در سال ۱۲۳۰ هجری قمری توسط فردی به نام میر سمیع بنا شد، بنای اولیه آن با خشت و گل بوده و کربلایی حسن بهشتی در سال ۱۳۴۱ آنجا را تجدید بنا کرد، اما در زلزله ۹ شهریور ۱۳۴۷ تخریب و مجدداً در سال ۱۳۵۱ بازسازی شد. با توجه به مصالح موجود و شواهد تاریخی احتمالاً بنای مسجد خضری مربوط به دوره صفویه است. این مکان شامل دو قسمت است یکی مسجد و دیگری حسینیه که کاملاً به هم چسبیده هستند

و در ظاهر یک واحد محسوب می‌شود. این بنا دو شبستان چسبیده به هم دارد که یکی از شبستان‌ها در سمت شمالی قرار داشته و ستون‌دار بوده و پوشش آن طاق و چشمه است که چشمه‌ها با گنبد‌های عرقچین پوشیده شده و روی سر ستون‌های بسیار ساده ستون‌های مسجد سوار شده است. شبستان جنوبی سه دالان طویل دارد و هر دالان را دیواری از دیگر دالان‌ها جدا می‌کند و روزنه‌هایی که در دیوارها ایجاد کرده‌اند دالان‌ها را با یکدیگر مرتبط می‌کند. محراب اصلی بنا که بسیار ساده است، در این بخش از شبستان قرار دارد. این مسجد به شماره ۶۶۵۳ در فهرست آثار ملی کشور ثبت شده است.

مسجد جامع سرایان نیز تجلی‌گاه اعتقادات معنوی مردم آنجاست و شامل دو بخش شبستان زمستانی و شبستان تابستانی است. شبستان زمستانی سر پوشیده و رواق‌هایی دارد که ستون‌های مستحکمی آن را بر پا داشته‌اند. این قسمت بر اثر زلزله و به مرور زمان تخریب شده که در این اواخر به همت اهالی سرایان مرمت و بازسازی شده است. شبستان تابستانی این مسجد دارای ایوانی بلند است که گچبری‌های زیبا و محراب گچبری شده زیبایی‌داری که سوره مبارکه حمد را پیرامون خود به طرز زیبایی دارد. علاوه بر صحن و ایوان دو رواق کناری را نیز در دو طرف ایوان به سبک مساجد صفوی دارد.

مسجد جامع افین را می‌توان از نظر سبک معماری و نقش‌ها با مسجد جامع قائن مقایسه کرد؛ اما ظرافتی که در جای جای این مسجد قرار دارد، در مسجد جامع قائن به چشم نمی‌آید. متأسفانه به علت نبودن کتیبه و تاریخ موثق در مورد زمان ساخت مسجد، بین متخصصان اختلاف وجود دارد و تاریخ آن را بین قرون پنجم و نهم هجری تخمین می‌زنند.^۱

تقریباً در همه مساجد استان نمازهای جماعت اقامه می‌شود و در مناسبت‌های مذهبی مراسم عزاداری و جشن برقرار است. علاوه بر این در سالهای اخیر مساجد در استان به پایگاه‌های اجتماعی و فرهنگی نیز تبدیل شده‌اند، از جمله آسیب‌های اجتماعی مثل اعتیاد، طلاق و فضای مجازی. در همین راستا سازمان تبلیغات اسلامی پایگاه فرهنگی و اجتماعی مساجد را راه اندازی کرده است. هر پانزده مسجد و هیئت مذهبی در یک محله، زیر مجموعه یک پایگاه قرار می‌گیرد و مسئولیت آن‌ها به یک مسجد شاخص آن محله واگذار شده است. ائمه جماعت مساجد شاخص مزبور، ضمن گذراندن دوره آموزشی خاصی به‌عنوان امام محله خود مطرح می‌شوند و امور اجتماعی و اقتصادی مسجد را مورد بررسی قرار می‌دهند و در رفع مسائل ناشی از آن سعی می‌کنند. برای

1. <https://birjand.iqna.ir/fa/news/3524247>

مثال در مساجد منطقه دهلکوه کارگاه‌های گلیم‌بافی را راه‌اندازی کرده‌اند تا کسانی که وضعیت مالی مناسبی ندارند از سود حاصل از فروش آن‌ها بهره‌مند شوند. آن‌ها در این راستا از ظرفیت‌های مردمی و محلی برای پیشرفت در زمینه فعالیت‌های هنری افراد کم‌بضاعت استفاده می‌کنند. برخی از مساجد در شهرستان طبس، خانه‌ها و مکان‌هایی را با قیمت‌های مناسب برای زوجین ساخته و تجهیزیهایی را برای این زوجین کم‌بضاعت با توجه به سطح توانایی مالی مساجد جمع‌آوری می‌کنند. مساجد در شهرستان‌های طبس و قائن در زمینه‌های آموزش سبک زندگی قرآنی، پیشگام بوده‌اند و به منظور تقویت سبک زندگی سالم آموزش‌هایی را در خصوص چگونگی صرفه‌جویی در مصرف آب و برق، شناخت دنیای مجازی و... ارائه داده‌اند.

نتایج استانی طرح ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، حاکی از آن است، ۴۲ درصد مردم گاهی اوقات، و ۳۴ درصد مردم اکثر اوقات، در مجالس روضه و عزاداری در سطح استان خراسان جنوبی شرکت می‌کنند. همچنین ۳۱ درصد مردم گاهی اوقات و ۲۵ درصد اکثر اوقات در نماز جمعه شرکت می‌کنند. از نظر حضور مردم در مساجد، ۴۲ درصد گاهی اوقات و ۳۳ درصد اکثر اوقات ادعای شرکت در برنامه‌های مساجد را داشته‌اند. در زمینه شرکت در نماز جماعت یافته‌ها نشان داد اغلب مردم در روستا اکثر اوقات در نماز جماعت شرکت می‌کنند، اما مردم در شهر به علل وجود مشکلات شهری گاهی اوقات نمی‌توانند در نماز جماعت مساجد شرکت کنند.

ب/۷) دانشگاه‌ها و دانشگاهیان

استان خراسان جنوبی از جمله استان‌های است که از گذشته‌های دور با آموزش عالی بیگانه نبوده‌اند و اکنون تقریباً در هر شهرستانی یک مرکز آموزش عالی فعالیت دارد. مهم‌ترین مرکز آموزش عالی استان که به‌عنوان دانشگاه مادر در شرق کشور مطرح است، دانشگاه بیرجند است که بر اساس موافقت شورای گسترش آموزش عالی در سیزدهم خرداد ماه ۱۳۵۴ در قالب یک مؤسسه آموزش عالی به ریاست زنده یاد پروفسور محمدحسن گنجی از دانش‌آموختگان مدرسه شوکتیه و پدر علم جغرافیای نوین ایران تأسیس شد. فعالیت آموزشی و علمی این دانشگاه از مهرماه سال ۱۳۵۶، با پذیرش ۱۲۰ دانشجو در سه رشته کارشناسی شیمی، فیزیک و ریاضی آغاز شد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی به مجتمع آموزش عالی تغییر یافت و مراحل رشد و شکوفایی خود را با سرعت بیشتری ادامه داد. در سال ۱۳۶۸، به مجتمع دانشگاهی تبدیل شد و به لحاظ موقعیت شایسته علمی در اسفندماه ۱۳۷۱، به دانشگاه بیرجند ارتقاء یافت. دانشگاه

بیرجند به عنوان قطب علمی و آموزشی شرق کشور و بزرگ‌ترین و قدیمی‌ترین مؤسسه آموزش عالی استان خراسان جنوبی با بیش از ۴۰ سال سابقه و کارکرد علمی، آموزشی، فرهنگی و اجتماعی بالغ بر ۲۴ هزار نیروی متخصص تربیت نموده است، دارای حدود ۱۲ هزار دانشجو در ۳۴۰ کدرشته در مقاطع تحصیلی کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری، با ۳۵۰ نفر عضو هیئت علمی دارای بیشترین توان علمی و پژوهشی استان خراسان جنوبی است. دانشگاه بیرجند، ۱۱ دانشکده در سه پردیس شوکت آباد، امیرآباد و پردیس شهداء دارد که به ترتیب تأسیس، عبارت‌اند از: دانشکده علوم، دانشکده کشاورزی، دانشکده مهندسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشکده هنر، دانشکده علوم ورزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشکده علوم ریاضی و آمار، دانشکده منابع طبیعی و محیط زیست، دانشکده برق و کامپیوتر و دانشکده فنی فردوس. دانشکده فنی و مهندسی فردوس، آموزشکده کشاورزی سرایان، آموزشکده کشاورزی سربیشه و آموزشکده معدن نهبندان از جمله مجموعه‌های اقماری دانشگاه بیرجند در سطح استان خراسان جنوبی هستند. دانشگاه بیرجند به عنوان یک قطب علمی افزون بر نقش مؤثر در پویایی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه سهم مهمی در ارتقای بیرجند، مرکزیت یافتن و تکوین هویت نوین آن را به خود اختصاص داده است.

جذب دانشجویان خارجی از اولویت‌ها و اهداف دانشگاه بیرجند است و هم‌اکنون ۷۹ دانشجوی خارجی در این دانشگاه مشغول به تحصیل هستند. در راستای گسترش ارتباطات علمی و بین‌المللی در سه سال اخیر دانشگاه بیرجند با ۲۱ دانشگاه مطرح خارجی تفاهم‌نامه همکاری علمی امضا کرده است. دانشگاه بیرجند با توان پژوهشی بالا از نظر نیروی انسانی و امکانات قابل قبول پژوهشی تاکنون بیش از ۳۰۰ طرح پژوهشی، صدها مقاله علمی پژوهشی، ثبت اختراع، ترجمه و تألیف کتب متعدد که اساتید مجرب و دانشجویان خلاق و کسب رتبه دوم انعقاد قرارداد پژوهشی کشور را داشته‌اند. دانشگاه بیرجند بر اساس رتبه‌بندی مؤسسه تایمز که یکی از معتبرترین نظام‌های رتبه‌بندی جهان است، در زمره ۱۱۰۲ دانشگاه برتر جهان و در بین دانشگاه‌های داخلی در رتبه ۱۶ قرار دارد. دانشگاه بیرجند بر اساس آخرین رتبه‌بندی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در زمره دانشگاه‌های جامع سطح ۲ در تراز عملکرد ملی و با مأموریت محوری توسعه آموزش، پژوهش و فناوری و کمک به رفع چالش‌های ملی قرار گرفته است.^۱

بر اساس نتایج گزارش استانی طرح ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، تنها ۲۳

درصد از پاسخ‌گویان استانی دانشگاه‌ها را پاسخگو نمی‌دانند و تنها ۲۲ درصد نیز کیفیت خدمات دانشگاه‌ها را مناسب ارزیابی نکرده‌اند. از سوئی دیگر ۲۳ درصد مردم از عملکرد دانشگاه‌های دولتی و ۲۸ درصد نیز از عملکرد دانشگاه‌های آزاد، پیام نور و غیرانتفاعی ناراضی بوده‌اند. به همین دلیل ۲۵ درصد پاسخ‌گویان به دانشگاه‌ها اعتماد کمی دارند. شاید دلیل این موضوع در این نکته نهفته باشد که در اواخر دهه ۷۰ و اوایل دهه ۸۰ بدون کارشناسی، مراکز دانشگاهی توسعه نامتوازنی در استان خراسان جنوبی یافت و اکنون چند سالی است که تقریباً همه آن‌ها در حال تعطیلی است؛ اما همان‌گونه که گذشت میزان فعالیت دانشگاه بیرجند در خیلی از رشته‌ها نه تنها با سستی روبه‌رو نشده، بلکه دامنه آن‌ها به کشورهای همسایه نیز گسترده شده است.

ب/۸) مدارس و فرهنگیان

اولین مؤسسه آموزشی در شهرستان بیرجند در سال ۱۲۶۹ تحت عنوان حسینیه شوکتیه ساخته شد که در سال ۱۲۸۲ ه.ش تبدیل به مدرسه شد و پس از دارالفنون تهران و رشديه تبریز آموزش به سبک جدید را در ایران آغاز کرد. مدارس شوکتیه به ترتیب در بیرجند، قاین، درخش، نهندان و دشت بیاض دایر شد. در فاصله سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۰۶ ه.ش مدارس بسیاری در سایر نقاط قاینات آن زمان دایر شد که از آن جمله مدارس زهان، آبیز، سده، درمیان، گزیک سریشه، خوسف و گل بودند. اولین شاگردان مدرسه شوکتیه همان افرادی بودند که بعداً شغل معلمی برگزیدند و از پیش‌کسوتان فرهنگی منطقه شدند، همانند دکتر محمدحسن گنجی پدر علم جغرافیا، دکتر شکوهی ... آنان در امر تعلیم و تربیت منطقه نقش به‌سزایی ایفا کردند. زمانی که فارغ‌التحصیلان مدرسه مزبور در اداره‌های دولتی به کار گرفته شدند، مردم را به تحصیل در مدارس جدید ترغیب و تشویق کرد و تعداد شاگردان رو به فزونی نهاد. از آن پس مدارس جدید روز به روز افزایش یافت؛ اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران با توجه به تاکید اسلام برای تعلیم و تربیت مدارس زیادی به‌ویژه در روستاها و نقاط دور افتاده ساخته شد. به‌گونه‌ای که کمتر روستایی را می‌توان یافت که از نعمت داشتن مدرسه محروم باشد. هم‌اکنون نیز از نظر تعداد و نوع مدارس و تعداد معلمان و تحصیلات آن‌ها، خراسان جنوبی از وضعیت خوبی برخوردار است.

نتایج گزارش استانی طرح ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور نشان می‌دهد، ۲۲ درصد پاسخ‌گویان، کیفیت خدمات مدارس استان را نامناسب ارزیابی کرده‌اند و ۱۲ درصد نیز مدارس را استان پاسخ‌گو نمی‌دانند. همچنین بیش از ۱۸ درصد از عملکرد

مدارس رضایت ندارند و برهمن اساس ۱۵ درصد مردم نیز به مدارس اعتماد نمی‌کنند و ۳۸ درصد هم اعتماد زیادی دارند. از این درصد اعتماد سازمانی تفاوتی بین مردم شهر و روستا و نیز جنسیت (مرد و زن) وجود ندارد. البته متأهلین به نسبت افراد مجرد اعتماد بیشتری به مدارس دارند. میزان ارزیابی موفقیت نهاد آموزش و پرورش بر اساس محل سکونت (شهر و روستا)، جنسیت (مرد و زن)، سن، سواد، وضع فعالیت و وضع تأهل تا حدودی مناسب و متوسط رو به زیاد است. بدان معنی که هم در شهر و هم در روستا، و هم زنان و هم مردان عملکرد آموزشی مدارس موفق ارزیابی می‌کنند. در مجموع می‌توان گفت خراسان جنوبی و به‌ویژه بیرجند به شهر فرهنگی شهرت عام دارد که دلیل آن، این است که از گذشته تاکنون در هر خانواده حداقل یک معلم یا یک دانشجو وجود دارد.

هنر و هنرمندان

در استان خراسان جنوبی در زمینه‌های هنرهای تجسمی، تصویری، آفرینش‌های ادبی، نمایشی و موسیقی، هنرمندان فعالیت دارند. ۳۴ هنرمند آفرینش ادبی در خراسان جنوبی در زمینه‌های شعر، داستان و ادبیات مقاومت، ۲۵ هنرمند نمایشی در زمینه صحنه‌ای و خیابانی، نمایش رادیویی و نمایشنامه، ۳۰ هنرمند موسیقی، ۶ هنرمند خوش‌نویس، ۱۰ هنرمند عکاس، ۲۳ هنرمند در زمینه‌های نقاشی، گرافیک، کاریکاتور، ۲۵ هنرمند تصویری در سطح استان خراسان جنوبی فعالیت دارند. هنرمندان تصویری نیز در زمینه‌های فیلم کوتاه، ماهنگ، فیلمنامه و پویانمایی مشغول به فعالیت هستند.^۱

معرفی کوتاه اهالی برجسته فرهنگ و مفاخر استان خراسان جنوبی

در خراسان جنوبی که استان فرهنگی و علمی است، بیش از ۱۳۰ نفر از مفاخر و مشاهیر شناسایی و ثبت شده و در کتابی با همین عنوان از سوی اداره کل ارشاد اسلامی خراسان جنوبی به چاپ رسیده است. آنچه در ذیل خواهد آمد، شرح احوال مختصر بعضی از مشاهیر، عمدتاً معاصر، است.

احمد احمدی بیرجندی: در سال ۱۳۰۱ در شهر بیرجند به دنیا آمد. در سال ۱۳۲۸ موفق به اخذ مدرک لیسانس زبان فرانسه شد. در سال ۱۳۴۰، سرپرست دانش‌سرای بیرجند شد. دانشمندان بزرگی چون استاد محمد معین، پرویز خانلری، یحیی مهدوی و مرحوم الهی قمشه‌ای از اساتید وی بودند. وی ۳۴ اثر ماندگار در زمینه نگارش، نویسندگی و شعر فارسی از خود به یادگار گذاشته است (علیزاده بیرجندی، ۱۳۹۸: ۵۵). از مجموع هفتادویک مقاله او شصت‌وسه مقاله در تألیف و هشت مقاله با عناوین دینی، ادبی، زبان،

۱. گزارش حوزه هنری خراسان جنوبی.

شرح حال و اخلاق ترجمه شده است (همان:۵۶).

مهدی اسماعیلی مود: در سال ۱۳۴۴ شمسی در مود، از توابع بیرجند به دنیا آمد. او از همان کودکی علاقه زیادی به خطاطی داشت و به‌طور جدی از سال ۱۳۶۵ شمسی این حرفه را آغاز کرد. وی پس از پایان دوره ممتاز خوش‌نویسی خود، دوره فوق ممتاز را در کنار اساتید بزرگ خوش‌نویسی ایران در تهران سپری کرد. استاد اسماعیلی مود در سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۹۰ شمسی ۲۲ بار مقام اول و ممتاز کشوری در جشنواره‌های مختلف ملی و بین‌المللی را کسب نموده است (علیزاده بیرجندی، ۱۳۹۸:۵۸ و ۵۹).

مهدی بلالی مود: از پزشکان نام‌آور محققان برجسته در سال ۱۳۲۱ شمسی که در بیرجند به دنیا آمد و در سال ۱۳۵۰ شمسی مدرک دکتری خود را اخذ نمود. او در طول سال‌های ۱۳۶۱-۱۳۵۷ شمسی به‌عنوان محقق در بخش درمانی فارماکولوژی پزشکی و مرکز منطقه‌ای معالجه مسمومین آموزشگاه سلطنتی ادینبورگ انگلستان به کار مشغول بود و در کارنامه خود پیشینه درخشانی چون مدیر مرکز سم‌شناسی پزشکی آسیا-اقیانوسیه، رئیس دبیرخانه جهانی همکاری در زمینه کنترل سموم و مراکز سم‌شناسی بخش شرق مدیترانه، مشاور افتخاری سازمان بهداشت جهانی، عضو کمیسیون پزشکی انجمن تحقیقات علمی ایران را کسب نموده است (همان: ۶۶ و ۶۷).

غلامرضا بهنام: در سال ۱۳۴۲، در شهرستان قاین دیده به جهان گشود. در سال ۱۳۶۵، در رشته الهیات دانشگاه فردوسی مشهد قبول شد و در سال ۱۳۸۱، در مقطع کارشناسی و در قم به تحصیل پرداخت. از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۱ کلاس‌های حفظ قرائت قرآن را در بیرجند دایر کرد. وی علاوه بر فعالیت قرآنی در برخی رشته‌های ورزشی مانند ورزش‌های رزمی، پرورش اندام، وزنه برداری، فوتبال و کشتی مهارت‌هایی را کسب نمود. هرچند رشته اصلی او در زمینه ورزش، ورزش رزمی کیوکوشین کاراته است (همان: ۷۳).

محمد بهروز: در سال ۱۳۱۴، در روستایی از توابع درخش به دنیا آمد. آخرین مدرک تحصیلی او دکترای شیمی از دانشگاه ایندیانا آمریکا بود. از سوابق آموزشی او می‌توان به استاد شیمی دانشگاه شیراز، محقق و استاد وابسته شیمی در دانشگاه بوستون کالج و دانشیار دانشگاه ایالتی بال در آمریکا اشاره نمود. او همچنین در مجلات معتبر و انجمن‌های علمی آمریکا، انجمن ملی شیمی آمریکا، هیئت تحریریه دانشگاه شیراز، عضو هیئت مدیره مجله دانشگاه صنعتی شریف و عضو سرشناس آکادمی علوم ایالت ایندیانا همکاری داشته است (همان: ۷۷).

مریم حقیقه: در سال ۱۲۹۱ شمسی در شهر خوسف به دنیا آمد و اولین شعرش را در

سن ده سالگی سروده است و استعداد زیادی در این زمینه داشت و همین امر باعث شد که به استخدام وزارت فرهنگ درآید. او علاوه بر مشاغل دولتی، سرپرستی انجمن‌های مختلف مانند انجمن سخنرانی، روزنامه نگاری، ورزش و خیریه را به عهده داشت. وی در سال ۱۳۸۱ هجری شمسی، درگذشت و در بیرجند به خاک سپرده شد (همان: ۹۹).

غلامحسین چهکندی نژاد: در سال ۱۳۳۷ شمسی، در روستای چهکنند در شش کیلومتری بیرجند به دنیا آمد. نخستین اثر او مجموعه‌ای از اشعار سپید تحت عنوان سرود باران در سال ۱۳۶۶ به زیور طبع آراسته شد. در سال ۱۳۶۹ دومین اثر وی با عنوان شیار شامگاه به چاپ رسید (همان: ۱۱۰). در فضای شعر خراسان جنوبی که اشعار سنتی خودنمایی می‌کند تلاش افرادی چون چهکندی نژاد امید بخش جریان نوگرا در عرصه شعر و ادب فارسی است (همان: ۱۱۱).

جلیل راشد محصل: در سال ۱۳۳۰ در شهرستان بیرجند متولد شد. وی از متخصصین برجسته و شاخص رشته الکترونیک در جهان است. مدرک دکتری خود را از دانشگاه میشیگان آمریکا اخذ نمود و در حال حاضر دانشیار دانشکده فنی دانشگاه تهران است. وی همچنین آثار و تألیفات در زمینه مهندسی برق از خود به یادگار گذاشته است (همان: ۱۲۲).

محمد حسن راشد محصل: در سال ۱۳۲۱ در شهرستان بیرجند متولد شد. وی دیپلم تجربی خود را در بیرجند و مدرک لیسانس خود را از دانش‌سرای عالی تهران و مدرک دکتری خود را از دانشگاه لینکلن آمریکا در رشته زراعت و کنترل علف‌های هرز اخذ نمود. مهم‌ترین اقدام او تأسیس هرباریوم گیاهی خراسان بوده است. دکتر راشد هم اکنون استاد دانشکده کشاورزی فردوسی مشهد است (همان: ۱۲۴).

محمد رضا راشد محصل: متولد ۱۳۱۵ شمسی که مدرک تحصیلی دکتری خود را در زمینه ادبیات فارسی از دانشکده ادبیات دانشگاه تهران اخذ نمود. آثار وی شامل جلد اول دایره‌المعارف قاموس با همکاری هشت استاد دیگر، پرتوهایی از قرآن و حدیث در ادب فارسی، خیام شناخت، از شوکتی تا دولتی (جستارهای فرهنگی درباره شرق ایران)، آیین نگارش، فرهنگ خرد در شاهنامه را نام برد. حوزه‌های مطالعاتی دکتر راشد شامل متن پژوهی، شاهنامه پژوهی، تاریخ محلی، اسطوره شناسی، نقد ادبی و ویژگی‌های سبکی او شامل نثر روان و شیوا، انسجام مباحث و مطالب، توانمندی در روایتگری، نظم و هندسه فکری و تخصص گرایشی و تمرکز بر حوزه تخصصی در پژوهش‌ها هستند (همان: ۱۳۲).

محمد اسماعیل رضوانی: از تاریخ‌نگاران بزرگ عصر حاضر و از پژوهشگران سرشناس است. وی در سال ۱۳۰۰ شمسی در روستای خراشاد چشم به دنیا آمد (همان: ۱۳۵).

خدمات او به مطبوعات ایران به شیوه‌های مختلف نمود داشته است. تدریس تاریخ مطبوعات در دانشگاه‌ها، نگارش جزوه‌ای درسی تاریخ مطبوعات ایران، سخنرانی درباره تاریخ مطبوعات ایران، راهنمای کتاب، بررسی‌های تاریخی، یغما، آموزش و پرورش، گنجینه اسناد، تاریخ معاصر ایران، تحقیقات اسلامی و... و نگارش مقاله‌های متعدد در نشریات معتبر را انجام داده است (همان: ۱۳۶). دکتر رضوانی در سال ۱۳۷۵ هجری شمسی چشم از دنیا فروبست (همان: ۱۳۸).

محمود رفیعی: در سال ۱۳۱۸، در روستای درخش به دنیا آمد. بعد از پایان دوره تحصیل دبیرستان به کشور سوئیس رفت و تحصیل در رشته پزشکی را در دانشگاه ژنو آغاز کرد. بعد از پایان دوره دکتری، جهت اخذ تخصص به کشور انگلستان مهاجرت کرد. در سال ۱۳۵۱ هجری شمسی در دانشگاه تهران در مرکز طبیبی کودکان با سمت استادیار مشغول به کار شد. دکتر رفیعی علاوه بر فعالیت در رشته تخصصی خود به علت علاقه به ابیات، فرهنگ و تاریخ محلی، به خدمات فرهنگی نیز روی آورده بود (همان: ۱۴۱).

غلامعلی سرمد: در سال ۱۳۲۱، در یکی از روستاهای توابع شهر بیرجند دیده به جهان گشود. وی مدرک فوق لیسانس و دکتری خود را از در رشته علوم تربیتی اخذ کرد. وی ۱۰ اثر تألیفی و ۸ اثر ترجمه‌ای در زمینه‌های روان‌شناسی، رفتاری و برنامه‌ریزی آموزشی دارد (همان: ۱۵۹). دکتر سرمدی شاعر نیز بود و قطعاتی شعر به گویش بیرجندی سروده است (همان: ۱۵۹).

غلامرضا سعیدی: در سال ۱۲۷۴ هجری شمسی، در روستای نوزاد بیرجند به دنیا آمد. بعد از یادگیری علوم چون ریاضی، طبیعی، طبعی، نجوم و زبان‌های عربی، فرانسه و انگلیسی عهده‌دار تدریس در مدرسه شوکتیه شد (همان: ۱۶۲). سعیدی از نزدیکان آیت‌الله سید محمود طالقانی بود که در سخنرانی‌های خود به او یاری می‌رسانید. همچنین با سید محمود باقر حجازی و آیت‌الله شریعتمداری مشارکت داشت؛ و در تأسیس انجمن‌های اسلامی دانشجویان، مهندسان و پزشکان تلاشگر بود (همان: ۱۶۳). سعیدی از فعالان جمعیت اتحادیه مسلمانان بود که هدف از تشکیل آن ایجاد وحدت ملی اسلامی به‌شمار می‌رفت (همان: ۱۶۴). اندیشه سعیدی از آثار و تفکرات اقبال لاهوری سرچشمه می‌گرفت (همان: ۱۶۵).

غلامحسین شکوهی: در سال ۱۳۰۵ هجری شمسی در خوسف واقع در ۳۵ کیلومتری بیرجند به دنیا آمد (همان: ۱۷۷). در سال ۱۳۳۳ در دانشسرای عالی دانشگاه تهران در رشته ادبیات فارسی ادامه تحصیل داد. در سال ۱۳۳۶ در ردیف دانشجویان رتبه ممتاز برای ادامه

تحصیل به خارج از کشور رفت و در انستیتوی ژان ژاک روسو در ژنو از حضور اساتیدی چون پیازنه استفاده نمود. بعد از بازگشت به ایران در سال ۱۳۴۳ با سمت کارشناس اداره کل مطالعات و برنامه‌ها و رئیس اداره تحقیق و ارزشیابی در وزارت آموزش و پرورش به‌عنوان مامور خدمت در دانش‌سرای عالی تهران و دانش‌سرای عالی سپاه دانش مشغول به کار شد. دکتر شکوهی وزیر وقت آموزش و پرورش با آرای اعضای شورای عالی آموزش و پرورش به‌عنوان اولین رئیس این شورا بعد از انقلاب اسلامی برگزیده شد (همان: ۱۷۸).

زهره علوی: در سال ۱۳۲۲، در شهر بیرجند چشم به جهان گشود. از استادان متخصص برجسته در زمینه کتابداری است. دکتر علوی در کنفرانس‌های متعدد بین‌المللی کتابداری (ایفلا) از جمله کنفرانس بارسلونا در سال ۱۹۳۳، عضو گروه کار استرازابورگ فرانسه در سال ۱۹۷۶، کنفرانس شیکاگو ۱۹۸۶، چین ۱۹۹۶، کنفرانس کپنهاک دانمارک در سال ۱۹۹۷ شرکت داشته است. علاوه بر این وی کتاب‌ها و مقالات متعدد در نشریات خارجی نیز دارد (همان: ۱۹۸).

عبدالله علوی: در روستای نوزاد از توابع شهرستان درمیان در استان خراسان جنوبی به دنیا آمد. در سال ۱۳۴۴ جهت ادامه تحصیل عازم آلمان شد و در سال ۱۳۵۷ در رشته علوم سیاسی، جامعه‌شناسی با درجه دکتری از دانشگاه گوته فرانکفورت در آلمان فارغ‌التحصیل شد. او کلاً ۲۳ سال همکار آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌های شهرهای کسل و ویتسن هاوزن آلمان و دانشگاه‌های دولتی و آزاد اسلامی بیرجند، گرمسار، شهرکرد و تهران بوده است. همچنین در مدت اقامت در آلمان رییس جامعه علمی دانشگاهیان آسیایی و آفریقایی دانشگاه گوتینگن و مدیریت فصلنامه علمی آن را عهده‌دار بوده است. دکتر علوی در سال ۱۳۶۳ به ایران بازگشت و به استادیاری مشغول شد. سرانجام در سال ۱۳۸۶ گذشت (همان: ۱۹۸).

بدیع‌الزمان فروزان‌فر: ادیب، محقق، شاعر و استاد دانشگاه تهران در سال ۱۲۷۶ در بشرویه خراسان جنوبی متولد شد. ادبیات و علوم قدیمه را در حوزه‌های علمیه خراسان، در محضر ادیب نیشابوری آموخت. او مدتی به ریاست شورای عالی فرهنگ و معاونت دانشگاه مشغول شده بود. عمده شهرت او در شناخت مولوی و احاطه بر ادبیات عرب و فارسی بوده است (همان: ۲۲۲). استاد فروزان‌فر در شرح مثنوی شریف که به شرح و تفسیر ۳۰۱۲ بیت از دفتر اول مثنوی مشغول بوده و آن را در ۳ جلد تنظیم کرده، روش علمی، بدیع و هماهنگی را به کار برده است. تفسیری که استاد فروزان‌فر بر کتاب بی‌بدیل مثنوی نگاشت، انصافاً اثری بزرگ و مرجع به‌شمار می‌آید (همان: ۲۲۷).

احمد کامیابی مسک: در سال ۱۳۲۲ در بیرجند زاده شد. دکتر کامیابی تحصیلات دانشگاهی خود را در دانشگاه‌های مشهد و تهران به پایان رسانید. او پس از اخذ مدرک فوق‌لیسانس زبان فرانسه در سال ۱۳۵۱ به کشور فرانسه رفت. او همچنین یک انجمن به نام شازده کوچولوها در منطقه ۵ پاریس، و شرکتی را به همین نام بنیان‌گذاری کرد. از دیگر اقدامات او طرح B-۶۱۲ ستاره شازده کوچولو است. هدف از انجام این طرح ایجاد یک شهربازی برای کودکان بر اساس داستان شازده کوچولو بود. کامیابی پس از بازگشت به ایران در آموزش و پرورش به کار اشتغال داشت و پس از آن به دانشکده هنرهای دراماتیک مشغول به کار شد. نمایشنامه تمثیلی کرگدن‌ها از جمله آثار برجسته او محسوب می‌شود (همان: ۲۵۶). انجمن نویسندگان فرانسوی زبان، جایزه ادبی سال ۱۹۹۱ خود را به دکتر احمد کامیابی اهدا نموده است (همان: ۲۶۱). کامیابی به‌عنوان یکی از متخصصین جهانی آثار بکت و اوژن یونسکو شهرت دارد و کتاب‌هایش در دانشگاه‌های اروپا تدریس می‌شود (همان: ۲۶۱).

پروفسور کاظم معتمدنژاد (پدر علم ارتباطات ایران): پروفسور کاظم معتمدنژاد در اردیبهشت سال ۱۳۱۳ هجری شمسی در شهر مود متولد شد. تحصیلات ابتدایی خود را در سرزمین پدری و تحصیلات متوسطه تا لیسانس را در تهران گذراند. سپس برای ادامه تحصیل عازم کشور فرانسه شد. وی دکتری دولتی علوم سیاسی از دانشگاه پاریس در سال ۱۳۴۳، دکتری تخصصی روزنامه‌نگاری از انستیتوی مطبوعات و علوم خبری از دانشگاه پاریس در سال ۱۳۴۳، دیپلم عالی تدریس روزنامه‌نگاری از مرکز بین‌المللی تعلیمات عالی روزنامه‌نگاری دانشگاه استراسبورگ در سال ۱۳۴۲، از افتخارات این اندیشمند است. آثار او شامل روزنامه‌نگاری، وسایل ارتباط جمعی، روش تحقیق در محتوای مطبوعات، فرهنگ علوم ارتباطات، حقوق مطبوعات، تکنولوژی‌های نوین ارتباطی از تلگراف و تلفن تا ماهواره و اینترنت است (هادی نیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۳).

محمدعلی کیانی نژاد: در سال ۱۳۳۱ در شهر بیرجند به دنیا آمد. او نواهای موسیقی را در کودکی نزد پدرش شنیده و به موسیقی علاقه‌مند شده بود. آشنایی او با ردیف موسیقی سنتی ایران با ورود به دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران در سال ۱۳۵۱ صورت گرفت. استاد کیانی نژاد در مسابقه آزمون باربد به‌عنوان بهترین نوازنده نی برگزیده شد. کسب مقام فستیوال جهانی تک‌نوازی و بدیهه‌نوازی سازهای بادی در کشور سوئد در سال ۱۹۹۴ میلادی از دیگر افتخارات این استاد هنرمند است (علیزاده بیرجندی، ۲۶۴: ۱۳۹۸). از جمله مهم‌ترین آهنگ‌ها و آثار هنری او می‌توان به تعدادی از آهنگ‌هایی با صدای

خوانندگانی چون استاد شهرام ناظری، علیرضا افتخاری، گودرزی و ملک مسعود اشاره کرد (همان: ۲۶۵).

محمد حسن گنجی: متولد سال ۱۲۹۱ از دانشمندان مشهور کشور، مؤسس جغرافیای آکادمیک و بانی سازمان هواشناسی در ایران و مرد سال هواشناسی جهان در سال ۲۰۰۱ میلادی است. او بعد از ۴ سال اقامت در انگلستان از دانشگاه ویکتوریای منچستر، لیسانس تخصصی و ممتاز در جغرافیا دریافت کرد (همان: ۲۶۵)؛ و مدرک دکتری تخصصی خود را در ایالت مساجوست آمریکا شهر ورستر دریافت نمود و بعد از بازگشت به ایران ۳۷ سال سابقه تدریس پی‌درپی داشت (همان: ۲۶۶). دکتر گنجی عضو ثابت دولت ایران در سازمان‌های هواشناسی جهانی بود و علاوه بر آن مدت ۵ سال ریاست هواشناسی منطقه آسیا و عضویت کمیته اجرایی سازمان مزبور را عهده‌دار بوده است (همان: ۲۶۷). این استاد برجسته در سال ۱۳۹۱ در تهران دار فانی را وداع گفت (همان: ۲۷۰).

محمود لطفی: در سال ۱۳۱۲ در شهر بیرجند به دنیا آمد. وی تحصیلات پزشکی خود را در سال ۱۳۳۸ در شهر تهران اخذ نمود. دکتر لطفی بعد از اخذ مدرک پزشکی خود به سمت‌هایی همچون عضو انتخابی هیئت انتصابات و ترفیعات دانشکده پزشکی، عضو گروه آموزشی جراحی دانشکده دندانپزشکی نیویورک، جامعه جراحان ایران و دبیر کل کالج بین‌المللی جراحان بود (همان: ۲۷۱).

بهرروز وجدانی: از پژوهشگران و مترجمان حوزه مردم‌شناسی که در سال ۱۳۲۸ در بیرجند به دنیا آمد. وی علاوه بر فعالیت‌های پژوهشی، مسئولیت‌های اجرایی را نیز داشته است که از آن بین می‌توان به مدیریت روابط فرهنگی و امور بین‌الملل سازمان میراث فرهنگی اشاره نمود (همان: ۳۱۵). او همچنین عضو پیوسته کانون پژوهش‌گران و محققین موسیقی ایرانی در خانه موسیقی ایران از سال ۱۳۸۰، عضو سازمان بین‌المللی هنر عامه در اتریش و عضو کمیته ملی فولکلور، دانش سنتی و منابع ژنتیکی مستقر در سازمان ثبت اسناد کشور است. علاوه بر فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی، او در سال ۱۳۸۵ به‌عنوان پژوهشگر برتر حوزه مردم‌شناسی انتخاب شد (همان: ۳۱۹).

محمدعلی فرجاد: در سال ۱۳۰۴ در شهر بیرجند دیده به جهان گشود. تحصیلات خود را تا مقطع متوسطه در بیرجند گذراند. فوق‌لیسانس زبان شناسی خود را از دانشگاه تهران و فوق‌لیسانس دوم و دکترای مدیریت آموزشی خود را از دانشگاه ردینگ انگلستان به پایان رسانید. او مشاغلی از جمله دبیری، ریاست آموزش و پرورش و مشاور وزیر آموزش و پرورش را در کارنامه خود دارد. وی نویسنده و مترجمی پرتوان بود که به زبان‌های انگلیسی

و فرانسوی مسلط بود (همان: ۲۰۶).

عبدالحسین فرزین: در سال ۱۳۰۳، در شهر خوسف به دنیا آمد. وی از شاعران و سخنوران خوش ذوق بیرجندی به‌شمار می‌رود. فرزین در سال ۱۳۴۹، به‌عنوان بهترین دبیر از سوی وزارت آموزش و پرورش نشان فرهنگ را اخذ نمود. این شاعر خوش ذوق در قالب‌های متفاوتی از جمله انواع اشعار سنتی و کلاسیک هنر خود را به نمایش گذاشته است (همان: ۲۱۹).

غلامرضا مدبر عزیزی: در سال ۱۳۳۵، در شهر فردوس به دنیا آمد. وی در زمینه فلسفه و منطق، معارف، علم کلام و اصول، علوم قرآنی و اخلاق اسلامی مسلط بود و دکترای خود را در رشته عرفان ادامه داد. او سیزده اثر برجسته در زمینه شرح منطق الطیر عطار، فلسفه و عرفان، عرفان و تصوف، فلسفه اسلامی و غرب، مباحث فقهی و جبر و اختیار از خود به یادگار گذاشته است (همان: ۲۷۲).

بهرروز وجدانی: در سال ۱۳۲۸ در شهر بیرجند چشم به جهان گشود. وی در زمینه موسیقی، مردم‌شناسی و پژوهشگری مشغول به فعالیت بود. بهروز وجدانی مدتی به مدیریت روابط فرهنگی و امور بین‌الملل سازمان میراث فرهنگی، عضو هیئت‌علمی و مدیریت گروه مردم‌شناسی اجتماعی پژوهشکده مردم‌شناسی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری فعالیت می‌کرد (همان: ۳۱۵). علاوه بر فعالیت‌های پژوهشی، در سال ۱۳۸۵، به‌عنوان پژوهشگر برتر حوزه مردم‌شناسی شناخته شد (همان: ۳۱۹).

علی محمد ولوی: در سال ۱۳۳۵ در شهر بیرجند به دنیا آمد. وی تحصیلات خود را در رشته‌های مردم‌شناسی و علوم اجتماعی و تاریخ ادیان و اسلام گذراند (همان: ۳۲۰). محوریت اصلی پژوهش‌های او در قالب بین رشته‌ای و متناسب با نیازهای جامعه مکتب نوینی در تاریخ نگاری ایران ایجاد کرده است (همان: ۳۲۱). دکتر علی محمد ولوی در سال ۱۳۸۶، طرح تأسیس انجمنی برای رشته تاریخ را با جلب همکاری اساتید شاخص تاریخ دانشگاهها مطرح کرد. در سال ۱۳۷۲، به پیشنهاد وزیر سابق آموزش و پرورش، پست مدیریت پژوهش‌های بنیاد شهید را به او واگذار کردند. وی همچنین در طول عمر خود پست‌هایی همچون تأسیس و راه‌اندازی مجله علمی و پژوهشی، عضویت در شوراهای و کمیته‌های علمی، عضویت در شورای سیاست‌گذاری پژوهشکده تاریخ اسلام، عضو هیئت مدیره انجمن ایرانی، عضویت در هیئت تحریریه مجلات و شرکت در سمینارهای بین‌المللی تاجیکستان و ژاپن اشاره کرد (همان: ۳۲۵ و ۳۲۶).

محمدجعفر یاحقی: در سال ۱۳۲۶، در فردوس به دنیا آمد. او تحصیلات خود را تا

مقطع دکتری ادبیات فارسی ادامه داد. در سال ۱۳۶۴، به مدت یک سال عازم انگلستان شد تا در دانشگاه کمبریج تحقیقات خود را ادامه دهد. در سال ۱۳۶۷ نیز برای انجام تحقیقات به دانشگاه آکسفورد رفت. فعالیت‌های علمی او شامل تأسیس مدیریت گروه فرهنگ و ادب بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس، تأسیس مرکز خراسان‌شناسی، دریافت چند لوح تقدیر از رییس‌جمهور، تألیف و تصحیح و ترجمه بیش از ۲۷ عنوان کتاب و ۱۵۰ مقاله از دیگر افتخارات دکتر یاحقی قلمداد می‌شوند (همان: ۳۳۶ و ۳۳۷).
اسدالله یآوری: در سال ۱۳۱۴، در شهر سربیشه واقع در استان خراسان جنوبی چشم به جهان گشود. تحصیلات خود را در بیرجند و تهران ادامه داد و سپس برای ادامه تحصیل در رشته پزشکی به کشور آلمان رفت و دوره‌های عمومی و تخصصی خود را در آنجا گذراند. سپس به تحصیل در رشته نفرولوژی و دیالیز پرداخت. وی در حال حاضر به‌عنوان رئیس انجمن همکاری‌های پزشکی ایران و آلمان فردی شناخته شده است (همان: ۳۴۰).

غلامحسین یوسفی: در سال ۱۳۲۶، در شهر خوسف واقع در استان خراسان جنوبی زاده شد. در سال ۱۳۴۵، به خدمت فرهنگ درآمد. وی در زمینه شعر و ادب فردی شناخته شده است. بخشی از اشعار او با نام‌های سرمه خیال و شعر شهادت به چاپ رسیده است، ولی مثنوی او که در قالب ۲۳۰۰ بیت بوده و هنوز به مرحله انتشار نرسیده است و عشق و دل نام دارد، در چند سال اخیر طرفداران زیادی را به خود جذب کرده است (همان: ۳۴۰).

بخش سوم: گزارش توصیفی وضعیت فرهنگی و هنری استان خراسان جنوبی

وضعیت فعلی و عملکرد اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان و شهرستان‌های تابع

مقدمه

فعالیت‌های فرهنگی و هنری از اول بهمن ماه سال ۱۳۵۵، به‌عنوان نمایندگی فرهنگ و هنر، در بیرجند راه‌اندازی شد؛ و از ابتدای سال ۱۳۵۶ کلیه مدارک موجود در آموزش و پرورش تحویل نمایندگی فرهنگ و هنر شد. چارت سازمانی نمایندگی فرهنگ و هنر بیرجند در ابتدای شکل‌گیری شامل: نماینده فرهنگ و هنر، راهنمای فرهنگی، متصدی امور هنری، متصدی امور دفتر و نیروی خدماتی بود. همچنین ۳ کتابخانه را نیز در شهر بیرجند و بخش‌های سریشه و نهبندان تحت پوشش داشت. با پیروزی انقلاب اسلامی فعالیت‌های فرهنگی و هنری تحت عنوان نمایندگی فرهنگ و ارشاد اسلامی بیرجند، ادامه یافت و در سال ۱۳۶۲، به اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی ارتقا یافت. در سال ۱۳۸۳ که استان خراسان جنوبی از خراسان بزرگ، منفک شد، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان جنوبی تأسیس و تاکنون خدمات ارزنده‌ای به کشور و منطقه ارائه کرده است که به تفصیل در این بخش تشریح می‌شود.

وضعیت ساختمان و بودجه اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان جنوبی ساختمان و سایت اداره کل و شهرستانها

جدول (۱-۲): توزیع فراوانی ساختمان و سایت اداره کل و شهرستانها

نوع طرح	فراوانی	درصد فراوانی	درصد جمععی
ملی	۰	۰	۰
استانی	۱۸	۱۰۰	۱۰۰

جدول (۲-۲): توزیع فراوانی ساختمانهای اداره ارشاد به تفکیک شهرستانها

متغیر	عنوان فضای فرهنگی و هنری	زیربنا (مترمربع)	مساحت (مترمربع)	ظرفیت (نفر)
شهرستان	بشرویه	فضای فرهنگی اداره (بلک باکس و اتاق تمرین)	۷۳۰	۴۰
	بیرجند	سالن آمفی تئاتر گلبانگ	۲۹۴	۱۳۰
		مجتمع فرهنگی و هنری علامه فرزاد	۱۹۹۲	۶۱۱۵
	خوسف	فضای اداری و آموزشی مجتمع فرهنگی و هنری خوسف	۸۵۰	۷۵۴۴
	درمیان	خانه فرهنگ درمیان	۳۰۰	۱۶۰۰
	زیرکوه	سالن اجتماعات اداره	۴۵۰	۲۸۱۹
	سرایان	مجتمع فرهنگی و هنری سرایان	۷۶۱	۴۶۸۰
		مجتمع فرهنگی و هنری شهر سه قلعه	۴۳۵	۱۲۰۰
	سریشه	فضای موجود مجتمع فرهنگی و هنری سریشه	۹۸۳	۵۴۴۰
		سالن اجتماعات استاد فرزی شهر سریشه	۲۵۰	۳۵۰۰
	طبس	سالن نمایش و اجتماعات اداره شهرستان	۴۰۰	۱۱۷۸
	فردوس	مجتمع فرهنگی و هنری فردوس	۱۰۰۲	۱۸۶۶
		مجتمع فرهنگی و هنری شهید آوینی	۲۳۰۰	۵۰۰۰
	قاینات	مجتمع فرهنگی و هنری ارشاد	۸۰۰	۲۱۳۲
		مجتمع فرهنگی و هنری آرزین شهر	۶۸۲	۴۰۰۰
	نهبندان	سالن اجتماعات شهر خضری دشت بیاض	۷۲۵	۱۰۵۰
		مجتمع فرهنگی و هنری نور	۱۰۱۱	۱۸۰۰
		خانه فرهنگ	۳۰۰	۲۰۲۱

۹۵ درصد فضای ادارات فرهنگ و ارشاد اسلامی در شهرستان‌ها در مجتمع‌ها است و سایت اداری مجزا ندارند. از طرف دیگر، تکمیل و احداث پروژه‌ها به عهده مرکز استان بوده و وزارت خانه مربوطه تنها تهیه تجهیزات را بر عهده دارد. در حالی که مرکز استان وظایف تأمینی، احداث و تکمیل فضای اداری شهرستان‌ها را به عهده دارد.

بودجه

(جدول ۲-۳) بودجه استانی تخصیص داده شده در ۱۰ سال گذشته (مبالغ به میلیون ریال)

شرح بودجه / سال	۸۸	۸۹	۹۰	۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷
هزینه‌ای	۷۴۳۶	۱۰۴۹۶	۱۹۷۶۹	۱۴۲۰۲	۱۵۷۶۳	۲۱۰۷۸	۲۳۹۲۸	۳۰۲۸۳	۳۵۷۷۱	۲۸۲۰۰
تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۶۲۰۰	۶۹۷۵	۸۲۱۰	۲۹۰۰	۲۶۴۰	۲۲۹۸۹	۸۳۲۵	۳۴۷۰	۲۲۳۶۰	۴۲۸۸۹

بودجه‌های اختصاص داده شده به اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی در ۱۰ سال گذشته شامل بودجه‌های هزینه‌ای و عمرانی (شامل تملک دارایی‌های سرمایه‌ای) بوده است. مبلغ این بودجه‌ها در سال‌های متفاوت یکسان نبوده و با توجه به شرایط زمانی در هر دوره تغییر یافته است. در این بین، رقم بودجه عمرانی و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به میزان قابل توجهی طی سال‌های اخیر افزایش داشته است؛ اما در بحث بودجه‌های هزینه‌ای این رقم در سال‌های گذشته نسبت به سال‌های قبل کاهش داشته است. در سال ۱۳۸۸ به بعد، بودجه‌های هزینه‌ای مربوط به اداره کل ارشاد و فرهنگ اسلامی استان خراسان جنوبی سیر افزایشی داشته است. از سال ۱۳۹۱ بودجه هزینه‌ای به مقدار قابل توجهی کاهش داشته و از سال ۱۳۹۳ افزایش یافته است. بودجه‌های عمرانی و دارایی‌های سرمایه‌ای نیز از سال ۱۳۸۸ تا سال ۱۳۹۰ سیر صعودی داشته است؛ اما از سال ۱۳۹۱ تا سال ۱۳۹۷، به میزان قابل توجهی صعود و نزول را تجربه کرده است.

وضعیت نیروهای انسانی اداره کل و شهرستان‌های تابع وضعیت نیروهای انسانی اداره کل

جدول (۲-۴): وضعیت نیروی انسانی اداره کل، بر حسب جنسیت، استخدام و...

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
جنسیت	مرد	۲۷	۵۷
	زن	۲۰	۱۰۰
نوع استخدامی	رسمی	۱۷	۳۶
	پیمانی	۱۵	۶۸
	قراردادی	۱۵	۱۰۰
مدرک تحصیلی	زیردیپلم	۵	۱۱
	دیپلم و کاردانی	۶	۲۴
	کارشناسی	۱۶	۵۸
	کارشناسی ارشد	۱۹	۹۸
	دکتری	۱	۱۰۰

تعداد افراد شاغل در اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان جنوبی ۴۷ نفر است که با توجه به سابقه فرهنگی استان عدد مناسبی به نظر نمی‌رسد. بر اساس داده‌های جدول (۲-۳) ۵۷ درصد از شاغلین مرد و ۴۳ درصد زن هستند. از مجموع نیروی‌های شاغل در اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان تنها ۳۶ درصد استخدام رسمی، ۳۲ درصد پیمانی و ۳۲ درصد قراردادی هستند. از نظر تحصیلات نیز خوش‌بخانه ۷۶ درصد، تحصیلات بالای لیسانس (۳۴ درصد لیسانس، ۴۰ درصد فوق لیسانس و ۲ درصد دکتری) دارند و این شاخص بسیار خوبی است. همچنین از شاغلین ۱۳ درصد دیپلم و فوق دیپلم دارند و تنها ۱۱ درصد زیر دیپلم تحصیلات دارند.

وضعیت نیروهای انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان قاین

(جدول ۲-۵) وضعیت نیروی انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان قاین

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد جمعی
جنسیت	مرد	۶	۸۶
	زن	۱	۱۰۰
نوع استخدامی	رسمی	۲	۲۹
	پیمانی	۲	۵۸
	قراردادی	۳	۱۰۰
مدرک تحصیلی	زیردیپلم	-	-
	دیپلم	۲	۲۹
	کارشناسی	۴	۸۶
	کارشناسی ارشد	۱	۱۰۰
	دکتری	-	-

تعداد افراد شاغل در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان قاین ۷ نفر است که بر اساس جدول (۲-۵) ۶ نفر از شاغلین مرد و ۱ نفر زن هستند. همچنین ۲۹ درصد استخدام رسمی، ۲۹ درصد پیمانی و ۴۲ درصد قراردادی هستند. از نظر تحصیلات نیز خوشبختانه نزدیک ۷۰ درصد تحصیلات لیسانس (۵۷ درصد) و فوق لیسانس (۱۴ درصد) دارند و این شاخص بسیار خوبی است. همچنین ۲۹ درصد شاغلین در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان قاین دیپلم دارند.

وضعیت نیروهای انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان سرایان

(جدول ۲-۶) وضعیت نیروی انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان سرایان

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد جمعی
جنسیت	مرد	۳	۷۵
	زن	۱	۱۰۰

درصد تجمعی	درصد فراوانی	فراوانی	نام متغیر	
۷۵	۷۵	۳	رسمی	نوع استخدامی
-	-	-	پیمانی	
۱۰۰	۲۵	۱	قراردادی	
	-	-	زیردیپلم	مدرک تحصیلی
۲۵	۲۵	۱	دیپلم	
۱۰۰	۷۵	۳	کارشناسی	
-	-	-	کارشناسی ارشد	
-	-	-	دکتری	

تعداد افراد شاغل در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان سربان ۴ نفر است که بر اساس جدول (۲-۶) ۳ نفر از شاغلین مرد و ۱ نفر زن هستند. همچنین ۷۵ درصد شاغلین استخدام رسمی و بقیه قراردادی هستند. از نظر تحصیلات نیز خوشبختانه ۷۵ درصد آن‌ها تحصیلات لیسانس دارند.

وضعیت نیروهای انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان فردوس

(جدول ۲-۷) وضعیت نیروی انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان فردوس

درصد تجمعی	درصد فراوانی	فراوانی	نام متغیر	
۸۰	۸۰	۴	مرد	جنسیت
۱۰۰	۲۰	۱	زن	
۸۰	۸۰	۴	رسمی	نوع استخدامی
-	-	-	پیمانی	
۱۰۰	۲۰	۱	قراردادی	
۲۰	۲۰	۱	زیردیپلم	مدرک تحصیلی
-	-	-	دیپلم	
۸۰	۸۰	۴	کارشناسی	
-	-	-	کارشناسی ارشد	
-	-	-	دکتری	

تعداد افراد شاغل در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان فردوس ۵ نفر است که بر اساس جدول (۲-۷) ۴ نفر از شاغلین مرد و ۱ نفر زن هستند. همچنین ۸۰ درصد شاغلین استخدام رسمی و بقیه قراردادی هستند. از نظر تحصیلات نیز خوشبختانه ۸۰ درصد آن‌ها تحصیلات لیسانس دارند.

وضعیت نیروهای انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان طبس

(جدول ۲-۸) وضعیت نیروی انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان طبس

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
جنسیت	مرد	۷	۱۰۰
	زن	-	-
نوع استخدامی	رسمی	۳	۴۳
	پیمانی	۱	۵۷
	قراردادی	۳	۱۰۰
مدرک تحصیلی	زیردیپلم	۱	۱۴
	دیپلم	۱	۲۸
	کارشناسی	۴	۸۶
	کارشناسی ارشد	۱	۱۰۰
	دکتری	-	-

تعداد افراد شاغل در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان طبس ۷ نفر است که بر اساس جدول (۲-۸) ۱۰۰ درصد آن‌ها مرد هستند. همچنین ۴۳ درصد شاغلین استخدام رسمی، ۴۳ درصد قرار دادی و بقیه پیمانی هستند. از نظر تحصیلات نیز خوشبختانه ۸۶ درصد آن‌ها تحصیلات لیسانس (۵۸ درصد) و فوق لیسانس (۱۴ درصد) دارند.

وضعیت نیروهای انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان بشرویه

(جدول ۲-۹) وضعیت نیروی انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان بشرویه

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
جنسیت	مرد	-	-
	زن	۱	۱۰۰

درصد تجمعی	درصد فراوانی	فراوانی	نام متغیر	
۱۰۰	۱۰۰	۱	رسمی	نوع استخدامی
-	-	-	پیمانی	
-	-	-	قراردادی	
-	-	-	زیردیپلم	مدرک تحصیلی
-	-	-	دیپلم	
۱۰۰	۱۰۰	۱	کارشناسی	
-	-	-	کارشناسی ارشد	
-	-	-	دکتری	

در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان بشرویه فقط ۱ نفر شاغل است که بر اساس جدول (۲ - ۹) زن، رسمی و تحصیلات کارشناسی دارد.

وضعیت نیروهای انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان خوسف

(جدول ۲-۱۰) وضعیت نیروی انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان خوسف

درصد تجمعی	درصد فراوانی	فراوانی	نام متغیر	
۱۰۰	۱۰۰	۲	مرد	جنسیت
-	-	-	زن	
-	-	-	رسمی	نوع استخدامی
۵۰	۵۰	۱	پیمانی	
۱۰۰	۵۰	۱	قراردادی	
-	-	-	زیردیپلم	مدرک تحصیلی
-	-	-	دیپلم	
۱۰۰	۱۰۰	۲	کارشناسی	
-	-	-	کارشناسی ارشد	
-	-	-	دکتری	

در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان خوسف فقط ۲ نفر شاغل اند و بر اساس جدول (۲- ۱۰) صددرصد آن‌ها مرد و تحصیلات کارشناسی و از نظر استخدامی یک نفر قراردادی و یک نفر پیمانی است.

وضعیت نیروهای انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان سربیشه

(جدول ۲-۱۱) وضعیت نیروی انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان سربیشه

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
جنسیت	مرد	۳	۱۰۰
	زن	-	-
نوع استخدامی	رسمی	-	-
	پیمانی	۱	-
	قراردادی	۲	-
مدرک تحصیلی	زیردیپلم	۱	۳۳
	دیپلم	۱	۶۶
	کارشناسی	۱	۱۰۰
	کارشناسی ارشد	-	-
	دکتری	-	-

در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان سربیشه ۳ نفر شاغل اند که بر اساس جدول (۲- ۱۱) صددرصد آن‌ها مرد هستند. از نظر تحصیلات نیز یک نفر زیر دیپلم، یک نفر دیپلم و یک نفر لیسانس دارند، از نظر استخدامی نیز دو نفر قراردادی و یک نفر پیمانی هستند.

وضعیت نیروهای انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان نهبندان

(جدول ۲-۱۲) وضعیت نیروی انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان نهبندان

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
جنسیت	مرد	۴	۱۰۰
	زن	-	-

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
نوع استخدامی	رسمی	۱	۲۵
	پیمانی	۱	۵۰
	قراردادی	۲	۱۰۰
مدرک تحصیلی	زیردیپلم	-	-
	دیپلم	۲	۵۰
	کارشناسی	۲	۱۰۰
	کارشناسی ارشد	-	-
	دکتری	-	-

در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان نهبندان ۴ نفر شاغل اند که بر اساس جدول (۲-۱۲) صددرصد آن‌ها مرد هستند. از نظر تحصیلات نیز دو نفر دیپلم و دو نفر لیسانس دارند، از نظر استخدامی نیز دو نفر قراردادی و یک نفر پیمانی و یک نفر رسمی هستند.

وضعیت نیروهای انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان درمیان

(جدول ۲-۱۳) وضعیت نیروی انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان درمیان

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
جنسیت	مرد	۱	۵۰
	زن	۱	۱۰۰
نوع استخدامی	رسمی	۱	۵۰
	پیمانی	-	-
	قراردادی	۱	۱۰۰
مدرک تحصیلی	زیردیپلم	-	-
	فوق دیپلم	۱	۵۰
	کارشناسی	-	-
	کارشناسی ارشد	۱	۱۰۰
	دکتری	-	-

در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان درمیان ۲ نفر کارمند شاغل اند که بر اساس جدول (۲- ۱۳) یک نفر مرد و یک نفر زن هستند. از نظر تحصیلات نیز یک نفر دیپلم و یک نفر فوق لیسانس دارند، از نظر استخدامی نیز یک نفر قراردادی و یک نفر رسمی هستند.

وضعیت نیروهای انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان درمیان

(جدول ۲-۱۴) وضعیت نیروی انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان درمیان

درصد جمعی	درصد فراوانی	فراوانی	نام متغیر	
۵۰	۵۰	۱	مرد	جنسیت
۱۰۰	۵۰	۱	زن	
۵۰	۵۰	۱	رسمی	نوع استخدامی
-	-	-	پیمانی	
۱۰۰	۵۰	۱	قراردادی	
-	-	-	زیردیپلم	مدرک تحصیلی
۵۰	۵۰	۱	فوق دیپلم	
-	-	-	کارشناسی	
۱۰۰	۵۰	۱	کارشناسی ارشد	
-	-	-	دکتری	

در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان درمیان ۲ نفر کارمند شاغل اند که بر اساس جدول (۲- ۱۴) یک نفر مرد و یک نفر زن هستند. از نظر تحصیلات نیز یک نفر دیپلم و یک نفر کارشناس ارشد دارند، از نظر استخدامی نیز یک نفر قراردادی و یک نفر رسمی هستند.

وضعیت نیروهای انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان زیرکوه

(جدول ۲-۱۵) وضعیت نیروی انسانی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان زیرکوه

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد نسبی
جنسیت	مرد	۲	۱۰۰
	زن	-	-
نوع استخدامی	رسمی	-	-
	پیمانی	۱	۵۰
	قراردادی	۱	۱۰۰
مدرک تحصیلی	زیردیپلم	-	-
	فوق دیپلم	-	-
	کارشناسی	۱	۵۰
	کارشناسی ارشد	۱	۱۰۰
	دکتری	-	-

در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان زیرکوه ۲ نفر کارمند شاغل اند که بر اساس جدول (۲-۱۵) صددرصد آن‌ها مرد هستند. از نظر تحصیلات نیز یک نفر لیسانس و یک نفر فوق لیسانس دارند، از نظر استخدامی نیز یک نفر قراردادی و یک نفر پیمانی هستند.

آمار و شاخص‌های کمی بر اساس ارقام آماری تعریف شده در فرابرو و سالنامه آماری

کتاب و نشر

کتاب‌های منتشر شده

(جدول ۲-۱۶): تعداد عناوین کتاب منتشر شده در استان خراسان جنوبی طی ده سال اخیر

سال	تعداد عناوین	درصد	درصد نسبی
۱۳۸۸	۱۲	۱/۳۳	۱/۳۳
۱۳۸۹	۱۸	۱/۹۹	۳/۳۲

سال	تعداد عناوین	درصد	درصد تجمعی
۱۳۹۰	۲۲	۲/۴۴	۵/۷۶
۱۳۹۱	۲۶	۲/۸۸	۸/۶۴
۱۳۹۲	۴۵	۴/۹۹	۱۳/۶۳
۱۳۹۳	۶۳	۶/۹۹	۲۰/۶۲
۱۳۹۴	۱۰۴	۱۱/۵۵	۳۲/۱۷
۱۳۹۵	۱۰۸	۱۱/۹۸	۴۴/۱۵
۱۳۹۶	۱۳۰	۱۴/۴۲	۵۸/۵۷
۱۳۹۷	۲۳۵	۲۶/۰۸	۸۴/۶۵
۱۳۹۸	۱۳۸	۱۵/۳۱	۱۰۰
جمع	۹۰۱	۱۰۰	-

بر اساس جدول (۲-۱۶) تنها ۲۰ درصد عناوین کتاب‌های منتشر شده مربوط به فاصله سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۳ (به مدت شش) بوده است، در حالی که بیش از ۸۰ درصد عناوین در فاصله سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۸ انتشار یافته‌اند؛ و این نشان‌دهنده حجم قابل توجه فعالیت نشر کتاب در پنج سال منتهی به ۱۳۹۹ است. بیشترین حجم فعالیت نشر نیز در سال ۱۳۹۷ با ۲۶ درصد حجم انتشارات و کم‌ترین میزان نیز مربوط به سال‌های ۱۳۸۸، ۱۳۸۹ با ۱ درصد و نیز در ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ با اندکی بیشتر از دو درصد بوده است. در سال ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳، اندکی میزان انتشار عناوین کتاب افزوده شده، اما قابل توجه نیست.

(جدول ۲-۱۷): توزیع کتاب‌های منتشر شده به حسب شهرستان، تألیف، جنسیت و...

متغیر	جمع	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	تعداد	
										فراوانی	درصد
چاپ	۳۶	۲۹	۱۴۸	۲۳۴	۱۲۷	۱۰۵	۹۶	۵۷	۳۶	۸۴۳	-
شمارگان	۵۷۰۰۰	۲۹۶۰۰	۲۷۲۵۵۰	۲۴۰۹۸۰	۱۳۶۸۵۰	۱۲۱۹۵۰	۱۶۹۰۰۰	۶۰۲۰۰	۵۷۰۰۰	۱۰۸۸۱۳۰	-
تألیف	۳۴	۳۴	۱۴۱	۲۲۱	۱۲۰	۹۵	۹۲	۵۱	۳۴	۷۸۸	۹۳/۴۷
ترجمه	۲	۵	۷	۱۴	۷	۱۰	۴	۶	۲	۵۵	۶/۵۲
بیرجند	۲۶	۳۱	۱۶۱	۲۱۷	۸۷	۹۹	۷۴	۴۸	۲۶	۷۴۳	۸۲/۹۲
قاین	۳	۸	۷	۱۶	۱۸	۱	۲۰	۴	۳	۷۷	۸/۵۹
طیس	۱۷	-	۲۳	۱	۱۹	۴	۲	۱	۱۷	۶۷	۷/۴۷
فردوس	-	-	۲۳۰۰۰	۱۰۰۰	۱۹۰۰۰	۶۰۰۰	۲۰۰۰	۱۰۰۰	۱۱۵۰۰	-	-
زن	۸	۱۰	۳۷	۶۸	۲۱	۱۶	۱۹	۱۲	۸	۱۹۱	۲۸/۶۳
مرد	۱۹	۲۶	۶۵	۱۲۰	۸۶	۶۸	۵۶	۳۶	۱۹	۴۷۶	۷۱/۳۶

بر اساس اطلاعات جدول فوق از سال ۱۳۹۲ تا کنون، ۸۴۳ عنوان کتاب با بیش از یک میلیون نسخه در استان منتشر شده که از این میزان ۹۳ درصد تألیف و حدود ۷ درصد ترجمه بوده است.

چهار شهرستان بیرجند، قاین، طیس و فردوس شهرستانهایی بوده اند که در فاصله سالهای ۱۳۹۲ تا کنون در آنها کتاب منتشر شده است. همانند سایر موضوعات، ۸۳ درصد انتشارات در مرکز استان و بقیه در سه شهرستان مزبور صورت گرفته است. در این میان شهرستان قاین از دو شهرستان دیگر سهم بیشتری داشته است.

از مجموع انتشارات صورت گرفته در استان ۹۳ درصد تألیف و ۷ درصد ترجمه بوده‌اند. با توجه به جدول فوق ۷۱ درصد مؤلفان مرد و ۲۹ درصد زن بوده‌اند.

(جدول ۲-۱۸): شمارگان کتاب‌های فروش رفته در نمایشگاه‌های سال ۱۳۹۸

سه ماهه اول	۲۱۰۰۰ نسخه
سه ماهه دوم	۱۰۰۰۰ نسخه
سه ماهه سوم	۵۵۰۰۰ نسخه
سه ماهه چهارم	-

ناشران

(جدول ۲-۱۹): تعداد ناشران موجود در استان

متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
شهر	بیرجند	۱۸	۶۹/۲۳
	قاین	۳	۸۰/۷۶
	طبس	۲	۸۸/۴۵
	فردوس	۳	۱۰۰
	درمیان	-	-
	نهبندان	-	-
	زیرکوه	-	-
	بشرویه	-	-

آنگونه که از (جدول ۲-۱۹) بر می‌آید بیش از ۶۹ درصد ناشران استان در بیرجند و بقیه در سه شهرستان قاین، طبس و فردوس توزیع شده‌اند. در شهرستان‌های نهبندان، زیرکوه، بشرویه، درمیان، سربیشه و خوسف ناشری فعالیت نمی‌کنند.

(جدول ۲-۲۰): تعداد ناشران برحسب فعال بودن یا نبودن در استان

متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
ناشر فعال	بیرجند	۴۲/۳	۴۲/۳
	قاین	۷/۶۹	۴۹/۹۹
	طبس	۳/۸۴	۵۳/۸۳
	فردوس	۳/۸۴	۵۷/۶۷
ناشر غیرفعال	بیرجند	۲۶/۹۲	۸۴/۵۹
	قاین	۳/۸۴	۸۸/۴۳
	طبس	۳/۸۴	۹۲/۲۷
	فردوس	۷/۶۹	۱۰۰
جمع	۲۶	۱۰۰	

بر اساس (جدول ۲-۲۰) تنها ۵۷/۶۷ درصد ناشران استان فعال اند که ۴۲ درصد آن هم مربوط به مرکز استان می شود. این حجم کم، نشانه خوبی نیست و نشان دهنده بی رونق فعالیت نشر در استان است.

(جدول ۲-۲۱) آمار ناشران و نمایندگی های نشر در استان

سال	ناشران مجوزدار	ناشران فعال	ناشران غیرفعال	نمایندگی ناشران فعال
۸۸	۳	۲	۱	۱
۸۹	۴	۳	۱	۱
۹۰	۶	۴	۲	۱
۹۱	۱۰	۸	۲	۲
۹۲	۱۲	۱۰	۲	۲
۹۳	۱۶	۱۴	۲	۲

سال	ناشران مجوزدار	ناشران فعال	ناشران غیرفعال	نمایندگی ناشران فعال
۹۴	۱۷	۱۵	۲	۲
۹۵	۲۰	۱۵	۵	۲
۹۶	۲۲	۱۶	۶	۲
۹۷	۲۶	۱۸	۸	۲
۹۸	۲۶	۱۸	۸	۲

(جدول ۲-۲۱) تعداد ناشران فعال و غیرفعال استان را در دوره‌ای ۱۱ ساله نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۸۸ فقط سه انتشاراتی در استان مجوز فعالیت داشته‌اند که از این میزان ۲ مورد آن‌ها فعال بوده‌اند؛ اما این میزان در سال ۱۳۹۲، به ۱۲ ناشر (۱۰ مورد فعال و ۲ مورد غیرفعال) و در سال ۱۳۹۶، به ۲۲ ناشر (۱۶ مورد فعال و ۶ مورد غیرفعال) ارتقا یافته است. در حال حاضر و تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، تعداد ۲۶ ناشر در سطح استان (۱۸ مورد فعال) در حال فعالیت هستند.

(جدول ۲-۲۲): تعداد نشریات محلی و منطقه‌ای در استان

نشریات محلی و منطقه‌ای	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
تا ابتدای سال ۹۲	۵۳	۴۳/۸	۴۳/۸
تا ابتدای سال ۹۶	۵۱	۴۲/۱۴	۸۵/۹۴
تا آبان سال ۹۸	۱۷	۱۴/۰۴	۱۰۰
جمع	۱۲۱	۱۰۰	

بر اساس (جدول ۲-۲۲) تعداد نشریات محلی و منطقه‌ای استان در ابتدای سال ۱۳۹۲، ۵۳ نشریه بوده است که تا سال ۱۳۹۶ به ۱۰۴ نشریه و تا پایان آبان ماه سال ۱۳۹۸ به ۱۲۱ نشریه فعال افزایش یافته است. در مجموع همان‌گونه که مشاهده می‌شود فعالیت نشر در استان طی ۱۰ سال گذشته همواره رو به تزاید بوده است، اما نسبت به استعداد استان، میزان افزایش، قابل توجه نیست.

محافل شعر و ادب

(جدول ۲-۲۳): شب شعر و جشنواره‌های شعر برگزار شده در سال ۱۳۹۷

ردیف	نام شهرستان	سه ماهه اول	سه ماهه دوم	سه ماهه سوم	سه ماهه چهارم
۱	بیرجند	۶	۵	۳	۳
۲	طیس	۱	۳	۱	۲
۳	زیرکوه	۲	۱	۱	۱
۴	فردوس	۱	۱	۱	۲
۵	درمیان	۱	-	-	-
۶	خوسف	۱	۱	۱	۱
۷	بشرویه	۳	۲	۱	۱
۸	قاین	۱	۲	۲	۲
۹	سرایان	۱	۱	-	۱
۱۰	نهبندان	۱	-	۱	۱
۱۱	سربیشه	-	۱	۲	۱

(جدول ۲-۲۳) نشان‌دهنده تعداد شب شعری است که در سال ۱۳۹۷ در استان برگزار شده است. آمارها نشان می‌دهد در سال ۱۳۹۲، تعداد ۱۶ انجمن ادبی در کل استان فعالیت داشته‌اند که در حال حاضر به ۲۲ انجمن ادبی افزایش یافته است.^۱

(جدول ۲-۲۴): تعداد شب شعرهای برگزار شده به تفکیک ماهها در سال ۱۳۹۸

سه ماهه اول	۲
سه ماهه دوم	۱
سه ماهه سوم	-
سه ماهه چهارم	-

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

کتابفروشی‌ها و مراکز پخش

(جدول ۲-۲۵): توزیع کتابفروشی‌های استان بر حسب شهرستان

متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
شهر	بیرجند	۲۵	۶۰/۹۷
	سربیشه	۲	۶۵/۸۴
	طَبَس	۲	۷۰/۷۱
	فردوس	۴	۸۰/۴۵
	بشرویه	۱	۸۲/۸۹
	نهبندان	۴	۹۲/۶۴
	زیرکوه	۱	۹۵/۰۷
	سریان	۲	۱۰۰
	۴/۸۷		

بر اساس (جدول ۲-۲۵) بیش از ۶۰ درصد کتابفروشی‌ها در مرکز استان تجمیع شده و سهم شهرستان‌های زیرکوه، بشرویه، سرایان، طبس و سربیشه از کتابفروشی‌های استان اندک است و متأسفانه در شهرستان‌های قاین و درمیان کتابفروشی وجود ندارد.

چاپخانه‌ها

(جدول ۲-۲۶): تعداد چاپخانه‌ها و ظرفیت چاپخانه‌ها در استان

سال	تعداد چاپخانه‌های استان	ظرفیت چاپخانه‌های استان به ورق
۸۸	۱۹	۴۵
۸۹	۲۴	۴۹
۹۰	۲۷	۵۳
۹۱	۳۰	۵۹
۹۲	۳۶	۶۵
۹۳	۴۱	۶۹
۹۴	۴۴	۷۰
۹۵	۵۰	۷۲
۹۶	۵۲	۷۴
۹۷	۵۴	۷۴
۹۸	۵۵	۷۶

بر اساس (جدول ۲-۲۶)، تعداد چاپخانه‌های موجود و فعال استان در سال ۱۳۸۸، ۱۹ مورد چاپخانه بوده است که این میزان در سال ۱۳۹۲، به ۳۰ مورد و در سال ۱۳۹۶، به ۵۱ مورد چاپخانه افزایش یافته است. در حال حاضر و تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، تعداد چاپخانه‌های استان با اندکی افزایش به ۵۵ چاپخانه فعال رسیده است.

(جدول ۲-۲۷): توزیع چاپخانه‌های فعال استان بر حسب شهرستان

متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی تجمعی
بیرجند	۲۲	۴۴	۴۴
قاین	۴	۸	۵۲
طبس	۹	۱۸	۷۰
فردوس	۹	۱۸	۸۸
بشرویه	۱	۲	۹۰
نهبندان	۲	۴	۹۴
سربیشه	۱	۲	۹۶
سریان	۲	۴	۱۰۰

بر اساس (جدول ۲-۲۷)، ۴۴ درصد چاپخانه‌های فعال استان در شهرستان بیرجند، ۸ درصد، در قاین، ۱۸ درصد در طبس، ۱۸ درصد در فردوس، در شهرستان‌های نهبندان و سریان هر کدام ۴ درصد و در شهرستان‌های بشرویه و سربیشه نیز هر کدام ۲ درصد را به خود اختصاص داده‌اند.^۱

(جدول ۲-۲۸) توزیع نوع چاپ در چاپخانه‌های استان

نوع چاپ	چاپ سنتی	افست	سیلک	فلکسو و روتوگراور	دیجیتال	خاص
تعداد	۷	۱۰	۹	۱	۲۸	۱
درصد	۱۲/۵	۱۷/۸۵	۱۶/۰۷	۱/۷۸	۵۰	۱/۷۸

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

کتابخانه‌های عمومی

جدول (۲ - ۲۹): توزیع کتابخانه‌های عمومی استان برحسب شهرستان

متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
بیرجند	۱۸	۲۳/۳۷	۲۳/۳۷
خوسف	۳	۳/۸۹	۲۷/۲۶
قاین	۱۶	۲۰/۷۷	۴۸/۰۳
نهبندان	۹	۱۱/۶۸	۵۹/۷۱
طبس	۱۱	۱۴/۲۸	۷۳/۹۹
درمیان	۶	۷/۷۹	۸۱/۷۸
سرایان	۴	۵/۱۹	۸۶/۹۷
زیرکوه	۳	۳/۸۹	۹۰/۸۶
سربیشه	۳	۳/۸۹	۹۴/۷۵
بشرویه	۲	۲/۵۹	۹۷/۳۴
فردوس	۲	۲/۵۹	۱۰۰

استان خراسان جنوبی ۷۷ باب کتابخانه عمومی دارد که بر اساس جدول (۲ - ۲۹) بیش از ۲۳ درصد آن‌ها در مرکز استان و بقیه در شهرستان‌ها قرار دارند. این آمار نشان از توزیع نسبی عادلانه امکان مزبور در استان است. در این میان شهرستان قاین با ۲۰ درصد پس از مرکز استان بیشترین میزان را به خود اختصاص داده و شهرستان‌های بشرویه و فردوس کمترین میزان برخورداری از کتابخانه عمومی را دارند. در جداول ذیل کتابخانه‌های عمومی هر شهرستان بر اساس نحوه اداره، روستائی یا شهری بودن و درجه آن نمایش می‌دهد.

(جدول ۲-۳۰): توزیع کتابخانه‌های عمومی شهرستان بیرجند

نحوه اداره	شهر / روستا	تعداد	درصد
نهادی	شهری	۱۰	۵۵/۵۵
	روستای	۲	۱۱/۱۱
مشارکتی	شهری	۶	۳۳/۳۳
	روستایی	۰	۰

همان‌گونه که از (جدول ۲-۳۰) بر می‌آید ۶۶/۶۶ درصد کتابخانه‌های عمومی شهرستان بیرجند به صورت نهادی و بقیه به صورت مشارکتی اداره می‌شوند. نکته مهم و قابل توجه دیگر اینکه از مجموع ۱۸ کتابخانه عمومی شهرستان، تنها ۱۱ درصد آن‌ها در دو نقطه روستایی قرار دارند که این موضوع تناسبی با توزیع عادلانه امکانات ندارد.

(جدول ۲-۳۱): کتابخانه‌های عمومی شهرستان خوسف

درجه کتابخانه	نحوه اداره	شهر / روستا	تعداد	درصد
۷	نهادی	شهری	۱	۲۵
روستایی		روستا	۲	۷۵

شهرستان خوسف ۳ کتابخانه عمومی دارد که به صورت نهادی اداره می‌شوند. طبق (جدول ۲-۲۴) یک کتابخانه در شهر و دو مورد در دو نقطه روستایی قرار دارند.

(جدول ۲-۳۲): توزیع کتابخانه‌های عمومی شهرستان قاین

نحوه اداره	شهر / روستا	تعداد	درصد
نهادی	شهری	۷	۴۳/۷۵
	روستای	۶	۳۷/۵
مشارکتی	شهری	۳	۱۸/۷۵
	روستایی	۰	۰

همان گونه که از (جدول ۲- ۳۲) بر می آید ۸۱/۲۵ درصد کتابخانه های عمومی شهرستان قاین به صورت نهادی و بقیه به صورت مشارکتی اداره می شوند. نکته مهم و قابل توجه دیگر اینکه از مجموع ۱۶ کتابخانه عمومی شهرستان، تنها ۴۳ درصد آن ها در شهر قرار گرفته اند و بیش از ۵۷ درصد در روستاهای شهرستان توزیع شده اند. نکته جالب تر اینکه کتابخانه های روستایی از نظر کیفیت چیزی کم تر از کتابخانه های واقع شده در شهر ندارند و این خوشبختانه نشان از توزیع عادلانه امکانات است.

(جدول ۲- ۳۳) توزیع کتابخانه های عمومی شهرستان نهبندان

نحوه اداره	شهر یا روستا	تعداد	درصد
نهادی	شهری	۱	۱۱/۱۱
	روستایی	۸	۸۸/۸۸

همان گونه که از (جدول ۲- ۳۳) بر می آید صد درصد کتابخانه های عمومی شهرستان نهبندان به صورت نهادی اداره می شوند. نکته مهم و قابل توجه دیگر اینکه از مجموع ۹ کتابخانه عمومی شهرستان، تنها ۱۱ درصد (۱ مورد) در شهر قرار گرفته و بیش از ۸۹ درصد در روستاهای شهرستان توزیع شده اند. گرچه کیفیت کتابخانه های روستایی از وضعیت مناسبی برخوردار نیست، اما به هر صورت نشان از توزیع عادلانه امکانات است.

(جدول ۲- ۳۴) توزیع کتابخانه های عمومی شهرستان طبس

نحوه اداره	شهر / روستا	تعداد	درصد
نهادی	شهری	۲	۱۸/۱۸
	روستایی	۷	۶۳/۶۳
مشارکتی	شهر	۲	۱۸/۱۸
	روستایی	۰	۰

همان گونه که از (جدول ۲- ۳۴) بر می آید ۸۲ درصد کتابخانه های عمومی شهرستان طبس به صورت نهادی و بقیه به صورت مشارکتی اداره می شوند. نکته مهم و قابل توجه دیگر اینکه از مجموع ۱۱ کتابخانه عمومی شهرستان، تنها ۳۶ درصد (۴ مورد) در مرکز شهرستان قرار گرفته و بقیه در روستاهای شهرستان توزیع شده اند. نکته جالب تر اینکه کتابخانه های روستایی نیز از نظر کیفیت چیزی کم تر از کتابخانه های واقع شده در شهر ندارند و این خوشبختانه نشان از توزیع عادلانه امکانات است.

(جدول ۲-۳۵) توزیع کتابخانه‌های عمومی شهرستان درمیان

نحوه اداره	شهر یا روستا	تعداد	درصد
نهادی	شهر	۱	۱۶/۶۶
	روستایی	۵	۸۳/۳۳

همان‌گونه که از (جدول ۲-۳۵) بر می‌آید ۱۰۰ درصد کتابخانه‌های عمومی شهرستان درمیان به صورت نهادی اداره می‌شوند. از مجموع ۶ کتابخانه عمومی شهرستان، تنها ۱ مورد در مرکز شهرستان قرار گرفته و بقیه در روستاها توزیع شده‌اند که خوشبختانه نشان از توزیع عادلانه امکانات است.

(جدول ۲-۳۶): توزیع کتابخانه‌های عمومی شهرستان سرایان

نحوه اداره	شهر یا روستا	تعداد	درصد
نهادی	شهری	۱	۲۵
	روستایی	۳	۷۵

همان‌گونه که از (جدول ۲-۳۶) بر می‌آید صددرصد کتابخانه‌های عمومی شهرستان سرایان به صورت نهادی اداره می‌شوند. از مجموع ۴ کتابخانه عمومی شهرستان، تنها ۱ مورد در مرکز شهرستان و بقیه در روستاها توزیع شده‌اند که خوشبختانه نشان از توزیع عادلانه امکانات است.

(جدول ۲-۳۷): توزیع کتابخانه‌های عمومی شهرستان زیرکوه

ردیف	نحوه اداره	شهر / روستا	تعداد	درصد
۱	نهادی	شهری	۱	۳۳/۳۳
۲		روستایی	۲	۶۶/۶۶

همان‌گونه که از (جدول ۲-۳۷) بر می‌آید صددرصد کتابخانه‌های عمومی شهرستان سرایان به صورت نهادی اداره می‌شوند. از مجموع ۴ کتابخانه عمومی شهرستان، تنها ۱ مورد در مرکز شهرستان و بقیه در روستاها توزیع شده‌اند که خوشبختانه نشان از توزیع عادلانه امکانات است.

(جدول ۲-۳۸): توزیع کتابخانه‌های عمومی شهرستان سربیشه

نحوه اداره	شهر / روستا	تعداد	درصد
نهادی	شهر	۱	۳۳/۳۳
	روستا	۲	۶۶/۶۶

شهرستان سربیشه ۳ کتابخانه عمومی دارد که به صورت نهادی اداره می‌شوند. از این تعداد دو باب کتابخانه در روستا و یک مورد در شهر سربیشه قرار گرفته است.

(جدول ۲-۳۹): توزیع کتابخانه‌های عمومی شهرستان بشرویه

نحوه اداره	شهر یا روستا	تعداد	درصد
نهادی	شهری	۱	۵۰
	روستایی	۱	۵۰

شهرستان بشرویه ۲ کتابخانه عمومی دارد که به صورت نهادی اداره می‌شوند. از این تعداد یک باب کتابخانه در روستا و یک مورد در شهر قرار گرفته است.

(جدول ۲-۴۰): توزیع کتابخانه‌های عمومی شهرستان فردوس

ردیف	نحوه اداره	شهر / روستا	تعداد	درصد
۱	نهادی	شهر	۲	۱۰۰
۲		روستایی	۰	۰

شهرستان فردوس ۲ کتابخانه عمومی دارد که به صورت نهادی اداره می‌شوند که هر دو مورد در شهر قرار گرفته است.

تعداد استفاده‌کنندگان از کتابخانه‌های عمومی

بر اساس اطلاعات و داده‌های سالنامه آماری فرهنگ و هنر، در ۷۷ کتابخانه عمومی استان، ۹۰۳۸۷۱ جلد کتاب وجود دارد و ۵۳۵۱۰ نفر عضو آن‌ها بوده، استفاده می‌کنند.^۱

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

همایش‌ها، نمایشگاه‌ها، جشنواره‌ها و مسابقات نمایشگاه‌های کتاب

جدول (۲- ۴۱): توزیع نمایشگاه‌های کتاب بر حسب سطح و سال

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
سطح	ملی	---	—
	استانی	۷	۱۰/۴۴
	شهرستانی	۶۰	۱۰۰
سال	۹۵	۴/۴۷	۴/۴۷
	۹۶	۱۵	۲۶/۸۵
	۹۷	۳۲	۷۴/۶۱
	۹۸	۱۷	۱۰۰

بر اساس جدول (۲- ۴۱) حدود ۹۰ درصد نمایشگاه‌هایی که در فاصله سال‌های ۹۵ تا ۹۸ در استان برگزار شده در سطح شهرستان بوده و تنها ۱۰ درصد آن‌ها به صورت استانی برگزار شده است. از سوئی دیگر بیشترین تعداد نمایشگاه‌ها در سال ۹۷ و کمترین آن‌ها در سال ۹۵ برگزار شده است.

بر اساس گزارش واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان، در سال ۱۳۹۶، پانزدهمین نمایشگاه بزرگ قرآن کریم در ۸ نقطه استان، نمایشگاه کتاب علوم قرآنی در شهرستان‌های قاین، نهبندان، درمیان، سرپیشه، فردوس و طبس برگزار شد. از سوئی دیگر در سال ۳۲ نمایشگاه و در سال ۹۸ نیز در مجموع ۱۷ نمایشگاه در موضوعات قرآنی، عکس و پوستر و همچنین ۴۷ نمایشگاه هنری نیز مانند خوشنویسی، تئاتر، گرافیک و... برگزار شد.

جدول (۲- ۴۲): تعداد بازدیدکنندگان نمایشگاه کتاب استان در سال ۱۳۹۸

سه ماهه اول	۲۰۰۰۰ نفر (استانی)
سه ماهه دوم	۹۰۰۰ نفر (محلی)
سه ماهه سوم	۸۰۰۰۰ نفر (استانی)
سه ماهه چهارم	—

جشنواره‌ها

در سال ۱۳۹۵ جشنواره فرهنگی با موضوع قرآن، عترت و نماز که در قالب مقاله و پایان‌نامه. این جشنواره در سه بخش پژوهش، مطبوعات و رسانه و شعر و داستان نویسی، برگزار شد. همچنین برگزاری جشنواره هنری با موضوعاتی نظیر خوش‌نویسی، پوستر، عکس، صنایع چوب، فیلم و فیلم‌نامه‌نویسی، نمایش‌های خیابانی و نقاشی، برگزاری جشنواره نقاشی کودک در شهرستان فردوس و سربیشه، برگزاری جشنواره قرآن در قالب حفظ و قرائت، آواها و نغمات قرآنی، اذان و ابتهال.

در سال ۱۳۹۶، سه جشنواره در سطح استان خراسان جنوبی در زمینه شعر و طنز با عناوین جشنواره ملی شعر جوانه‌ها (شعر برای کودک و نوجوان)، جشنواره استانی شعر طنز، جشنواره استانی شعر فجر برگزار شده است.

در سال ۱۳۹۷، دو جشنواره در سطح استان خراسان جنوبی با عناوین جشنواره ملی ترانه و شعر سپید رضوی و جشنواره استانی شعر فجر برگزار شده است.

در سال ۱۳۹۸، جشنواره کتاب در کل استان خراسان جنوبی با عنوان سومین جشنواره کتاب سال برگزار شد. این درحالی است که اولین جشنواره کتاب سال استان در سال ۱۳۹۰ و دومین جشنواره در سال ۱۳۹۶ برگزار شده بودند. همچنین در سال ۱۳۹۸، چهارمین جشنواره صنعت چاپ خراسان جنوبی نیز در استان برگزار شد.

در سال ۱۳۹۸، جشنی با عنوان جشن رمضان با ۷۵ برنامه در قالب‌های تئاتر قرآنی، نمایشگاه قرآنی، نشست‌های تخصصی، محافل انس با قرآن، فروش محصولات فرهنگی و مذهبی، مشاوره، کارگاه‌های سبک زندگی، عفاف و حجاب و کودک و نوجوان برگزار شده است. همچنین جشنواره ملی آیات نیز در اسفند ماه ۱۳۹۸ برگزار شد.^۱ تا سال ۱۳۹۶ هیچ جشنواره‌ای تحت عنوان جشنواره روستاها و عشایر دوستدار کتاب، در استان برگزار نشده بود. درحالی‌که تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، تعداد ۶۴ جشنواره در این حوزه برگزار شده است. همچنین درحالی‌که تا سال ۱۳۹۶ هیچ جشنواره‌ای تحت عنوان جام باشگاه‌های کتاب‌خوانی کودک و نوجوان در استان برگزار نشده بود تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، تعداد ۳۴۵ جشنواره در این حوزه برگزار شده است.^۲ مجموعاً ۹ جشنواره هنری و سینمایی نیز در سال ۱۳۹۷ و ۵ جشنواره از ابتدای سال ۱۳۹۸، برگزار شده است.

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

۲. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

(جدول ۲-۴۳) جشنواره‌های هنری و سینمایی استان در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸

ردیف	جشنواره‌های هنری	فراوانی	درصد
۱	برگزاری جشنواره فیلم فجر	۳	۲۱/۴۲
۲	برگزاری جشنواره فیلم کودک و نوجوان	۲	۱۴/۲۸
۳	برگزاری جشنواره فیلم سینما حقیقت	۱	۷/۱۴
۴	برگزاری روز سینما و تقدیر از فعالان سینمایی	۳	۲۱/۴۲
۵	برگزاری جشنواره فیلم و عکس استانی	۱	۷/۱۴
۶	جشنواره منطقه‌ای فیلم و عکس	۳	۲۱/۴۲

مسابقه‌ها

در سال ۱۳۹۸، هفت مسابقه در قالب‌های روخوانی و روان‌خوانی قرآن، عاشورا، سبک زندگی و نماز در سطح استان خراسان جنوبی و در همه شهرستان‌ها و حتی روستاها برگزار شد. این مسابقات زیر نظر وزارتخانه فرهنگ و ارشاد اسلامی و به‌صورت الکترونیکی با شرکت کارکنان و خانواده‌های آن‌ها برگزار شد. همچنین یک مسابقه قرآنی ۴۰۰۰ نفری و آزمون قرآن و عترت در بهمن ماه سال ۱۳۹۸ نیز در سطح استان برگزار شده است.^۱

مطبوعات و رسانه

رسانه‌های چاپی

(جدول ۲-۴۴) توزیع عناوین روزنامه‌های استان

ردیف	نام روزنامه	شمارگان	سال انتشار	شهرستان
۱	روزنامه آوای خراسان جنوبی	۱۰۰۰۰	۱۳۷۶	بیرجند
۲	روزنامه امروز خراسان جنوبی	۱۰۰۰۰	۱۳۸۲	بیرجند
۳	روزنامه خراسان جنوبی	۱۰۰۰۰	۱۳۸۷	بیرجند
۴	مهر مشرق	۸۰۰۰	۱۳۹۰	بیرجند
۵	زعفران	-	۱۳۹۵	بیرجند
۶	درمیان امروز	-	۱۳۹۶	بیرجند

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

در مجموع تنها ۶ عنوان روزنامه محلی در استان مجوز فعالیت دارند که از این تعداد فقط ۴ عنوان با شمارگان ۳۸ هزار فعال هستند. نکته قابل توجه اینکه هر ۶ روزنامه متعلق به شهرستان بیرجند بوده است و در هیچ کدام از شهرستان‌های تابعه روزنامه منتشر نمی‌شود. جدول فوق عناوین روزنامه‌های استان را نشان می‌دهد.^۱ از نظر نشریات محلی نیز تا سال ۱۳۹۲ ۵۳ عنوان نشریه در استان منتشر می‌شد. این میزان در سال ۱۳۹۶، به ۱۰۴ عنوان و در حال حاضر و تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، به ۱۲۱ عنوان نشریه محلی و منطقه‌ای بالغ شده است.

(جدول ۲-۴۵): توزیع سرپرستی‌ها و نمایندگی‌های روزنامه‌ها در استان

شهرستان	نوع	تعداد	درصد
بیرجند	روزنامه	۲۹	۸۵/۲۹
	هفته نامه	۴	۱۱/۷۶
	پایگاه خبری	۱	۲/۹۴
سایر شهرستان‌ها	-	۰	۰
جمع		۳۴	۱۰۰

(جدول ۲-۴۵) تعداد سرپرستی و نمایندگی روزنامه‌های مختلف را در مرکز استان نشان می‌دهد. همان گونه که ملاحظه می‌شود حداقل ۲۳ نمایندگی و سرپرستی در استان فعالیت دارند که می‌تواند بسیار راهگشا باشد.

(جدول ۲-۴۶): توزیع عناوین هفته‌نامه‌های استان

ردیف	شهرستان	سال انتشار	شمارگان	فراوانی	درصد
۱	قاین	۱۳۸۲	۲۰۰۰	۳	۲۵
۲		۱۳۹۳	۳۰۰۰		
۳		۱۳۹۵	-		

ردیف	شهرستان	سال انتشار	شمارگان	فراوانی	درصد
۴	بیرجند	۱۳۸۷	۵۰۰۰	۶	۵۰
۵		۱۳۹۰	۴۰۰۰		
۶		۱۳۹۰	۴۰۰۰		
۷		۱۳۹۵	-		
۸		۱۳۹۷	-		
۹		۱۳۷۸	۷۰۰۰		
۱۰	نهبندان	۱۳۸۴	۳۰۰۰	۲	۱۶
۱۱		۱۳۹۷	-		
۱۲	فردوس	۱۳۹۳	-	۱	۸

بر اساس (جدول ۲ - ۴۶)، ۱۲ عنوان هفته‌نامه در استان وجود دارد که از این میزان ۵۰ درصد در شهرستان بیرجند، ۲۵ درصد در شهرستان قاین، ۱۶ درصد در شهرستان نهبندان و ۸ درصد در شهرستان فردوس قرار دارند. لازم به توضیح اینکه یک هفته‌نامه^۱ مربوط به نهبندان و هفته‌نامه فردوس غیرفعال‌اند.

(جدول ۲ - ۴۷): توزیع عناوین دو هفته‌نامه‌های استان

ردیف	شهرستان	سال انتشار	تعداد	درصد	درصد تجمعی
۱	قاین	۱۳۸۳	۱	۱۱	۱۱
۲	بشرویه	۱۳۸۲	۱	۱۱	۲۲
۳	بیرجند	۱۳۹۰	۳	۳۳	۵۵
۴		۱۳۹۰			
۵		۱۳۹۵			

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

ردیف	شهرستان	سال انتشار	تعداد	درصد	درصد تجمعی
۶	فردوس	۱۳۹۱	۳	۳۳	۸۸
۷		۱۳۹۷			
۸		۱۳۹۷			
۹	نهبندان	۱۳۹۰	۱	۱۱	۱۰۰

بر اساس (جدول ۲ - ۴۷)، ۹ عنوان دوهفته‌نامه در استان وجود دارد که از این میزان ۳۳ درصد در شهرستان بیرجند، ۳۳ درصد در شهرستان فردوس، ۱۱ درصد در شهرستان نهبندان و ۱۱ درصد در شهرستان قاین و ۱۱ درصد در شهرستان بشرویه قرار دارند. لازم به توضیح اینکه یک دوهفته‌نامه مربوط به بیرجند و دو دوهفته‌نامه مربوط به فردوس غیرفعال‌اند.

(جدول ۲ - ۴۸) توزیع فراوانی ماهنامه‌های استان خراسان جنوبی

درصد	تعداد	متغیر	
۵۳/۸۴	۱۴	بیرجند	شهرستان
۳۰/۷۶	۸	قاین	
۳/۸۴	۱	سرایان	
۳/۸۴	۱	طبس	
۳/۸۴	۱	فردوس	
۳/۸۴	۱	زیرکوه	

بر اساس جدول (۲ - ۴۸) ۲۶ عنوان ماهنامه در استان وجود دارد که از این میزان ۵۳ درصد در شهرستان بیرجند، ۳۱ درصد در شهرستان قاین و در شهرستان‌های سرایان،

طبیس، فردوس و زیرکوه هرکدام ۳/۸۴ درصد وجود دارد. نکته لازم به توضیح اینکه ۶۹ درصد ماهنامه‌های مذکور در جدول فوق غیرفعال‌اند.^۱

(جدول ۲-۴۹): توزیع فراوانی فصلنامه‌های استان

درصد	تعداد	شهرستان	
۹۲/۳	۲۴	بیرجند	شهرستان
۳/۸۴	۱	قاین	
۳/۸۴	۱	سرایان	

بر اساس (جدول ۲-۴۹)، ۲۶ عنوان فصلنامه در استان وجود دارد که از میزان ۹۲ درصد در شهرستان بیرجند، ۱ مورد در شهرستان قاین و ۱ مورد در شهرستان سرایان، قرار گرفته است. نکته لازم به توضیح اینکه ۵۰ درصد فصلنامه‌های مذکور در جدول فوق غیرفعال‌اند.^۲

(جدول ۲-۵۰): توزیع عنوان سالنامه استان

ردیف	سالنامه	شمارگان	سال انتشار	شهرستان
۱	شوکت امروز	-	۱۳۹۸	بیرجند

بر اساس جدول (۲-۵۰) یک عنوان سالنامه با نام شوکت امروز در شهرستان بیرجند وجود دارد که متأسفانه آن هم غیرفعال است.^۳

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی
 ۲. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی
 ۳. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

جدول (۲ - ۵۱): توزیع رسانه‌های چاپی استان

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد نسبی
رسانه‌های چاپی	روزنامه	۶	۷/۵
	هفته‌نامه	۱۲	۱۵
	دوهفته‌نامه	۹	۱۱/۲۵
	ماهنامه	۲۵	۳۱/۲۵
	دوماهنامه	۱	۱/۲۵
	فصلنامه	۱۹	۲۳/۷۵
	دو فصلنامه	۷	۸/۷۵
	سالنامه	۱	۱/۲۵

بر اساس جدول (۲ - ۵۱)، در مجموع ۷/۵ درصد رسانه‌های چاپی مربوط به روزنامه‌ها، ۱۵ درصد هفته‌نامه، ۱۱/۲۵ درصد دوهفته‌نامه، ۳۱/۲۵ درصد ماهنامه، ۱/۲۵ درصد دوماهنامه، ۲۳/۷۵ درصد فصلنامه، ۸/۷۵ درصد دو فصلنامه و ۱/۲۵ درصد سالنامه بوده است.

رسانه‌های الکترونیکی

جدول (۲ - ۵۲) توزیع عناوین رسانه‌های الکترونیکی در استان

متغیر	رسانه‌های الکترونیکی	شمارگان	سال انتشار
شهرستان	پایگاه خبری پیک شرق	الکترونیک	۱۳۹۲
	رج شمار (دو فصلنامه)	-	۱۳۹۷
	پیگاه خبری طبس	-	۱۳۹۳

در استان خراسان جنوبی سه پایگاه خبری وجود دارد. از این تعداد دو پایگاه متعلق به شهرستان بیرجند و یک پایگاه متعلق به شهرستان طبس است. جدول فوق عناوین پایگاه‌های خبری به همراه مشخصات آن‌ها را نشان می‌دهد.^۱

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

جدول (۲-۵۳): توزیع رسانه‌های الکترونیکی در استان کردستان

درصد جمعی	درصد فراوانی	فراوانی	نام متغیر	
۳۳/۳۳	۳۳/۳۳	۱	پایگاه خبری	رسانه‌ها الکترونیکی
۶۶/۶۶	۳۳/۳۳	۱	پایگاه خبری	
۱۰۰	۳۳/۳۳	۱	دو فصلنامه	

جدول (۲-۵۴): توزیع رسانه‌های چاپی و الکترونیکی بر حسب مجوز

درصد جمعی	درصد فراوانی	فراوانی	متغیر	
۹۶/۳۸	۹۶/۳۸	۸۰	چاپی	مجوز رسانه‌ها
۱۰۰	۳/۶۱	۳	الکترونیک	

بر اساس جدول (۲-۵۴) بیش از ۹۶ درصد رسانه‌های استان چاپی و تنها ۳ درصد الکترونیکی هستند. گرچه ارزیابی از جهت رسانه‌های چاپی مناسب است، اما با توجه به شرایط امروز از نظر رسانه‌های الکترونیکی وضعیت مناسب ارزیابی نمی‌شود.

کانون‌های تبلیغاتی

جدول (۲-۵۵): توزیع کانون‌های آگهی و تبلیغات در استان

درصد جمعی	درصد	فراوانی	متغیر	
۶۳/۴۹	۶۳/۴۹	۴۰	بیرجند	شهرستان
۷۴/۶	۱۱/۱۱	۷	فردوس	
۸۳/۸۵	۹/۵۲	۶	قاین	
۹۰/۱۹	۶/۳۴	۴	طبس	
۹۴/۹۵	۴/۷۶	۳	نهبندان	
۹۸/۱۲	۳/۱۷	۲	بشرویه	
۱۰۰	۱/۵۸	۱	خوسف	

بر اساس (جدول ۲-۵۵) تعداد ۶۳ کانون آگهی و تبلیغاتی در کل استان خراسان جنوبی در حال فعالیت هستند. از این تعداد کانون تبلیغاتی بیش از ۶۳ درصد آن‌ها،

متعلق به شهرستان بیرجند، ۶ کانون شهرستان قاین، ۷ کانون شهرستان فردوس، ۳ کانون شهرستان نهبندان، ۲ کانون شهرستان بشرویه، ۴ کانون شهرستان طبس و یک کانون متعلق به شهرستان خوسف بوده که به شرح زیر هستند.

جدول (۲ - ۵۶): توزیع کانون‌های آگهی و تبلیغات استان بر حسب صاحب امتیاز

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
صاحب امتیاز کانون‌ها	حقیقی	۶۳	۱۰۰
	حقوقی	۰	۰

خبرگزاری‌ها و نمایندگی‌های خبرگزاری‌ها

(جدول ۲-۵۷): توزیع خبرگزاری‌های استان بر حسب شهرستان

نام متغیر	فراوانی	درصد
شهرستان	بیرجند	۷۸/۵۷
	قاین	۱۴/۲۸
	طبس	۷/۱۴

بر اساس (جدول ۲-۵۷) استان خراسان جنوبی دارای ۱۴ خبرگزاری است که از این تعداد ۱۱ خبرگزاری به نام‌های خبرگزاری مهر، شبستان، ایسنا، ایرنا، پانا، فارس، ایکن، تسنیم، خبر آنلاین، تابناک و دفاع مقدس در شهرستان بیرجند، دو خبرگزاری به نام‌های شبستان قاین و زعفرانیه نیوز در شهرستان قاین و یک خبرگزاری به نام نمایندگی خبرگزاری فارس در شهرستان طبس مشغول به فعالیت هستند. (واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی).^۱ در سال ۱۳۹۲، تعداد ۱۱ خبرگزاری در سطح استان خراسان جنوبی وجود داشت که در سال ۱۳۹۶، به ۱۳ خبرگزاری و در حال حاضر و تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸ به ۱۴ خبرگزاری رسیده است.

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی

پایگاه‌های خبری

(جدول ۲ - ۵۷): توزیع پایگاه‌های خبری استان برحسب شهرستان و فعال بودن

درصد	فراوانی	پایگاه خبری	نام متغیر		
			فعال	غیر فعال	شهرستان
۸/۳۳	۲	پیک شرق	بیرجند	فعال	شهرستان
		خاورستان			
۴/۱۶	۱	طیس	طیس		
۵۴/۱۶	۱۳	-	بیرجند	غیر فعال	
۱۲/۵	۳	-	طیس		
۸/۳۳	۲	-	بشرویه		
۴/۱۶	۱	-	قاین		
۴/۱۶	۱	-	زیرکوه		
۴/۱۶	۱	-	سریشه		

طبق (جدول ۲ - ۵۷) تنها ۱۲ درصد پایگاه‌های خبری داری مجوز در استان، فعالند و بقیه از زمان تأسیس یا فعالیتی نداشته یا فعالیت‌های خویش را تعطیل کرده‌اند. این موضوع که در موضوعات دیگر نیز پر تکرار می‌کند، نشان‌دهنده این است که علی‌رغم وجود زیرساخت‌های قانونی، اما به دلایل مختلف فعالیت متوقف شده است. شاید دلیل عمده این‌گونه عمل کردن به کارشناسی نبودن مجوزها ارجاع شد که خود به دلیل مدیریت غیر تخصصی بسترهای فرهنگی است.

دکه‌های مطبوعاتی

جدول (۲- ۵۸): توزیع دکه‌های مطبوعاتی استان بر حسب شهرستان

نام متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
بیرجند	۶	۲۴	۲۴
قاین	۶	۲۴	۴۸
نهبندان	۶	۲۴	۷۲
طبس	۱	۴	۷۶
فردوس	۱	۴	۸۰
سربیشه	۲	۸	۸۸
بشرویه	۱	۴	۹۲
سرایان	۱	۴	۹۶
درمیان	۱	۴	۱۰۰
جمع	۲۵	۱۰۰	

تعداد ۲۵ دکه‌ی مطبوعاتی در خراسان جنوبی به پخش رسانه‌های چاپی استانی و سراسری می‌پردازند. بیشترین دکه‌های مطبوعاتی متعلق به شهرستان‌های بیرجند، قاین و نهبندان با هرکدام ۶ مورد، می‌شود. طبق اطلاعات جدول (۲- ۵۸)، در هرکدام از شهرستان‌های طبس، فردوس، بشرویه، سرایان و درمیان یک دکه و در شهرستان سربیشه دو دکه مطبوعاتی وجود دارد.

هنر و سینما تعداد و ظرفیت سینماها

(جدول ۲-۵۹) تعداد و ظرفیت سینماهای استان

نام متغیر	نام	نوع	سال تأسیس	درجه	تعداد سالن	تعداد صندلی	نام مالک
شهرستان	بهمن	سینما	۱۳۵۱	۱	۱	۲۶۰	حوزه هنری
	بیرجند	فردوسی	۱۳۵۰	۲	۱	۳۰۰	بسیج
	فردوس	قدس	۱۳۵۰	۲	۱	۲۳۰	آموزش و پرورش
	قاین	پارک	۱۳۷۲	۲	۱	۲۲۶	شهرداری
	سرایان	بعثت	۱۳۹۵	۲	۱	۲۸۰	آموزش و پرورش
	نهبندان	نور	۱۳۹۴	۲	۱	۲۷۰	فرهنگ و ارشاد
	طبس	فرهنگ	۱۳۹۴	۲	۱	۲۰۰	فرهنگ و ارشاد

طبق جدول فوق، مجموعاً ۷ سینما با ظرفیت ۱۹۳۶ نفر، در استان خراسان جنوبی وجود دارد. این درحالی است که در سال ۱۳۹۲، تعداد ۴ سینما با ظرفیت ۱۳۱۹ صندلی در کل استان وجود داشت؛ که با تلاش‌هایی که صورت گرفت این تعداد در سال ۱۳۹۶، به رقم ۷ سینما با ظرفیت ۱۹۳۶ صندلی در کل استان رسید. در حال حاضر نیز و تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، همان ظرفیت حفظ و فعال است.^۱

فیلم‌های تولیدشده

در مجموع در استان بیش از ۵۲ نمایش، تولید و بالغ بر ۳۸۰ اجرای عمومی انجام گرفته است. همچنین بیش از ۶۸ مجوز برای اجراهای متنوعی از جمله تئاتر، تعزیه و نمایش‌های خیابانی صادر شده است. در ابتدای دولت یازدهم و در سال ۱۳۹۲، تعداد ۳ شرکت تولید فیلم‌های ویدیویی در کل استان خراسان جنوبی وجود داشت. این رقم در ابتدای دولت دوازدهم و در سال ۱۳۹۶، به ۶ شرکت رسید. در حال حاضر و تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، تعداد ۸ شرکت تولید فیلم‌های ویدیویی در کل استان خراسان جنوبی در حال فعالیت هستند. از این تعداد ۲ مجوز مؤسسه تولید فیلم ویدئویی صادر شده است.

در سال ۱۳۹۷ نیز تعداد ۵۷ فیلم در قالب فیلم کوتاه و مستند در استان تولید شد و در سال ۱۳۹۸، تعداد ۹۰ فیلم در قالب (فیلم کوتاه، نیمه بلند و داستانی) در استان خراسان جنوبی تولید شده است.^۱ همچنین از ابتدای سال ۱۳۹۸ تاکنون ۳۲ نمایش در استان تولید شده است. در حالی است که در سال گذشته ۱۷ نمایش تولید و عرضه شد. از سوی دیگر تعداد مجوزهای صادرشده برای نمایش، تعزیه و تئاترهای خیابانی از ۲۸ مورد در سال ۹۷ به ۴۰ مورد در سال ۹۸ افزایش پیدا کرده و تعداد اجراها نیز از ۱۲۵ اجرا در سال ۹۷ به بیش از ۲۵۰ اجرا در سال ۹۸ رسیده است. این موضوع از افزایش ۲ برابری اجراها حکایت دارد.^۲

فیلم‌های اکران شده

بر اساس گزارش واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی تا دی ماه سال ۱۳۹۸ در مجموع، ۵۲ عنوان فیلم در سینماهای استان خراسان جنوبی اکران شده است.^۳

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

۲. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

۳. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

تعداد و ظرفیت سالن‌های تئاتر

(جدول ۲-۶۰): ظرفیت و تعداد سالن‌های نمایش زیر نظر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در استان

ظرفیت	نام سالن	ردیف	
۷۰ نفر	پلاتوی استاد عبدالهی	بیرجند	شهر
۹۰ نفر	پلاتوی پروفیسور کامیابی مسک		
۱۲۰ نفر	سالن گلپانگ		
۲۲۸ نفر	سالن مجتمع ارشاد	قاین	
۲۰۰ نفر	محراب	فردوس	
۴۰۰ نفر	آوینی		
۳۵۰ نفر	مجتمع فرهنگی هنری نور	نهبندان	
۱۳۰ نفر	استاد فرزین	سربیشه	
-	-	سرایان	
۱۰۷ نفر	سالن اجتماعات اداره	زیرکوه	
-	-	درمیان	
۲۳۰ نفر	سالن تئاتر	بشرویه	
۱۸۰ نفر	سالن تئاتر	خوسف	
۱۵۰ نفر	پلاتو	طیس	
۱۵۰ نفر	فرهنگ		

در سال ۱۳۹۷ در استان خراسان جنوبی ۲۹ عنوان نمایشی با ۲۳۷ بار اجرا و ۵۴۷۴۰ تماشاگر برگزار شده است (سالنامه آماری فرهنگ و هنر، ۱۳۹۷: ۵۷). در سال ۱۳۹۸ تعداد اجراهای نمایشی استان خراسان جنوبی به ۴۳ اجرا در کل استان افزایش داشته است.^۱

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

بخش سوم: گزارش توصیفی وضعیت فرهنگی و هنری استان خراسان جنوبی | ۱۰۷

(جدول ۲-۶۱): عنوان نمایش‌ها، تعداد اجرا و تماشاگران در استان خراسان جنوبی

ردیف	نام تئاتر/نمایش	محل اجرا	تعداد اجرا	تعداد تماشاگران
۱	هنرورات	بیرجند- گلبانگ	۱۰ شب	۹۰۰ نفر
۲	خسیس	بیرجند- خیابانی	۵ اجرا	۱۲۰۰ نفر
۳	شوخیه مگه؟	قاین- خیابانی	۵ اجرا	۱۰۰۰ نفر
۴	روزهای بی قوام	بیرجند- گلبانگ	۷ شب	۷۰۰ نفر
۵	ماندن	بیرجند- پلاتوی انجمن	۷ شب	۵۰۰ نفر
۶	قصه ماه پسر	بیرجند- گلبانگ	۷ شب	۱۰۰۰ نفر
۷	قوچ آسمانی	بیرجند- خیابانی	۵ شب	۱۵۰۰ نفر
۸	رابین کوتوله	قاین- سالن ارشاد	۷ شب	۱۱۰۰ نفر
۹	حسنی و بزی	فردوس- تالار محراب	۱۰ شب	۱۲۰۰ نفر
۱۰	پنجره دوم از طبقه ۴	بیرجند- گلبانگ	۷ شب	۶۰۰ نفر
۱۱	مرده‌خور	قاین- سالن ارشاد	۱۰ شب	۱۱۰۰ نفر
۱۲	دنیای دیوونه‌ها	نهبندان- سالن نور	۷ شب	۴۰۰ نفر
۱۳	آبراکادابرا	بیرجند- گلبانگ	۷ شب	۶۰۰ نفر
۱۴	کله‌جارویی و مادر بزرگ	فردوس- تالار محراب	۱۰ شب	۱۵۰۰ نفر
۱۵	زال سپیدموی	بیرجند- گلبانگ	۱۰ شب	۱۲۰۰ نفر
۱۶	زبان اصلی	بیرجند- گلبانگ	۱۰ شب	۱۲۰۰ نفر
۱۷	زیر سایه نارنج	بیرجند- گلبانگ	۵ شب	۵۰۰ نفر
۱۸	زخمه تار	بیرجند- گلبانگ	۵ شب	۵۰۰ نفر
۱۹	سینوس‌های چرکی	فردوس- تالار محراب	۷ شب	۷۰۰ نفر
۲۰	پاتریک کلایورت	سرایان	۵ شب	۴۵۰ نفر
۲۱	خدای کفشدوزک‌ها	نهبندان- سالن نور	۷ شب	۶۵۰ نفر
۲۲	هبوط	قاین- سالن ارشاد	۷ شب	۷۰۰ نفر
۲۳	وی ایکس	سریشه- سالن فرزین	۷ شب	۵۰۰ نفر

ردیف	نام تئاتر/نمایش	محل اجرا	تعداد اجرا	تعداد تماشاگران
۲۴	بهار	نهبندان- خیابانی	۵ اجرا	۱۲۰۰ نفر
۲۵	تلنگر	نهبندان- خیابانی	۵ اجرا	۱۲۰۰ نفر
۲۶	گنجشکک	فردوس- تالار محراب	۱۰ شب	۱۵۰۰ نفر
۲۷	طیب اجباری	طبس	۷ شب	۱۵۰۰ نفر
۲۸	دردسره‌های مرد مرده	بیرجند- گلبانگ	۱۰ شب	۱۱۰۰ نفر
۲۹	لبه تنهایی تیغ	بیرجند	۵ شب	۳۰۰ نفر
۳۰	بندبازی در ارتفاعات	بیرجند- کامیابی	۱۵ شب	۲۰۰۰ نفر
۳۱	عصرانه ای برای سارا	بیرجند- انجمن	۷ شب	۸۵۰ نفر
۳۲	ماشین مشدی ممدلی	بیرجند	۱۰ شب	۱۰۰۰ نفر
۳۳	جشن سالگرد	طبس	۷ شب	۶۵۰ نفر
۳۴	محاصره	فردوس- تالار محراب	۱۰ شب	۸۰۰ نفر
۳۵	داستان نیمه‌شب	فردوس	۱۰ شب	۶۰۰ نفر
۳۶	قصه پادشاه	فردوس	۱۰ شب	۱۰۰۰ نفر
۳۷	کمدی ارتفاعات	فردوس	۱۰ شب	۹۵۰ نفر
۳۸	هچل	قاین	۱۰ شب	۱۰۰۰ نفر
۳۹	تعزیه علی اکبر سرنند	سرنند فردوس	۵ اجرا	۱۲۰۰ نفر
۴۰	تعزیه افین	زیرکوه	۵ اجرا	۱۵۰۰ نفر
۴۱	کاروان نمادین درمیان	درمیان	۳ اجرا	۱۰۰۰ نفر
۴۲	کاروان نمادین نینوا	بیرجند	۳ اجرا	۱۰۰۰ نفر
۴۳	تعزیه رومی و ظهر عاشورا	آیسک- سرایان	۳ اجرا	۸۰۰ نفر

بر اساس نتایج جدول بالا بیشترین اجراهای نمایشی مربوط به شهرستان بیرجند و کمترین اجرا مربوط به شهرستان سربیشه، زیرکوه و درمیان است. در سال ۱۳۹۸ شهرستان بیرجند با ۱۸ عنوان نمایشی، ۱۳۲ اجرا و ۱۶۶۵۰ تماشاگر در رده نخست جدول قرار دارد. بعد از شهرستان بیرجند، بیشترین اجرا مربوط به شهرستان فردوس با ۹ عنوان نمایشی،

۸۲ بار اجرا و ۹۴۵۰ تماشاگر و شهرستان قاین با ۵ عنوان نمایشی، ۳۹ اجرا، ۴۹۰۰ تماشاگر است. شهرستان نهبندان نیز با ۴ عنوان نمایشی، ۲۴ بار اجرا و ۳۴۵۰ تماشاگر در رده بعدی قرار می‌گیرد. شهرستان سرایان با ۲ عنوان نمایشی، ۸ اجرا و ۱۲۵۰ تماشاگر، شهرستان طبس با ۲ عنوان نمایشی، ۱۴ اجرا و ۲۱۵۰ تماشاگر را داشته‌اند؛ و اما کم‌ترین نمایش‌ها مربوط به شهرستان سربیشه زیرکوه و درمیان است که هر کدام با یک عنوان نمایشی تماشاگران زیادی را به خود اختصاص نداده‌اند.^۱

اجرای موسیقی، کنسرت و...

(جدول ۲-۶۲): توزیع گروه‌های موسیقی استان برحسب شهرستان

نوع موسیقی	نام گروه	متغیر	
مقامی	هزارستان	بیرجند	شهرستان
تلفیقی	انجمن موسیقی		
سنتی (کوبه‌ای)	شمس		
مقامی	صحرا		
مقامی	کویر		
سنتی	باربد		
سنتی	مرصاد	قاین	
سنتی	آوای فاخته		
پاپ	آراسپ		
مقامی	سی نال	نهبندان	
پاپ	قاصدک	فردوس	
سنتی	آوای تون		
پاپ	نبوت		
پاپ	قاصدک		
پاپ	شادی		
مقامی	آوای دل		
سنتی	سنتی سبزود	سرایان	
مقامی	سوته‌دلان	خوسف	

در حال حاضر ۱۸ گروه موسیقی در سطح استان خراسان جنوبی در حال فعالیت هستند که از این تعداد ۶ گروه متعلق به شهرستان بیرجند، ۳ گروه متعلق به شهرستان قاین، ۶ گروه متعلق به شهرستان فردوس و شهرستان‌های سرایان، خوسف و نهبندان نیز هر کدام یک گروه موسیقی فعال، دارند. در سال ۱۳۹۷ شاهد ۵۵ کنسرت و در سال ۱۳۹۸، تعداد ۵ کنسرت در استان خراسان جنوبی برگزار شده است.^۱ همچنین تعداد اجراهای صحنه‌ای موسیقی در استان در سال ۱۳۹۷، ۲۷۱ اجرا گزارش شده است (سالنامه آماری فرهنگ و هنر، ۱۳۹۷: ۶۱). جدول فوق گروه‌های موسیقی استان خراسان جنوبی را به تفکیک شهرستان و نوع موسیقی نشان می‌دهد.

گالری‌های هنری

(جدول ۲-۶۳): توزیع نگارخانه‌های استان بر حسب شهرستان

متراژ	صاحب امتیاز	نام نگارخانه	متغیر	
۱۲۰ متر	شهرداری بیرجند	شهر	بیرجند	شهرستان
۶۸ متر	اداره فرهنگ و ارشاد قاین	باران		
۶۸ متر	حوزه هنری	بهمن		
۵۰ متر	جهاد دانشگاهی	ابن احسام		
۷۰ متر	مؤسسه فرهنگی هنری رباب	گذر هنر رباب		
۱۰۰ متر	فرهنگ و ارشاد اسلامی	استاد اسماعیلی		
۱۵۹ متر	اداره کل میراث فرهنگی	سرو	نهبندان	
۲۹۵ متر	اداره فرهنگ و ارشاد نهبندان	نقشینه	فردوس	
۷۸ متر	اداره فرهنگ و ارشاد فردوس	شهید گمنام	قاین	

در مجموع ۹ نگارخانه فعال وجود، در استان خراسان جنوبی دارد که از این تعداد ۶ نگارخانه در شهرستان بیرجند، و در شهرستان‌های نهبندان، فردوس و قاین نیز هر یک کدام یک نگارخانه وجود دارد. سایر شهرستان‌های استان نیز نگارخانه ندارند.

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

مجوزهای سینمایی، نمایشی و هنری

از ابتدای سال ۱۳۹۶ تاکنون ۵۲ نمایش در سطح استان خراسان جنوبی تولید شده است که بالغ بر ۳۸۰ اجرای عمومی داشته‌اند. همچنین در این مدت ۶۸ مجوز برای اجراهای متنوعی از جمله تئاتر، تعزیه و نمایش‌های خیابانی صادر شده است. از سوی دیگر در سال ۱۳۹۸، ۲۵ مجوز برای جشن‌های هنری صادر شده است.^۱

آموزشگاه‌های سینما، تئاتر، موسیقی و سایر حوزه‌های هنری

(جدول ۲-۶۴): توزیع آموزشگاه‌های هنری استان برحسب شهرستان

درصد شهرستان	درصد	تعداد مجوز	سال صدور مجوز	متغیر
۶۸/۷۵	۳/۱۲	۱	۱۳۷۹	بیرجند شهرستان
	۳/۱۲	۱	۱۳۸۰	
	۳/۱۲	۱	۱۳۸۶	
	۹/۳۷	۳	۱۳۸۸	
	۳/۱۲	۱	۱۳۸۹	
	۶/۲۵	۲	۱۳۹۱	
	۶/۲۵	۲	۱۳۹۳	
	۱۸/۷۵	۶	۱۳۹۶	
	۹/۳۷	۳	۱۳۹۷	
	۶/۲۵	۲	۱۳۹۸	
۹/۳۷	۹/۳۷	۳	۱۳۹۷	فردوس
۱۵/۶۲	۱۲/۵	۴	۱۳۹۶	قاین
	۳/۱۲	۱	۱۳۹۷	
۳/۱۲	۳/۱۲	۱	۱۳۹۷	بشرویه
۳/۱۲	۳/۱۲	۱	۱۳۹۸	طبس

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

بر اساس (جدول ۲-۶۴) در استان خراسان جنوبی ۳۳ آموزشگاه آزاد هنری در حال فعالیت هستند که از این تعداد ۲۲ آموزشگاه در شهرستان بیرجند (۶۸/۷۵ درصد)، ۵ آموزشگاه در شهرستان قاین (۱۵/۶۲ درصد)، یک آموزشگاه در شهرستان طبس (۳/۱۲ درصد)، ۳ آموزشگاه در شهرستان فردوس (۹/۳۷ درصد) و یک آموزشگاه در شهرستان بشرویه (۳/۱۲ درصد) واقع شده‌اند. در ابتدای دولت یازدهم و در سال ۱۳۹۲، تعداد ۱۳ باب آموزشگاه آزاد هنری در سطح استان خراسان جنوبی وجود داشت. این رقم در ابتدای دولت دوازدهم و در سال ۱۳۹۶، به ۲۵ آموزشگاه رسید. در حال حاضر و تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، تعداد ۳۸ آموزشگاه آزاد هنری در کل استان خراسان جنوبی وجود دارد که از این تعداد ۳۳ آموزشگاه هنری در حال فعالیت هستند.

مؤسسه‌ها و انجمن‌های هنری سینمایی

(جدول ۲-۶۵): توزیع شرکت‌های سینمایی استان برحسب شهرستان

سال تأسیس	نام شرکت	متغیر
۱۳۸۵	نگاه	شهرستان
۱۳۸۷	مونس	
۱۳۸۷	هزار دنیای فیلم	
۱۳۸۶	فلق	
-	توران فیلم	

در حال حاضر ۵ شرکت سینمایی فعال در سطح استان خراسان جنوبی در حال فعالیت هستند که از این تعداد، سه مؤسسه مربوط به شهرستان بیرجند، یک مؤسسه در شهرستان طبس و یک مؤسسه در شهرستان قاین فعالیت می‌کنند.

(جدول ۲-۶۶): توزیع انجمن‌های هنری استان برحسب شهرستان

متغیر	نام انجمن	سال تأسیس	تعداد اعضای فعال
شهرستان	بیرجند	خوش‌نویسان	۳۷
		هنرهای نمایشی	۳۵۰
		موسیقی	۱۵۰
		جوانان ایران	۵۵
	قاین	خوش‌نویسان	۵
		هنرهای نمایشی	۱۴۰
	فردوس	هنرهای نمایشی	۳۲۰
		خوش‌نویسان	۱۵
	نهبندان	هنرهای نمایشی	۲۸
	سربیشه	هنرهای نمایشی	۳۰
	طبس	هنرهای نمایشی	۴۰
	خوسف	خوش‌نویسان	۱
	سرایان	هنرهای نمایشی	۴۵
	بشرویه	خوش‌نویسان	۱
		هنرهای نمایشی	۳۰
	خضری	خوش‌نویسان	۱

بر اساس (جدول ۲-۶۶) در استان ۱۶ انجمن هنری در حال فعالیت هستند که از این تعداد ۴ انجمن مربوط به شهرستان بیرجند، ۲ انجمن مربوط به قاین، ۲ انجمن مربوط به فردوس و ۲ انجمن مربوط به بشرویه و در سایر شهرستان‌ها نیز هر کدام یک انجمن، فعالیت دارند.

(جدول ۲-۶۷): توزیع گروه‌های نمایشی تحت پوشش دفتر استقرار در استان برحسب شهرستان

متغیر	نام گروه	سالن محل استقرار
بیرجند	تجرا	علامه فرزانه
	مهراب	علامه فرزانه
	پوشه	علامه فرزانه
فردوس	فردوس ۱	محراب
نهبندان	نور نهبندان	نور
	صحاب	نور
قاین	فلق	مجتمع ارشاد
	آتش	مجتمع ارشاد

مؤسسه‌های فرهنگی و هنری

(جدول ۲-۶۸): مؤسسات فرهنگی و هنری مجوزدار شهرستان بیرجند

تاریخ صدور مجوز	تعداد مجوز	درصد	درصد تجمعی
۱۳۸۹	۱	۳/۴۴	۳/۴۴
۱۳۹۲	۴	۱۳/۷۹	۱۷/۲۳
۱۳۹۳	۲	۶/۸۹	۲۴/۱۲
۱۳۹۵	۷	۲۴/۱۳	۴۸/۲۵
۱۳۹۶	۶	۲۰/۶۸	۶۸/۹۳
۱۳۹۷	۴	۱۳/۷۹	۸۲/۷۲
۱۳۹۸	۵	۱۷/۲۴	۱۰۰
جمع	۲۹	۱۰۰	

بخش سوم: گزارش توصیفی وضعیت فرهنگی و هنری استان خراسان جنوبی | ۱۱۵

(جدول ۲-۶۹): مؤسسات فرهنگی و هنری مجوزدار شهرستان طبس

سال صدور مجوز	تعداد مجوز	درصد	درصد تجمعی
۱۳۹۲	۱	۱۲/۵	۱۲/۵
۱۳۹۳	۳	۳۷/۵	۵۰
۱۳۹۵	۲	۲۵	۷۵
۱۳۹۶	۱	۱۲/۵	۸۷/۵
۱۳۹۷	۱	۱۲/۵	۱۰۰
جمع	۸	۱۰۰	

(جدول ۲-۷۰): مؤسسات فرهنگی و هنری مجوزدار شهرستان فردوس

سال صدور مجوز	تعداد مجوز	درصد	درصد تجمعی
۱۳۹۴	۱	۱۲/۵	۱۲/۵
۱۳۹۵	۲	۲۵	۳۷/۵
۱۳۹۷	۲	۲۵	۶۲/۵
۱۳۹۸	۳	۳۷/۵	۱۰۰
جمع	۸	۱۰۰	

(جدول ۲-۷۱): مؤسسات فرهنگی و هنری مجوزدار شهرستان قاین

سال صدور مجوز	تعداد مجوز	درصد	درصد تجمعی
۱۳۹۵	۱	۲۵	۲۵
۱۳۹۷	۳	۷۵	۱۰۰
جمع	۴	۱۰۰	

(جدول ۲-۷۲): مؤسسات فرهنگی و هنری مجوزدار شهرستان نهبندان و سربیشه

سال صدور مجوز	تعداد مجوز	درصد	درصد تجمعی
۱۳۹۷	۱	۵۰	۵۰
۱۳۹۸	۱	۵۰	۵۰

در ابتدای دولت یازدهم و در سال ۱۳۹۲، تعداد ۲ مؤسسه فرهنگی و هنری تک منظوره در کل استان خراسان جنوبی وجود داشت. این رقم در ابتدای دولت دوازدهم و در سال ۱۳۹۶، به ۱۶ مؤسسه ارتقا یافت و در حال حاضر و تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، تعداد ۳۰ مؤسسه فرهنگی و هنری تک منظوره در کل استان خراسان جنوبی مشغول فعالیت هستند.

همچنین در ابتدای دولت یازدهم و در سال ۱۳۹۲، تعداد یک مؤسسه فرهنگی و هنری چند منظوره در کل استان خراسان جنوبی وجود داشت. این رقم در ابتدای دولت دوازدهم و در سال ۱۳۹۶، به ۱۴ مؤسسه ارتقا یافت. در حال حاضر و تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، تعداد ۱۹ مؤسسه فرهنگی و هنری چند منظوره در کل استان خراسان جنوبی مشغول فعالیت هستند.

از طرف دیگر در ابتدای دولت یازدهم و در سال ۱۳۹۲، تعداد ۱۱ انجمن هنری در کل استان خراسان جنوبی وجود داشت. این رقم در ابتدای دولت دوازدهم و در سال ۱۳۹۶، به ۱۶ انجمن ارتقا یافت و در حال حاضر و تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، تعداد ۱۷ انجمن هنری در کل استان خراسان جنوبی مشغول فعالیت هستند.

۵۱ مؤسسه فرهنگی و هنری مجوزدار در استان خراسان جنوبی وجود دارد. از این تعداد مؤسسه فرهنگی هنری ۲۹ مؤسسه متعلق به شهرستان بیرجند، ۸ مؤسسه در طبس، ۸ مؤسسه در شهرستان فردوس، ۴ مؤسسه در قاین، شهرستان‌های نهبندان و سربیشه هر کدام یک مؤسسه فرهنگی و هنری دارند.^۱

حوزه قرآن و عترت

محصولات مذهبی و قرآنی

در سال ۱۳۹۸، محصولات توزیع شده در اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان جنوبی، شامل ۵۰۰۰ جلد قرآن، مفاتیح الجنان، صحیفه سجادیه، نهج البلاغه و انواع تفاسیر و کتب دینی بوده است. همچنین محصولات فروش رفته در نمایشگاه شامل ۲۷۰ میلیون

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

تومان در شهرستان بیرجند و ۵۰ میلیون تومان در شهرستان‌های تابع استان خراسان جنوبی بوده است.^۱

آموزشگاه‌های قرآنی و مؤسسه‌های فرهنگی قرآن و عترت

در حال حاضر استان خراسان جنوبی ۷۴ آموزشگاه قرآنی و مؤسسات فرهنگی و قرآن و عترت، با حوزه فعالیت آموزش عمومی و تخصصی قرآن را دارد. در شهرستان بیرجند ۳۰ مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت با نام‌های اولوالالباب، نورهدایت، ثقلین، بلدالامین، عروه الوثقی (مکتب نرجس)، سفینه النجاه، تالیات ذکر، نورالامین، معراج، نیایش، مشکوه بیرجند، چشمه حکمت، جامعه القرآن کریم، نجم الثاقب و گلستان عرفان در حال فعالیت هستند. در شهرستان سرایان ۹ مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت با نام‌های بیت الرقیه آیسک، جامعه القرآن سه قلعه (واحد خردسالان)، جامعه القرآن کریم آیسک، جامعه القرآن سرایان، شکوفه‌های باران سرایان، ترنم اجابت، مؤسسه نور مبین و مؤسسه نور هدایت، مؤسسه کوثر هدایت سه قلعه، در حال فعالیت هستند. در شهرستان طبس ۷ مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت، با نام‌های منہاج عشق آباد، ثامن الحجج، ائمه البقیع، قمر بنی هاشم، حیات طیبه، مؤسسه دارالقرآن ثامن الحجج، مؤسسه تسنیم ولایت در حال فعالیت هستند. در شهرستان نهبندان نیز ۴ مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت با نام‌های فاطمیه خوانشرف، ولیعصر، نور ملکوت و باب الانبیا فعال هستند.

در شهرستان قاین، ۹ مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت با نام‌های بشارت، سراج منیر، شهید کیان تاج، تربیت مدرس و استاد قرآن کریم، نورالهدی، امام رضا، یاس نبی، انجمن قاریان محبان اهل بیت و مؤسسه کوثر ولایت فعال‌اند.

در شهرستان فردوس نیز ۲ مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت با نام‌های مؤسسه نورالثقلین و ریحانه النبوی و در شهرستان بشرویه ۳ مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت با نام‌های گل نرجس و طنین بهشت و نسیم امام رضا در حال فعالیت هستند. همچنین در شهرستان خوسف ۴ مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت ن با نام‌های حوزه علمیّه خواهران خوسف، مشکوه خوسف، مؤسسه کوثر بی‌کران، مؤسسه هدای خوسف و در شهرستان درمیان ۲ مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت با نام‌های نور و مؤسسه سادات الزهرا سلام‌الله‌علیها در آنجا در حال فعالیت هستند. در شهرستان‌های سربیشه و زیرکوه نیز در هرکدام یک مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت با نام‌های مؤسسه ام‌ابیها و سراج در حال فعالیت هستند.^۲

تعداد مؤسسات فرهنگی و هنری قرآن و عترت در ابتدای سال ۱۳۹۲، بالغ بر ۳۲

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

۲. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

مؤسسه بوده است؛ که این تعداد در ابتدای سال ۱۳۹۶ به ۴۸ مؤسسه ارتقا یافته است. در حال حاضر نیز و تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، تعداد ۷۴ مؤسسه فرهنگی و هنری قرآن و عترت در کل استان خراسان جنوبی در حال فعالیت هستند. تعداد مؤسسات قرآنی حمایت شده نیز در ابتدای دولت یازدهم و در سال ۱۳۹۲، ۲۴ مؤسسه بوده است؛ که در سال ۱۳۹۶ به ۲۷ مؤسسه ارتقا یافته است. در حال حاضر و تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، تعداد ۳۵ مؤسسه قرآنی حمایت شده در کل استان خراسان جنوبی وجود دارد.

انجمن‌های قرآنی

در استان خراسان جنوبی انجمن‌های قرآنی وجود ندارد، اما اتحادیه‌ها، تشکل‌ها و مؤسسات مردمی قرآن و عترت و مجمع قاریان وجود دارد که در شهرستان بیرجند مسقراند و تمام استان را پوشش می‌دهد.

کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد

کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد، در ابتدای دولت یازدهم (سال ۱۳۹۲) ۳۷۷ کانون بوده است که این تعداد در ابتدای دولت دوازدهم (سال ۱۳۹۶) به ۵۸۳ کانون و تا پایان آبان ماه ۹۸ به ۶۱۶ کانون افزایش یافته است. اکنون کانون‌های مساجد هر شهرستان به تفکیک ارائه می‌شود.

(جدول ۲-۷۳): کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد استان بر حسب شهرستان

متغیر	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بیرجند	۱۲۶	۲۱/۶۱	۲۱/۶۱
بشرویه	۱۸	۳/۰۸	۲۴/۶۹
خوسف	۳۴	۵/۸۳	۳۰/۵۲
درمیان	۳۸	۶/۵۱	۳۷/۰۳
زیرکوه	۳۹	۶/۶۸	۴۳/۷۱
سریان	۲۴	۴/۱۱	۴۸/۳۲
سربیشه	۵۸	۹/۹۴	۵۸/۲۶
طَبَس	۶۷	۱۱/۴۹	۶۹/۷۵
فردوس	۳۵	۶	۷۵/۷۵
قاین	۹۶	۱۶/۴۶	۹۲/۲۱
نهبندان	۴۸	۸/۲۳	۱۰۰
جمع	۵۸۳	۱۰۰	

۱. شهرستان بیرجند: شهرستان بیرجند ۱۲۶ (۲۱/۶۱ درصد) کانون فرهنگی و هنری مساجد دارد که بیشترین درصد کانون‌های مساجد در استان است.
۲. شهرستان بشرویه: شهرستان بشرویه ۱۸ (حدود ۳ درصد) کانون فرهنگی و هنری مساجد دارد که کمترین درصد کانون‌های مساجد در استان است.
۳. شهرستان خوسف: شهرستان خوسف دارای ۳۴ (۵/۸۳ درصد) کانون فرهنگی و هنری مساجد است.
۴. شهرستان درمیان: شهرستان درمیان دارای ۳۸ (۶/۵۱ درصد) کانون فرهنگی و هنری مساجد است.
۵. شهرستان زیرکوه: شهرستان زیرکوه دارای ۳۹ (۶/۶۸ درصد) کانون فرهنگی و هنری مساجد است.
۶. شهرستان سرایان: شهرستان سرایان دارای ۲۴ (۴/۱۱ درصد) کانون فرهنگی و هنری مساجد است.
۷. شهرستان سریشه: شهرستان سریشه دارای ۵۸ (۹/۹۴ درصد) کانون فرهنگی و هنری مساجد است.
۸. شهرستان طبس: شهرستان طبس دارای ۶۷ (۱۱/۴۹ درصد) کانون فرهنگی و هنری مساجد است.
۹. شهرستان فردوس: شهرستان فردوس دارای ۳۵ (۶ درصد) کانون فرهنگی و هنری مساجد است.
۱۰. شهرستان قاین: شهرستان قاین دارای ۹۶ (۱۶/۴۶ درصد) کانون فرهنگی و هنری مساجد است؛ که بعد از مرکز استان بیشترین کانون فرهنگی و هنری را دارد.
۱۱. شهرستان نهبندان: شهرستان نهبندان دارای ۴۸ (۸/۲۳ درصد) کانون فرهنگی و هنری مساجد است.

در مجموع در استان خراسان جنوبی ۶۴۸ کانون فرهنگی و هنری مساجد در حال فعالیت هستند که طبق سالنامه آماری فرهنگ و هنر ارشاد اسلامی ۴۰۶۶۹ نفر عضو دارند (سالنامه آماری فرهنگ و هنر، ۱۳۹۷: ۱۸۰). تعداد کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد استان در ابتدای سال ۱۳۹۲، ۳۷۷ کانون گزارش شده که این تعداد در سال ۱۳۹۶، به ۵۸۳ کانون افزایش یافته است. در حال حاضر نیز و تا پایان دی ماه سال ۱۳۹۸، تعداد کانون‌های مساجد به ۶۱۶ کانون افزایش مجدد یافته است.^۱

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

محافل قرآنی

در سال ۱۳۹۸ و در مجموع ۴۸۰ محفل قرآنی در کل استان خراسان جنوبی برگزار شده است. از این تعداد ۳۰ محفل قرآنی مربوط به ایام ماه مبارک رمضان است که به مدت زمان ۳۰ شبانه روز برگزار شده است.^۱

گزارش کیفی از مهم‌ترین اقدامات و برنامه‌های ویژه اداره کل و واحدهای تابع و گزارش مهم‌ترین برنامه‌ها و اقدامات فرهنگی و هنری در حال اجرا در استان در راستای تحقق گسترش دسترسی همگانی به کالا و خدمات فرهنگی

گزارش کیفی از مهم‌ترین اقدامات و برنامه‌های ویژه اداره کل و واحدهای تابع حمایت از نویسندگان در قالب خرید کتاب

در چند سال اخیر اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان، در راستای حمایت از نویسندگان عرصه‌های مختلف به ویژه در عرصه فرهنگ، اقدام به راه‌اندازی کمیته خرید از محل یارانه حمایت از نشر کتاب، نموده است. پس از بررسی آثار منتشر شده نویسندگان داخل استان، و تأیید کیفیت آن‌ها خرید نسخه‌های چاپی کتاب تا سقف ۱۵۰ نسخه مصوب و اقدام به خرید کتاب از نویسنده می‌شود. در حالی که تا سال ۱۳۹۲ تنها ۳۱ عنوان کتاب از نویسندگان خریداری و مورد حمایت قرار گرفته بود، از سال ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۸ تعداد عناوین خریداری شده بالغ بر ۳۲۹ عنوان است.

(جدول ۲-۷۴): خرید کتاب و حمایت از مؤلفین و ناشران استان

سال	مبلغ اعتبار	نسخه	عنوان
۸۸	۲۰ میلیون ریال	۱۰۵۰	۱۰
۸۹	۲۵ میلیون ریال	۱۲۲۰	۵
۹۰	۳۳ میلیون ریال	۲۳۵۰	۶
۹۱	۱۰۰ میلیون ریال	۱۱۵۰	۱۰
۹۲	۲۰۰ میلیون ریال	۲۰۲۰	۱۶
۹۳	۷۰۰ میلیون ریال	۸۸۵۰	۲۵
۹۴	۶۰۰ میلیون ریال	۸۶۹۵	۴۳
۹۵	۷۰۰ میلیون ریال	۶۶۳۸	۶۳
۹۶	۱ میلیارد ریال (استانی)	۱۰۸۰۰	۶۷
۹۷	۱ میلیارد ریال	۸۷۶۳	۷۹
۹۸	۷۱۰ میلیون ریال	۲۹۲۳	۳۶

۱. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی

برنامه‌های متنوع دیگری نیز توسط اداره کل جهت تشویق و حمایت از مؤلفین صورت گرفته که بخشی از آن در ذیل آورده شده است.

دوازدهمین نمایشگاه بزرگ قرآن کریم خراسان جنوبی. در مراسم افتتاح این نمایشگاه برنامه‌های جشن رمضان در قالب ۷۵ عنوان برنامه در استان شامل نشست‌های قرآنی، محافل انس با قرآن و فعالیت‌های فرهنگی و هنری و نمایشگاه‌های قرآنی برگزار شد. کتاب‌های این نمایشگاه با همیاری ناشران با ۴۰ درصد تخفیف در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفت.

برگزاری سیزدهمین نمایشگاه کتاب استان و مراسم بزرگداشت کتاب در دانشگاه بیرجند با مشارکت مؤسسه نمایشگاه‌های فرهنگی ایران و با حضور ۴۶۴ ناشر استانی، ملی و نمایندگی نشر. کتاب‌های ارائه‌شده در این نمایشگاه، با حداقل تخفیف ۳۰ درصدی به فروش رسید که ۲۰ درصد این تخفیف‌ها به صورت بن و ۱۰ درصد آن را ناشران تخفیف دادند. در این نمایشگاه ۱۱۰ میلیون تومان بن کتاب توزیع شد. در همین راستا ۱۳ میلیارد و ۸۰۰ میلیون ریال کتاب در سیزدهمین نمایشگاه کتاب خراسان جنوبی به فروش رسید. برنامه‌های دیگر اداره کل جهت حمایت از نویسندگان عبارت است از:

- سومین جشنواره ملی کتاب سال استان با هدف شناسایی و معرفی کتب برتر و حفظ اصالت و هویت فرهنگی کتاب
- مراسم رونمایی و نقد و بررسی کتاب هلوک هلوک و تحلیل ساختاری محتوایی نظم‌های شفاهی در بازی‌های کودکان خراسان جنوبی و تقدیر از نویسندگان آن
- رونمایی از دو عنوان کتاب با موضوع دفاع مقدس
- رونمایی از کتاب کورش‌نامه و واژه‌نامه‌چه گویشی و فرهنگی عامه مردم چهکندوک
- بازدید از کتاب‌فروشی‌ها در سال ۱۳۹۸
- برپایی ایستگاه کتاب و نمایشگاه عکس و پوستر به مناسبت هفته بسیج
- کارگاه ابن حسام شناسی در خوسف به مناسبت هفته کتاب
- برگزاری اجرای طرح‌های ملی در قالب کتاب‌فروشی به وسعت ایران، عیدانه کتاب، تابستانه کتاب، پاییزه کتاب با همکاری کتاب‌فروشان هم‌زمان با کل کشور در استان با هدف گسترش اشاعه فرهنگ مطالعه و ارتقای سطح آگاهی و دانش عمومی و دسترسی آسان مردم به کتاب
- برگزاری طرح ملی تابستانه ۹۸ با شرکت ۱۲ کتابفروشی عضو طرح در استان که ۱۱ کتاب‌فروشی در مرکز استان و یک کتاب‌فروشی در فردوس اجرا شد. مبلغ کل

- فروش این طرح ۸۶۹۰۲۷۰۲۹ ریال بوده است.
- برگزاری طرح ملی پاییزه ۹۸ با شرکت ۱۰ کتابفروشی که ۹ کتابفروشی از مرکز استان و یک کتابفروشی از فردوس شرکت کردند.
- مراسم بزرگداشت بیست‌وهفتمین دوره هفته کتاب جمهوری اسلامی در تالار ولایت دانشگاه بیرجند با برنامه‌های متنوع از جمله مسابقات کتاب‌خوانی، توزیع و اهدای کتاب به دستگاه‌های دولتی و غیردولتی، مدارس، دانشگاه‌ها، مهدکودک‌ها، مساجد، کتابخانه‌های عمومی و ...، رونمایی از آثار مفاخر نویسندگان استانی، برگزاری نمایشگاه کتاب، نقد و بررسی کتب و ... برگزار شد.
- برگزاری سومین جشنواره ملی کتاب سال استان در آذر ماه، با هدف شناسایی و معرفی کتب برتر، کمک به اعتلای سطح دانش و فرهنگ مکتوب استان، حفظ اصالت، استقلال و هویت فرهنگی، حمایت و تشویق پدیدآورندگان متعهد و متخصص کتاب همزمان یا سیزدهمین نمایشگاه کتاب خراسان جنوبی که آثار در موضوعات ده‌گانه گروه کودک و نوجوان ارزیابی و داوری شد. در این راستا از مجموع ۱۹۸ اثر رسیده به جشنواره در مجموع ۱۱۵ واجد شرایط و برای داوری برای خانه کتاب ایران ارسال شد. بعد از ارزیابی هر اثر علنی، برای هر اثر حداقل دو نفر از دوران، ۴ عنوان کتاب برگزیده و ۲ عنوان کتاب شایسته تقدیر معرفی می‌شود. از میان آثار برگزیده ۳ اثر تألیف و ۱ اثر ترجمه هستند. داوری این دوره را ۲۱ تن از استادان و پژوهشگران دانشگاهی، حوزوی و مراکز مختلف پژوهشی و علنی به عهده داشتند.
- رونمایی از ۸۰ عنوان کتاب چاپ شده در استان در مراسم بزرگداشت بیست‌وهفتمین دوره کتاب جمهوری اسلامی ایران
- رونمایی از ویرایش دوم کتاب جستاری در احوال و آثار مفاخر خراسان جنوبی در بخش برنامه‌های جنبی سیزدهمین نمایشگاه کتاب سال ۹۸
- رونمایی از کتاب کورش‌نامه و واژه‌نامه گویشی و فرهنگی عامه مردم چکندوک در محل غرفه جنبی سیزدهمین نمایشگاه کتاب استان یا حضور رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی و مدیران امور اجتماعی، بانوان، فرمانداری، استانداری برگزار شد. در پایان نیز از دکتر محمود رفیعی و دکتر محمد مهدی ناصح با اهدای لوح سپاس قدردانی شد.

ترویج کتابخوانی

با توجه به پائین بودن سرانه مطالعه در استان، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، اقدامات ویژه‌ای را در راستای ترویج فرهنگ مطالعه در استان انجام داده است؛ که شاخص‌ترین آن‌ها در سال ۱۳۹۸ به شرح ذیل هستند.

- برگزاری جشنواره روستاها و عشایر دوستدار کتاب
- حضور ۷۸ روستا در جشنواره روستاها و عشایر دوستدار کتاب در سال ۱۳۹۷ و پذیرفته شدن روستای اسفندیار از توابع شهرستان طبس به‌عنوان روستای برتر کشور و تقدیر از آن
- هماهنگی جهت حضور روستای اسفندیار از توابع شهرستان طبس در نمایشگاه کتاب تهران برای برنامه‌ها و فعالیت‌های کتابخوانی روستاها و عشایر برگزیده
- هماهنگی جهت دریافت جایزه اهدایی معاونت محترم فرهنگی وزارت متبوع به برگزیدگان پنجمین جشنواره روستاها و عشایر دوستدار کتاب جهت روستای اسفندیار از توابع شهرستان طبس
- هماهنگی و مکاتبه با اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان طبس در خصوص نصب تابلو، نشانه یا تندیس جشنواره روستاها و عشایر دوستدار کتاب مربوط به روستای اسفندیار
- مکاتبه با شهرستان‌های تابعه و کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد استان و ارسال فراخوان ششمین دوره جشنواره روستاها و عشایر دوستدار کتاب و ششمین دوره انتخاب و معرفی پایتخت کتاب ایران
- ارسال ۱۲۷ طرح از شهرستان‌های تابع به دبیرخانه جشنواره روستاها و عشایر دوستدار کتاب و انتخاب روستای هودر طبس به بخش نیمه‌نهایی جشنواره روستاها و عشایر دوستدار کتاب
- برگزاری جام باشگاه‌های کتاب و کتابخوانی کودک و نوجوان
- مکاتبه با شهرستان‌های تابعه، کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد استان، آموزش و پرورش، بهزیستی، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و کتابخانه‌های عمومی استان و ارسال شیوه‌نامه چهارمین دوره جام باشگاه‌های کتاب و کتابخوانی کودک و نوجوان و درخواست معرفی نماینده جهت امور مربوط به جام باشگاه‌ها و شرکت در کارگاه آموزشی مربوطه
- اعلام اسامی شهرستان و روستاهای متقاضی برگزاری کارگاه آموزشی کتابخوانی

- پیگیری و ارسال مدارک مربوط به مبلغ اهدایی دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی
- برگزاری کارگاه آموزشی دو روزه با حضور اساتید کشوری و مربیان شرکت‌کننده از شهرستان‌ها و دستگاه‌های فرهنگی
- آماده‌سازی صدور گواهینامه تعداد ۸۵ نفر شرکت‌کننده در کارگاه آموزشی جام باشگاه‌های کتابخوانی و ارسال به دفتر مطالعات فرهنگی و کتابخوانی جهت امضا
- فعالیت ۲۹۰ جام باشگاه کتاب کودک و نوجوان در سطح استان
- داوری باشگاه‌ها، نامه‌ها، فیلم‌ها در شهرستان و استان و ارسال به دفتر مطالعات برنامه‌ریزی فرهنگی و کتابخوانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ارسال مدارک باشگاه‌های فکرآدین، دوستی، یار مهربان، یوزپلنگ ایرانی و غار ترسناک از شهرستان قاین، باشگاه نشاط و کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان از نهبندان، مدارک باشگاه به رنگ خیال از کانون پرورش فکری کودک و نوجوان استان، مدارک کانون فرهنگی هنری مساجد استان و مدارک باشگاه‌های کتابخوانی زیرکوه
- برگزاری آیین اختتامیه جام باشگاه‌های کتابخوانی کودک و نوجوان و تقدیر از باشگاه به رنگ خیال به‌عنوان باشگاه برتر استان
- برگزاری کارگاه آموزشی چهارمین دوره جام باشگاه‌های کتابخوانی ویژه مربیان با حضور اساتید کشوری به مدت دو روز و شرکت ۸۵ نفر از سراسر استان در این کارگاه آموزشی با هدف توسعه و ترویج فرهنگ کتابخوانی در شهرستان‌های استان با اهداف فعال‌سازی باشگاه‌های کتابخوانی در حوزه کودک و نوجوان، ترغیب به مطالعه و ایجاد انگیزه جهت فعالیت گروهی و قدرت تحلیل و تفکر انتقادی در کودکان
- تشکیل جام باشگاه‌های کودک و نوجوان در راستای گسترش فرهنگ کتاب و کتابخوانی به منظور تقویت فرهنگ گفت‌وگو در حوزه کودک و نوجوان و ترغیب به مطالعه و ایجاد انگیزه در آن‌ها جهت فعالیت گروهی و قدرت تحلیل در کودکان جام باشگاه‌ها. در پایان مراسم، از باشگاه برتر استان، باشگاه برتر شهرستان، مهدکودک فعال در طرح دوشنبه‌های کتابخوانی، مدیر کل کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان فعال کتابخوانی تقدیر شد.

- برگزاری آیین اختتامیه جام باشگاه‌های کتاب‌خوانی کودک و نوجوان و تقدیر از باشگاه به رنگ خیال به‌عنوان باشگاه برتر استان
- سایر فعالیت‌های ترویج کتاب‌خوانی
- ارسال تفاهم‌نامه پیشنهادی همکاری در خصوص بیرجند در مسیر انتخاب پایتخت کتاب ایران با شهرداری
- ارسال ۵ طرح به دبیرخانه جشنواره شهرهای پایتخت کتاب ایران از شهرستان‌های قاین، بیرجند، زیرکوه، سربیشه، سراپان و راهیابی شهر سربیشه به بخش نیمه‌نهایی
- پیگیری اعتبار مربوط به شب‌های فرهنگی در بخش جنبی سیزدهمین نمایشگاه کتاب استان از معاونت امور فرهنگی وزارت ارشاد
- تهیه فیلم‌های معرفی کتاب
- تقدیر از باشگاه برگزیده در مراسم بزرگداشت هفته کتاب
- جشنواره تقدیر از مروجان کتاب‌خوانی شامل بخش‌های ویژه: کتاب‌داران برگزیده، کتاب‌فروشی‌های برگزیده، مهدکودک‌های برگزیده، معلمان برگزیده ترویج کتاب‌خوانی به‌عنوان مروج برتر کشوری
- برگزاری جشن کتاب دانش‌آموزان و اعضای باشگاه و توزیع و معرفی کتاب شاهزاده و اسب سخنگو و قرائت سروده‌های کتاب مذکور به‌صورت دسته‌جمعی با کودکان
- برگزاری مراسم چهل جشن، چهل شهر با حضور چهل نویسنده به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی.
- برگزاری جلسات و نشست‌های متعدد در خصوص انتخاب و معرفی پایتخت کتاب ایران با حضور شهردار، دانشگاهیان و فرهیختگان و بحث و تبادل نظر بین آن‌ها

گسترش چاپ و نشر

یکی از عقب‌افتادگی‌های استان مربوط به زیرساخت‌های نشر است که اداره کل، برنامه ویژه جهت مناسب‌سازی آن در پیش گرفته است. در همین راستا بزرگ‌ترین ماشین چاپ رول ۱۰ رنگ در جنوب شرق کشور، در استان راه‌اندازی شد. این دستگاه ۳ برابر دستگاه چاپ شیت سرعت دارد و در هر ساعت ۶۰ هزار برگ چاپ می‌کند، در حالی که دستگاه چاپ شیت در بهترین وضعیت هر ساعت فقط ۱۵ هزار برگ را می‌تواند چاپ کند. این دستگاه با اعتبار ۲ میلیارد از طریق اعتبارات بانک سپه خریداری شده است.

همچنین با عنایت ویژه‌ای که در این حوزه صورت گرفت، کارگاه‌های آموزشی چاپ برای چاپخانه‌داران و علاقه‌مندان با حضور اساتید برجسته دانشگاه تهران برگزار شد. لازم به ذکر اینک اولین کارگاه در شهریور سال ۹۱، دومین کارگاه را اداره فرهنگ و ارشاد در اسفند ماه ۹۱ برگزار کرد. همچنین در سال ۱۳۹۴ نیز، ۳ کارگاه آموزشی و در سال ۱۳۹۵ یک کارگاه آموزش چاپ دیجیتال در استان برگزار شد. از سوی دیگر جهت اصلاح و گسترش چاپ در استان، نوزدهمین جشنواره ملی چاپ ایران در سال ۱۳۹۸ برگزار و از کارشناسان چاپ استان به‌عنوان کارشناسان نمونه کشوری تجلیل شد. در این جشنواره از پیش‌کسوت نمونه، صادرکننده کارآفرین برتر حوزه چاپ کشور، کارشناس نمونه حوزه چاپ وزارت فرهنگ و اداره ارشاد اسلامی تقدیر شد. سایر اقدامات در این راستا به شرح ذیل بوده‌اند.

- بازدید از چاپخانه‌های استان و تجلیل از چاپخانه‌داران استان به مناسبت روز ملی

صنعت چاپ

- برگزاری جشنواره چاپ در استان که از سال ۱۳۹۵ در استان برگزار می‌شود که در اختتامیه آن از ۷ چاپخانه نمونه استان تجلیل شد. در سال ۱۳۹۶ دومین جشنواره چاپ استان، برگزار و در اختتامیه آن از ۷ چاپخانه نمونه استان تجلیل شد.
- برگزاری مراسم بزرگداشت روز ملی صنعت چاپ در سال ۱۳۹۷ که در اختتامیه آن از ۶ چاپخانه نمونه استان تجلیل شد

- برگزاری کارگاه آموزشی سامانه جامع چاپ برای کارشناسان چاپ شهرستان‌ها در ۵ و ۶ نفر سال ۱۳۹۷

- برگزاری چهارمین جشنواره چاپ استان در سال ۱۳۹۸
- برگزاری نوزدهمین جشنواره ملی چاپ ایران در سال ۱۳۹۸ که از کارشناسان چاپ استان به‌عنوان کارشناسان نمونه کشوری تجلیل شد. در این جشنواره از پیش‌کسوت نمونه، صادرکننده کارآفرین برتر حوزه چاپ کشور، کارشناس نمونه حوزه چاپ وزارت فرهنگ و اداره ارشاد اسلامی تقدیر شد.
- تقدیر از چاپخانه‌های شهرستان به مناسبت روز صنعت چاپ

تقویت و حمایت از نشریات

در راستای ترویج فرهنگ مطالعه و حمایت از علاقمندان، متخصصان و دانش‌آموخته‌گان حوزه‌های مختلف، در سال‌های اخیر صدور مجوز نشریات افزایش یافته است. تا اواخر سال ۱۳۹۸ مجور ۸۵ نشریه در موضوعات مختلف و در قالب روزنامه، هفته‌نامه، ماهنامه، فصلنامه و دوفصلنامه صادر شده است؛ اما از آنجایی که هنوز خیلی از مجوزهای صادرشده

فعالیت خویش را آغاز نکرده‌اند، قبل صدور مجوز جدید، آسیب‌شناسی فرایند مزبور و در نتیجه کارشناسی شدن صدور مجوزها برنامه آینده اداره کل است. یکی از زیرساخت‌های خوب در استان و به‌ویژه در اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی چاپ فصلنامه علمی ترویجی فرهنگی اجتماعی خراسان است که توانسته توجه خیلی از محققین خراسان بزرگ را به خود جلب کند. خیلی از مسائل استان نیز در مقالات علمی منتشره در آن انعکاس می‌یابد. مهم‌ترین برنامه‌های دبیرخانه شورای پژوهشی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی جهت تقویت این نشریه علمی عبارت‌اند از:

- برگزاری دو جلسه شورای پژوهشی اداره کل
- برگزاری ۴ جلسه هیئت تحریریه اداره کل
- پیگیری بحث رتبه بندی نشریات و ثبت در سامانه میفا وزارت علوم
- برپایی غرفه پژوهش و مفاخر در نمایشگاه بین‌المللی کتاب ۱۳۹۸
- برپایی غرفه برنامه جنبی تجلیل از دست‌اندرکاران فصلنامه علمی ترویجی مطالعات فرهنگی اجتماعی نمایشگاه بین‌المللی
- طرح‌های پژوهشی پایان‌یافته سنجش سرمایه اجتماعی و چند طرح دیگر

گسترش فعالیت‌های هنری و سینمایی

یکی دیگر از اقدامات و برنامه‌های در حال اجرای اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان، گسترش فعالیت‌های در نقاط مختلف استان است. اداره مذکور با توجه به استقبال مردم از سینما هم به مثابه اوقات فراغت و هم به مثابه یک امر هنری و در راستای ترویج فرهنگ سینما درصدد احداث و گسترش پردیس‌های سینمایی در نقاط مختلف استان است. در حال حاضر، در خراسان جنوبی ۷ سالن سینما با ظرفیت هزار و ۹۳۶ صندلی، ۹ نگارخانه، ۳۳ آموزشگاه آزاد هنری و ۱۱ سالن اجرای برنامه‌های فرهنگی و هنری فعال می‌باشد. همچنین ۳۰ کارگاه هنری در رشته‌های خوشنویسی، عکس، تئاتر و گرافیک در سال جاری در استان برگزار شده است. این در حالی است که در سال گذشته تنها ۵ کارگاه برگزار شده بود، این افزایش تعداد کارگاه نشان‌دهنده علاقه هنرجویان استان به کسب مهارت‌های هنری علمی و عملی است. همچنین ۳۳ آموزشگاه هنری در سال ۹۸ فعالیت داشته است. برگزاری ۵ کنسرت، ۵۵ اجرای موسیقی و اعطای مجوز برای برپایی ۲۵ جشن هنری از دیگر فعالیت‌های انجام شده در سال جاری هستند. برگزاری ۳ جشنواره فیلم فجر، ۲ جشنواره فیلم کودک و نوجوان، برگزاری یک جشنواره فیلم سینما حقیقت، ۳ روز سینما و تقدیر از فعالان سینمایی طی سال‌های ۹۷ و ۹۸ اشاره کرد. در این مدت یک

جشنواره فیلم و عکس، دو جشنواره منطقه‌ای فیلم و عکس، ۹۰ تولید فیلم و صدور مجوز دو مؤسسه تولید فیلم ویدئویی، وجود داشته است.

گسترش مؤسسات فرهنگی و هنری

یکی دیگر از اقدامات و برنامه‌های در حال اجرای اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی، گسترش مؤسسات فرهنگی و هنری و آموزشگاه‌های آزاد سینمایی در سطح استان است. این اداره کل در صدد است در راستای ایجاد فضای کسب و کار و اشتغال برای هنرمندان این گونه مؤسسات را افزایش دهد. تعداد مؤسسات فرهنگی هنری تک منظوره راه‌اندازی شده از ۲ مؤسسه به ۳۰ مؤسسه، طی دولت یازدهم تاکنون رسیده است و تعداد مؤسسات فرهنگی هنری چند منظوره نیز از یک به ۱۹ مؤسسه افزایش یافته است. تعداد مؤسسات فرهنگی قرآنی در سال ۱۳۹۲، از ۳۲ مؤسسه به ۴۸ مؤسسه و در سال ۹۶ و به ۷۴ مؤسسه و در دی ماه ۱۳۹۸، افزایش یافته است و در همین بازه زمانی تعداد کانون‌های آگهی و تبلیغات نیز از ۶۰ کانون به ۷۶ و سپس به ۷۹ کانون رسیده است. همچنین تعداد انجمن‌های ادبی در بازه زمانی مزبور از ۱۶ به ۲۲ انجمن و تعداد مؤسسات قرآنی حمایت شده از ۲۴ به ۲۷ و سپس ۳۵ مؤسسه افزایش یافته است.

خصوصی‌سازی

اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان در راستای تحقق بخشی به اصل ۱۴۴ قانون اساسی، در صدد است که در سال‌های آتی این امر را در حوزه فرهنگ و هنر تحقق بخشد. به همین دلیل در برنامه‌ای که تدوین نموده است، قرار است که سیاست خصوصی‌سازی حوزه فرهنگ و هنر در زمینه‌های مختلف انجام شود؛ به طوری که تصدی‌گری و اجرای برنامه‌های حوزه فرهنگ و هنر به انجمن‌های خصوصی واگذار شود و اداره مذکور فقط فعالیت‌های نظارتی را برعهده گیرد. از جمله در حوزه مطبوعات موارد زیر واگذار شده است: برگزاری مراسم نکوداشت روز خبرنگار، حضور غرفه استان در نمایشگاه مطبوعات تهران، اعزام خبرنگاران به اردوی زیارتی عتبات عالیات، اعزام خبرنگاران به اردوها، برگزاری مجمع خانه مطبوعات، همکاری در تشکیل پرونده و عضویت اعضا در سامانه خانه مطبوعات، برگزاری هم‌اندیشی‌ها، برگزاری کارگاه‌های آموزشی روزنامه‌نگاری، توزیع هدایای روز خبرنگار در بین اعضای اصلی، برگزاری جشنواره مطبوعات، برگزاری نمایشگاه آسیب‌های اجتماعی در آیین مطبوعات، برگزاری نمایشگاه عکس، برگزاری کارگاه آموزشی، نشست رسانه‌ها با مسئولین استانی، برگزاری کارگاه حقوق رسانه برای مسئولان و روابط عمومی‌ها، برگزاری نمایشگاه مطبوعات

گزارش مهم‌ترین برنامه‌ها و اقدامات فرهنگی و هنری در حال اجرا در استان

جشنواره ملی خوش‌نویسی رضوی

جشنواره ملی خوش‌نویسی رضوی از سری برنامه‌های هفتمین جشنواره بین‌المللی امام رضا در آذر ماه سال ۱۳۹۸ با موضوعات نستعلیق، شکسته نستعلیق، نسخ و ثلث و نقاشی خط برگزار شد. از اهداف اصلی این جشنواره می‌توان به ترویج فرهنگ منور رضوی، گسترش فعالیت‌های فرهنگی و ادبی مرتبط با سیره اهل بیت (ع)، گرامی‌داشت تولیدکنندگان و پدیدآورندگان آثار حوزه فرهنگ رضوی و کمک به انتشار گسترده آثار این عرصه معنوی اشاره نمود. در این جشنواره بیش از ۴۳۲ اثر از ۲۲۵ هنرمند از ۲۷ استان در رشته‌های ذکر شده شرکت کردند. هم‌زمان با برگزاری این جشنواره نگارخانه استاد مهدی اسماعیلی مود افتتاح و آثار اساتید و داوران جشنواره خوش‌نویسی رضوی در این محل به نمایش درآمد. در اختتامیه این جشنواره از هنرمندان این عرصه در حضور مسئولین کشوری و استانی تجلیل شد. برنامه‌های جنبی این جشنواره شامل عبارت بودند از: برگزاری نمایشگاه عکس رضوی در محل برگزاری مراسم اختتامیه، اجرای برنامه‌های هنری (ضرب زورخانه)، تجلیل از مرحوم سید محمد شهرستانی اولین معلم خوش‌نویسی شهرستان بیرجند، برگزاری کارگاه آموزشی خوش‌نویسی و افتتاح نمایشگاه سیاه مشق نستعلیق، برگزاری کارگاه نقاشی خط در مهر ماه، برگزاری سخنرانی علمی دکتر احمد رضوان دوست در دو بخش قدرت در تاریخ خوش‌نویسی و خط مُشکَل پیشینه نقاشی خط در آذر ماه ۹۸، افتتاح نمایشگاه آثار برگزیدگان جشنواره ماس خوش‌نویسی رضوی با ۷۰ اثر در بخش‌های نستعلیق، شکسته نسخ و ثلث و نقاشی خط و افتتاح نگارخانه استاد اسماعیلی مود.

تبلیغات و اطلاع‌رسانی جشنواره خوش‌نویسی رضوی از حداقل ۹ ماه قبل از برگزاری جشنواره آغاز شد و عمده فعالیت‌های صورت گرفته به شرح زیر است.

- برپایی نشست خبری با حضور مدیران نشریات و خبرگزاری‌ها
- تهیه و ارسال اخبار و گزارشات مربوط به جشنواره جهت انعکاس در نشریات و سایت‌های خبری و زیر پرتاب شمس توس
- طراحی و چاپ پوستر و فراخوان جشنواره و توزیع در سطح کشور
- چاپ دعوت‌نامه و ارسال برای مسئولین و مؤسسات و نهادها جهت شرکت در مراسم
- تهیه گزارش از مراسم اختتامیه جشنواره

- انعکاس تبلیغات جشنواره از طریق نشریات استان و زیرنویس سیمای استان
- تهیه و طراحی و توزیع فرم‌های نظر سنجی از جشنواره
- دور راستای برگزاری بهتر جشنواره، ۶ جلسه‌ی اتاق فکر پیرامون برنامه‌ریزی هرچه باشکوه‌تر برگزاری جشنواره با حضور اعضای اتاق فکر جشنواره در محل اداره کل برگزار شد.

برنامه‌های بخش مطبوعات

- محاسبه هزینه آگهی‌های ادارات و تأیید فاکتور صادره ۲۴۴۲ مورد در سال ۱۳۹۸ شهرستان بیرجند به مدت یک سال
- اعلام وصول نشریات (چاپی و الکترونیکی) و ارسال به وزارت متبوع (عنوان نشریه ۱۲۲۶ مورد به تعداد ۳۶۷۸ نسخه به مدت یک سال در شهرستان بیرجند با هدف اجرای قانون مطبوعات در سال ۱۳۹۸)
- ارسال نشریات برای آرشیو استان قدس رضوی با ۱۱۱۹ نسخه در سال ۱۳۹۸ به مدت یک سال و با هدف همکاری با استان قدس رضوی و تکمیل آرشیو مطبوعات این مجموعه
- رسیدگی به تقاضای عضویت در خانه مطبوعات (۸۳ پرونده) و رسیدگی به نواقص پرونده‌های خانه مطبوعات و انجام مکاتبه ۱۱۹ پرونده در سال ۱۳۹۸ به مدت یک سال با هدف اجرای اساسنامه خانه مطبوعات استان
- انجام بازرسی فرهنگی ۵۵ مورد به منظور بررسی توزیع نشریات سراسری
- تمدید و صدور پروانه سرپرستی نشریه و خبرگزاری ۱۴ مورد با هدف دستورالعمل فعالیت مجوز سرپرستی نشریات سراسری
- برگزاری جلسه شورای اطلاع رسانی با هدف اجرای دستورالعمل شورای اطلاع رسانی (در ۱۷ جلسه)
- برگزاری جلسات کمیته تبلیغات و اطلاع رسانی شورای اطلاع رسانی با هدف اجرای مصوبات شورای اطلاع رسانی (در دو مورد به مدت یک سال)
- صدور و تمدید پروانه دفتر رسانه با هدف اجرای دستورالعمل صدور مجوز دفاتر رسانه‌ها (در ۱۶ مورد به مدت یکسال)
- تهیه گزارش توزیع نشریات سراسری در استان در بازه زمانی هر سه ماه و ارسال به معاونت مطبوعات و اطلاع رسانی وزارت فرهنگی و ارشاد اسلامی با هدف اجرای آیین نامه توزیع آگهی‌های دولتی در استان به مدت یک سال

- بررسی عملکرد نشریات برای تهیه لیست عناوین نشریات واجد شرایط اخذ آگهی‌های ثبتی و ارسال عناوین به اداره کل ثبت و اسناد و وزارت متبوع با هدف اجرای دستورالعمل آگهی‌های دولتی به مدت یک هفته
- تکمیل مدارک خبرنگاران جهت صدور کارت خبرنگاری ویژه انتخابات و توزیع کارت در بین خبرنگاران به تعداد ۳۰ عدد با هدف همکاری با استانداری در تهیه اخبار انتخابات
- نشست اداره کل با سرپرست محترم خبرگزاری ایرنا در استان جهت بررسی درخواست‌ها و برنامه‌های پیشنهادی این خبرگزاری برای سال ۹۸ و ۹۹ و ارائه به وزارت متبوع با هدف حمایت از فعالیت‌های مطبوعاتی خبرگزاری ایرنا
- رصد پرونده و دکه‌های مطبوعاتی و مکاتبه برای تمدید پروانه فعالیت در ۱۹ مورد در استان
- تهیه گزارش از پوشش خبری رسانه‌ها با موضوع رمضان و پیشگیری از روزه‌خواری به دادگستری با ۱۵۰ اثر با هدف درخواست وزارت متبوع و معاون پیشگیری از جرم دادگستری استان
- تشکیل ستاد برگزاری انتخابات الکترونیکی مجمع عمومی خانه مطبوعات
- برگزاری انتخابات الکترونیکی مجمع عمومی خانه مطبوعات
- برگزاری نشست با مدیر عامل خانه مطبوعات در خصوص برنامه‌های اجرایی مطبوعات سال ۹۸ با هدف برگزاری برنامه‌های آموزشی، نکوداشت، مراسم، نشست‌ها، اردوها، جشنواره‌ها، نمایشگاه مطبوعات و... با هدف ارتقا دانش اصحاب رسانه، معرفی بزرگان حوزه مطبوعات، هم‌اندیشی، رقابت و تولید آثار با موضوعات تعریف شده
- تهیه گزارش انتشار نشریات با لحاظ نوبت چاپ، شمارگان واقعی، کاغذ مصرفی و ارسال به وزارت متبوع
- رصد نشریات در سه ماهه دوم سال ۹۸ و تهیه گزارش رعایت نکردن قانون توزیع آگهی‌های دولتی، توسط دستگاه‌های اجرایی و نشریات و ارائه به استانداری و وزارت متبوع

تولید نمایش

تعداد ۳۲ نمایش از ابتدای سال ۱۳۹۸ تاکنون در استان تولید شده است. این در حالی است که در سال ۱۳۹۷ به میزان ۱۷ نمایش تولید شده بود. همچنین تعداد مجوزهای

صادر شده برای نمایش، تعزیه و تئاترهای خیابانی از ۲۸ مورد به ۴۰ مورد در سال ۱۳۹۸ افزایش یافته است. از طرفی تعداد اجراها از ۱۲۵ اجرا در سال ۱۳۹۷ به بیش از ۲۵۰ اجرا در سال ۱۳۹۸ رسیده و افزایش چشمگیری داشته است. یکی دیگر از برنامه‌های محوری اداره کل برگزاری سیزدهمین جشنواره تئاتر خراسان جنوبی با سه داور اصلی و ۳ داور بازمینی بوده است. در این جشنواره ۸ گروه نمایشی از شهرستان‌های مختلف استان به مدت ۳ روز به رقابت پرداختند. آثار جشنواره شامل موارد زیر می‌شود.

- اولین نمایش هئوروتات، در شهرستان بیرجند به نویسندگی باقر بارانی و کارگردانی گروهی که روایتگر مشکلات و مسائل معلولان در ایران و سراسر دنیا بود.
- نمایش زیر سایه نارنج، در شهرستان بیرجند به کارگردانی حسین یوسفی و نویسندگی مشترک، دومین نمایش جشنواره بود؛ که حکایت پشت پرده انسان‌های قهرمانی است همچون شهید آوینی که جان بر کف برای آگاه‌سازی جهان از ظلم و ستم پا به عرصه گذاشته‌اند.
- نمایش زخمه‌تار، در شهرستان بیرجند سومین اجرای نمایش این جشنواره بود. این نمایش به نویسندگی و کارگردانی امان‌الله احراری به روی صحنه رفت و روایتگر زندگی دختر معلولی به نام آذر است که پدرش طی درگیری با یک نوازنده به قتل می‌رسد.
- نمایش آبراکادابرا، در شهرستان بیرجند از دیگر نمایش‌های این جشنواره بود به مشکلات دختران نوجوان دبیرستانی می‌پردازد.
- نمایش زبان اصلی، در شهرستان بیرجند به نویسندگی رسول کاهانی و کارگردانی مشترک، پایان بخش دومین روز از اجراهای جشنواره تئاتر استانی بود که روایتگر مشکلات زناشویی زن و شوهرها جوان است.
- نمایش راز آسبادها، در شهرستان نهبندان چهارمین اجرای نمایش این جشنواره به کارگردانی بهروز رضایی و نویسندگی وحید هاشمی بود. این نمایش تنها نماینده این شهرستان در این دوره از جشنواره بود.
- نمایش سینوس‌های چرکین، در شهرستان فردوس پنجمین اجرای نمایش این جشنواره به کارگردانی مجید ابراهیمی و نویسندگی حسین ابراهیمی است.
- نمایش هبوط، در شهرستان قاین به نویسندگی و کارگردانی هیوا ناظریان اولین اثر اجرا شده در روز سوم جشنواره به صحنه رفت. نمایش هبوط، روایت زندگی زوج جوانی از قشر حرفه است که اعتیاد به اعتبار خانوادگی شان صدمه می‌زند.

- در پایان جشنواره سیزدهم، دو نمایش آبراکادابرا و زبان اصلی از شهرستان بیرجند برای مرحله انتخابی به دبیرخانه فجر معرفی شدند.

جشنواره‌های هنری

از ابتدای سال ۱۳۹۸، تعداد ۵ جشنواره هنری، تئاتر و هنرهای تجسمی برگزار شده است. همچنین ۴۷ نمایشگاه هنری مانند خوش‌نویسی، عکس، تئاتر و گرافیک در سال ۱۳۹۸ میزبان علاقه‌مندان به عرصه هنر بوده است.

کارگاه‌های هنری

در سال ۱۳۹۷ تعداد ۵ کارگاه در رشته‌های خوش‌نویسی، عکس و گرافیک برگزار شده بود. این در حالی است که در سال ۱۳۹۸ تعداد کارگاه‌های برگزار شده در رشته‌های مذکور، ۳۰ کارگاه بوده است. همچنین ۳۳ آموزشگاه هنری در سال ۱۳۹۸ در سطح استان خراسان جنوبی مشغول به فعالیت هستند. در سال ۱۳۹۸ پنج کنسرت، ۵۵ اجرای موسیقی، اعطای مجوز برای برپایی ۲۵ جشن هنری از دیگر فعالیت‌های هنری در سال ۱۳۹۸ است. در طی سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ برنامه‌های هنری شامل برگزاری ۳ جشنواره فیلم فجر، ۲ جشنواره فیلم کودک و نوجوان، یک جشنواره فیلم سینما حقیقت، تقدیر از فعالان سینمایی، یک جشنواره فیلم و عکس، ۹۰ تولید فیلم و ۲ صدور مجوز مؤسسه تولید فیلم ویدئویی اشاره کرد.

ناشران، انتشارات و چاپخانه‌ها

تعداد ناشران فعال در سال ۱۳۹۲ به ۷ ناشر و در سال ۱۳۹۶ به ۱۵ ناشر فعال، افزایش یافته است. در حال حاضر و تا پایان دی ماه ۱۳۹۸، تعداد ۲۳ ناشر فعال، در سطح استان خراسان جنوبی مشغول به فعالیت هستند. همچنین تعداد کتاب‌های منتشر شده در استان خراسان جنوبی در سال ۱۳۹۸، تعداد ۴۶۰ عنوان و ۶۶۵ هزار و ۵۳۰ نسخه اعلام شده است. همچنین ۳۶ انتشارات دارای مجوز و ۲ نمایندگی نشر در استان فعال هستند. تعداد چاپخانه‌های استان نیز از ۳۰ چاپخانه در دولت یازدهم به ۵۵ چاپخانه در دولت دوازدهم رسیده است.

نشریه‌های محلی و منطقه‌ای

تعداد نشریات محلی و منطقه‌ای فعال در دوره دولت یازدهم ۵۳ نشریه و در دوره دولت دوازدهم به ۱۰۴ نشریه رسیده است. در حال حاضر تا پایان دی ماه ۱۳۹۸، تعداد ۱۲۱ نشریه محلی و منطقه‌ای در سطح استان خراسان جنوبی مشغول به فعالیت هستند. تعداد کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد در دوره دولت یازدهم ۳۷۷ نشریه و در دوره دولت دوازدهم به ۵۸۳ کانون رسید. در حال حاضر تا پایان دی ماه ۱۳۹۸، تعداد ۶۱۶ کانون‌های

فرهنگی و هنری مساجد در سطح استان خراسان جنوبی مشغول به فعالیت هستند.

برگزاری جشنواره فرهنگی

در سال ۱۳۹۸، ۵ جشنواره فرهنگی در سطح استان خراسان جنوبی برگزار شده است. همچنین در سال ۱۳۹۸، سومین جشنواره دوره جایزه کتاب سال، چهارمین جشنواره صنعت چاپ، جشن روز خبرنگار، جشنواره ملی خوش‌نویسی رضوی و جشنواره ملی شعر آب برگزار شده است. همچنین قرار است در سال ۱۳۹۸، جشنواره ای تحت عنوان جشنواره داستان کوتاه و بلند آیات و جشنواره شعر فجر نیز برگزار شوند.^۱

مؤسسات فرهنگی و هنری

در دوره دولت یازدهم، تعداد مؤسسات فرهنگی و هنری تک منظوره، ۲ مؤسسه بوده است که در دوره دولت دوازدهم به ۳۰ مؤسسه افزایش داشته است. همچنین تعداد مؤسسات فرهنگی و هنری چند منظوره از یک مؤسسه، در دوره دولت یازدهم به ۱۹ مؤسسه در دوره دولت دوازدهم رسیده است. تعداد مؤسسات فرهنگی قرآن و عترت نیز در دوره دولت یازدهم ۳۲ مؤسسه، در دوره دولت دوازدهم ۴۸ مؤسسه بوده است. در حال حاضر تعداد این مؤسسات فرهنگی و قرآنی به ۷۴ مؤسسه رسیده است.

کانون آگهی و تبلیغات نیز از ۶۰ کانون تبلیغاتی در دوره دولت یازدهم به ۷۹ کانون در دوره دولت دوازدهم رسید و در سال ۱۳۹۸ به تعداد ۷۶ کانون کاهش یافته است. انجمن‌های ادبی نیز از تعداد ۱۶ مورد در دولت یازدهم به ۲۲ مورد در سال ۱۳۹۸ رسید. مؤسسات قرآنی حمایت شده از ۲۴ مؤسسه در دولت یازدهم به ۲۷ مؤسسه دولت دوازدهم و در نهایت ۳۵ مؤسسه در سال ۱۳۹۸ رسید. همچنین در سال ۱۳۹۸، تعداد ۷ مجوز برای مشاغل خانگی در بخش پشتیبانی صادر شده است.

جشنواره‌های روستایی و عشایری دوستدار کتاب

در سال ۱۳۹۷، تعداد ۶۴ روستا در این جشنواره شرکت کردند. در سال ۱۳۹۸، تعداد روستاهای شرکت‌کننده در این جشنواره به ۱۱۷ روستا افزایش یافت. در سال ۱۳۹۷، روستای اسفندیار طبس موفق شد تا بین روستاهای دیگر برگزیده شود و روستای هودر طبس در سال ۱۳۹۸ به جشنواره روستاها و عشایر دوستدار کتاب اضافه شد. در طرح انتخاب و معرفی پایتخت کتاب ایران در سال ۱۳۹۷، ۳ شهر و در سال ۱۳۹۸ نیز ۵ شهر شرکت نمودند. در سال ۱۳۹۸، شهرستان سربیشه جزو شهرهای راه یافته به مرحله نیمه‌نهایی جشنواره کتاب بود.

مهم‌ترین اقدامات فرهنگی و هنری در سال ۱۳۹۸

- برگزاری هشت شب شعر ارادت در شهرستان‌های استان
- برگزاری پنج مراسم رونمایی از کتاب در سال ۱۳۹۸
- مراسم بزرگداشت هفته کتاب
- تجلیل از برگزیدگان سومین دوره جایزه کتاب سال خراسان جنوبی
- روز فرهنگ و هنر خراسان جنوبی در نمایشگاه کتاب تهران
- حضور معاون اول رئیس‌جمهور در غرفه اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی در نمایشگاه ملی دستاوردهای حوزه روستایی و عشایری
- جشن روز خبرنگار
- چهارمین جشنواره روز صنعت چاپ
- سیزدهمین نمایشگاه بزرگ کتاب خراسان جنوبی
- دوازدهمین نمایشگاه قرآن و عترت
- برگزاری نمایشگاه‌های عکس و نقاشی در شهرستان‌ها
- برگزاری بیش از ۱۵ جلسه شورای فرهنگ عمومی در شهرستان‌های خراسان جنوبی
- برگزاری جشن‌های متنوع در شهرستان‌های استان در مناسبت‌های مذهبی و ملی
- تجلیل از خبرنگاران شهرستان‌های استان به مناسبت روز خبرنگار
- دومین جشنواره ملی مجسمه‌های نمکی تالاب کچی نهبندان
- اکران سی و دومین جشنواره بین‌المللی فیلم کودک و نوجوان در قاین
- جشنواره ملی خوش‌نویسی رضوی
- دومین جشنواره موسیقی جوان خراسان جنوبی
- سیزدهمین جشنواره تئاتر خراسان جنوبی
- سی و دو نمایش تولید، چهل مجوز صادر و بیش از ۲۵۰ اجرای تئاتر در سال ۱۳۹۸ انجام گرفت
- برگزاری یازده سخنرانی علمی و کارگاه آموزشی هنرهای تجسمی در سال ۱۳۹۸
- افتتاح نگارخانه استاد اسماعیلی مود
- آیین گشایش اولین هنرستان هنرهای زیبا در خراسان جنوبی
- افتتاح تماشاخانه پروفیسور کامیابی مسک در بیرجند
- کلنگ‌زنی مجتمع فرهنگی و هنری طبس‌اداره کل فرهنگ و ارشاد استان خراسان جنوبی

پتانسیل فضاها و عملکرد فرهنگی و هنری در دسترس مردم

پتانسیل فضاهای اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان

مجتمع‌های فرهنگی و هنری

مجتمع‌های فرهنگی و هنری، از جمله فضاهای فرهنگی هستند که در زمینه‌های مختلف فرهنگی و هنری فعالیت دارند. در استان خراسان جنوبی ۱۰ مجتمع فرهنگی و هنری در شهرستان‌های بیرجند، خوسف، سرایان، سه‌قلعه، سریشه، فردوس قاین و نهبندان وجود دارد. در حوزه فرهنگی مهم‌ترین فعالیت آن‌ها عبارت است از آموزش داستان‌نویسی، شعر و ادبیات، آموزش رسانه، آموزش فضای مجازی، نشر و چاپ، تبلیغات، آگهی و در حوزه هنری نیز مهم‌ترین فعالیت آن‌ها عبارت است از: آموزش موسیقی، عکاسی، تئاتر و نمایش.

خانه فرهنگ

یکی دیگر از فضاهای فرهنگی که اداره کل فرهنگ و ارشاد استان از آن برخوردار است و در آن می‌توان تولید، توزیع و خدمات فرهنگی پیرو کرد، خانه‌های فرهنگ است. خانه‌های فرهنگ با همان الگوها و طرح‌های فرهنگ‌سرا در حال فعالیت هستند. از جمله خانه‌های فرهنگی که در اختیار اداره کل فرهنگ و ارشاد استان هستند، خانه فرهنگ شهرستان درمیان و خانه فرهنگی شهرستان نهبندان است. البته به دلیل نبود ساختمان اداری، در حال حاضر از خانه فرهنگ نهبندان به عنوان ساختمان اداری استفاده می‌شود.

نگارخانه‌ها

یکی دیگر از فضاهای فرهنگی که در اختیار اداره کل فرهنگ و ارشاد استان است، نگارخانه‌ها هستند. نگارخانه مکان‌هایی هستند که آثار هنری به جز نقاشی در آن به نمایش و فروش می‌رسد. مهم‌ترین نگارخانه‌هایی که اداره کل فرهنگ و ارشاد استان در راستای تولید و توزیع کالا و خدمات فرهنگی از آن برخوردار است، عبارت‌اند از ۹ نگارخانه فعال که ۶ نگارخانه در شهرستان بیرجند و در شهرستان‌های نهبندان، فردوس و قاین نیز هر یک کدام یک نگارخانه. سایر شهرستان‌های استان نیز فاقد نگارخانه هستند.

پردیس‌های سینمایی

پردیس‌های سینمایی از جمله فضاهای فرهنگی هستند که اداره کل فرهنگ و ارشاد استان می‌تواند در آن به فعالیت در عرصه فرهنگی پیرو کرد. مهم‌ترین سینماهایی که تحت اختیار این اداره است، پردیس سینمایی بهمن، فردوسی و قدس با قدمت نزدیک به نیم قرن در دو شهرستان بیرجند و فردوس است. اداره کل فرهنگ و ارشاد استان در راستای عرضه

تولیدات فرهنگی در نقاط مختلف استان در چند سال اخیر در صدد احداث پردیس‌های سینمایی جدیدی بوده است. جدیدترین پردیس سینمایی در شهرستان‌های طبس، سرایان و نهبندان می‌توان اشاره کرد. همچنین ۶ شرکت سینمایی در سه شهر بیرجند، طبس و قاین محمول عرضه محصولات فرهنگی در استان هستند.

مؤسسات فرهنگی و هنری

یکی دیگر از فضاهاى فرهنگى که اداره کل فرهنگ و ارشاد استان خراسان جنوبی در زمینه تولید و توزیع کالا و خدمات فرهنگی از آن بهره می‌برد، مؤسسات فرهنگی و هنری هستند که در نقاط مختلف استان مشغول به فعالیت هستند. لازم به ذکر است که این مؤسسات به شکل غیرمستقیم در اختیار این اداره هستند. این مؤسسات در زمینه‌های مختلف از جمله زمینه‌های فرهنگی، هنری، ادبی، زبان، فیلم‌سازی و موسیقی مشغول به فعالیت هستند. در حال حاضر بیش از ۳۰ مؤسسه فرهنگی و هنری در شهرهای مختلف استان در حال فعالیت می‌کنند و ظرفیت‌های مناسبی در اختیار اهداف اداره کل هستند.

انجمن‌های فرهنگی

انجمن‌های فرهنگی و هنری نیز از جمله فضاهاى هستند که اداره کل فرهنگ و ارشاد استان از طریق آن‌ها می‌تواند در زمینه تولید و توزیع کالا و خدمات فرهنگی به فعالیت بپردازد. در استان ۱۶ انجمن هنری با بیش از ۴۲۰۰ عضو فعال وجود دارد که محمولی برای ترغیب و تشویق جوانان جهت آشنایی با فرهنگ و ادبیات و هنر و ارزش‌های ملی و اجتماعی بوده‌اند.

کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد

یکی دیگر از فضاهاى فرهنگى که اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان در زمینه تولید و توزیع کالا و خدمات فرهنگی از آن بهره می‌برد، کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد هستند که در نقاط مختلف استان مشغول به فعالیت هستند. در حال حاضر بیش از ۶۱۶ کانون فرهنگی و هنری در مساجد استان در حال فعالیت هستند که ظرفیت بی‌نظری را در اختیار اداره کل استان جهت ترویج فرهنگ قرآن و عترت، فراهم کرده‌اند.

آموزشگاه‌های و مؤسسات فرهنگی و قرآن

یکی دیگر از فضاهاى فرهنگى که اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان در زمینه تولید و توزیع کالا و خدمات فرهنگی و قرآنی از آن بهره می‌برد، آموزشگاه‌های و مؤسسات فرهنگی و قرآن هستند که در نقاط مختلف استان مشغول به فعالیت هستند. ۷۴ آموزشگاه قرآنی در سطح استان وجود دارد و پتانسیل بسیار خوبی را جهت تولید و عرضه فرهنگ دینی را

در اختیار اداره کل استان قرار داده است.

آموزشگاه‌های سینما، تئاتر و موسیقی

یکی دیگر از فضاهاى فرهنگى كه اداره كل فرهنگ و ارشاد اسلامى استان در زمینه توليد و توزيع كالا و خدمات فرهنگى و هنرى از آن بهره مى‌برد، آموزشگاه‌هاى سينما، تئاتر و موسيقى هستند كه در نقاط مختلف استان مشغول به فعاليت هستند. در استان خراسان جنوبى ۳۳ آموزشگاه آزاد هنرى در حال فعاليت هستند كه از اين تعداد ۲۲ آموزشگاه در شهرستان بيرجند، ۵ آموزشگاه در شهرستان قاين، يك آموزشگاه در شهرستان طبس، ۴ آموزشگاه در شهرستان فردوس و يك آموزشگاه در شهرستان بشرويه واقع شده‌اند.

عملکرد فرهنگی و هنری اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی

عملکرد هنری اداره کل استان

گزارش عملکرد هنرهای تجسمی شهرستان بیرجند در سال ۱۳۹۸

- برگزاری نمایشگاه خوش‌نویسى نسیم نوروزى با نمایش و فروش ۵۵ اثر در نگارخانه سرو شهرستان بیرجند.
- برگزاری نمایشگاه نقاشى کوچک زیباست، با نمایش تعداد ۷۰ اثر از هنرمندان نقاش سراسر استان در نگارخانه شهر شهرستان بیرجند
- برگزاری نمایشگاه پرتره مشاهیر با تعداد ۳۳ اثر طراحی چهره از چهره مشاهیر و مفاخر خراسان جنوبى در نگارخانه رخشانى شهرستان بیرجند (اداره كل فرهنگ و ارشاد اسلامى از کلیه آثار استان حمایت و خرید کرد).
- برگزاری نمایشگاه البسه سنتى و محلى در نگارخانه سرو شهرستان بیرجند.
- برگزاری نمایشگاه و مراسم رونمایی از کلک خاوران جهت رونمایی و اهدا کتاب کلک خاوران (کار گروهی از اساتید. به نام و مطرح خراسان جنوبی در حوزه خوش‌نویسى كه به صورت مصحف در ۵۰۰ جلد تهیه و رونمایی شد).
- برگزاری کارگاه آموزشى مجسمه‌هاى نمكى در هتل کوهستان شهرستان بیرجند و نهبندان
- برگزاری نمایشگاه بزرگ قرآن کریم و رونمایی از پوستر نمایشگاه با حضور هنرمندان مطرح از جمله خوش‌نویسى و تذهیب در نمایشگاه بزرگ قرآن شهرستان بیرجند.
- برگزاری نمایشگاه خوش‌نویسى منحنى عشق با تعداد ۳۰ اثر با محتوای یاد شهدا در نگارخانه شهرستان بیرجند

- برگزاری کارگاه آموزشی خوش‌نویسی خط نستعلیق با تدریس استاد مهدی اسماعیلی در شهرستان بیرجند
  - برگزاری نمایشگاه نقاشی باغ خیال ۱ و ۲ با تعداد ۸۰ اثر در نگارخانه سرو شهرستان بیرجند در دو مقطع زمانی
  - برگزاری کارگاه خوش‌نویسی استاد توسلی با حضور بیش از ۳۰ هنرمند در نگارخانه استاد اسماعیلی شهرستان بیرجند
  - برگزاری نمایشگاه خوش‌نویسی نی نوا با تعداد ۳۶ اثر خوش‌نویسی در نگارخانه شهر شهرستان بیرجند
  - برگزاری نمایشگاه خیمه هنر با ۴۰ اثر عکاسی و گرافستی با محتوای عاشورایی و کربلا و برگزاری چندین مسابقه عکس عاشورایی در سطح استان
  - برگزاری کارگاه آموزشی تشعیر با عنوان تشعیر در مکتب نگارگری تبریز در تالار ولایت شهرستان بیرجند
  - برگزاری نمایشگاه نقاشی به رنگ زندگی در شهرستان بیرجند
  - برگزاری ورکشاپ مد و لباس با محتوای تکنیک‌های دوخت و طراحی لباس با حضور بیش از ۶۰ هنرمند و طراح تجربی در هنرستان هنرهای زیبای شهرستان بیرجند
  - برگزاری دو کارگاه آموزشی و سخنرانی در دانشکده هنر شهرستان بیرجند
  - برگزاری جشنواره خوش‌نویسی ملی رضوی هم‌زمان با افتتاح نگارخانه استاد اسماعیلی با ۳۶ استاد پیش‌کسوت در شهرستان بیرجند
  - برگزاری نمایشگاه برگزیدگان جشنواره ملی خوش‌نویسی رضوی با تعداد ۴۵ اثر راه یافته به نمایشگاه در بخش‌های نستعلیق، شکسته، نسخ و ثلث در نگارخانه شهر شهرستان بیرجند
  - برگزاری کارگاه نقاشی نوگرا در تالار ولایت شهرستان بیرجند با همکاری دانشکده هنر دانشگاه بیرجند
  - برگزاری نمایشگاه نقاشی هبوط با نمایش ۲۵ تابلوی نقاشی در سبک‌های مختلف در نگارخانه استاد اسماعیلی شهرستان بیرجند
- گزارش عملکرد هنرهای تجسمی شهرستان قاین در سال ۱۳۹۸
- برگزاری نمایشگاه نقاشی هنر من با تعداد ۵۰ اثر سبک مختلف در نگارخانه باران شهرستان قاین

- برگزاری مسابقه و نمایشگاه نقاشی و پوستر اعتیاد در نگارخانه باران
- برگزاری مسابقه نقاشی کودکان و نمایشگاه صنایع دستی به مناسبت روز قدس با تعداد ۵۰ اثر صنایع دستی و رقابت بین ۷۰ کودک در نگارخانه باران
- برگزاری نمایشگاه‌های هنری جنبی جشنواره فیلم کودک و نوجوان با تعداد ۱۵ غرفه نقاشی، عکاسی، گرافیک، صنایع دستی و اجرای موسیقی و عروسکی در سینما پارک
- برگزاری ۳ کارگاه آموزشی عکاسی دیجیتال
- برگزاری نمایشگاه عکس یا قوت سرخ با ۴۵ تابلو با محتوای زرشک و زعفران در نگارخانه باران

گزارش عملکرد هنرهای تجسمی شهرستان فردوس در سال ۱۳۹۸

- برگزاری نمایشگاه آثار گرافیکی محرمی با تعداد بیش از ۱۰۰ قلم آثار هنری و تجسمی در خصوص محرم، عکس، پوستر، پرچم و موسیقی در کانون‌های مساجد
- برگزاری نمایشگاه نقاشی با مجموع ۷۵ نقاشی به سبک‌های مختلف از مؤسسه نگارین ماهور در نگارخانه شهید گمنام

گزارش عملکرد هنرهای تجسمی سایر شهرستان‌ها در سال ۱۳۹۸

- برگزاری نمایشگاه بهاره عکاسی طبس‌شناسی با مجموع ۳۵ تابلو عکاسی از شهرستان طبس و معرفی پتانسیل تاریخی و طبیعی آن
- برگزاری نمایشگاه خوش‌نویسی با مجموع ۳۰ تابلو خوش‌نویسی در سبک‌های مختلف
- برگزاری نمایشگاه بزرگ عکس و اسناد رستاخیز شن‌ها
- برگزاری نمایشگاه عکس و پوستر اعتیاد مجموع ۴۰ تابلو
- برگزاری ۳ کارگاه آموزشی عکاسی
- انتشار پوستر و فراخوان جشنواره عکس کویر و زندگی (فراخوان جشنواره به ۱۰ استان حاشیه کویر ارسال شد).
- برگزاری نمایشگاه پوستر آزادسازی خرمشهر با مجموع ۳۵ تابلو در شهرستان بشرویه
- برگزاری تور استانی عکاسی بشرویه با حضور ۱۶ عکاس از سراسر استان و ۹ عکاس از بشرویه
- برگزاری و برپایی بیش از ۱۰ نمایشگاه با محتوای عاشورا، دفاع مقدس، منتخب

- آثار رضوی، قربان تا غدیر، جشنواره فجر و صنایع دستی در شهرستان سرایان
- برگزاری نمایشگاه ما و لباس اسلامی با موضوع عفاف و حجاب در شهرستان نهبندان
- برگزاری نمایشگاه عکاسی عکس مقام معظم رهبری در شهرستان نهبندان
- برگزاری کارگاه آموزشی سیاه قلم و طراحی در شهرستان نهبندان
- برگزاری نمایشگاه نقاشی در دو دوره در سبک کوبیسم و دکوراتیو در شهرستان نهبندان
- برگزاری کارگاه آموزشی خوش نویسی در شهرستان نهبندان
- برگزاری نمایشگاه عکس و پوستر سوگ هجران در شهرستان سریشه
- برگزاری نمایشگاه عکس و پوستر عفاف و حجاب با محتوای اهمیت رعایت حجاب و عفاف در شهرستان سریشه
- برگزاری چندین دوره مسابقه نقاشی کودکان در مناسبت‌های روز دختر، روز مادر، کتاب و قرآن در شهرستان سریشه (اداره امور هنری اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی).

گزارش عملکرد موسیقی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی

گزارش عملکرد موسیقی شهرستان بیرجند در سال ۱۳۹۸

- برگزاری کارناوال‌های شادی موسیقی در نوروز با اجرای بیش از ۳۰ ساعت برنامه ورودی شهر، پارک و میادین با همراهی انجمن موسیقی
- برگزاری جشنواره موسیقی جوان استان خراسان جنوبی با ۱۲۰ اجرای تکنوازی و ۱۶ اجرای گروه نوازی و ۱۰۰۰ تماشاگر با همکاری مؤسسات فرهنگی هنری رباب، ماهور، ارژنگ و عرفان
- اجرا اختتامیه جشنواره موسیقی جوان استان خراسان جنوبی
- اجرا موسیقی گروه راح در جشنواره تئاتر استان خراسان جنوبی
- اجرا موسیقی نواحی گروه صحرا (سلم ابادی) در جشنواره مجسمه‌های نمکی تالاب کجی نمکزار
- اجرای موسیقی در روز خبرنگار
- اجرای موسیقی استاد ذوالفقار بیتانه و مراسم تجلیل از ایشان در نمایشگاه بزرگ کتاب استان خراسان جنوبی
- اجرای موسیقی ضرب زورخانه در اختتامیه جشنواره ملی خط رضوی

- اجرای موسیقی سنتی گروه آفرین در جشنواره ملی آب
  - اجرای موسیقی گروه رباب در اختتامیه چهارمین جشنواره صنعت چاپ
  - اجرای کارگاه آموزشی پژوهشی موسیقی، خانواده و جوانان زیر نظر انجمن موسیقی استان
  - برگزاری کلاس‌های انجمن موسیقی در بیرجند
  - اجرای موسیقی در مراسم بزرگداشت هفته کتاب
  - اجرای موسیقی در مراسم روز استان در نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران
  - کنسرت گروه اشتیاق با علیرضا قربانی
  - کنسرت پاپ سوئیچ بند زیر نظر مؤسسه فرهنگی و هنری هنر برای رباب
- گزارش عملکرد موسیقی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان قاین در سال ۱۳۹۸**
- اجرای موسیقی محلی و سنتی در جشن‌های نوروزی با ۲۰۰۰ تماشاگر
  - برگزاری کارگاه‌های آموزش موسیقی با موضوع تنفس و جداسازی در همه سلک‌های موسیقی آوازی
  - کنسرت موسیقی سنتی گروه نغمه ریز به مدت ۳ شب با ۸۵۰ تماشاگر
- گزارش عملکرد موسیقی اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان فردوس در سال ۱۳۹۸**
- اجرای موسیقی‌های نوروزی مختلف محلی و سنتی با ۲۵۰۰ نفر جمعیت در فردوس
  - کنسرت موسیقی ویژه بانوان در فردوس با ۲۰۰ نفر جمعیت
  - اجرای موسیقی زنده سنتی و محلی در فردوس
  - برگزاری کارگاه آموزشی هارمونی آهنگ‌سازی در فردوس
  - برگزاری کنسرت پاپ سوئیچ بند در فردوس (اداره امور هنری اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی).

گزارش عملکرد تئاتر اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۹۸

تولید نمایش

- تولید و اجرای نمایش هئوروتات در ژانر اجتماعی با مجموع ۸۵۰ تماشاگر در شهرستان بیرجند
- تولید و اجرای نمایش خسیس با ۲۵۰۰ تماشاگر به صورت میدانی در شهرستان بیرجند
- تولید و اجرای نمایش خیابانی شوخیه مگه؟ با مجموع ۲۰۰۰ تماشاگر، هبوط، در شهرستان قاین
- تولید و اجرای نمایش خیابانی بهار در شهرستان نهبندان

- تولید و اجرای نمایش طبیب اجباری با مجموع ۱۳۰۰ تماشاگر در شهرستان طبس
  - تولید و اجرای نمایش خیابانی تلنگر در شهرستان نهبندان
  - تولید و اجرای نمایش روزهای بی قوام در شهرستان بیرجند
  - تولید و اجرای نمایش ماندن در شهرستان بیرجند
  - تولید و اجرای نمایش قصه ماه پسر در شهرستان بیرجند
  - تولید و اجرای نمایش خیابانی قوچ آسمانی در شهرستان بیرجند
  - تولید و اجرای نمایش رابین کوتوله در شهرستان قاین
  - تولید و اجرای نمایش حسنی و بزی در شهرستان فردوس
  - تولید و اجرای نمایش پنجره دوم از طبقه چهارم در شهرستان بیرجند
  - تولید و اجرای نمایش مرده خور در شهرستان قاین
  - تولید و اجرای نمایش دنیای دیوونه‌ها، خدای کفش دوزک‌ها، در شهرستان نهبندان
  - تولید و اجرای نمایش آبراکادابرا به مدت ۶ شب در شهرستان بیرجند
  - تولید و اجرای نمایش کله جارویی و مادر بزرگ به مدت ۱۲ شب در ژانر کودک و نوجوان در شهرستان فردوس
  - تولید و اجرای نمایش زال سپید موی در دو نوبت در شهرستان بیرجند
  - تولید و اجرای تعزیه حضرت علی اکبر با مجموع ۴۵۰۰ بازدید در شهرستان بیرجند
  - تولید و اجرای نمایش خیابانی کاروان نمادین نینوا در تاسوعا و عاشورای حسینی در شهرستان بیرجند
  - تولید و اجرای ۳ تعزیه در شهرستان سرایان
  - تولید و اجرای زبان اصلی با استقبال خوب تماشاگران
  - تولید و اجرای نمایش زیر سایه نارنج با محتوای مدافعین حرم و عملیات‌های ضد جاسوسی
  - تولید و اجرای نمایش زخمه تار در شهرستان بیرجند تولید گروه نمایش معلولین
  - تولید و اجرای نمایش سینوس‌های چرکی، گنجشک‌ها در شهرستان فردوس
  - تولید و اجرای نمایش پاتریک کلاپورت در شهرستان سرایان
  - تولید و اجرای نمایش ویکس در شهرستان سریشه
- برگزاری دوره‌های آموزشی تئاتر**
- برگزاری دوره‌های آموزشی تئاتر در شهرستان‌های قاین، فردوس، بیرجند.

جشنواره‌های تئاتر

در سال ۹۸ فعالیت دبیرخانه سیزدهمین جشنواره تئاتر در شهرستان‌های فردوس، بیرجند و سربیشه آغاز و با تقدیر از افراد برگزیده و معرفی ۲ گروه برتر آبراکادابرا و زبان اصلی به دبیرخانه جشنواره فجر، کار خود را پایان داد

گزارش عملکرد سینمایی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۹۸

- تولید بیش از ۲۰ فیلم آماتوری در سراسر استان با بودجه استانی.
- در بخش تولید فیلم مستند، اداره کل فعالیت خاصی نداشته است.
- کمک به برگزاری دوره‌های آموزشی استاد محور
- کمک به راه‌اندازی انجمن سینمای جوان در شهرستان‌های فردوس و قاین
- کمک به بروز رسانی تجهیزات انجمن سینمای جوان استان (البته هنوز تجهیزاتی دریافت نشده است).
- کمک به تبدیل سالن مجتمع فرهنگی هنری شهرستان‌های سربیشه و زیرکوه، به سالن سینما و نصب سیستم نمایش دیجیتال
- کمک به استمرار فعالیت ۲ دستگاه سینمای سیار در شهرستان‌های خوسف و بشرویه و شهرهای غیربرخوردار
- کمک به فعالیت دبیرخانه ستاد صیانت
- کمک به اکران فیلم‌های هنری و تجربی در استان
- کمک به برگزاری همزمان جشنواره فیلم فجر در استان
- کمک به اجرای طرح سیم‌غ پروانه (کودک و نوجوان)
- کمک به برگزاری جشنواره بین‌المللی سینما حقیقت
- کمک به برگزاری هفته فیلم و عکس و پاتوق فیلم در استان
- کمک به برگزاری جشنواره بین‌المللی کودک و نوجوان
- کمک به برگزاری جشنواره فیلم و عکس کویر و زندگی
- کمک به برگزاری روز ملی سینما و تقدیر از فیلم سازان.

گزارش عملکرد حوزه شعر اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی در سال ۱۳۹۸:

- مشارکت در برگزاری جشنواره ملی شعر آب
- هشتمین جشنواره استانی شعر فجر به میزبانی شهرستان خوسف
- برگزاری شب شعر استانی ارادت در شهرستان‌های بشرویه، بیرجند، قاین، سرایان، سربیشه، زیرکوه، فردوس، طبس، در میان و نهبندان (در هر شهرستان ۶ شب شب

شعر و مجموعاً ۶۵ شب شعر برگزار شد)

- برگزاری کارگاه‌های شعر و داستان در شهرستان‌های استان به تعداد ۸ مورد

گزارش عملکرد حوزه تبلیغات در سال ۱۳۹۸

- برگزاری جلسه اتاق بازرگانی و کانون‌ها جهت برنامه‌ریزی برای برگزاری نمایشگاه تبلیغات در کشور افغانستان
- پیش‌بینی برگزاری کارگاه اصول و فنون مذاکره ویژه کانون‌های آگهی و تبلیغات که به علت نبود آمادگی دفتر تبلیغات و اطلاع‌رسانی اجرایی نشود
- برگزاری کمیته تبلیغات استان به تعداد ۳ مورد و صدور مجوز فعالیت تبلیغاتی
- بررسی آگهی نشریات محلی استان (۱۷۱۳ نسخه) در طول سال به جهت رعایت قوانین و مقررات تبلیغی
- آموزش سامانه تبلیغات (۱۲۷ مورد) در طول سال جهت کسب مجوز تبلیغات استانی
- درخواست استعلام نام (۶۹۸ عنوان) در طول سال به منظور اجرایی شدن دستورالعمل پاس‌داشت زبان فارسی
- آموزش سامانه استعلام نام (۲۲۸ مورد) در طول سال به منظور تکریم ارباب رجوع و اجرایی شدن دستورالعمل پاس‌داشت زبان فارسی
- بررسی و اعلام نظر طرح ک نام تابلوی صنفی از طریق سامانه سر در اصناف (۳۳۵ مورد) در طول سال جهت پاسخ‌گویی به ارباب رجوع
- پیگیری طرح‌های ارسالی به ستاد از طریق سامانه سر در اصناف (۱۳۱ مورد) در طول سال جهت پاسخ‌گویی به ارباب رجوع) واحد تبلیغات اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی.)

گزارش عملکرد در بخش مطبوعات استان در سال ۱۳۹۸

- برگزاری نشست تخصصی مدیران مسئول روزنامه‌ها و هیئت‌مدیره خانه مطبوعات با معاونت مطبوعاتی و اطلاع‌رسانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با درخواست‌های در مباحث بیمه، کاغذ، یارانه و تسهیلات حمایتی، دکه‌های مطبوعاتی و آگهی‌ها.
- بزرگداشت هفته خبرنگار (بازدید از مطبوعات، پایگاه‌های خبری و خبرنگاری‌ها- دیدار با نماینده ولی فقیه- برگزاری دوره‌های آموزشی، دیدار با پیش‌کسوتان- برگزاری جشن خانوادگی ویژه اعضا خانه مطبوعات) با همکاری اداره کل.

- اولین همایش روابط عمومی و رسانه با حضور استاندار، روابط عمومی‌های دستگاه اجرایی، اصحاب رسانه و مدیر کل اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- برگزاری دوره‌های آموزشی روزنامه نگاری مقدماتی (شیوه نگارش، گزارش، مصاحبه و خبرنگاری).

عملکرد اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی دیگر شهرستان‌های استان در بخش مطبوعات:

- کارگاه اصول گزارش نویسی با هدف ارتقا نگارش در روابط عمومی و آشنایی با اصحاب رسانه از نحوه صحیح گزارش نویسی شهرستان قاین
- آیین تجلیل از خبرنگاران و اصحاب رسانه شهرستان قاین
- کارگاه آموزشی سواد رسانه در شهرستان فردوس
- گرامی‌داشت روز خبرنگار در شهرستان فردوس
- تجلیل از خبرنگاران در شهرستان سرایان، نهندان و در میان
- گرامی‌داشت روز خبرنگار در شهرستان سربیشه
- دیدار و بازدید از نشریه دیار اندیشه به مناسبت شهادت محمود صارمی در شهرستان سربیشه

گزارش عملکرد (مکاتبات اداری) فعالیت‌های اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی

استان در حوزه مطبوعات در سال ۱۳۹۸:

- رصد نشریات در ۳ ماهه دوم و تهیه گزارش رعایت نکردن قانون توزیع آگهی‌های دولتی توسط دستگاه‌های اجرایی و نشریات و ارائه به استانداری و وزارت متبوع
- تهیه گزارش انعکاس اخبار سفر آقای جهانگیری معاون رئیس‌جمهور در نشریات و پایگاه‌های خبری استان و ارائه به شورای اطلاع‌رسانی
- تهیه گزارش انتشار نشریات با لحاظ نوبت چاپ، شمارگان واقعی، کاغذ مصرفی و ارسال به وزارت متبوع
- برگزاری نشست با مدیرعامل خانه مطبوعات در خصوص برنامه‌های اجرایی سال

۹۸

- برگزاری انتخابات الکترونیکی مجمع عمومی خانه مطبوعات
- تشکیل ستاد برگزاری انتخابات الکترونیکی بازرسان خانه مطبوعات
- همکاری در برگزاری نشست مدیر کل با اصحاب رسانه با موضوع پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی
- تهیه گزارش از پوشش خبری رسانه‌ها با موضوع رمضان و پیشگیری از روزه‌خواری

- و ارائه به دادگستری استان با ۱۵۰ اثر
- رصد پرونده ۱۹ دکه مطبوعاتی و مکاتبه برای تمدید پروانه فعالیت آن‌ها
- نشست اداره کل با سرپرست خبرگزاری ایرنا در استان جهت بررسی درخواست‌ها و برنامه‌های پیشنهادی این خبرگزاری برای سال ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ و ارائه به وزارت متبوع
- تکمیل مدارک خبرنگاران جهت صدور کارت خبرنگاری ویژه انتخابات و توزیع کارت بین ۳۰ خبرنگار
- بررسی و عملکرد نشریات برای تهیه لیست عناوین نشریات واجد شرایط اخذ آگهی ثبتی و ارسال عناوین به اداره کل ثبت و اسناد و وزارت متبوع
- تهیه و ارسال خلاصه جلسات ۱۴ شورای اطلاع رسانی و ارسال به معاونت مطبوعات
- تهیه گزارش توزیع نشریات سراسری استان در بازه زمانی هر ۳ ماه و ارسال به معاونت مطبوعات و اطلاع رسانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- صدور و تمدید ۱۶ پروانه دفتر رسانه
- برگزاری جلسات کمیته تبلیغات و اطلاع رسانی شورای اطلاع رسانی
- تمدید و صدور ۱۴ پروانه سرپرستی نشریه و خبرگزاری
- تعداد ۵۵ بازرسی فرهنگی
- رسیدگی به تقاضای عضویت در خانه مطبوعات و رسیدگی به نواقص پرونده‌های خانه مطبوعات و انجام مکاتبه
- ارسال نشریات برای آرشیو استان قدس رضوی به تعداد ۱۱۱۹ نسخه
- اعلام وصول نشریات چاپی و الکترونیکی و ارسال به وزارت متبوع با ۱۲۲۶ عنوان نشریه و تعداد ۳۶۷۸ نسخه) واحد مطبوعات اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان خراسان جنوبی).

گزارش عملکرد در حوزه قرآن و عترت در سال ۱۳۹۸

- برگزاری نمایشگاه جشن رمضان با حضور خبرگزاری ایکننا و برگزاری کارگاه تدبیر در قرآن
- برگزاری نشست‌های تخصصی با موضوعات سبک زندگی، اقتصاد مقاومتی، تمسک به قرآن و اهل بیت، سبک زندگی و فضای محازی، جلسات پرسش و پاسخ با موضوعات خودشناسی و خداشناسی و خانواده

- آموزش نقاشی کودکان، مشاوره کودک، بازی با کودک و اهدا جوایز به کودکان و نوجوانان در غرفه کودک و نوجوان جشن رمضان
- رونمایی از پوستر یادبود دوازدهمین نمایشگاه قرآن کریم در خراسان جنوبی
- طرح ختم قرآن کریم در ۶ دقیقه به نیابت شهدا
- اعزام بیش از ۳۰۰ نفر از اعضای کانون فرهنگی هنری مساجد به روستاها جهت بازدید از نمایشگاه
- تقدیر از فعالان کانون‌های فرهنگی و هنری مساجد و برگزیدگان مسابقات قرآنی در افتتاحیه نمایشگاه قرآنی
- برگزاری مسابقه شهر عاشقی در طول شب‌های برپایی نمایشگاه قرآن و عترت ماه مبارک رمضان با همکاری سازمان فضای مجازی سراج
- برگزاری نمایشگاه علوم قرآن و عترت در شهرستان قاین، طبس، نهبندان، سربیشه به منظور گرامی‌داشت ماه رمضان و ترویج فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی
- برگزاری محفل قرآنی نسیم رضوان با هدف ترویج فرهنگ قرآنی در ماه مبارک رمضان
- برگزاری محفل سی شب با قرآن
- برگزاری جشن گلریزان در ماه رمضان
- برگزاری کارگاه سبک زندگی اسلامی به منظور ترویج فرهنگ قرآنی در ماه رمضان
- برگزاری جلسات تدبر و تفسیر قرآن در شهرستان درمیان با تجلیل از فعالان قرآنی و نشست‌های علمی جلسات تفسیر قرآن و نهج البلاغه
- اجرای نمایش‌های تئاتر در ماه مبارک رمضان با عنوان رابین کوتوله در شهرستان قاین
- کارگاه‌های داستان خوانی قرآنی و مسابقات فرهنگی مذهبی و اکران انیمیشن کودک و نوجوان در شهرستان سربیشه
- برگزاری آزمون‌های مجازی حفظ قرآن با استفاده از ظرفیت ایجادشده سامانه آزمون مجازی
- برگزاری کلاس‌های عمومی و تخصصی حفظ قرآن در بازه زمانی ۳، ۵ و ۱۰ ساله
- برگزاری کارگاه آموزشی روش‌های نوین هم حفظ قرآن با حضور اساتید کشوری^۱.

بخش چهارم: گزارش تحلیلی از وضعیت فرهنگی و هنری استان خراسان جنوبی

مقدمه

در بخش سوم ابتدا با استفاده از پژوهش‌های تجربی چندسال اخیر، نقاط قوت و ضعف فرهنگی و هنری استان به صورت خلاصه ارائه و سپس مصاحبه‌هایی صورت گرفته، با صاحب‌نظران فرهنگی استان تحلیل خواهد شد. از آنجائی که پژوهش‌های انجام شده استان عمدتاً در دو محور نقاط قوت و ضعف فرهنگی و هنری استان جای می‌گیرند، در بخش اول تنها به توضیح همین دو محور بسنده شده است؛ اما در بخش مصاحبه‌ها، پس از استخراج، نتایج بدست آمده در شش محور دسته‌بندی شده است. نکته قابل توجه اینکه خوشبختانه دو دسته نتایج پژوهش‌های تجربی و مصاحبه‌ها، همدیگر را تأیید و در یک راستا قرار دارند و این خود نشان از قابل اتکا بودن نتایج استخراجی از مصاحبه‌ها است.

نقاط ضعف و قوت فرهنگی هنری استان در پژوهش‌های تجربی

خراسان جنوبی از جمله مناطقی است که به فرهنگی بودن مردم، شهرت یافته است. شاید از مهم‌ترین دلایل چنین شهرتی ظهور تعداد قابل توجهی از مشاهیر، مفاخر و اندیشمندان در سطح ملی و بین‌المللی است. پدر علم جغرافیا، پدر علم ارتباطات ایران، پدر علم تعلیم و تربیت ایران، پدر علم سم‌شناسی ایران، پدر علم تاریخ معاصر ایران و ده‌ها اندیشمند بزرگ و صاحب‌نام در حوزه‌های پزشکی، ریاضی، نجوم، ادبیات و فقه از جمله مفاخری هستند که خواستگاه‌شان خراسان جنوبی است^۱ (علیزاده بیرجندی، ۱۳۹۸).

وضعیت مزبور هم نقطه قوت و هم فرصتی بی نظیر در اختیار مدیران خراسان جنوبی جهت فراهم کردن تعالی استان است. علاوه بر این، تحقیقات صورت گرفته در چند سال اخیر نشان از وجود نقاط قوت فراوان دیگری نیز دارد که به صورت خلاصه به بخشی از آن‌ها اشاره می‌شود.

- استحکام نسبتاً خوب خانواده در استان و رضایت از زندگی خانوادگی در استان به‌ویژه شهر بیرجند (آخوندی و لک، ۱۳۹۸).
- زنده بودن فرهنگ تعاون، همکاری و یاریگری در روستاهای خراسان جنوبی به‌ویژه در فصل برداشت زعفران (مرادی و همکاران، ۱۳۹۸)
- وجود موقوفات متنوع و قابل توجه از گذشته در استان و کارکردی بودن آن‌ها (شاطری و راستی، ۱۳۹۶)
- مشاهیر و مفاخر علمی و فرهنگی فعال و تاثیرگذار در سطح منطقه و ملی (ولی‌پور و ولوی، ۱۳۹۸)
- سابقه درخشان میراث فرهنگی از جمله نقوش انسانی، سنگ نگاره‌ها و... در استان (صادقی و همکاران، ۱۳۹۷ و همان ۱۳۹۴).
- سابقه درخشان هنری در استان خراسان جنوبی (لعل شاطری، ۱۳۹۵)
- سابقه درخشان دینی و مذهبی مردم (اللهی زاده و همکاران، ۱۳۹۴).
- وجود مراکز متعدد علمی از گذشته و از جمله مدرسه شوکتیه بعنوان سومین مدرسه جدید در ایران^۱
- آمار بالای دانشجویان و افراد تحصیل کرده در استان (شکوهی و همکاران، ۱۳۹۵)
- فرهنگ غنی مردم از نظر ویژگی‌های مثبت فرهنگی (شکوهی و همکاران، ۱۳۹۵).
- همچنین بر اساس پژوهش‌های صورت گرفته در چند سال اخیر، در استان، نقاط ضعف فرهنگی و هنری نیز وجود دارد که با اختصار به بعضی از آن‌ها اشاره می‌شود.
- علاوه بر محرومیت کلی آموزشی حاکم برفضای استان، شکافی عمیق در توزیع و تخصیص فرصت‌های آموزشی بین شهرستان‌های استان وجود دارد (زارعی، ۱۳۹۷)
- شکاف عمیق در توزیع و تخصیص امکانات فرهنگی بین شهرستان‌های استان (زارعی، ۱۳۹۶)

- کمبود فضاهای فرهنگی و گردشگری در استان (شکوهی و همکاران، ۱۳۹۵)
- کمبود بودجه در بخش‌ها مختلف و از جمله بخش فرهنگی (شکوهی و همکاران، ۱۳۹۵)
- محافظه‌کار بودن اکثر مدیران استان به‌ویژه مدیران مراکز فرهنگی^۱
- پائین بودن سرانه مطالعه در جوانان شهر بیرجند، به‌ویژه دختران شهر بیرجند (اکبری بورنگ و نصراللهی، ۱۳۹۵)
- پائین بودن مشارکت دینی دانشجویان دانشگاه بیرجند (آخوندی و محلاتیان، ۱۳۹۵).
- بخشی‌نگری در مدیریت استان و ناهمگرایی سازمان‌های فرهنگی (شکوهی و همکاران، ۱۳۹۵).
- مهاجرت گسترده روستاییان به شهرها و گسترش سکونت‌گاه‌های غیرمجاز در شهرها آخوندی، ۱۳۹۷.

تحلیل مصاحبه‌ها با صاحب نظران فرهنگی و هنری استان

تحلیل داده‌ها

در مجموع ۱۴ مصاحبه با صاحب نظران فرهنگی و هنری استان، انجام و پس از ضبط کامل، جمع‌آوری و پیاده‌سازی شد. نتیجه آنکه هر مصاحبه در فایلی جداگانه به اسم مصاحبه‌شونده تایپ و ذخیره شد^۲. سپس در قالب روش داده بنیاد^۳، و استفاده از نرم‌افزار تحلیل داده‌های کیفی، اطلاعات هر مصاحبه طی سه مرحله استخراج و گزارش شد. در مرحله اول هر مصاحبه به‌صورت جداگانه کدگذاری و بر اساس آن، مفاهیم و سپس مقولات فرعی و اصلی آن مشخص و در جدولی خاص همان مصاحبه گنجانده شد، به گونه‌ای که در انتها، ۱۴ جدول حاوی مفاهیم و مقولات فرعی و اصلی به تعداد مصاحبه‌های انجام شده شکل گرفت^۴. در مرحله دوم با کمک نرم‌افزار، تحلیل داده‌های کیفی^۵ کدگذاری محوری و به صورت موضوعی، مفاهیم ذیل مقولات اصلی و فرعی تنظیم و ارائه شد. در مرحله سوم، بر اساس روش «سوات»^۶، یافته‌های مراحل قبلی در شش محور ذیل تنظیم شد.

1. www.khavarestan.ir

۲. تمام مصاحبه‌ها به همراه مشخصات مصاحبه‌شونده و مصاحبه‌کننده و نیز زمان و مکان مصاحبه به پیوست همین پژوهش آمده است.

3. Grounded Theory

۴. به دلیل حجم بالای جدول‌ها مرحله کدگذاری باز، از آوردن آن‌ها صرف نظر شد.

5. Maxqda analysis

6. swot

لازم به ذکر اینکه بر اساس روش سوات^۱ هر کدام از محورهای اصلی نیز به محورهای ریزتری تقسیم و ارائه شد. به همین دلیل جدول‌های استخراج‌شده بر اساس روش داده بنیاد و نه روش سوات تنظیم شده است.

- احصا نقاط ضعف فرهنگی و هنری در استان
- احصا تهدیدهای فرهنگی و هنری در استان
- احصا نقاط قوت فرهنگی و هنری در استان
- احصا فرصت‌های فرهنگی و هنری در استان
- احصا نیازها و خواسته‌های فرهنگی و هنری در استان
- احصا ظرفیت‌های فرهنگی و هنری در استان

احصا نقاط ضعف فرهنگی و هنری

- نقاط ضعف فرهنگی
- تضعیف دینداری مردم
- بی‌توجهی به تفسیر قرآن و بجث مهدویت (دیانی)
- کاهش پایبندی به ارزش‌های اخلاقی در نسل جدید (زنگویی)
- قوت نداشتن مجالس دینی باعث دلزدگی جوانان (زنگویی)
- ضعف باورها و اعتقادات مردم (شاطری)
- ضعف باورهای اعتقادی مردم به مبحث وقف (شاطری)
- ضعف اعتقادات و باورهای دینی (شکاف نسلی) (علیزاده)
- ضعف مدیریت فرهنگی
- مدیران منفعل و ناآشنا با فرهنگ
- نبود متخصص در حوزه فرهنگ و هنر (الهی زاده)
- محافظه‌کاری در امر مدیریت (محمدی)
- کارگزاران فرهنگی غیرمطالبه‌گر در استان (بخشی)
- نبود تبیین امکانات فرهنگی (بخشی)
- متولیان فرهنگی کم‌تدبیر (بخشی)
- آشنا نبودن فرهنگی مدیران (بخشی)
- مدیریت سلايق در فعاليت‌های فرهنگی

۱. تحلیل سوات ابزاری کارآمد برای شناسایی شرایط محیطی و توانایی‌های درونی سازمان است. حروف SWOT ابتدای کلمات Strength به معنای قوت، Weakness به معنای ضعف، Opportunity به معنای فرصت و Threat به معنای تهدید است. ماهیت قوت و ضعف به درون سازمان مربوط می‌شود و فرصت و تهدید معمولاً محیطی است.

- تحمیل سلیق فرهنگی مدیران (محمدی)
- اعمال سلیقه مدیران فرهنگی (محمدی)
- کم کاری نمایندگان در تخصیص بودجه (بخشی)
- محافظه کاری در امر مدیریت (محمدی)
- اعمال سلیقه مدیران فرهنگی (محمدی)
- تحمیل سلیق فرهنگی مدیران (محمدی)
- برنامه ریزی غیر تخصصی و غیر بومی در حوزه فرهنگ
- نداشتن درآمدزایی فعالیت های هنری و فرهنگی (بخشی)
- به کار نگرفتن متخصصان در تخصص خود (بهنام فر)
- بودجه های هزینه ای بالا (مطلبی پور)
- برنامه ریزی صحیح نداشتن برای حل معضلات فرهنگی (الهی زاده) و استفاده نکردن از ظرفیت های دانشگاهی (محمدی)
- بهره وری فرهنگی پایین (مطلبی پور)
- به کار نگرفتن نیروهای نخبه و جوان در امور فرهنگی (الهی زاده، برنامه ریزی غیر بنیادی و سطحی فرهنگی (عزیزی)
- همسو نبودن مراکز فرهنگی با همدیگر
- جزیره ای عمل کردن در امور فرهنگی
- همگرا نبودن در امور اداری (رضای)
- ناهماهنگی مؤسسات فرهنگی (الهی زاده)
- جزیره ای عمل کردن مؤسسات فرهنگی و هنری (موازی کاری) الهی زاده، ناهماهنگی صداوسیما، ارشاد و سازمان های مختلف الهی زاده، نبود هم افزایی نهادهای فرهنگی با هم (مطلبی پور)
- همسو نبودن مراکز فرهنگی با هم (رضایی)
- ضعف فعالیت های کارشناسی در حوزه فرهنگ
- فقدان مشاور تخصصی در حوزه های فرهنگی و هنری
- نگاه کمی گرایانه به فرهنگ (الهی زاده)
- نگاه کمی گرایانه کارشناسان فرهنگی (الهی زاده)
- استفاده نکردن از ظرفیت های دانشگاهی (محمدی)
- اعمال سلیقه کارشناسان در بحث فرهنگ (رضای)

- فقدان مشاوره تخصصی فرهنگی و هنری (الهی زاده)
- نبود متخصص در امور فرهنگی (الهی زاده)
- ضعف فعالیت‌های فرهنگی
- رها بودن استفاده از شبکه‌های اجتماعی
- تأثیرگذاری شبکه‌های اجتماعی بر جوانان (شاطری)
- گسترش استفاده از فضای مجازی و ماهواره (بهنام فر)
- استفاده از فناوری بدون سواد رسانه‌ای (مطلبی پور)
- ضعف توجه به اولویت‌های فرهنگی
- غفلت از رشد کیفی فرهنگ (بهنام فر)
- بی‌توجهی به مسائل و آسیب‌های فرهنگی (دیانی)
- کاهش پویایی شورای فرهنگ عمومی (دیانی)
- بی‌توجهی به ادبیات و هنر بومی در استان
- تضعیف آداب و رسوم بومی
- بی‌توجهی به فرهنگ در استان در سالیان گذشته (شاطری)
- فقدان استعدادیابی هنری (علیزاده)
- بی‌توجهی به فرهنگ و هنر بومی (طالبی)
- تضعیف گویش بیرجندی (بهنام فر)
- بی‌علاقگی جوانان به ادبیات و شعر (طالبی)
- استفاده نکردن از گویش محلی (طالبی)
- داستان‌نویسی ضعیف در استان (رمضانی)
- برگزاری مراسم شب شعر نامطلوب (رمضانی)
- ضعف لهجه محلی در اثر مهاجرت‌پذیری (دیانی)
- بی‌توجهی به ادبیات محلی
- سبک زندگی انفعالی و غیرپویای مردم
- تغییر سبک زندگی مردم
- تظاهر و ریاکاری در روابط اجتماعی
- توجه بیش از حد به پول و مادیات (بخشی)
- تغییر زیست اجتماعی (بخشی)
- وجود فرهنگ انفعال و غیرپویا

- فرهنگ یکنواخت بومی (طالبی)
- محافظه کاری و ریسک پذیر نبودن مردم (مطلبی پور)
- مطیع بودن (مطلبی پور)
- قناعت (مطلبی پور)
- محافظه کاری مردم (مطلبی پور)
- ایستایی و فعال نبودن مردم (عزیزی)
- فرهنگ انفعال در مردم (عزیزی)
- تأثیرپذیری بالای مردم استان از بیرون (زنگویی)
- نبود تولید نخبگان علمی و سیاسی (بخشی)
- تقدیرگرایی مردم (بخشی)
- محافظه کار بودن مردم (بخشی)
- حسادت در روابط اجتماعی
- حسادت نسبت به دیگران (زنگویی)
- حسادت نسبت به آشنایان (زنگویی)
- تغییر نقش خانواده نسبت به گذشته
- نداشتن دریافت اخلاق در خانواده (بهنام فر)
- ساختارشکنی در نظام خانواده (بهنام فر)
- تضعیف بنیان خانواده (بهنام فر)
- سقوط اخلاقی در خانواده (بهنام فر)
- نقاط ضعف رسانه‌ای
- ضعف وسایل ارتباط جمعی در استان
- ضعف محتوای رسانه دیداری در استان
- انتقال نادرست پیام (عدم جاهت) (علیزاده)
- بی‌توجهی به اصول زیبایی شناختی (علیزاده)
- ضعف غنای محتوا (علیزاده)
- استفاده از طنز سخیف (علیزاده)
- تولید نشدن سریال و فیلم‌های استانی (علیزاده)
- ضعف مطبوعات در استان
- ضعف مدیریت مطبوعات

- وجود جنجال‌های ژورنالیستی (علیزاده)
- اداره شدن مطبوعات به صورت حزبی و گروهی (بهنام فر)
- ضعف نشر مطبوعات
- تیراژ محدود روزنامه‌های محلی و غیر محلی (زنگویی)
- کمبود نشر روزنامه و مجلات در استان (بخشی)
- کمبود روزنامه و نشریات (دیانی)
- ضعف فعالیت‌های مطبوعاتی در استان
- نبودن نشریات تخصصی دانشگاهی مناسب (مطلبی پور)
- نبود نرسانه خبری مستقل (مسائل مالی) (مطلبی پور)
- ضعف غنای محتوا (علیزاده)
- فراوانی رسانه‌های خبری و تبلیغاتی ضعیف (الهی زاده)
- بی‌توجهی به مطبوعات (الهی زاده)
- ضعیف بودن فعالیت‌های مطبوعاتی در استان
- ضعف نشر کتاب در استان
- حمایت غیرکارشناسانه مسئولین از کتاب رضانی، Pos.
- چاپ کتاب‌های با محتوای ضعیف (رضانی)
- کمبود کتب به روز شده (دیانی)
- ضعف نشر کتاب (دیانی)
- کمبود کتاب‌فروشی و بی‌توجهی به کتاب‌های غیردرسی بهنام فر، Pos.
- ضعف مطالعه و توجه به کتاب
- ضعف فرهنگ کتاب و کتاب‌خوانی (شاطری)
- ضعف کتاب‌خوانی (مطلبی پور)
- ضعف مطالعه و ناآشنایی با گذشته استان
- انفعال در یادگیری و کتاب‌خوانی (عزیزی)
- بی‌علاقگی به یادگیری (عزیزی)
- محدودیت کتاب‌خوانی (زنگویی)
- ضعف مطالعه در استان
- پایین بودن سرانه مطالعه (بخشی)
- نقاط ضعف اجتماعی و فرهنگی

- ضعف صنعت گردشگری
- استفاده نکردن از جاذبه‌های گردشگری
- نبودن پذیرش عمومی گردشگران (به‌ویژه خارجی)
- نداشتن زیرساخت مناسب گردشگری (بخشی)
- محرومیت عمومی مردم
- محرومیت فرهنگی (گسست فکری و اندیشه)
- محرومیت اجتماعی (مطلبی پور)
- محرومیت اقتصادی (مطلبی پور)
- آسیب‌های اجتماعی
- بزهکاری (زنگویی)
- بیکاری (زنگویی)
- افزایش سرقت و تبادل مواد مخدر در شهرهای استان ناشی از مهاجرت
- بزهکاری ناشی از حاشیه‌نشینی (شاطری)
- تکدی‌گری و زباله‌گردی (شاطری)
- تکدی‌گری و زباله‌گردی (شاطری)
- تبادل مواد مخدر در شهرهای استان ناشی از مهاجرت (شاطری) انحرافات
- اجتماعی ناشی از حاشیه‌نشینی (شاطری)
- افزایش اعتیاد
- افزایش بی‌کاری
- آسیب‌های متعدد اخلاقی جوانان (علیزاده)
- نقاط ضعف هنری
- ضعف موسیقی در استان
- بی‌توجهی به گذشته درخشان موسیقی استان (شاطری)
- اجرای موسیقی خارج از استان (مطلبی پور)
- ضعف موسیقی سنتی و مقامی (مطلبی پور)
- ورود نکردن موسیقی دانان پاپ و گروهی در رقابت‌ها (مطلبی پور)
- تعصب و برناتفتن موسیقی در استان (علیزاده)
- استعدادیابی نکردن در موسیقی (علیزاده)
- بی‌توجهی به موسیقی (طالبی)

- ضعف هنرهای نمایشی
- ضعف تئاتر
- ضعف سینما و تئاتر در استان
- جذابیت نداشتن فعالیت‌های تئاتر (مطلبی پور)
- نداشتن اجراهای قوی (مطلبی پور)
- ضعف سینما
- هدر رفتن نیروی علاقه‌مند و جوان (بهنام فر)
- نبود هنرهای نمایشی (دیانی)
- ضعف سینما و تئاتر (زنگویی)
- تولید فیلم‌های کم تنوع (بخشی)
- کم‌رونقی سینماها (بخشی)
- ضعف انیمیشن، سینما و تئاتر (شاطری)
- نداشتن تولیدات انیمیشنی به دلایل مالی (مطلبی پور)

خلاصه نقاط ضعف

- نقاط ضعف فرهنگی
- تضعیف دینداری مردم
- ضعف مدیریت فرهنگی
- مدیران منفعل و ناآشنا با فرهنگ
- برنامه‌ریزی غیرتخصصی و غیربومی در حوزه فرهنگ
- همسوئی نداشتن مراکز فرهنگی باهمدیگر
- ضعف فعالیت‌های کارشناسی در حوزه فرهنگ
- ضعف فعالیت‌های فرهنگی
- رها بودن استفاده از شبکه‌های اجتماعی
- ضعف توجه به اولویت‌های فرهنگی
- بی‌توجهی به ادبیات و هنر بومی در استان
- سبک زندگی انفعالی و غیرپویای مردم
- تغییر سبک زندگی مردم
- وجود فرهنگ انفعال و غیرویا
- حسادت در روابط اجتماعی

- تغییر نقش خانواده نسبت به گذشته
- نقاط ضعف رسانه‌ای
- ضعف وسایل ارتباط جمعی در استان
- ضعف محتوای رسانه دیداری در استان
- ضعف مطبوعات در استان
- ضعف مدیریت مطبوعات
- ضعف نشر مطبوعات
- ضعف نشر کتاب در استان
- ضعف مطالعه و توجه به کتاب
- نقاط ضعف اجتماعی و فرهنگی
- ضعف صنعت گردشگری
- محرومیت عمومی مردم
- آسیب‌های اجتماعی
- نقاط ضعف هنری
- ضعف موسیقی در استان
- ضعف هنرهای نمایشی (سینما و تئاتر)
- کمبود هنرمندان حرفه‌ای
- احصای تهدیدات فرهنگی و هنری در استان
- تهدیدهای فرهنگی
- نداشتن بودجه مناسب فرهنگی به استان
- ضعف حمایت مالی از فعالیت‌های فرهنگی و پژوهشی
- حمایت مالی نکردن از پژوهشگران حوزه فرهنگ (رضای)
- اخذ مالیات از فعالیت‌های فرهنگی (رضای)
- کمبود اعتبارات در حوزه فرهنگ (رضایی)
- نداشتن بودجه کافی برای امور مطبوعات (الهی زاده)
- پایین بودن بودجه فرهنگی استان (الهی زاده)
- تصمیم‌گیری فرهنگی از بالا
- اجرای طرح‌های تصویری از مرکز در استان (الهی زاده)
- تصمیم‌گیری فرهنگی از بالا برای استان (الهی زاده)

- بودجه‌ریزی از مرکز (بخشی)
- تضاد فرهنگی و مذهبی
- عملکرد ضعیف مسئولین در قبال وجوه وحدت شیعه و سنی شاطری ورود فرهنگ‌های متضاد به استان (علیزاده)
- شبهه‌افکنی در باور دینی (بهنام فر)
- حضور دانشجویان با فرهنگ‌های متعدد در استان (زنگویی)
- ورود وهابیت و تفرقه‌افکنی مذهبی (دیانی)
- اختلاف و تفرقه‌ناشی از رفتار مغرضانه (بهنام فر)
- دخالت کشورهای خارجی در امور اهل سنت (شاطری)
- نداشتن بازتولید جایگاه علمی استان
- نداشتن همسوئی حوزه و دانشگاه (رضایی)
- پائین بودن سرمایه فرهنگی در استان (عزیزی)
- کمبود نویسندۀ فعال در استان (زنگویی)
- ناآشنایی جمع زیادی از بزرگان حوزه‌های مختلف از گذشته شاطری،
- فاصله گرفتن از برند علمی گذشته (مطلبی پور)
- سوداگری و کسب امتیاز در جامعه علمی (علیزاده)
- مدیریت نادرست تربیتی مدارس (علیزاده)
- تضعیف فرهنگ بومی
- غارت فرهنگی استان از گذشته (حمله مغول حکومت اسماعیلیان) شاطری، حذف اقتصادی خرده تولیدکنندگان بومی در اثر یکدست شدن جامعه (شاطر تحول فرهنگ قناعت و ترویج فرهنگ تجملاتی در اثر ورود موج از مرکز مصرف گرایی در اثر ترویج موج از مرکز (شاطری)
- غلبه مدرنیته به خرده فرهنگ‌ها برای ایجاد فرهنگ یکدست شاطری، گسترش فرهنگ غیرایرانی و غیربومی (نوع پوشش، موسیقی و...) شاطری هجمه فرهنگی سبک خاص کلان شهرها (معماری و سبک زندگی)
- غلبه صنعت بر سنت‌ها (شاطری)
- از میان رفتن سنت‌های اصیل از جمله همکاری و تعاون
- انقطاع جوانان از پیشینه فرهنگی گذشته
- پایبند نبودن مردم به سنت‌ها (بخشی)

- حمایت نکردن از فعالیتهای قرآنی در استان
- فقدان سیستم کامپیوتر در مؤسسات قرآنی (رضایی)
- حمایت نکردن مادی و معنوی کانونهای قرآن (دیانی)
- تهدیدهای رسانه‌ای
- ضعف مدیریت سیمای استانی
- کافی نبودن ظرفیت برای حمایت از رسانه استانی (مطلبی پور) ضوابط و مقررات دست و پاگیر (مطلبی پور)
- مشکلات مالی و تنگناهای بودجه‌ای (مطلبی پور)
- ضعف فعالیتهای کارشناسی (مطلبی پور)
- ضعف در نگاه‌داشت نیروهای متخصص (مطلبی پور)
- نبود نیروهای متخصص (مطلبی پور)
- نبود یا کمبود مخاطب رسانه‌های دیداری
- کاهش اقبال عمومی (مطلبی پور)
- بدبینی عموم نسبت به رسانه (مطلبی پور)
- اقبال نداشتن رسانه نسبت به فرهنگ و هنر (مطلبی پور)
- تهدیدهای هنری
- نبود یا کمبود مخاطب برای هنرهای نمایشی

سینما

- برنافتن سینما و تئاتر در بافت سنتی استان (زنگویی)
- برنافتن سینما و تئاتر در بافت سنتی استان (شاطری)
- گسترش بیش از حد فضای مجازی (بخشی)

تئاتر

- استقبال نکردن از تئاتر (محمدی)
- اجراهای بدون مخاطب تئاتر (مطلبی پور)
- کمبود هنرمندان حرفه‌ای
- نداشتن هنرمندان حرفه‌ای (مطلبی پور)

نبود یا کمبود زیرساخت‌ها

- نداشتن سالن آمفی تئاتر مناسب (مطلبی پور)
- کمبود زیرساخت‌ها (بهنام فرد)

- تعداد محدود سینما در استان (زنگویی)
- شرایط و فضای نامناسب برای اجرای کار فرهنگی (طالبی)
- وضعیت نامناسب سالن‌های اجتماعات، سینما و تئاتر (طالبی) کمبود سالن سینما و تئاتر (محمدی)
- نبودن سالن سینمای مناسب از نظر کمی و کیفی و نبود زیرساخت نامناسب هنری (مطلبی پور)
- تهدیدهای اجتماعی فرهنگی
- نداشتن جاذبه‌های جذب جمعیت
- برخوردار نبودن استان از جاذبه‌های جذب جمعیت (محمدی)
- کمبود فضای تفریحی و رفاهی (محمدی)
- نبود اصول زیبایی شناختی در بیلوردها (علیزاده)
- نداشتن امکانات بوم گردی (بخشی)
- نبود امنیت شغلی در استان (بخشی)
- بی‌توجهی به زیباسازی فرهنگی فضای شهرها (الهی زاده)
- کاهش جمعیت استان
- مهاجرپرست بودن استان
- افزایش نرخ طلاق (به‌ویژه در تشیع)
- بالا رفتن سن ازدواج (به‌ویژه در تشیع)
- کاهش فرزندآوری (به‌ویژه در تشیع)
- به هم خوردن موازنه جمعیت مذهبی استان
- مهاجرت، حاشیه‌نشینی
- مهاجرت روستاییان به شهر در اثر کمبود باران و شرایط اقلیمی شاطر اقلیم خشک و کم باران استان (شاطری)
- مهاجرت بی‌رویه از استان (علیزاده)
- حاشیه‌نشینی (زنگویی)
- حاشیه‌نشینی (بخشی)
- حاشیه‌نشینی در شهرها در اثر مهاجرت (شاطری)
- کاهش تولیدات روستایی در اثر مهاجرت (شاطری)
- خشک‌سالی و خشک شدن قنات‌ها

- مهاجرت روستاییان به شهر بیرجند (شاطری)
- نبود فرصت‌های تفریحی در استان
- کمبود فضای تفریحی و رفاهی (محمدی)
- کمبود شادی و نشاط سالم در استان (بخشی)
- کاهش نشاط اجتماعی (محمدی)
- شرایط نامناسب مرزی و جغرافیایی
- همجواری با سیستان و بلوچستان (بهنام فر)
- هم مرزی با افغانستان (بهنام فر)
- اقلیم خشک و کم باران استان (شاطری)
- مجاورت با مرز افغانستان به‌عنوان کانون مواد مخدر و توزیع آن
- بی توجهی به صنایع دستی
- غلبه صنعت کارخانگی بر صنایع دستی (شاطری)
- بی توجهی به صنایع دستی استان
- بی توجهی به ظرفیت‌های بومی و محلی استان (طالبی)
- از بین رفتن صنایع دستی (دیانی)

خلاصه تهدیدها

- تهدیدهای فرهنگی
- تخصیص ندادن بودجه مناسب فرهنگی به استان
- تصمیم‌گیری فرهنگی از بالا
- تضاد فرهنگی و مذهبی
- نبود باز تولید جایگاه علمی استان
- تضعیف فرهنگ بومی
- حمایت نکردن از فعالیت‌های قرآنی در استان
- تهدیدهای رسانه‌ای
- ضعف مدیریت سیمای استانی
- نداشتن مخاطب رسانه‌های دیداری
- تهدیدهای هنری
- نبود یا کمبود مخاطب برای هنرهای نمایشی

- سینما
- تئاتر
- نبود یا کمبود زیرساختها
- تهدیدهای اجتماعی فرهنگی
- عدم وجود جاذبه‌های جذب جمعیت
- کاهش جمعیت استان
- مهاجرت، حاشیه نشینی
- نبود فرصت‌های تفریحی در استان
- شرایط نامناسب مرزی و جغرافیایی
- بی توجهی به صنایع دستی

احصای نقاط قوت فرهنگی و هنری در استان

- نقاط قوت فرهنگی
- پیشینه دینی و مذهبی قوی
- دینداری مردم
- وجود موقوفات زیاد از گذشته در استان (مصاحبه ۶)
- اعتقادات و باورهای مذهبی (مصاحبه ۳)
- توجه مردم از گذشته به مسئله دین (مصاحبه ۷)

آموزش‌های دینی و قرآنی

- آشنایی با قرآن و معارف آن (مصاحبه ۶)
- آموزش‌های تخصصی قرآن در استان (مصاحبه ۹)
- آموزش عالی قرآنی (دوره دکتری) (مصاحبه ۹)
- تربیت مفسران آموزش دیده قرآن (مصاحبه ۹)
- تشکل‌های قرآنی و دینی
- برگزاری جلسات قرآنی خانگی (مصاحبه ۵)
- برگزاری جلسات خانگی قرآن در استان از گذشته (مصاحبه ۶)
- برگزاری جلسات خانگی قرآن در استان (مصاحبه ۹)
- برگزاری جلسات خانگی قرآن در استان (مصاحبه ۹)
- تشکل‌های دینی و مذهبی (مصاحبه ۹)
- کانون‌های تبلیغی فرهنگی هنری و مذهبی (مصاحبه ۹)

- پیشینه فرهنگی و علمی قوی
- پیشینه درخشان فرهنگی
- مراکز مهم فرهنگی در طول تاریخ (مصاحبه ۱۳)
- برگزاری شب شعر (مصاحبه ۱۱)
- کانون فرهنگی و هنری استان از گذشته (مصاحبه ۶)
- توان بالای بالقوه فرهنگی در زمینه شعر و ادبیات (مصاحبه ۶)
- گذشته درخشان فرهنگی استان مثل سنگ نگاره‌ها یا تپه باستانی تخچرآ
- وجود صاحب نظران فرهنگی و هنری (مصاحبه ۵)
- وجود اماکن متعدد فرهنگی در استان (مصاحبه ۲)
- پیشینه درخشان فرهنگی و هنری (مصاحبه ۲)
- مراکز متعدد علمی در استان
- آموزش مدرن از گذشته در استان (مصاحبه ۱۲)
- مدارس علوم دینی معصومیه (مصاحبه ۱۱)
- وجود مدرسه شوکتیه از گذشته (مصاحبه ۱۱)
- تعدد و قدمت دانشگاه‌ها در استان (مصاحبه ۱۱)
- مدرسه شوکتیه (مصاحبه ۷)
- جامعیت مدرسه شوکتیه و تربیت صاحب نظران متعدد (مصاحبه ۳)

اهمیت تحصیلات دانشگاهی در استان

- رشد کمی تحصیلات دانشگاهی در استان (مصاحبه ۱۱)
- نسبت بالای دانشجویان به جمعیت خانوار (مصاحبه ۱۱)
- وجود دانشجویان و دانشگاهیان قابل توجه (مصاحبه ۱۰)
- توجه به تحصیلات از گذشته (مصاحبه ۷)
- شهرت علم دوستی مردم استان از گذشته (مصاحبه ۳)
- نسبت هزینه بالای خانواده برای تحصیل فرزندان (مصاحبه ۱)
- افزایش تحصیل کردگان دانشگاهی (مصاحبه ۱)
- مفاخر و مشاهیر علمی، ادبی، تاریخی و مذهبی
- مفاخر علمی و فرهنگی در سطح ملی و بین المللی از گذشته (مصاحبه ۱۲)
- وجود شخصیت‌های مذهبی حوزه علمیه (مصاحبه ۱۱)
- وجود شخصیت‌های سرشناس و پدران علوم مختلف (مصاحبه ۱۱)

- پدران علوم مختلف از استان (مصاحبه ۱۰)
- وجود علمای دینی در استان از گذشته (مصاحبه ۹)
- مفاخر و مشاهیر علمی و ادبی در استان از گذشته (مصاحبه ۸)
- وجود نویسندگان و مؤلفان زیاد کتاب از گذشته در استان (مصاحبه ۶)
- وجود شاعران و خطاطان برجسته در استان از گذشته تا حال حاضر (مصاحبه ۵)
- وجود بزرگان حوزه ریاضی، طب، جغرافیا، تاریخ و فرهنگ در استان (مصاحبه ۵)
- وجود مفاخر فرهنگی و هنری (مصاحبه ۵)
- مفاخر در حوزه جغرافیا (مصاحبه ۱)
- مفاخر در حوزه تعلیم و تربیت (مصاحبه ۱)
- مفاخر در حوزه فقه (مصاحبه ۱)
- مفاخر در حوزه ارتباطات (مصاحبه ۱)

یکپارچگی فرهنگی در استان

- مهاجرت پایین از سایر استان‌ها به استان خراسان جنوبی (صاحبه ۷)
- فرهنگ تقریباً یکدست (مصاحبه ۷)
- یکپارچگی قومیتی در استان (مصاحبه ۵)
- دست‌نخوردگی فرهنگی استان (مصاحبه ۱)

زندگی مسالمت‌آمیز مذهبی در استان

- وجود مذاهب مختلف در استان (مصاحبه ۱۱)
- زندگی مسالمت‌آمیز مذهبی در استان از گذشته (مصاحبه ۶)
- قرآن و اهل بیت مورد اتفاق اهل سنت و شیعه بوده است (مصاحبه ۶)
- احترام به تنوع مذاهب (مصاحبه ۲)
- زندگی مسالمت‌آمیز بین شیعه و سنی (مصاحبه ۲)

سبک زندگی آرام و غیرتجملی

- حفظ ویژگی‌های سنتی شهرستان‌ها (مصاحبه ۱۳)
- حفظ سنت و عادات اصیل (مصاحبه ۱۳)
- سخت‌کوشی و قناعت (مصاحبه ۱۳)
- سخت‌کوشی و تلاش مردم (مصاحبه ۱۳)
- نجابت مردم (مصاحبه ۷)
- ساده‌زیستی و قناعت (مصاحبه ۶)

- خویشتن‌داری (مصاحبه ۴)
- سخت‌کوشی (مصاحبه ۴)
- قناعت (مصاحبه ۴)
- فضای آرام و بدون درگیری در میان مردم (مصاحبه ۳)
- فقدان تعصب (مصاحبه ۳)
- غریبه‌پرستی مردم (مصاحبه ۳)
- تواضع (مصاحبه ۳)
- نبود تفاخر (مصاحبه ۳)
- قناعت (مصاحبه ۳)
- خویشتن‌داری (مصاحبه ۳)
- آرام بودن مردم (مصاحبه ۱)

نقاط قوت هنری

پیشینه هنری استان

- نظام‌های آموزشی فرهنگی هنری از گذشته (مصاحبه ۱۱)
- آموزش تئاتر (مصاحبه ۱۱)
- گذشته درخشان موسیقی محلی در استان (مصاحبه ۶)
- هویت فرهنگی بالای شهرستان‌های تابع از لحاظ فرش‌بافی (مصاحبه ۶)
- موسیقی محلی استان (مصاحبه ۶)
- قلم‌زنی طبس، تراش سنگ‌های قیمتی (مصاحبه ۵)

نقاط قوت رسانه‌ای

مطبوعات و اطلاع‌رسانی

- وجود پایگاه‌های خبری (مصاحبه ۸)
- ظرفیت چاپ و نشر مناسب (مصاحبه ۸)
- وجود مطبوعات مختلف (مصاحبه ۸)

خلاصه نقاط قوت فرهنگی هنری استان

نقاط قوت فرهنگی

- پیشینه دینی و مذهبی قوی
- دینداری مردم
- آموزش‌های دینی و قرآنی

- تشکل‌های قرآنی و دینی
- پیشینه فرهنگی و علمی قوی
- پیشینه درخشان فرهنگی
- مراکز متعدد علمی در استان
- اهمیت تحصیلات دانشگاهی در استان
- مفاخر و مشاهیر علمی، ادبی، تاریخی و مذهبی
- یکپارچگی فرهنگی در استان
- زندگی مسالمت‌آمیز مذهبی در استان
- سبک زندگی آرام و غیر تجملی
- نقاط قوت هنری
- پیشینه هنری استان
- نقاط قوت رسانه‌ای
- مطبوعات و اطلاع‌رسانی

احصای فرصت‌های فرهنگی و هنری در استان

فرصت‌های رسانه‌ای مختلف در استان

- فراوانی رسانه‌های خبری و تبلیغی (مصاحبه ۱۳)
- حضور رسانه‌های مرکز در استان (مصاحبه ۱)
- حضور سرپرستی اکثر مطبوعات مرکز در استان
- وجود پایگاه‌های خبری در استان (مصاحبه ۸)

فرصت‌های مرزی و جغرافیایی

- همجواری و ارتباط نزدیک با سیستان و بلوچستان (مصاحبه ۱۱)
- قرار گرفتن استان در چهارراه تمدنی (مصاحبه ۶)
- موقعیت ژئوپلوتکی استان (مصاحبه ۶)
- مهاجرت سیستانی‌ها به خراسان جنوبی برای فرار از خشک‌سالی (مصاحبه ۵)
- همجواری و ارتباط نزدیک با خراسان رضوی (مصاحبه ۵)
- پیوستگی جغرافیایی با مرز حکمرانان مرزنشین (مصاحبه ۱۲)

فرصت‌های علمی و فرهنگی

ورود دانشجویان قابل توجه به مرکز استان برای تحصیل

- ارتباط نزدیک علمی دانشجویی با افغانستان (مصاحبه ۱۰)

- هم مرزی و ارتباط اجتماعی و فرهنگی با افغانستان (مصاحبه ۱۳)
- فرصت مفاخر و مشاهیر کشوری و بین‌المللی از استان
- وجود شخصیت‌های مذهبی از حوزه علمیه استان (مصاحبه ۱۱)
- شخصیت‌های ادبی با شهرت جهانی (مصاحبه ۸)
- شخصیت‌های پزشکی با شهرت جهانی (مصاحبه ۸)
- شخصیت‌های ادبی د ر فردوس و بیرجند با شهرت جهانی (مصاحبه ۸)
- وجود شخصیت‌های سرشناس و پدران علوم مختلف از استان (مصاحبه ۱۱)
- پدران علوم مختلف از استان (مصاحبه ۱۰)
- وجود علمای دینی در گذشته از استان (مصاحبه ۹)
- وجود مفاخر و مشاهیر علمی و ادبی از استان از گذشته (مصاحبه ۸)
- وجود افراد تحصیل کرده و موفق از استان (مصاحبه ۷)
- وجود نویسندگان و مؤلفان زیاد از گذشته در استان (مصاحبه ۶)
- وجود شاعران و خطاطان برجسته از استان از گذشته تا حال حاضر مصاحب
- وجود بزرگان حوزه ریاضی، طب، جغرافیا، تاریخ و فرهنگ از استان مص

فرصت‌های سیاسی و نظامی

- ورود جوانان به پادگان‌های نظامی برای گذاراندن دوره خدمت
- مرز طولانی و معمولاً ناآرام با افغانستان
- ارتباط امنیتی و سیاسی با افغانستان (مصاحبه ۱۰)

فرصت‌های اقتصادی

- تقاضاهای بین‌المللی برای محصولات کشاورزی استان (زرشک، زعفران، عناب و...)
- تقاضاهای استانی برای محصولات کشاورزی استان (زرشک، زعفران، عناب و...)
- تقاضاهای استانی برای مواد استخراج شده از معادن استان
- ارتباط نزدیک اقتصادی با افغانستان (مصاحبه ۱۱)

احصا نیازهای فرهنگی و هنری استان

نیازهای فرهنگی

توجه به فعالیت‌های دینی و مذهبی

- احصا سؤالات و شبهات جوانان (مصاحبه ۱۰)

تقویت فعالیت‌های فرهنگی

- حفظ و تقویت هویت منطقه‌ای (مصاحبه ۱۱)

- احیاء بافت فرهنگی تاریخی و میراث فرهنگی (مصاحبه ۱۲)
- حمایت معنوی از فعالیت‌های فرهنگی (مصاحبه ۱۰)
- به‌روزرسانی فرهنگ و هنر در کنار توجه به سنت‌های اصیل (مصاحبه ۶)
- حمایت مادی از فعالیت فرهنگی (مصاحبه ۵)
- تقویت هنری و فرهنگی، متناسب با هر منطقه (مصاحبه ۴)
- آموزش غیرمستقیم فرهنگی (مصاحبه ۴)

هم‌افزایی مراکز فرهنگی در استان

- هماهنگ‌سازی ارگان‌های فرهنگی هنری مختلف با هم (مصاحبه ۱۳)
- رصد کانون‌های فرهنگی جهت تکمیل همدیگر (مصاحبه ۱۰)
- هم‌افزایی دستگاه‌های فرهنگی و هنری (مصاحبه ۱)

شناسایی مسائل و نیازهای فرهنگی استان

- توجه به نظر صاحب‌نظران فرهنگی و دانشگاهی (مصاحبه ۴)
- شناسایی ظرفیت‌های فرهنگی استان (مصاحبه ۴)
- تولیدات فرهنگی متناسب با نیاز شهروندان (مصاحبه ۶)
- مسئله‌شناسی فرهنگی و هنری در استان (مصاحبه ۸)
- اولویت‌بندی نیازهای فرهنگی و هنری (مصاحبه ۱۰)
- شناسایی نیازهای اولویت‌دار استان (مصاحبه ۶)
- شناسایی نیازهای فرهنگی (مصاحبه ۱۳)

احداث زیرساخت‌های فرهنگی

- ساخت استادیوم و کتابخانه (مصاحبه ۱۱)
- ساخت مساجد (مصاحبه ۹)
- توجه به بحث تکنولوژی در مراکز فرهنگی (مصاحبه ۶)
- زیرساخت‌های مناسب فرهنگی و هنری (مصاحبه ۵)
- ایجاد مرکز پژوهشی خراسان جنوبی شناسی (مصاحبه ۸)
- ایجاد کتابخانه تخصصی فرهنگ و هنر در استان (مصاحبه ۸)

تغییر فرهنگ انفعال در استان

ترویج نشاط اجتماعی

- استفاده از نمادهای شاد در سطح شهرها (مصاحبه ۳)

- احداث فضای فرهنگی و تفریحی در شهر (مصاحبه ۳)
- برنامه‌های مفرح و هنری (مصاحبه ۳)
- ترغیب مردم به کنشگری در مسائل مختلف (مصاحبه ۷)

نیازهای مدیریتی

مدیریت فعال و متخصص فرهنگی

- مدیران متعهد و متخصص (مصاحبه ۱۳)
- ثبات مدیریت فرهنگی در استان (مصاحبه ۱۲)
- مدیران آشنا با مسائل فرهنگی (مصاحبه ۱۲)
- مدیران ریسک پذیر و فعال (مصاحبه ۱۲)
- مدیریت فرهنگی سالم و صحیح (مصاحبه ۳)
- استفاده از مدیران دانشگاهی و جوان (مصاحبه ۲)
- تشکیل اتاق فکر برای هر سازمان (مصاحبه ۱۰)

نیازهای هنری

فعال شدن هنر در استان

- احیای هنرهای تجسمی (نصب المان‌های فاخر) (مصاحبه ۱۲)
- تولید برنامه هنری جذاب (مصاحبه ۱۱)
- توجه به موسیقی (مصاحبه ۵)
- حمایت از خانه هنر (سینما، تئاتر) (مصاحبه ۵)
- شناسایی هنردوستان باذوق (مصاحبه ۳)
- شناسایی هنرمندان و فرهنگیان فرهیخته (مصاحبه ۱)

احداث زیر ساخت‌های هنری

- احداث خانه سینما (مصاحبه ۱۱)
- ایجاد خانه مطبوعات (مصاحبه ۸)
- ایجاد خانه موسیق (مصاحبه ۸)
- نیاز به سالن تئاتر و سینما (مصاحبه ۷)
- سالن سینما و تئاتر (مصاحبه ۲)

احیا صنایع دستی استان

- معرفی و حمایت از صنایع دستی (مصاحبه ۱۲)
- بازاریابی محصولات فرهنگی (مصاحبه ۱۲)

- معرفی و تقویت صنایع دستی و هنرهای روستائی (مصاحبه ۱۲)
- تولید و تبلیغ محصول با کیفیت محلی (مصاحبه ۱۲)
- معرفی و حمایت از صنایع کوچک (مصاحبه ۱۲)
- درآمدزائی فعالیت‌های فرهنگی (مصاحبه ۵)
- حوله‌بافی، سبدبافی (مصاحبه ۵)

نیازهای رسانه‌ای

تقویت رسانه‌های بومی و استانی

- ترغیب جوانان به کتاب‌خوانی و مطبوعات (مصاحبه ۷)
- حمایت از مؤلفان کتاب به منظور ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی (مصاحبه ۶)
- حمایت از مطبوعات (مصاحبه ۵)
- تقویت مطبوعات (مصاحبه ۲)
- تقویت نشرکتاب (مصاحبه ۲)
- استخدام نیروی متخصص و کاشناسان قوی (مصاحبه ۱)
- حمایت مالی و معنوی از رسانه‌ها (مصاحبه ۱)

نیازهای گردشگری

- احیا ظرفیت‌های گردشگری
- تغییر نگرش نسبت به گردشگری (مصاحبه ۱۲)
- احیا گردشگری بومی و محلی (مصاحبه ۵)

خلاصه نیازهای فرهنگی و هنری استان

نیازهای فرهنگی

- توجه به فعالیت‌های دینی و مذهبی
- تقویت فعالیت‌های فرهنگی
- هم‌افزایی مراکز فرهنگی در استان
- شناسائی مسائل و نیازهای فرهنگی استان
- احداث زیرساخت‌های فرهنگی
- تغییر فرهنگ انفعال در استان

نیازهای مدیریتی

- مدیران فعال و متخصص فرهنگی

نیازهای هنری

- فعال شدن هنر در استان
- احداث زیرساخت‌های هنری
- احیا صنایع دستی استان

نیازهای رسانه‌ای

- تقویت رسانه‌های بومی و استانی

نیازهای گردشگری

- احیا ظرفیت‌های گردشگری

احصای ظرفیت‌های بومی و محلی در استان

ظرفیت‌های دینی و مذهبی

وجود موقوفات زیاد از گذشته در استان به منظور تقویت فرهنگ جامعه

اعتقادات و باورهای مذهبی قوی

- اعتقادات مذهبی مردم (مصاحبه ۱۱)
- کانون‌های تبلیغی فرهنگی هنری و مذهبی (مصاحبه ۹)
- تشکل‌های دینی و مذهبی (مصاحبه ۹)
- برگزاری جلسات خانگی قرآن در استان (مصاحبه ۹)
- عرق دینی بالای مردم خراسان جنوبی (مصاحبه ۹)
- برگزاری مراسم دینی مختلف در استان (مصاحبه ۷)
- وجود مساجد و حسینیه‌های متعدد (مصاحبه ۷)
- توجه مردم از گذشته به مسئله دین (مصاحبه ۷)
- جلسات خانگی قرآن در استان از گذشته (مصاحبه ۶)
- آشنایی با قرآن و معارف آن (مصاحبه ۶)
- وجود مبلغان اسلامی (مصاحبه ۹)
- تشکل مداحان و مرثیه‌خوانان (مصاحبه ۹)
- برگزاری جلسات و محافل قرآنی (مصاحبه ۹)

سابقه فرهنگی استان

- نظام‌های آموزشی فرهنگی هنری از گذشته (مصاحبه ۱۱)
- کانون‌های فرهنگی و هنری استان از گذشته (مصاحبه ۶)
- گذشته درخشان موسیقی محلی در استان (مصاحبه ۶)

- گذشته درخشان فرهنگی استان (مصاحبه ۶)
- وجود اماکن متعدد فرهنگی در استان (مصاحبه ۲)

یکپارچگی فرهنگی در استان

- حفظ ویژگی‌های سنتی و عادات اصیل (مصاحبه ۱۳)
- فرهنگ تقریباً یکدست در استان (مصاحبه ۷)
- فرهنگ عامه اصیل و دست نخورده از گذشته (مصاحبه ۶)
- منطقه بکر گردشگری استان (مصاحبه ۵)
- دست نخوردگی و بکر بودن استان (مصاحبه ۱)

ویژگی‌های خاص فرهنگی مردم استان

- شکل‌گیری فرهنگی خاص در استان (مصاحبه ۶)
- شهرت فرهنگ دوستی مردم از گذشته (مصاحبه ۳)
- تواضع (مصاحبه ۳)
- عدم تفاخر (مصاحبه ۳)
- قناعت (مصاحبه ۳)
- خویشتن‌داری (مصاحبه ۳)
- آرام بودن و درگیر نشدن (مصاحبه ۳)
- فقدان تعصب (مصاحبه ۳)
- غریبه پرستی (مصاحبه ۳)

زندگی مسالمت‌آمیز مذهبی

- ترغیب مذاهب و فرقه‌ها به همگرایی (مصاحبه ۱۳)
- زندگی مسالمت‌آمیز و هم‌افزایی با آن‌ها در استان (مصاحبه ۱۱)
- زندگی مسالمت‌آمیز مذهبی در استان از گذشته (مصاحبه ۶)
- تنوع مذاهب (مصاحبه ۲)
- وحدت ناشی از ترکیب شیعه و سنی (مصاحبه ۱۰)
- درهم تنیدگی قرآن و عترت در شیعه و سنی (مصاحبه ۹)

وجود مفاخر و مشاهیر علمی، ادبی و مذهبی

- نیروی تحصیل کرده فراوان (مصاحبه ۱۱)
- وجود شخصیت‌های دانشگاهی و عالم (مصاحبه ۱۰)
- وجود علمای حوزوی و مجتهد (مصاحبه ۱۰)

- وجود مفاخر ادبی و هنری (مصاحبه ۲)
- مفاخر در حوزه جغرافیا (مصاحبه ۱)
- مفاخر در حوزه تعلیم و تربیت (مصاحبه ۱)
- مفاخر در حوزه فقه (مصاحبه ۱)
- مفاخر در حوزه ارتباطات (مصاحبه ۱)

سنت‌های اصیل و بومی

- یکپارچگی فرهنگی و قومی استان (مصاحبه ۱)
- آداب و رسوم غنی سنتی (برگزاری جشن‌ها و آیین‌های محلی (مصاحبه ۶)
- بازی‌های محلی و فرهنگ بومی غنی در استان از گذشته (مصاحبه ۶)

ظرفیت‌های هنر بومی

- موسیقی (مصاحبه ۱۳)
- خوش‌نویسی و خطاطی (مصاحبه ۱۳)
- شعر و ادبیات (مصاحبه ۴)
- رقص‌های محلی
- هنرهای تجسمی (مصاحبه ۳)
- ظرفیت‌های صنایع دستی بومی
- ظرفیت بافت بلوچی ناشی از مهاجرت (مصاحبه ۱۲)
- وجود صنایع دستی مختلف و بومی استان (مصاحبه ۱۰)
- حوله‌بافی در بیرجند (مصاحبه ۵)
- سبدهبافی در قاین (مصاحبه ۵)
- سفالگری درخوسف (مصاحبه ۵)
- قلم‌زنی و سنگ‌تراشی در طبس (مصاحبه ۵)

ظرفیت‌های گردشگری

- مراکز تاریخی و طبیعی در استان (مصاحبه ۱۱)
- وجود روستاهای هدف گردشگری در استان (مصاحبه ۵)
- روستاهای هدف گردشگری (مصاحبه ۳)
- جاذبه گردشگری کویر (مصاحبه ۳)

مراکز متعدد فرهنگی و تاریخی

خلاصه ظرفیت‌های بومی و محلی در استان

- ظرفیت‌های مذهبی و دینی
- وجود مفاخر و مشاهیر علمی و ادبی
- وجود مفاخر و مشاهیر دینی و مذهبی
- ویژگی‌های خاص فرهنگی مردم (قناعت، آرامش و...)
- سنت‌های اصیل بومی (همکاری و تعاون در فعالیت‌های اجتماعی)
- ظرفیت‌های هنر بومی (شعر، موسیقی و...)
- ظرفیت‌های صنایع دستی بومی (حوله بافی، سفالگری و...)
- ظرفیت‌های گردشگری (مراکز فرهنگی، کویر و...)

نتیجه‌گیری

علی‌رغم تلاش‌های فراوان فرهنگی و هنری که طی ده هشت سال گذشته در استان صورت گرفته، ملاحظه می‌شود که وضعیت فرهنگی و هنری استان در ذهنیت صاحب‌نظران نامناسب توصیف می‌شود و نقاط ضعف بسیار نمایان‌تر از نقاط قوت است. این در حالی است که آنچه بیش از همه در بخش سوم خودنمایی می‌کند، آن است که خراسان جنوبی به تدریج پیشینه قوی مذهبی، فرهنگی و علمی خویش را به فراموشی می‌سپارد و ظاهراً توان بازتولید جایگاه گذشته علمی خویش را ندارد. بر اساس یافته‌های بخش دوم نیز ملاحظه می‌شود که تقریباً هیچ برنامه‌ای مشخص برای کنترل شرایط مزبور تاکنون ارائه نشده است. اکنون سؤال این است که چرا چنین وضعیت نامناسب فرهنگی و دینی در استان در حال شکل‌گیری است؟ شاید پاسخ پرسش مزبور در تبیین‌های ساختاری باشد که معمولاً از سوی خیلی از صاحب‌نظران مطرح و همه جا برسر زبان‌هاست. گر چه این تحقیق قصد نقد این‌گونه تبیین‌ها را ندارد، اما قرار است با نگاهی متفاوت به این موضوع بنگرد و پاسخی دیگر برای آن ارائه کند.

تاکنون کمتر به این موضوع پرداخته شده که فرهنگ جاری در جامعه تا چه حد پاسخ‌گوی نیازهای افراد است. آیا فرهنگ موجود می‌تواند با تغییر زمان و مکان، پاسخ‌گوی نیازهای متنوع و پویای افراد باشد؟

بر اساس نظر جامعه‌شناسان، مفید بودن هر عنصر فرهنگی در برآوردن نیازهای افراد، تأثیر

تعیین کننده‌ای در تثبیت و استمرار آن دارد. به عبارت دیگر از میان چیزهایی که از دیگران یاد می‌گیریم، آن چیزی را به یاد می‌آوریم که برایمان مفید هستند؛ چیزهایی را که می‌توانیم آن‌ها را برای دستیابی به اهداف و حل مسائلی که پیش می‌آید، به کار ببریم. هر بار که از چیزی در موقعیتی استفاده می‌کنیم و مؤثر واقع می‌شود، این موفقیت آن را در حافظه ما تقویت می‌کند و آن را به یاد می‌آوریم و دوباره از آن استفاده می‌کنیم. هرچند هم که یک چیز، حقیقت داشته باشد، اگر آن را به کار نبریم، فراموشش خواهیم کرد. بنابراین در طول زندگی خویش هر کسی «برخی عقاید را سودمند می‌یابد [و از آن‌ها در زندگی بهره می‌گیرد] و عقایدی را که سودمند نیستند، رد می‌کند یا نادیده می‌گیرد.» (همان، ص ۱۴۰) اگر این سودمندی از سوی جامعه مورد تأیید قرار گیرد، در میان اعضای جامعه اشاعه یابد، تثبیت و استمرار آن از قوت و استحکام بیشتری برخوردار خواهد بود و چنانچه جامعه یا گروه، عقیده و ارزشی را سودمند نیابد، فرد نیز به تبع گروه هر چه سریع‌تر از آن روی گردان خواهد شد. غالب افرادی که موضعی مخالف نسبت به ارزش‌های که بدان پایبند بوده‌اند، اتخاذ می‌کنند، به دلیل این است که آن را پاسخگوی نیاز خویش نمی‌یابند و از آن جهت که ارزش‌های جدید نیازهای معنوی، اجتماعی و عاطفی آن‌ها را برآورده می‌سازد، احساس رضایت می‌کنند. بنابراین یکی از دلایل عمده ضعف عقاید دینی، پایبند نبودن به ارزش‌ها و نیز تغییر دین، آن است که فرد با تغییر دین و ارزش‌ها درصدد برآوردن نیازهای ارضا نشده و نیز پرورش و رشد ابعاد وجودی و شخصیتی خویش برمی‌آید. شاید این فرض با آموزه اصلی دین که «انسان همواره در جست‌وجوی حقیقت است»، تناسب انکاری نشدنی داشته باشد. انسان هر جا نتواند از باورهای خویش به احساس حقیقت دست یابد، آن را تغییر داده، جایگزین خواهد ساخت. سؤال اساسی که در پی این فرض مطرح می‌شود، آن است که آیا این تغییر و توجیه برای همه افرادی که دین خویش را تغییر می‌دهند یا نسبت به آن پایبندی کمی دارند، یکسان و به یک اندازه قابل تصور است یا دارای درجاتی است و در پیوستاری چند درجه‌ای قرار دارد؟

«مازلو» پنج سطح را برای نیازهای فرد قائل می‌شود که ارضاء آن‌ها به صورت سلسله مراتبی است: نیازهای جسمی (فیزیولوژیک)، نیاز به امنیت، نیاز به تعلق و عشق، نیاز به احترام یا عزت نفس، نیاز به خودیابی یا خودشکوفایی. این پنج دسته بعداً توسط او در دو قالب نیازهای اولیه (شامل نیازهای جسمی و نیاز به امنیت) و نیازهای ثانویه یا نیازهای فرهنگی (نیاز به احترام، نیاز به تعلق و عشق و نیاز به خودشکوفایی) تقسیم‌بندی شدند. (مازلو، آبرهام اچ، ۱۳۷۰، ص ۵۷).

شاید بتوان برای نیازهای معنوی نیز سلسله مراتبی قائل شد که بر اساس میزان تعهد و پایبندی فرد به همان عقاید تعریف می‌شود. نیازهای افرادی که در سطوح اولیه پایبندی و تعهد به باورهای

دینی و فرهنگی قرار دارند، با نیازهای کسانی که در سطوح بالایی از پابندی و تعهد قرار دارند، متفاوت است. در حقیقت پیوستاری از نیازهای معنوی وجود دارد که تقریباً منطبق بر پیوستار تعهد و پابندی به همان عقاید و باورها است. اگر چنین پیوستاری را در سلسله مراتب نیازهای دینی بپذیریم، آنگاه می‌توان مدعی شد تا زمانی که نیازهای اولیه دینی افراد ارضا نشوند، نیازهای ثانویه و بعدی اصولاً شکل نمی‌گیرند. شاید به همین دلیل بوده و هست که رهبران دین، افراد را به تدریج و آرام آرام به سوی دین هدایت می‌کنند. برای مثال پیامبر بزرگوار اسلام در ابتدای بعثت خویش تنها چیزی که از مردم می‌خواست، این بود که می‌فرمود: «قولوا لا اله الا الله تفلحوا» و بعداً و به تدریج سایر احکام و قوانین دین را بر ایشان عرضه می‌نمود و آنها را ملزم به رعایت آنها می‌کرد. شاید به همین دلیل قرآن مجید نیز طی ۲۳ سال رسالت پیامبر اسلام، به تدریج نازل و بر مردم عرضه شد زیرا اگر غیر از این باشد، تعداد افرادی که می‌توانند در همان ابتدا قوانین دین را یکباره بپذیرند، بسیار اندک است و گاه به سرعت از آن رویگردان می‌شوند.

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت در شرایط فرهنگی و هنری استان خراسان جنوبی پویایی فرهنگی لحاظ نشده و به همین دلیل، خیلی زود گذشته دینی و فرهنگی پرافتخار استان که نقطه قوت قابل ملاحظه‌ای هم بشمار می‌آید، در حال خاموشی و سپس فراموشی است و به تدریج تبدیل به تهدیدی قابل توجه می‌شود.

بخش پنجم: نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات با تمرکز بر بحث گسترش عدالت فرهنگی

مقدمه

بر اساس نتایج سه مرحله کدگذاری، ۱۴ مصاحبه با صاحب نظران فرهنگی و هنری استان خراسان جنوبی و با استفاده از روش سوات نقاط ضعف، تهدیدها، نقاط قوت و فرصت های استان به تفکیک موضوع بدست آمد و بزرگترین و مهم ترین آن ها در بخش پایانی این پژوهش می آید. با بهره گیری از همین نتایج و نیز نتایج بخش دوم تحقیق، اساسی ترین پیشنهادات ارائه می شوند.

بزرگترین نقاط ضعف و چالش های حوزه فرهنگ و هنر در استان

نقاط ضعف

نتایج به دست آمده از سه مرحله کدگذاری، نشان می دهد، بزرگترین و مهم ترین نقاط ضعف فرهنگی و هنری استان، به تفکیک عبارت اند از: نقاط ضعف فرهنگی، نقاط ضعف رسانه ای، نقاط ضعف اجتماعی و فرهنگی و نقاط ضعف هنری

نقاط ضعف فرهنگی

- تضعیف دینداری مردم استان
- ضعف مدیریت فرهنگی در استان
- ضعف فعالیت های فرهنگی در استان
- سبک زندگی انفعالی و غیرپویای مردم استان

- تغییر نقش‌های خانواده نسبت به گذشته

نقاط ضعف رسانه‌ای

- ضعف وسایل ارتباط جمعی در استان
- ضعف مطالعه و توجه به کتاب

نقاط ضعف اجتماعی و فرهنگی

- ضعف صنعت گردشگری
- محرومیت عمومی مردم
- آسیب‌های اجتماعی

نقاط ضعف هنری

- ضعف موسیقی در استان
- ضعف هنرهای نمایشی (سینما و تئاتر)
- کمبود هنرمندان حرفه‌ای

آن‌گونه که ملاحظه می‌شود بخش قابل توجهی از نقاط ضعف استخراج شده، فرهنگی هستند. از جمله مهم‌ترین آن‌ها، ضعف مدیریت فرهنگی استان است. احساس عمومی این است که مدیران فرهنگی در استان، غیرمتخصص، ناآشنا به فرهنگ و موضوعات فرهنگی و انحصارگرایند و حاضر به مشاوره گرفتن از متخصصان فرهنگی نیستند. ضعف مدیریت فرهنگی در استان باعث انفعال مدیران در برابر مرکز، حاکمیت سلاقی، برنامه‌ریزی‌های غیرتخصصی و خارج از اولویت‌ها و ضعف بدنه کارشناسی سازمان‌های فرهنگی شده است. و چون این موضوع پدیده‌ای شایع است، عملکرد مراکز فرهنگی جزیره‌ای و غیرهم‌افزا است. این شرایط در حالی است که سابقه درخشان فرهنگی و دانشگاهی استان قابل توجه است هم اکنون خیلی از صاحب نظران بومی فرهنگی در استان و سراسر کشور هستند که مشاوره‌ای با آن‌ها صورت نمی‌شود جای بسی تأسف است که فرهنگ عمومی مردم استان نیز انفعالی و غیرکنشگری در صحنه‌های مختلف به‌ویژه در موضوعات فرهنگی و هنری است. همین موضوع باعث به چشم نیامدن ضعف مدیران و مدیریت فرهنگی در استان شده است. ضعف فعالیت‌های مربوط به سینما و تئاتر یکی دیگر از مواردی است که احتیاج به توجه جدی دارد. ضعف مدیریت و کمبود هنرمندان حرفه‌ای باعث شده از اندک فعالیت‌های صورت گرفته نیز استقبال کمی شود. از جمله سایر ضعف‌ها، ضعف فعالیت‌های رسانه‌ای، مطبوعاتی و نشر است. این در حالی است که سرانه مطالعه در استان نیز پایین است. باید توجه داشت، مبتنی بر بخش دوم

ضعف‌ها در بعضی شهرستان‌های استان چند برابر مرکز استان است. چنانچه وضعیت زیرساخت‌های فرهنگی، هنری و رسانه‌ای استان را با استان‌های برخوردار و یا تهران مقایسه کنیم، فاصله بسیار عمیق و وسیعی را شاهد خواهیم بود که سال‌ها وقت برای ترمیم آن لازم است. متأسفانه این فاصله در ذهنیت مردم و به‌ویژه نخبگان بسیار بیشتر از واقعیت است. این در حالی است که فاصله زیرساخت‌های مزبور در شهرستان‌های استان، نسبت به مرکز استان و حتی فاصله مناطق روستایی نسبت به مراکز شهری از آن هم بیشتر است. این شرایط هیچ تناسبی با توزیع عادلانه امکانات فرهنگی، هنری و رسانه‌ای ندارد. متأسفانه این شرایط زمانی دردآورتر است که مردم و به‌ویژه مسئولان فرهنگی، هنری و رسانه‌ای کاملاً منفعل و غیرمطالبه‌گر هستند و عملکردشان به‌گونه‌ای است که ظاهراً همه‌چیز برطبق عدالت در جریان است.

تهدیدها

نتایج به‌دست آمده از سه مرحله کدگذاری، نشان می‌دهد، بزرگ‌ترین و مهم‌ترین تهدیدها فرهنگی و هنری استان، به تفکیک عبارت‌اند از: تهدیدهای فرهنگی، تهدیدهای رسانه‌ای، تهدیدهای هنری و تهدیدهای با ترکیب ماهیت اجتماعی و فرهنگی

تهدیدهای فرهنگی

- نداشتن بودجه مناسب فرهنگی به استان
- تصمیم‌گیری فرهنگی از بالا
- تضاد فرهنگی و مذهبی
- نبود بازتولید جایگاه علمی استان
- تضعیف فرهنگ بومی
- حمایت نکردن از فعالیت‌های قرآنی در استان

تهدیدهای رسانه‌ای

- ضعف مدیریت سیمای استانی
- نداشتن مخاطب رسانه‌های دیداری

تهدیدهای هنری

- نبود یا کمبود مخاطب برای هنرهای نمایشی
- نبود یا کمبود زیرساخت‌ها

تهدیدهای اجتماعی فرهنگی

- نبود جاذبه‌های جذب جمعیت

- کاهش جمعیت استان
- مهاجرت، حاشیه‌نشینی
- نداشتن فرصت‌های تفریحی در استان
- شرایط نامناسب مرزی و جغرافیایی
- بی‌توجهی به صنایع دستی

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، تهدیدهای فرهنگی، از جمله مهم‌ترین و بزرگ‌ترین تهدیدهای استان است که در استان وجود دارد. احساس عمومی این است که تصمیم‌گیری برای حجم و کیفیت فعالیت‌های فرهنگی از بالا به پایین و از مرکز کشور صورت می‌گیرد و استان در آن نقش کمی برعهده دارد. این موضوع به همراه انفعال مدیران فرهنگی و سبک زندگی انفعالی مردم، باعث شده، تخصیص بودجه فرهنگی و هنری، ناکافی و مبتنی بر اولویت‌ها نباشد. از جمله تهدیدهای فرهنگی که رو به تزاید گذاشته و تبدیل به تهدیدی جدی در استان شده، تضاد مذهبی است. سوابق نشان می‌دهد شیعه و سنی در گذشته استان همواره به عقاید همدیگر احترام گذاشته، با مسالمت زندگی کرده‌اند؛ اما متأسفانه در شرایط کنونی فاصله مذهبی، به دلیل کوتاهی و غفلت مسئولان فرهنگی و هنری، با منشأ خارجی در استان در حال افزایش است. شاید حجم فعالیت‌های فرهنگی و دینی کشورهای وهابی در مناطق سنی نشین شرق ایران، چندین برابر فعالیت‌های فرهنگی رسمی باشد و این خطری بسیار جدی برای استان محسوب می‌شود.

همچنان که در بخش سوم گذشت مردم استان، در سبک زندگی سخت‌کوش و قانع بوده‌اند و با تجمل‌گرایی و مصرف‌زدگی میانه خوبی نداشته‌اند؛ اما پس از تأسیس استان، به تدریج در بستر رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و موج ورودی از مرکز، فرهنگ بومی در معرض فروپاشی و اضمحلال قرار گرفت. تجمل‌گرایی، مصرف‌گرایی و تمرکز بر امتیازهای مادی، سبک زندگی مردم را با تغییر مواجه کرد و عشق خانواده‌ها به تهیه همه امکانات برای علم‌آموزی فرزندان تغییر جهت داد و علاقه به علم که در گذشته فراوان وجود داشت، جای خود را با پول و ثروت عوض کرده است. شرایط مزبور تهدیدی جدی‌تر را تحت عنوان احتمال عدم بازتولید جایگاه علمی استان که در گذشته درخشان بوده را به وجود آورده است. آن‌گونه که در این پژوهش آمده یکی از نقاط قوت اصلی استان مفاخر و مشاهیر در همه حوزه‌ها و در سطوح ملی و بین‌المللی است، ولی اکنون این جایگاه با خطر تکرار نشدن در آینده مواجه شده است. این وضعیت پس از شکل‌گیری استان و افزایش ارتباط با مناطق مرکزی افزایش نیز یافته است.

از مهم‌ترین تهدیدهای موجود استان این است که تقریباً هیچ کدام از شهرستان‌های استان نه تنها توان جذب جمعیت جدید را ندارند بلکه، توان نگاه‌داشت جمعیت موجود خود را نیز ندارد. بیشتر کسانی که در سازمان‌های اداری جذب می‌شوند و یا در بخش خصوصی به مرحله قابل اتکایی می‌رسند، به فکر انتقال به شهرهای بزرگ می‌افتند. حتی مردم بومی نیز به محض فراهم شدن شرایط در صدد مهاجرت بر می‌آیند. افرادی هم که در طول خدمت نتوانند یا نخواهند مهاجرت کنند، بعد از بازنشستگی از این کار صرف نظر نمی‌کنند. متأسفانه در دانشگاه‌های استان و سازمان‌های دولتی هر سال تعداد زیادی از افراد صاحب تجربه و تخصص با ناامیدی از بهبود شرایط، استان را ترک و راهی شهرهای دیگر به‌ویژه تهران و مشهد می‌شوند. شاید یکی از دلایل عمده شرایط مزبور، نبود یا کمبود فضاهای تفریحی، رفاهی، زیبانشاخی و... بر اثر توجه نداشتن و ندادن بودجه‌های لازم دولت‌ها به این موضوع، باشد. سبک زندگی یکنواخت، انفعالی و غیرپویای مردم از دلایل دیگری است که هر صاحب اندیشه و ثروتی را دفع می‌کند. گاه این دافعه به قدری قوی است که مصلحانی را که در صدد اصلاح محیط پیرامون خویش برآمده‌اند، خسته و مأیوس و پس از مدتی مجبور به ترک استان کرده است. حساسیت این موضوع زمانی افزوده می‌شود که اعلام شود طبق آمارهای رسمی نرخ رشد جمعیت استان بر اثر کاهش نرخ ازدواج و افزایش طلاق، رو به کاهش است. همچنین خشک‌سالی در دو دهه گذشته خیلی از روستاییان را مجبور به ترک روستاها و در نتیجه خالی از سکنه شدن‌شان و نیز گسترش سکونت‌گاه‌های غیررسمی در شهرها، شده است. از سوی دیگر در دو دهه گذشته به دلایل مختلف، خیلی از شهرنشینان نیز به شهرهای بزرگ مهاجرت کرده‌اند. طی سالیان گذشته آنقدر به خوست‌ها و نیازهای مردم بی‌توجهی صورت گرفته که نتیجه آن ظهور پدیده خطرناکی به نام ناامیدی مردم و به‌ویژه نخبگان استان از وضعیت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی استان است. طبق اطلاعات موثق تقریباً اکثر نخبگان دانشگاهی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی استان به محض فراهم دیدن فرصت، اقدام به مهاجرت می‌کنند. نتایج نشان می‌دهند بخش زیادی از انفعال فرهنگی استان مربوط نیز به ناامیدی و یاسی است که طی سالیان متمادی بر مردم و مدیران مستولی گشته است. مردم و به‌ویژه نخبگان تقریباً هیچ تلاشی را برای بهبود شرایط انجام نمی‌دهند. بلکه به محض اینکه شرایطشان مناسب‌تر شد، مهاجرت را بر ماندن ترجیح می‌دهند. نتیجه همین ناامیدی و مهاجرت‌ها به‌ویژه از روستا، پدیده حاشیه‌نشینی در شهر و به‌ویژه در مرکز استان بوده است. نتایج به‌دست‌آمده از واقعیت موجود و نیز نظر صاحب‌نظران

اجتماعی نشان می‌دهد، حاشیه‌نشینی در شهر بیرجند، سازه‌ای چندوجهی و ذوابعاد است که ندیده‌انگاشتن هر یک از ابعاد آن، خطایی غیر قابل جبران می‌نماید. حقیقت آن است که ناعدالتی در توزیع امکانات در شهرها و روستاها، حاشیه‌نشینی را به وجود آورده و هم اکنون نیز بی‌تدبیری در حل معضل حاشیه‌نشینی مشکلات جدید و اضافه‌ای را به وجود می‌آورد. این در حالی است که در قدرت جذب جمعیت و نیز نگاه‌داشت آن در مناطق سنی‌نشین استان بسیار بالا است به گونه‌ای که توازن جمعیتی به نفع آن‌ها در حال تغییر است.

تهدیدهای رسانه‌ای نیز از جمله تهدیدهایی است که در استان وجود دارد و تهدید قبلی را تأیید می‌کند. در بخش رسانه‌های دیداری وضع به گونه‌ای است که یا نیروهای متخصص جذب نمی‌شوند و یا بعد از جذب و گذشت مدتی، به فکر انتقال می‌افتند. بدنه کارشناسی این رسانه نیز به همین دلیل ضعیف است و توان ارائه برنامه‌های جذاب را ندارد. این موضوع باعث شده اقبال عمومی به برنامه‌های تولیدی استان کاهش داشته باشد و مهم‌تر اینکه مردم نسبت به سیمای استان نظر مناسبی ندارند. کمبود مخاطب در سینما و تئاتر نیز بحثی جدی و قابل تأمل است. نبود و کمبود زیرساخت‌های مناسب از جمله سالن سینما و تئاتر از موضوعاتی است که تهدید هنری را تشدید کرده است. بعضی سالن‌های سینما در استان عمدتاً از محل بودجه‌های استانی احداث و تجهیز شده‌اند و برای هیچ‌کدام بودجه‌ای ملی تخصیص داده نشده است.

بزرگ‌ترین نقاط قوت و فرصت‌های حوزه فرهنگ و هنر در استان

نقاط قوت

نقاط قوت فرهنگی

- پیشینه دینی و مذهبی قوی
- مراکز متعدد علمی در استان
- اهمیت تحصیلات دانشگاهی در استان
- مفاخر و مشاهیر علمی، ادبی، تاریخی و مذهبی
- یکپارچگی فرهنگی در استان
- زندگی مسالمت‌آمیز مذهبی در استان
- سبک زندگی آرام و غیرتجملی

نقاط قوت هنری (پیشینه هنری استان)

نقاط قوت رسانه‌ای (مطبوعات و اطلاع‌رسانی)

آنچه گذشت نشان می‌دهد در استان نقاط ضعف و چالش‌های قابل توجه و بزرگی وجود دارند که حتماً باید برای آن‌ها علاجه‌ی یافت، اما همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، نقاط قوت و فرصت‌ها در شرایط کنونی استان قابل توجه نیستند و حتی نمی‌شود از آن چشم‌پوشی کرد. عمده‌ترین نقاط قوت استان، فرهنگی و علمی‌اند و نقاط قوت رسانه‌ای و هنری آنقدر ناچیزاند که قابل صرف نظر کردند، هرچند رگه‌های درخشان هنری در گذشته بعضی شهرستان‌های استان، وجود داشته، خودنمایی می‌کند. نکته‌ی مهم و اساسی در مورد نقاط قوت این است که اکثر آنچه در این حوزه قرار گرفته‌اند تاریخی و عملاً مربوط به گذشته می‌شوند و در جامعه‌ی امروز، استان دچار تغییر بنیادی شده و یا کارکرد مثبت خویش را ازدست داده است. قطعاً اگر شرایط با همین روال ادامه یابد، در دهه‌ی آینده همین میزان اندک نقطه قوت را هم باید صرفاً در صفحات تاریخ جست‌وجو کرد.

فرصت‌ها

- فرصت‌های فرهنگی
- فرصت‌های علمی و فرهنگی
- فرصت مفاخر و مشاهیر کشوری و بین‌المللی از استان
- فرصت‌های رسانه‌ای مختلف در استان
- فرصت‌های مرزی و جغرافیایی نیازهای فرهنگی

بر اساس فهرست فرصت‌های به‌دست‌آمده از سه مرحله‌ی کدگذاری، دست استان از در اختیار داشتن فرصت‌های قابل اتکا، خالی است. چراکه فرصت‌های فرهنگی موجود در استان را همانند نقاط قوت فرهنگی، باید در گذشته و نه در حال حاضر جامعه، جست‌وجو کرد. این نشان از فاصله گرفتن جامعه‌ی کنونی با فرصت‌های گذشته است. در خصوص مفاخر و مشاهیر نیز این نکته‌ی مهم و تلخ قابل توجه است که اکثر قریب به اتفاق افراد موفق علمی و اجرائی (مشاهیر، مفاخر، اندیشمندان، صاحب‌نظران و مسئولین) که هم اکنون در سطح کشور فعال‌اند، کسانی هستند که پس از خستگی یا سرخوردگی از محیط فرهنگی خویش رخت سفر بر بسته و استان را ترک کرده‌اند؛ و یا شامل افراد می‌شوند که پس از رشد و شکوفائی در خارج استان، اصلاً حاضر به بازگشت نیستند و باز هم به دلیل سبک زندگی خاص مردم این منطقه، حاضر به برداشتن گام‌های اندکی هم برای استان نیستند. تنها فرصت قابل اتکاء، فرصت مرزی و جغرافیایی و تاحدودی فرصت

اقتصادی استان است. خوشبختانه استان از نظر موقعیت جغرافیای هم مرز با افغانستان و استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان رضوی، اصفهان و کرمان است که این موضوع باعث می‌شود، موقعیت استان بی نظیر و راهبردی باشد.

مقایسه حجم ضعف‌ها و تهدیدها با قوت‌ها و فرصت‌ها نشان می‌دهد، در سال‌های گذشته توزیع امکانات فرهنگی در استان به گونه‌ای بوده که اکنون، بیش از هرچیز، در استان ضعف و تهدید ملاحظه می‌شود و خبری از قوت‌ها و به‌ویژه فرصت‌ها نیست. این مقایسه نشان داد نگاه مسئولان کشوری به استان نگاهی حداقلی بوده است و شرایط به تدریج به گونه‌ای رقم خورده که استان از نظر توزیع عادلانه تولیدات و امکانات فرهنگی در ردیف آخر یا حداکثر در ردیف‌های آخر قرار گیرد. اینکه تاکنون مدیران فرهنگی در برابر مرکز، انفعال را پیشه کرده بوده‌اند، در نگاه مزبور و نیز تخصیص امکانات بسیار مؤثر بوده است. از سوی دیگر اینکه مردم نیز در برابر همه‌چیز قانع‌اند و هیچگاه نسبت به ضعف‌ها و نداشته‌ها معترض نشده‌اند، بر بی‌عدالتی مزبور افزوده است. حتی از این دردناک‌تر اینکه وضعیت توزیع امکانات فرهنگی در شهرستان‌های استان نسبت به مرکز استان، همانند استان و مرکز کشور است.

پیشنهادها و اولویت‌های فرهنگی و هنری کوتاه‌مدت

با توجه به ظرفیت‌های بومی استان که ذیلاً برشمرده می‌شوند، پیشنهادهای این پژوهش به شرح ذیل است.

ظرفیت‌های مذهبی و دینی

- وجود مفاخر و مشاهیر علمی و ادبی
- وجود مفاخر و مشاهیر دینی و مذهبی
- ویژگی‌های خاص فرهنگی مردم (قناعت، آرامش و...)
- سنت‌های اصیل بومی (همکاری و تعاون در فعالیت‌های اجتماعی)

ظرفیت‌های هنر بومی (شعر، موسیقی و...)

ظرفیت‌های صنایع دستی بومی (حوله بافی، سفالگری و...)

ظرفیت‌های گردشگری (مراکز فرهنگی، کویر و...)

یافته‌های این پژوهش نشان داد مدیریت فرهنگی استان، غیرفعال، ناآشنا به موضوعات و مسائل فرهنگی، غیرمتخصص و مهم‌تر از همه، منفعل در برابر مرکز است به همین دلیل اولویت‌دارترین پیشنهاد کوتاه مدت این پژوهش عبارت‌اند از:

- تغییر سبک مدیریت انفعالی به مدیریت فعال و مطالبه‌گر و ریسک‌پذیر است.

جهت تحقق این پیشنهاد اولین اقدام انتخاب مدیرانی بومی، متخصص و آشنا به مسائل فرهنگی، جوان، مطالبه‌گر و ریسک‌پذیر در شرایط گوناگون است. اجرای این پیشنهاد تا حد زیادی سایر موضوعات فرهنگی را تحت تأثیر قرار داده خود منشاء بسیاری از تغییرات مثبت خواهد شد.

- مشاوره گرفتن از صاحب نظران فرهنگی و هنری دانشگاه‌های استان که به فراوانی وجود دارند و بدون توقع حاضر به ارائه هر نوع مشاوره فرهنگی و هنری هستند
- مسئله‌شناسی و سپس نیازشناسی فرهنگی از طریق پژوهش‌های علمی و دانشگاهی. احساس عمومی اینست که هم‌اکنون فعالیت‌های فرهنگی در استان، برای حل مسئله‌ای مشخص و روشن و یا برآوردن نیازی مبتلا به مردم صورت نمی‌گیرد، بلکه عمدتاً مبتنی بر سلاطین مدیران و نیز شرایط حاکم بر استان و میزان بودجه تخصیص یافته است.
- تقویت فعالیت‌های فرهنگی از طریق:
- تقویت و تبلیغ هنجارها و ارزش‌های دینی با محوریت مناسک و مراسم دینی در مساجد، مدارس، دانشگاه‌ها و خانواده
- جلوگیری از جزیره‌ای عمل کردن مراکز فرهنگی و ارتقا همسویی آن‌ها به‌ویژه صداوسیما استان، ارشاد اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی، شهرداری و...
- تقویت بدنه کارشناسان فرهنگی در استان با استخدام و جایگزینی کارشناسانی متخصص، قومی و بومی در صداوسیما، ارشاد اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی، آموزش و پرورش و...
- کارآمد کردن شورای فرهنگ عمومی استان از طریق مسئله محور کردن فعالیت‌ها و مشاوره گرفتن از متخصصان فرهنگی و دانشگاهی و...
- تقویت هنر و فعالیت‌های هنری در استان (به‌ویژه هنرهای بومی استان)
- فراهم کردن زیرساخت‌های سینما و تئاتر در همه شهرستان‌های استان
- آموزش و بکارگیری هنرمندانی توانمند و بومی در استان به‌ویژه در سینما و تئاتر
- تولید فیلم و سریال‌های فاخر، بر اساس فرهنگ بومی استان. این موضوع به تدریج زمینه تقویت فرهنگی بومی که در حال حاضر به کما رفته، منجر خواهد شد.
- تقویت تأسیس رسانه‌های محلی و بومی در استان؛ در حال حاضر برنامه‌های تولیدی سیما استان، بدون عناصر جذابیت، سبک و گاه سخیف‌اند و از نداشتن مخاطب رنج می‌برند؛ بنابراین قدم اول تقویت محتوای برنامه‌های تولیدی است

و قدم بعدی به کارگیری هنرمندانی توانمند و بومی و تولید سریال‌های فاخر در استان است.

- افزایش تعداد مطبوعات و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی در همه شهرستان‌ها برای تقویت فرهنگ بومی است.
- تقویت مطالعه کتاب برای همه مردم، به‌ویژه در میان دانش‌آموزان و دانشجویان با اختصاص یارانه جهت خرید کتاب
- ایجاد هم‌گرایی و هم‌افزایی بین مراکز فرهنگی استان به‌ویژه صداوسیما مرکز استان، ارشاد اسلامی، تبلیغات اسلامی، مساجد و مراکز فرهنگی شهرداری‌ها

پیشنهادها و اولویت‌های فرهنگی و هنری بلندمدت

۱. افزایش جاذبه‌های شهری و روستایی، با اختصاص امکانات رفاهی، تفریحی و زیباشناختی بر اساس جایابی‌های دقیق علمی و کارشناسی، جهت نگه‌داشت جمعیت استان
۲. جلوگیری از فرآیند خطرناک کاهش جمعیت استان با تشویق به مهاجرت معکوس، ازدواج‌های آسان و تغییر نگرش در خصوص فرزندآوری و نیز کاهش طلاق در استان
۳. روزآمد کردن فرهنگ بومی و تغییر سبک زندگی انفعالی مردم و ترویج و تشویق کنش‌گری اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مردم
۴. تقویت و برجسته‌سازی انگیزه‌های گذشته مردم در اهمیت دادن به علم و آموزش، جهت فراهم کردن بسترهای لازم، بازتولید جایگاه علمی استان با توجه به ظرفیت‌ها و فرصت‌های هر منطقه و شهرستان
۵. فراهم کردن بستر همدلی و همبستگی پیروان دو مذهب شیعه و سنی از طریق مشارکت دادن آن‌ها در فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی و هنری با توجه به ظرفیت‌ها و فرصت‌های موجود هر منطقه، جهت کاهش نفوذ کشورهای بیگانه و پیشگیری از افزایش فاصله مذهبی در استان
۶. بهره‌گیری فرهنگی و هنری از نقطه قوت و فرصت مرزی و جغرافیایی استان جهت تبادل فرهنگی بین همسایگان استان از جمله افغانستان، خراسان رضوی، اصفهان، سمنان و کرمان
۷. احداث زیرساخت‌های فرهنگی و هنری با توزیع عادلانه و متناسب با مسائل و نیازهای فرهنگی هر شهرستان
۸. احیا و تقویت صنایع دستی و بومی استان متناسب با ظرفیت‌ها و شرایط هر شهرستان

۹. احیا صنعت گردشگری با توجه به در نظر گرفتن ویژگی‌های خاص فرهنگی استان و هر منطقه و نیز با توجه به ظرفیت هر شهرستان

۱۰. تقویت امید مردم استان

۱۱. شاید بتوان امید به آینده را از مهم‌ترین عوامل تحرك، پویایی و رشد جامعه، فرهنگ، شخصیت و حتی اقتصاد و سیاست دانست. امید به آینده، راه را بر بسیاری از انحرافات و کجی‌ها می‌بندد و در جنبه‌های مختلف زندگی، شخص را وادار به تحرك و تلاشی مضاعف می‌نماید. افراد ناامید معمولاً گوشه‌گیر، منزوی و حداقل ساکنند، اما افراد امیدوار نه تنها در مقابل خطرات و آسیب‌های مختلف سر فرو نمی‌آورند و تسلیم شرایط سخت و ناگوار نمی‌شوند، بلکه سختی شرایط را فرصتی مناسب برای ادامه مسیر خویش می‌یابند. در مقابل، انسان‌های ناامید بدون هیچ مقاومتی تسلیم طوفان حوادث شده، در برابر تغییرات، توان و استعداد انسانی خویش را از یاد می‌برند و گاه حتی هستی خویش را نیز بر باد رفته می‌بینند. بنابراین وجود امیدواری، به جامعه نیز نشاط، تحرك و پویایی فرهنگی می‌دهد و زمینه رشد و شکوفایی استعدادها را فراهم می‌نماید. گرچه تأثیر امید بر نظام اقتصادی و سیاسی جامعه بسیار ژرف و عمیق است، ولیکن شاید اثر آن بر فرهنگ و عناصر فرهنگی نیز از اهمیت قابل توجهی برخوردار باشد. چراکه اگر امید و امیدواری به صورت اصل و اساس فرهنگ درنیامده باشد، هم خود دچار انقراض و مرگ خواهد شد و هم تأثیرات بسیار منفی بر سایر خرده نظام‌های جامعه داشته، نظام شخصیتی افراد را نیز با نابودی مواجه خواهد کرد. شاید به همین دلیل است که در فرهنگ اسلامی، ناامیدی (یأس) از جمله گناهان کبیره به‌شمار آمده است.^۱

۱۲. ساماندهی حاشیه‌نشینی و مهاجرت روستاییان به شهرها

حاشیه‌نشینی باید بر شناختی عمیق، دقیق و قابل قبول از واقعیت موجود، استوار گشته به صورت تخصصی به آن نگریده شود، چراکه شناخت ناقص، گزینشی و غیرکاربردی،

---

۱. از همین رو، در فرهنگ اسلامی و به‌ویژه تشیع، عناصر بسیار عظیم فرهنگی برای تزریق امید به جامعه در سطوح مختلف وجود دارد که بهره‌گیری از آن‌ها (همراه با برنامه‌ریزی) جامعه را دچار تحول فرهنگی شگرف و عمیق خواهد کرد. از جمله این عناصر که هم امید را وارد خرده نظام‌های جامعه می‌کند، هم شخصیت افراد را نسبت به آینده خوشبین و امیدوار می‌نماید و هم از هجوم عناصر فرهنگی بیگانه جلوگیری می‌کند، «مهدویت» و ظهور منجی است. متأسفانه نتایج بررسی‌های اجمالی از فرآیندهای فرهنگی اشاعه یافته و در حال اشاعه، نشان از بهره‌گیری اندک نظام سیاسی و برنامه‌ریزان فرهنگی ما از این سرمایه عظیم دارد. در حالی که همان بررسی‌ها حاکی از استفاده‌های فراوان و گاه افراطی سایر مذاهب (به‌ویژه مسیحیت) از همین عقیده، حتی در مسائل نظامی و کشورگشایی است و این غفلت گاه در حدی است که بعضی از مسلمانان با وجود در اختیار داشتن چنین منابع عظیمی، باز هم به سمت آن‌ها گرایش می‌یابند. شاید یکی از نقش‌های مهم و اساسی هر نظام سیاسی، امیدوار کردن افراد و جامعه باشد، چراکه سرزندگی و گام‌های روبه‌جلو افراد و جامعه، زمینه استقرار و پایداری نظام سیاسی را تقویت و مستحکم می‌کند. بنابراین به هر میزان که حساسیت نظام سیاسی نسبت به بقا خود بیشتر باشد، باید بر امیدوار کردن اعضای جامعه تأکید بیشتری کند.

نه تنها مشکلی را حل نخواهد کرد، بلکه بر آن خواهد افزود. آنچه مسلم است آنکه لازم است شهر به‌عنوان واحدی زنده، پویا و در حال رشد در نظر گرفته شده، مطالعه اکتشافی در آن، به‌صورت بین‌رشته‌ای و چندجانبه صورت گیرد. در چنین شرایطی برنامه‌ریزی و توسعه چندوجهی، به‌صورتی کلی، منسجم و یکپارچه خواهد بود که دورنمای همه موضوعات داخل خود را منعکس خواهد کرد. بر اساس آنچه گذشت، یکی از محیط‌هایی که با مناطق حاشیه‌نشین شهر بیرجند ارتباط تنگاتنگی یافته، روستاها و مسائل مربوط به آن است. برنامه‌ریزی توسعه یک شهر (به‌ویژه شهر بیرجند) زمانی موفق و کارا خواهد بود که هم‌زمان مسائل روستا نیز در آن گنجانده شود. به‌خصوص که رشد مهاجرت روستاییان و سکونت آن‌ها در مناطق حاشیه‌ای شهر، عامل اصلی تورم روزافزون جمعیت حاشیه‌نشین و گسترش و پیچیدگی مسائل اجتماعی آن بشمار می‌رود. گرچه پس از پیروزی انقلاب اسلامی توجه خوبی به مناطق روستایی شده، اما از آنجا که با جامعه‌نگری همراه نبوده، نه‌تنها از سرعت مهاجرت نکاسته، بلکه در بعضی موارد خود عامل مهاجرت نیز بوده و آن را تشدید کرده است. با راه یافتن وسایل ارتباط جمعی به روستا (که حق طبیعی و اولیه مردم است) و نبود برنامه‌ریزی برای ایجاد اشتغال در آنجا، نیازها، توقعات و انتظارات روستاییان به‌طرز غیرقابل‌کنترلی افزایش یافته و دگرگون شده است. به دلیل آنکه پدیده رفع محرومیت از روستا به‌صورت چندوجهی و همه‌جانبه نگریسته نشده، دولت خود مسائلی را در روستا دامن‌زده که نتیجه آن، ایجاد احساس محرومیت نسبی در روستاییان و در نتیجه مهاجرت به شهرها، تورم حاشیه‌نشینی و گسترش مسائل اجتماعی و فرهنگی حاشیه‌نشینان بوده است. روستاییان محروم به امید دستیابی به زندگی راحت و بی‌دردسری که همواره از طریق تلویزیون، شبکه‌های اجتماعی و اینترنت تازه راه یافته به روستا تبلیغ می‌شود، رهسپار شهرهای بزرگ شدند. آن‌ها پس از ورود به شهر، تنها جایی را که برای سکونت خویش مناسب یافتند، مناطق حاشیه‌ای شهر به دلیل پایین بودن هزینه‌های زندگی بود.

همه آنچه گفته شد، در حالی است که خشک‌سالی نیز طی سال‌های گذشته تأثیر بسیار نامطلوبی داشته و مشکلات متعددی را به وجود آورده است. هر چند عوارض آن همه‌گیر بوده، ولیکن در خصوص بخشی از جمعیت استان اثرات مصیبت‌بارتری داشته است. کاهش منابع آب، برخی شهرهای استان (به‌ویژه شهر بیرجند) را با بحران مواجه نموده و مشکلات متعددی را برای مردم به وجود آورده است. خشک‌سالی عوارض دردناک دیگری نیز داشته و دارد که معمولاً از چشم مسئولان امر و رسانه‌های ارتباط جمعی پوشیده

مانده، کمتر کسی بدان توجه می‌کند. اکثریت روستاییان استان (به‌ویژه جنوب استان) طی سالهای گذشته به دلیل خشک‌سالی خسارات عمده‌ای را متحمل شده‌اند. بسیاری از قناتهای روستاییان خشکیده، محصولات کشاورزی از بین رفته و اکثر دام‌های آنها تلف شده است. بر کسی پوشیده نیست که تنها راه امرار معاش این قشر زحمت‌کش، کشاورزی و دامداری بوده که محصول دسترنج خود آنها است؛ اما اکنون با بروز پدیده خشک‌سالی و نابود شدن کشاورزی و دامداری در روستاها، بسیاری از هموطنان ما برای تأمین مایحتاج اولیه زندگی خویش با مشکل جدی مواجه‌اند. برخی از آنها که تاکنون با احترام و عزت زندگی کرده‌اند، با مشکلات دست و پنجه نرم می‌کنند و حاضر نیستند به راه‌های دیگری که سرنوشت مبهم و نامعلومی دارد، متوسل شوند؛ اما عده‌ای دیگر که توانایی تحمل چنین وضعیتی را ندارند، به کارهای دیگری روی می‌آورند که برای خود آنها و نیز کشور زیان آور و خسارت آفرین است. مهاجرت یکی از عوارض خشک‌سالی است که بسیاری از روستاییان به آن متوسل می‌شوند. آنها با این دیدگاه که امکانات و خدمات شهری مکفی و برطرف‌کننده نیازشان است، سکونت در شهر را برمی‌گزینند؛ اما زندگی شهری بیش از هر جای دیگر، نیازمند داشتن پول و امکانات است که تأمین آن از یک روستایی تازه وارد و غیرمتخصص ساخته نیست. در چنین شرایطی آنها مجبورند در حاشیه شهرها سکونت اختیار کرده، جهت تأمین معاش خانواده خویش به کارهای پست و گاه شرم‌آور تن دهند.

مهاجرت روستاییان علاوه بر مشکلات عمده و گاه جبران‌ناپذیری که برای خود آنها دارد، زمینه بروز بسیاری از نابهنجاری‌ها و مشکلات فرهنگی و اجتماعی را فراهم کرده، تضادهای اجتماعی و فرهنگی را دامن می‌زند. گسترش روزافزون پدیده نابهنجار حاشیه‌نشینی، اسباب ظهور و گسترش فرهنگ‌های ناهمگون و گاه متضاد را فراهم کرده، بحران‌های اجتماعی و فرهنگی را میسر و ممکن می‌سازد. قصور امروز مسئولان مربوطه و توزیع ناعادلانه امکانات، خسارات جبران‌ناپذیری را برای کشور و انقلاب در پی خواهد داشت. پرداختن به امور سیاسی و غفلت از حل مشکل مردم محروم و ساماندهی حاشیه‌نشینی در شهرهای بزرگ، زمینه نارضایتی سیاسی و اجتماعی مردم را فراهم کرده، به تدریج مردمی که همواره حامی کشور و انقلاب بوده‌اند، از آن دورتر خواهند شد. در صورت تداوم روند فعلی گسترش حاشیه‌نشینی و عدم رسیدگی به آن، قطعاً بیکاری، فقر و تبعیض افزایش یافته، روز به روز فاصله‌های طبقاتی زیادتر خواهد شد. حاشیه‌نشینی حداقل یکی از علل حتمی ناهنجاری‌ها و مسائل اجتماعی و فرهنگی

موجود شهر بیرجند است. از یکسو به دلیل فقر، گسترش بی‌کاری و آسیب دیدن روابط اجتماعی، انسجام و همبستگی اجتماعی کاهش یافته در نتیجه خودکشی به‌عنوان پدیده‌ای شوم و حرام، آخرین راهی است که تعداد قابل توجهی از همشهریان ما انتخاب می‌کنند. از سوی دیگر، افرادی که در مناطق حاشیه‌ای شهر ساکن می‌شوند، به دلیل جدایی از محیط اجتماعی اولیه خویش و قرار گرفتن در محیطی که دارای خرده فرهنگ‌ها و قومیت‌های مختلف بوده دائماً در حال تغییر و دگرگونی است، تمایل زیادی به شکستن هنجارهای جامعه دارند. در چنین جامعه‌ای عمدتاً روابط اجتماعی افراد آسیب می‌بینند. به همین دلیل و اینکه افراد در گمنامی کاملاً مشهودی به سر می‌برند، تعادل و ساختار شخصیت آن‌ها به‌عنوان کنشگران اجتماعی آسیب می‌بیند. چنانچه افراد در چنین شرایطی به بازی گرفته نشده، نتوانند قواعد بازی جدید را تغییر دهند، به موجب گزینه «واکنش دفاع از خود» در پی بازی‌های دیگری خواهند رفت. بازی‌های جدید نیز یا ابداعی هستند و یا آن چیزی است که دیگران قبلاً برخلاف هنجارهای رایج جامعه ابداع کرده‌اند. بنابراین بزهکاری و ناهنجاری‌های اجتماعی هم پاسخی برای دفاع از خود و هم فرایندی برای بازسازی روابط اجتماعی آسیب دیده و ایجاد شبکه روابط اجتماعی جدید، تلقی می‌شود. این موضوع هنگامی با سرعت بیشتری ادامه پیدا می‌کند که بی‌کاری، فقر و احساس محرومیت نسبی (که در حاشیه شهر به فراوانی یافت می‌شود) آن را تقویت کنند.

لازم می‌دانیم به این نکته نیز اشاره کنیم که آنچه در خصوص آسیب دیدگی روابط اجتماعی و کاهش انسجام و همبستگی اجتماعی در حاشیه شهر متذکر شدیم، مربوط به تمام ساکنان آن نیست. گروهی که اصالتاً ساکن آن منطقه بوده یا از خانواده‌های مذهبی و دیندار بشمار می‌روند، به نوع دیگری در معرض خطر قرار گرفته‌اند. محیط اجتماعی و فرهنگی نامناسب موجود مناطق حاشیه‌ای، جوانان چنین خانواده‌هایی را در معرض خطر جدی قرار داده، مقاومت کمتری در مقابل این سیل بنیان‌کن، از آن‌ها مشاهده می‌شود. محیط اجتماعی و فرهنگی نامناسب موجود هنگامی وضعیت مخرب‌تری به خود می‌گیرد که به دلیل ایجاد محیطی امن برای خلاف‌کاری و خلاف‌کاران، تعداد زیادی از بزهکاران و مجرمان از سایر مناطق شهر یا شهرهای دیگر راهی مناطق حاشیه‌ای شهر شده با خیال راحت دست به اقدامات نابهنجار می‌زنند. با این توضیح مختصر می‌توان دریافت که در صورت تداوم وضعیت موجود حاشیه نشینی، بحران‌های چندجانبه (در آینده‌ای نزدیک) گریبان‌گیر جامعه خواهد شد.

تخصیص بودجه، امکانات و هرگونه مسئله‌ای که با زندگی مادی و معنوی مردم در

ارتباط است، در شهر و روستا باید هماهنگ و متناسب صورت پذیرفته، هیچ کدام دیگری را تحت الشعاع قرار ندهد. اگر تاکنون توزیع بودجه به گونه‌ای بوده که کارکرد آن عمدتاً افزایش جاذبه‌های شهری و کاهش جاذبه‌های روستایی یا شهرهای کوچک بوده، از این پس باید با اتخاذ تدابیر لازم و داشتن نگاهی جامع، از آن جلوگیری شود. چنانچه راهبرد اصلی توسعه بر تخصیص بودجه لازم در مواضع مهم و حیاتی روستاها و شهرهای کوچک متمرکز گردد، زمینه مهاجرت روستاییان به شهرها از بین رفته و از تورم حاشیه نشینی در آینده جلوگیری خواهد شد. آنگاه می‌توان وضعیت موجود حاشیه نشینی را به‌عنوان یک واقعیت پذیرفت و برای آن راه حلی جامع یافت. چراکه بخشی از مشکل موجود، مربوط به این است که هنوز وضعیت موجود حاشیه‌نشینی در شهر بیرجند به‌عنوان واقعیتی شهری که باید مورد توجه قرار گیرد، پذیرفته نشده است.

به نظر می‌رسد که در شهر بیرجند یا الگوی جامع توسعه شهری وجود ندارد و یا (حداقل) تاکنون اجرا نشده است. به نظر می‌رسد که اولین گام برای علاج این زخم چرکین، شامل اقداماتی عاجل و فوری است که بخشی از آن‌ها عبارت‌اند از:

- به رسمیت شناختن مردم حاشیه نشین به‌عنوان شهروند
- ارائه خدمات شهری، بهداشتی همانند سایر مناطق شهر
- فراگیر کردن بیمه‌های تأمین اجتماعی و دایر کردن مراکز خرید ارزان و مطمئن برای مردم
- تلاش برای ایجاد اشتغال از طریق تأسیس مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای و تأسیس کارگاه‌های صنعتی کوچک (به‌ویژه برای جوانان)
- تأمین امنیت شهری از طریق برخورد با مفاسد و انحرافات در مناطق حاشیه‌ای
- گسترش فرهنگ و ورزش به مناطق حاشیه‌ای از طریق احداث کتابخانه، فرهنگ‌سرا، سینما، باشگاه‌ها و میادین ورزشی
- بهبود وضعیت حمل و نقل درون شهری در مناطق حاشیه‌ای از طریق اختصاص اتوبوس، تاکسی، تعریض خیابان‌ها و بهبود کوچه‌های مناطق حاشیه‌ای
- گام اساسی، مهم و دراز مدت، تدوین طرحی جامع مبتنی بر مطالعات بین رشته‌ای در حوزه‌های اقتصاد، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، حقوق، معماری، جغرافیا، امنیتی و ... خواهد بود که می‌تواند مشکل را در آینده مرتفع نموده، از بروز هرگونه بحران در شهر بیرجند جلوگیری کند. در صورت نداشتن چنین طرحی، هیچ‌گاه اقدامات عاجلی که ذکر شد، مؤثر نخواهند شد و احتمالاً خود جاذبه‌ای برای مهاجرت دیگران از روستاها خواهند

بود. همچنین در صورتی که در این طرح، مسائل سایر شهرها و روستاها در نظر گرفته نشود، در دراز مدت هر اقدام توسعه‌ای در مناطق حاشیه‌ای، جاذبه‌های مهاجرت را افزایش داده، کل اقدام را خنثی، مشکل را تشدید و هر طرحی را با شکست مواجه خواهد کرد.

محدودیت‌های تحقیق

۱. علی‌رغم تعداد پرشمار صاحب‌نظران فرهنگی و هنری استان یکی از محدودیت‌های این پژوهش همکاری نکردن خیلی از آن‌ها برای انجام مصاحبه بود. این محدودیت به خودی خود نمایان بود، اما با شیوع کرونا و ویروس در استان تشدید هم شد.

۲. علی‌رغم معرفی محقق به تمام مراکز فرهنگی و هنری استان، خیلی از آن‌ها به‌ویژه صدا و سیما، شهرداری و آموزش و پرورش، در دادن اطلاعات فرهنگی حوزه خود، به شدت مقاومت کرده و نهایتاً با وجود همه اصرارها هیچ اطلاعی در اختیار قرار ندادند.

۳. مراکزی هم که همکاری کردند فقط به اطلاعات کلی بسنده کرده و از در اختیار قرار دادن جزئیات پرهیز کردند. در خصوص همکاری مراکز فرهنگی استان شاید این تعبیر درست باشد که آن‌ها به شدت نسبت به آنچه در اختیار دارند احساس مالکیت تام دارند و ضمن محرمانه تلقی کردن آن‌ها حاضر نیستند کس دیگری از این اطلاعات باخبر شود. همین موضوع مصداق بارز ضعف مدیریت این مراکز است.

منابع

۱. اکبری یورنگ، محمد و نصراللهی، سیدنورالدین (۱۳۹۵) بررسی فرهنگ مطالعه در دانش آموزان شهر بیرجند، فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان شماره ۴۱
۲. اللهی زاده، محمدحسن و همکاران (۱۳۹۴) موقوفات بشرویه پرتوی از باورهای دینی مردم، فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان شماره ۳۶
۳. آخوندی، محمدباقر و محلاتیان، مریم (۱۳۹۵) بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت دینی دانشجویان دانشگاه بیرجند، فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان شماره ۴۰
۴. آخوندی، محمدباقر و لک، فاطمه (۱۳۹۸) بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و رضایت از زندگی زنانی در شهر بیرجند، فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان شماره ۵۲
۵. آخوندی، محمدباقر (۱۳۹۷) تحلیل ثانویه مسئله بیکاری و پیامدهای آن در خراسان جنوبی، تحلیل مسائل و آسیب‌های اجتماعی خراسان جنوبی، سازمان امور اجتماعی کشور با همکاری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و دانشگاه تهران
۶. حاجیان سه پله، مرضیه (۱۳۹۸)، سالنامه آماری فرهنگ و هنر سال ۱۳۹۷، وزارت فرهنگ ارشاد اسلامی و معاونت توسعه مدیریت و منابع، دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی راهبردی، مهر اشراق، تهران
۷. حاجی پور، میثم (۱۳۹۳)، توانمندی‌ها، پتانسیل‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری خراسان جنوبی، اداره کل امور اقتصاد و دارایی خراسان جنوبی، نشر چهار درخت، بیرجند
۸. سالنامه آماری استان خراسان جنوبی ۱۳۹۵، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، معاونت آمار و اطلاعات، چاپ اول، ۲۰۰ نسخه، تهران
۹. سنجش سرمایه اجتماعی کشور، (۱۳۹۴) شورای اجتماعی کشور، دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز ملی رصد اجتماعی وزارت کشور، آبان ۱۳۹۴
۱۰. شاطری، مفید، رجبی، نجیب‌الله (۱۳۹۴)، ارشان عترت و بقاع متبرکه و امامزادگان خراسان جنوبی، شرکت چاپ و انتشارات وابسته به سازمان اوقاف و امور خیریه، چاپ اول، شمارگان ۳۰۰۰ نسخه، تابستان
۱۱. شاطری، مفید، رجبی، میثم، رجبی، نجیب‌الله، (۱۳۹۲) فرهنگ آب در خراسان جنوبی، ناشر فکر بکر، چاپ اول، تابستان
۱۲. شاطری، مفید (۱۳۹۱) جغرافیای تاریخی و فرهنگی درخش، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۵۰۰ نسخه، مشهد
۱۳. شاطری، مفید و راستی، عمران (۱۳۹۶) تاثیرات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی نهاد وقف در استان خراسان جنوبی، فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان شماره ۴۵
۱۴. شارون، جوئل (۱۳۹۲) ده پرسش از دیدگاه جامعه‌شناسی، ترجمه صبوری، منوچهر، نشر نی، تهران
۱۵. شکوهی، محمداجزاء و همکاران (۱۳۹۵) برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه شهر بیرجند، فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان شماره ۴۱
۱۶. زارعی، یعقوب (۱۳۹۷) تبیین نابرابری‌های نظام آموزشی در توزیع فرصت‌ها، مورد مطالعه: استان خراسان جنوبی، فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان شماره ۴۸

۱۷. زارعی، یعقوب (۱۳۹۶) سنجش ضریب توسعه فرهنگی شهرستان‌های خراسان جنوبی، فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان شماره ۴۴
۱۸. روابط عمومی اداره کل سازمان تبلیغات اسلامی خراسان جنوبی
۱۹. روابط عمومی سازمان فرهنگی اجتماعی و ورزشی شهرداری بیرجند
۲۰. روابط عمومی سازمان گردشگری و میراث فرهنگی شهرستان بیرجند
۲۱. علیزاده بیرجندی، زهرا (۱۳۹۸) جستاری در احوال و آثار مفاخر خراسان جنوبی، به اهتمام اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان جنوبی، انتشارات فکر بکر، چاپ دوم، تابستان
۲۲. صادقی، سارا و همکاران (۱۳۹۷) نقوش انسانی درکنده‌نگاری‌های شرق ایران، فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان شماره ۴۸
۲۳. صادقی، سارا و همکاران (۱۳۹۴) بررسی نقش مایه‌های سنگ نگاره آسو در شهرستان بیرجند، فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان شماره ۳۶
۲۴. طائی، حسن (۱۳۹۳)، گزارش سفر به استان خراسان جنوبی، یکم و دوم بهمن ماه ۱۳۹۳
۲۵. لعل شاطری، مصطفی (۱۳۹۵) هنر خراسان در دوره سلطان حسین بایقرا، فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان شماره ۳۹
۲۶. مازلو، ابراهام؛ انگیزش و شخصیت، ترجمه رضوانی احمد، مشهد، انتشارات آستان قدس، ۱۳۶۷
۲۷. مرادی و همکاران (۱۳۹۸) بررسی مقایسه‌ای رابطه تولید زعفران، تعاون و یاریگری در روستاهای خراسان جنوبی، فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان شماره ۵۲
۲۸. هادی نیا، محدرضا، ضیائی، ایرج، سورگی، محمدباقر، ولی پور، محمد، مرادی، غلامعلی، طالبی، محمدعلی (۱۳۹۴)، استان‌شناسی خراسان جنوبی، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران سهامی خاص، چاپ چهارم، تهران
۲۹. یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴) پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات دفتر طرح‌های ملی با همکاری مرکز ملی رصد اجتماعی، پاییز ۱۳۹۵، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۳۰. گزارش استانی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، (۱۳۹۴) شورای اجتماعی کشور، دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز ملی رصد اجتماعی وزارت کشور، آبان ۱۳۹۴
۳۱. گزارش استانی پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان موج سوم (۱۳۹۴) پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات دفتر طرح‌های ملی با همکاری مرکز ملی رصد اجتماعی، پاییز ۱۳۹۵، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۳۲. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان بیرجند
۳۳. گای لو استرنج (۱۳۳۷ ه.ش)، جغرافیای تاریخی سرزمین‌های خلافت شرقی، بین‌النهرین، ایران و آسیای مرکزی از زمان فتوحات مسلمین تا ایام تیمور، ترجمه عرفان، محمود، نشر بنگاه ترجمه و نشر کتاب
۳۴. گزارش استانی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جامعه ایران، استان خراسان جنوبی، دانشگاه تهران، ۱۳۹۶
۳۵. ولی پور، محمد و ولوی، حمیدرضا (۱۳۹۸) بررسی جایگاه سیاسی شیخ محمدباقر آیتی بیرجندی در منطقه قاینات، فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان شماره ۵۱
۳۶. واحد آمار، اطلاعات و برنامه‌ریزی اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی شهرستان بیرجند

ارزیابی اسناد و مدارک موجود در مجموعه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و ادارات تابعه در استان‌ها و شهرستان‌ها نشان می‌دهد که اطلاعات و آمار دقیقی از وضعیت تولید، توزیع و مصرف حوزه فرهنگ و هنر وجود ندارد و اگر هم گزارشی وجود داشته باشد، کمتر بر واقعیات و نیازهای فرهنگی و هنری استان‌ها متکی است. این در حالی است که برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مطلوب، توصیف و تحلیل وضعیت فرهنگی و هنری استان‌ها ضروری است. بدین منظور، این مجموعه با هدف شناسایی وضعیت فرهنگی و هنری استان‌ها؛ شناسایی اقدامات و برنامه‌های انجام‌شده و در حال انجام فرهنگی و هنری؛ شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای حوزه فرهنگ و هنر؛ شناسایی خواسته‌ها و نیازهای فرهنگی و هنری؛ و سرانجام، شناسایی ظرفیت‌های بومی حوزه فرهنگ و هنر استان‌های کشور انجام شده است.

